

KISEBBSÉGVEDELEM

Budapest, 1940.

III. évfolyam. 1—2. szám.

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG ÉS A ROMÁN STATISZTIKA.¹⁾

A Magyar Statisztikai Társaságban nem első ízben hangzik el szigorú kritika a román népszámlálásnak azon módszere ellen, amellyel a nemzetiségek számát igyekeznek megállapítani.²⁾ A mai előadásnak nem annyira az a célja, hogy ezeket a módszereket bírálja — bár a bírálattól ezúttal sem térhetünk el —, hanem inkább az, hogy az erdélyi magyarság helyes számát éppen a román statisztika sebezhető oldalait figyelembevéve és ellenmondásait felderítve megállapítsa. Nagy könnyebbség nekünk ebben a tekintetben, hogy az elszakított területek népességének nemzetiségi viszonyait a sok próbát kiállt magyar adatok alapján jobban ismerjük, mint az elszakított területek új urai és olyan részletek birtokában vagyunk a tökéletes magyar nemzetiségi statisztika jóvoltából, amelyekkel nehézség nélkül lehet kimutatni a román statisztika ferdtéseit. Csupán a népesség számának változására kell tekintettel lennünk és a népesség összetételeinek olyan változásaira, amelyek más, nem nemzetiségi adatokból kitűnnek.

A románok, amint tudjuk, már a béketárgyaláson igyekeztek e magyar statisztikának a követelt erdélyi területre vonatkozó adatait meghamisítani, még pedig sokkal durvább módon, mint ahogy azt — el kell ismernünk — most teszik. Ezek a mesterkedések és az ő akkori adataiknak, melyekkel a nyugati hatalmakat félrevezették, cáfolata részletesen le vannak írva a béketárgyalási kötetekben, azokra itt nem terjeszkedem ki.

Amikor a trianoni békében Románia megkapta Erdélyt és az azzal határos területeket, nem nagyon igyekezett, hogy az újonnan szerzett területek nemzetiségi statisztikáját megállapítsa, mert el kellett ismernie, hogy bármily erős hamisítás mellett sem tudja eltüntetni a több millió főnyi más nemzetiségűeket. Románia volt az egyetlen európai állam, amely a világháború után közvetlenül nem tartott népszámlálást, csak olyan futólagosan végzett és tudo-

¹⁾ A Nemzetközi Népeştudományi Unió Magyarországi Csoportjában 1940. február 20-án tartott előadás.

²⁾ L. Kovács Alajos dr.: Az erdélyi magyarság sorsa. Magy. Stat. Szemle 1935. évf. 247.—264. I: Rónai András dr.: Erdély népességi viszonyai. Magy. Stat. Szemle. 1939. évf. 350.—360. 1.

mányosan meg nem alapozott népszerűsírásokat, amelyeknek az eredményeit most már maga a román statisztikai hivatal sem tartja hiteleseknek és mellőzi azok adatainak közlését kiadványaiban.¹⁾

Az első népszámlálás, amit a megnövekedett Románia tartott, 1930 végén volt; ennek eredményei sincsenek még ma sem részletesen közölve. A népszámlálásról mindössze egy „Indicatorul Statistic“ című kiadvány jelent meg, amely községenként a házak, háztartások és lakosok számát tartalmazza, egyéb részletre nem terjed ki. Ebben a kötetben azt ígérte a román statisztikai hivatal, hogy öt nagy kötetben fogja a népszámlálás eredményeit közölni, amihez még három segédmunkálát csatolkozik. Ez utóbbiak egyike az 1932-ben megjelent „Indicatorul Statistic“.

A nagyhangú ígélet ellenére az 1930. évi román népszámlálásról a további *hét* kötetből a mai napig egyetlen kötet sem jelent meg. Az 1935—36. évekről szóló román statisztikai évkönyv, amely 1938-ban jelent meg, először közöl egyes demográfiai adatokat a népszámlálásból vagy országosan, vagy a tíz országrész szerinti részletezéssel.

Jellemző, hogy a népi eredetre (nemzetiségre), illetőleg az anyanyelvre vonatkozó adatok, amelyeket az 1938-ban megjelent román statisztikai évkönyv az 1930. évi népszámlálásról közöl majdnem 8 évvel a népszámlálás után, még mindig csak *előzetes* adatoknak vannak feltüntetve. Azonkívül ezek az adatok a vallásfelekezeti adatokkal együtt, amelyek már úgylátszik véglegesek, csak arányszámokban vannak közölve.

Az 1937 és 1938-ról szóló, 1939-ben megjelent Statisztikai Évkönyv²⁾ már közli a végleges abszolút számokat is a vallásfelekezetekről, a népi eredetről és az anyanyelvről nemcsak országrészek, hanem megyék (judetul) szerint is, ami már mindenesetre mélyebb bepillantást enged a viszonyokba, de természetesen nem pótolja a községek szerint való részletezést

Mindenesetre nagy vívmány és — ha nem csalódunk — a magyar statisztikai szakemberek agitációjának is része van abban, hogy a románok az 1930. népszámlálás alkalmával már nemcsak a népi eredetet, hanem az anyanyelvet is felvették és mind a két szempontból fel is dolgozták az adatokat, összehasonlítva a két-féle eredményt, kitűnik, hogy az anyanyelv felvétele még a románoknak is kedvez valamennyire, de még jobban kedvez a magyarságnak, amely így az elmagyarosodott németek, zsidók és cigányok egy részét is sorai közé számíthatta. Arra már, úgylátszik,

¹⁾ Erre vonatkozólag részletesen: Kovács Alajos dr.: A nemzetiségi statisztika problémája. Magyar Statisztikai Szemle, 1929. évf. 73. 1.

²⁾ Jellemző, hogy az Évkönyv 1937. és 1938. évet visel a homlokán, de 395 táblája közül csak 7 jelentéktelen kis tábla (a 717 lapból 7 lapon) közül 1938. évi adatokat; a többi adat mind vagy 1937. évi, de igen sok 1936. és még régebbi évekből való.

vigyáztak a románok, hogy az esetleg elmagyarosodott románok az anyanyelvi rovatban is a románok közé kerüljenek. Ez a valási és nemzetiségi adatok összehasonlításából tűnik ki.

Lássuk most már a főbb nemzetiségek adatait azok szerint az adatok szerint, amelyeket az 1937—38. évi román statisztikai évkönyv közöl három részletben, t. i. Erdélyről, a Bánságról és a Körös-Máramaros tartományról. Az egész tágabb Erdély végső adatai a következők a kétféle felvétel szerint:

Nemzetiség ill. anyanyelv	Népi eredet	Anyanyelv	Különbtség
magyar	1.353.276	1.480.712	+ 127.436
német	543.852	540.793	— 3.059
román	3.207.880	3.233.216	+ 25.336
rutén	29.607	24.217	— 5.390
szerb, horvát szlovén	43.342	42.359	— 983
bolgár	11.400	11.133	— 267
cseh és szlovák	46.786	40.630	— 6.156
zsidó	178.699	111.275	— 67.424
cigány	109.156	43.651	— 65.505
egyéb és ismeretlen	24.365	20.377	— 3.988
Összesen:	5.548.363	5.548.363	—

Anyanyelv szerint tehát a magyarok száma több, mint 127 ezerrel nagyobb, mint a népi eredet kritériuma alapján. De nyereségük van a románoknak is, mert 25 ezerrel többet hoz ki a román statisztika a román anyanyelvűekre, mint a népi eredet szerint románokra nézve. A többi nemzetiség mind veszít az anyanyelv kérdezése tévén, mert ezek egy része nyelvileg asszimilálódott vagy a magyarsághoz, vagy a románsághoz. Természetesen világosabban lehetne látni, hogyha a népi eredet és @z anyanyelv egymással kombinálva volna, de a viszonyok ismeretében így is sejteni lehet, hogy a románok az anyanyelv kérdezésével főképp a cigányoktól kaptak tömegeket, a magyarság számát pedig főképp a zsidók szaporították. A zsidók egy része valószínűleg németnek is vallotta magát, de viszont a német eredetűek közül sokan anyanyelvükül a magyart vallották be (különösen Szatmár megyében) s így a németeknek egy kis vesztesége van az anyanyelv kérdezése révén.

Mi a magyar adatokkal való összehasonlításnál a román statisztikának mindenesetre azokat az adatait fogadjuk el a valósághoz közelebb állóknak, amelyeket a román statisztika is az anyanyelv alapján állapított meg. Hogy azonban ezeknek az adatoknak mennyire alatta kell állniok a valóságnak, azt az 1910. évi magyar adatokkal való összehasonlítás mutatja:

Anyanyelv	1910	1930	Szaporodás sz. sz	v. fogyás %
magyar	1.661.805	1.480.712	— 181.093	— 10.9
német	564.789	540.793	— 23.996	— 4.2
román	2.829.454	3.233.216	+ 403.762	+ 14.3
tót, cseh	42.000	40.630	— 1.370	— 3.3
rutén	20.482	24.217	+ 3.735	+ 18.2
szerb, horvát	54.055	42.359	— 11.696	— 21.6
zsidó	ö	111.275	+ 111.275	—
egyéb	84.882	75.161	— 9.721	— 11.4
összesen:	5,257.467	5,548.363	+ 290.896	+ 5.5

Anyanyelv	1910	1930	Szaporodás v. fogyás sz. sz	%
magyar	1,661.805	1,480.712	— 181.093	— 10.9
német	564.789	540.793	— 23.996	— 4.2
román	2,829.454	3,233.216	+ 403.762	+ 14.3
tót, cseh	42.000	40.630	— 1.370	— 3.3
rutén	20.482	24.217	+ 3.735	+ 18.2
szerb, horvát	54.055	42.359	— 11.696	— 21.6
zsidó	¹⁾	111.275	+ 111.275	—
egyéb	84.882	75.161	— 9.721	— 11.4
Összesen:	5,257.467	5,548.363	+ 290.896	+ 5.5

Elsősorban meglepő, hogy a Magyarországból Romániának jutott területen húsz év alatt maga a lélekszám is milyen kis mértékben növekedett. Még akkor is, ha feltételezzük, hogy a háborús évtizedben a lélekszám kb. 100 ezerrel fogyott, amire minden jel mutat, amikor is a lélekszám szaporodása a háború utáni békés évtized alatt kb. csak 400 ezer, ami még a 8%-ot sem éri el. Az impérium-változás sok erdélyi magyart menekülésre készítetett és tudjuk azt, hogy az 1918—1923. évek folyamán közel 200 ezer lélek menekült Erdélyből Csonka-Magyarországra. Ezek egy része később visszaszállingózott; viszont azt is tudjuk, hogy a háborús évtized alatt a magyar statisztika bizonyosága szerint a magyar elem jobban növekedett, mint a románság, sőt az 1920-as éveknek legalább is az első felében még a román statisztika szerint is nagyobb volt a magyar jellegű vallásfelekezetek természetes nép-növekvése, minit a román jellegűeké, úgyhogy a menekültek számát a természetes szaporodásnak nagyjából pótolni kellett. Mindezeket figyelembe véve, nem fogadhatjuk el hiteleseknek az 1930. évi román népszámlálásnak még az anyanyelvi alapon kihozott eredményeit sem az egyes nemzetiségek számára vonatkozólag. Látjuk, hogy a magyarság száma 181 ezerrel csökkent ezalatt a húsz év alatt s a ruténeken kívül csak a románok száma növekedett feltűnő módon. Ami a zsidókat illeti, a román statisztika most már — elvi szempontból helyesen — szakított avval a béketárgyaláson követett eljárásával, hogy az izraelita vallásúakat feltétlenül és kivétel nélkül zsidó nemzetiségűeknek vegye s csupán azokat mutatta ki úgy a népi eredet, mint az anyanyelv szempontjából zsidóknak, akik magukat ilveneknek illetőleg jiddis vagy héber anvanyelvűeknek mondták. De ligylátszik ebben sem volt következetesség, mert az egész erdélyi területen kereken 193 ezer izraelita vallását mutatnak ki, népi eredet szempontjából pedig már csak 179 ezer zsidó szerepel. Bizonyos, hogy a zsidókra nyomást gyakoroltak abban a tekintetben, hogy ha már nem románoknak, legalább ne magyaroknak vallják magukat, mint ahogy azt a magyar uralom idején legnagyobb részben tették.

Erdélyben éppen a vallásfelekezeti adatok azok, amelyeknek

¹⁾ A zsidó mint anyanyelv nem volt kimutatva.

alapján legbiztosabban lehet megállapítani, hogy milyen mértékben tekinthetők hiteleseknek a román népszámlálás nemzetiségi adatai. Erdélyben ugyanis, különösen a szűkebb értelemben vett Erdélyben, szoros összefüggés áll fenn a vallásfelekezetek és a nemzetiségek között. Ez az összefüggés a Királyhágón inneni részekben már kevésbé van meg, különösen a római katolikusok tekintetében, akik között sok német és tót is van, azonkívül nagy számmal vannak ezen a területen a magyar görögkatolikusok és görögkeletiek is. Éppen az a körülmény, hogy Magyarország keleti részeiben bizonyos összefüggés van a vallásfelekezetek és a nemzetiségek között, a magyar időkben a vallásfelekezetek meg lehetős széles önkormányzata mellett szinte áthághatatlan akadályt alkotott abban a tekintetben, hogy a magyarság egyes vallásfelekezetek hívei között nagyobb mértékben elterjedhessen. Ami akkor a magyarságra nézve káros és szinte veszélyes volt, az a mostani viszonyok között, amikor a magyarság is más impérium alatt nyög, bizonyos mértékben a magyarságnak javára és megtartására szolgál. Ahogy annakidején nehezen lehetett elképzelni azt, hogy a magyarság a nagytömegű görög katolikus és görögkeleti oláhok és szerbek között térít foglaljon, úgy most sem lehet feltételezni, hogy a román kormányzat a római katolikus, református és unitárius vallású magyarságot tömegesen vagy rövid idő alatt képes lenne magyarságából kiforgatni. A románoknak és a magyaroknak a vallási életben úgyszólván semmi közösségük nincs; ezen a téren a románok csak abban az esetben tudnak eredményt elérni, ha olyan eszközökhöz folyamodnak, amilyenekkel a moldvai csángókkal szemben éltek és élnek, akiket nyelvüket nem értő idegen papokkal árasztottak el és ilyen módon oláhosították el őket.

De éppen, mert a román nyelvnek a görög katolikus és görög keleti egyházban úgyszólván kizárólagos szerepe van, módjukban van a románoknak, hogy elsősorban az ilyen vallású magyarokat oláhosítsák el. A statisztikában ezt már előre megteszik, amennyiben az anyanyelvi és vallási adatok összehasonlításából kitűnik, hogy a görög katolikus és görög keleti magyarokat az első népszámlálás alkalmával, amikor még idejük sem lehetett azokat eloláhosítani, máris románoknak tüntetik fel. Az 1910. évi magyar statisztika szerint azon a területen, amit Románia Magyarországból megkapott, kereken 84 ezer görög katolikus és 24 ezer görög keleti magyar él. akik annyira magyarok, hogy — amint a béketárgyaláson is kimutattuk — ezen a területen a magyar görög katolikusoknak 64.4%-a, a magyar görög keletieknek pedig 56.7 százaléka nem is beszél más nyelven, mint magyarul. A Székelyföldön pedig ez az arányszám úgy a görög katolikusoknál, mint a görög keletiekénél a 80%-ot is meghaladja. Nem tagadjuk, lehetnek ezek között a magyar görög keletiek és görög katolikusok között román származásúak is, de mégis túlnyomó nagy részük eredetileg is magyar és amennyiben románul tud, ezt a nyelvtudást a

román környezettel való érintkezésből és a román egyházi nyelv révén szerezte. Ha tehát a román statisztika anyanyelvi alapon is csinált nemzetiségi statisztikát, itt *ezeket a magyar nyelvű görög katolikusokat és görög keletieket is magyaroknak kellett volna minősíteni*. De — úglásziik — nem tudott szabadulni attól, a béketárgyaláson és azóta is követett téves felfogástól, hogy aki görög katolikus vagy görög keleti, az magyar nem lehet, annak, ha magyarnak tartja is magát, eo ipso románnek kell lennie. Kivételt csak más nemzetiségekre, a ruténekre, oroszokra, szerbekre és részben a bolgárookra és cigányokra nézve tett. Hogy mennyire elfogult a román statisztika ebben a tekintetben, az is mutatja, hogy a moldvai római katolikus csángókat, akik a mi tudomásunk szerint is már nagyrészt eloláhosodtak nyelvileg, a népi eredet szerint felállított statisztikában sem mutatja ki magyarokul, holott a románok is tudják és elismerik, hogy ezek a római katolikusok magyar eredetűek, ők maguk is és román szomszédaik az „ungur“ nevet használják megjelölésükre, éppen úgy, mint a bihari, szilágyi, szatmári görög katolikus és keleti magyarok sok helyen oláhnak nevezik magukat vallásuk révén. A hasonlat nem egészen jó, mert a görög katolikus magyarok között tényleg vannak oláh származásúak, de a moldvai római katolikusok között egyáltalán nincsenek Tornán eredetűek, azoknak legalább is 90 százaléka magyar eredetű (egyések szerint megmagyarosodott kún) s csak kis részük lengyel, német vagy egyéb származású. Mégis a kb. 110 ezer római katolikussal szemben Moldvában csak 22 ezer magyar eredetűt és 24 ezer magyar anyanyelvűt mutatnak ki, amiben már magában is ellenmondás van, mert hiszen, *ha eloláhosodtak azok a római katolikus magyarok, népi származás alapján több magyarnak kellene lenni, mint anyanyelv szerint, holott kevesebb van*.

Ugyancsak következetlenség van a cigányok kimutatásában. Népi eredet szerint az egész erdélyi területen 109 ezer cigányt mutatnak ki, anyanyelv szerint pedig 44 ezret, tehát kb. 65 ezer cigánynak más, nem cigány az anyanyelve. Ha a népi eredetet komolyan és minden elfogultság nélkül vették volna számba, akkor a népi eredet szerint cigányokul kimutatottak számának jóval nagyobbak kellene lennie. Már a béketárgyaláson kimutattuk (lásd I. kötet 137 l.), hogy a cigányok száma a románoknak jutott területen már 1893-ban 142 ezer volt az akkori külön cigányszámlálás szerint, akik közül kerek számokban 97 ezer volt görög katolikus és görög keleti; anyanyelv szerint pedig 37 ezer magyar, 52 ezer román és 52.500 cigány. 1910-ben ugyanazon a területen a magyar népszámlálás majdnem ugyanannyi (52.632) cigány anyanyelvűt talált, mint 17 évvel előbb a külön cigányösszeírás. Azt is kimutattuk, hogy a cigányfajúak számának 1910-ig legalább is 170 ezerre kellett emelkedni ezen a területen, azóta pedig számuk bizonyára meghaladja a 190 ezret. Népi eredet szempontjából tehát a román statisztikának legalább is ennyi cigányt kellett volna ki-

mutatni; más kérdés azután, hogy ezek ma már anyanyelvi szempontból milyen nemzetiséghez tartoznak. A magyar statisztika ezt is lelkiismeretesen mutatta ki saját bevallásuk alapján, a román statisztika azonban a megyei adatokból kitetszőleg a román vidékeken eltüntette a cigányokat a románok közé, a magyar vidékeken pedig megszorította a számukat, valószínű tehát, hogy a cigány anyanyelvűeknek kimutatottak jórésze tulajdonképpen magyar anyanyelvű cigány, a többi cigányeredetű pedig már a valóság alapján a románok között van elkönyvelve.

Az anyanyelvnek a román népszámlálás alkalmával történt helytelen és célzatos felvételét legjobban a vallásfelekezeti adatokkal való összehasonlítással lehet igazolni. Közismert dolog s különben is a magyar statisztika pontosan, számszerűleg kimutatta, hogy az erdélyi területen milyen összefüggés van a vallásfelekezetek és a nemzetiségek között, illetőleg, hogy az egyes felekezetek híveinek milyen százaléka ilyen, vagy olyan nemzetiségű. Ez az arányszám a magyar népszámlálási kötetekben legalább is a magyarságra nézve, törvényhatóságokint ki van mutatva, egyébként visszamenőleg községenkint is rendelkezésre áll. Abból, hogy ezek az arányszámok az egyes felekezetek körében csak kis mértékben változtak a magyarság javára, megállapítható egyrészt az, hogy a magyar adatok helytállóak, mert az egyes népszámlálások eredményei csak kevéssé térnek el egymástól, másrészt pedig, hogy a vallásfelekezetek és nemzetiségek között fennálló kapcsolat meglehetősen állandóságot mutat, amelyet még a legerőszakosabb románosítás sem tudhatott ilyen rövid idő alatt véglegesen megváltoztatni. Minthogy pedig a vallásfelekezeti adatok a román népszámlálásból szintén ismeretesek, még pedig ugyanolyan részletességgel, mint a népi eredet és az anyanyelv adatai, vagyis vármegyék, a három országrész és az utóbbiakon belül a városok és vidékek szerint,¹⁾ megvan a mód az anyanyelvi adatoknak a vallásfelekezeteik száma alapján való ellenőrzésére. Lássuk először, hogy az egész Erdély területén hogyan változott 1910 óta a vallásfelekezetek száma (kerek számokban):

Vallásfelekezet	1910	1930	Szaporodás v. fogyás	
			sz. sz.	%
róm. katolikus	995.000	947.400	— 47.600	— 4.8
gör. katolikus	1.243.000	1.385.400	+ 142.400	+ 11.5
gör. keleti	1.807.000	1.932.400	+ 125.400	+ 6.9
református	694.000	696.300	+ 2.300	+ 0.3
evangélikus	263.000	274.400	+ 11.400	+ 4.3
unitárius	69.000	68.300	— 700	— 1.0
izraelita	182.000	192.800	+ 10.800	+ 5.9
egyéb és ismeretlen	4.000	51.300	+ 37.300	—
Összesen:	5.257.000	5.548.300	+ 291.300	+ 5.5

¹⁾ A városok és vidék szerint való megoszlás csak az előzetes adatokból van meg s csupán az arányszámokból való visszazámítás útján, azért ezek az adatok nem egészen pontosak.

Bármennyire kétségbe vonjuk a román statisztika nemzetiségi adatainak hitelességét, azt már nem tételezzük fel, hogy a vallásfelekezeti adatokat meghamisította volna. Kétségtelen, hogy a vallásfelekezet sokkal jellegzetesebb és határozottabb, amellet szinte közigazgatásilag is nyilvántartott ismertető jele minden embernek, így tehát az adatok bevallása is feltétlenül jobb, mint a népi eredeté, vagy az anyanyelvé, a feldolgozás pedig bizonyára alkalmazkodott a bevallott adatokhoz. Az is nyilvánvaló, hogy a két, nagy többségben románokból álló felekezet, a görögkeleti és méginkább a görög katolikus az országos átlagnál sokkal nagyobb mértékben szaporodott ez alatt a húsz év alatt. A románok görög katolikus része, amely a szóban forgó területnek leginkább északi és északkeleti részeit lakja, már a magyar uralom idejében is igen szaporos volt, a sokkal kevésbé szaporos görögkeleti románság pedig az uralomváltás óta a régi királyságból kapott meglehetősen nagy utánpótlást. Ha a románoknak rendes és nyugateurópai értelemben vett tudományos statisztikájuk volna, vagy ha van, az közölve volna, meg lehetne állapítani azt, hogy a mai román területen mennyi az Ó-Romániából származók száma, úgy ahogy azt a magyar statisztika a születési hely alapján községenként kimutatja. Jelenleg erre nincsen mód, de sejteni lehet egyrészt a görög keletieknek az országos átlagot meghaladó szaporodásából, másrészt egynéhány szórványosan közölt adatból (pl. Kolozsvár lakosságát részletezték születési hely szerint).

A magyar felekezetek hívei alig szaporodtak az utolsó húsz év alatt, sőt a *római katolikusok száma 48 ezerrel megfogyott*, az unitáriusoké is ezerrel; csupán a reformátusok értek el mindössze kétezer főnyi növekedést. Már ez a futólagos áttekintés is jelzi, hogy a románoknak mindenesetre erősebben kellett szaporodniuk, mint a magyaroknak, bár a római katolikusok nagy fogyása azt a gyanút is keltheti bennük, hogy azok egy részét nem írták-e be görög katolikusnak. De még ha teljesen el is fogadjuk a vallásfelekezetekre vonatkozó adatokat és feltételezzük azt, hogy az egyes vallásfelekezetek hívei ugyan olyan arányban magyarok ma is, mint voltak 1910-ben, a magyarság számáról a következő képet kapjuk:

Vallásfelekezet	Lélekszám 1930-ban a román statisztika szerint	A vallásfelekezet magyarságának aránya 1910-ben %-ban	A magyarság száma e % alapján 1930-ban
róm. kat.	947.351	63.9	605.000
gör. kat.	1,385.445	6.8	94.200
gör. keleti	1,932.356	1.3	25.100
református	696.320	98.4	686.000
evangélikus	274.415	13.7	37.600
unitárius	68.330	98.9	67.600
izraelita	192.833	73.5	141.800
egyéb és ism.	51.313	39.8	20.400
Összesen:	5,548.363	(30.2)	1,677.700

E szerint, ha a vallásfelekezeti adatok alapján, amelyek a magyar statisztika több évtizedes bizonyossága szerint szorosan összefüggnek a nemzetiséggel, számítjuk ki a magyarok számát, kiderül, hogy ilyen módon a román uralom alá került mai Erdélyben 1,678.000 magyart kapunk. Ez a szám a románok által anyanyelv alapján kimutatott számnál (1,481.000) 197 ezerrel nagyobb, ha pedig a népi eredet alapján megállapított számhoz (1,353.000) hasonlítjuk, ezt a számot nem kevesebb, mint 325 ezerrel haladja meg. Megengedjük, sőt valószínű is, hogy sokan opportunitásból, nyomás alatt, vagy talán mert még a magyarságba nem voltak végelegesen beolvadva, a román népszámlálás alkalmával románoknak vallották magukat olyanok is, akik 1910-ben még a magyarsághoz számítottak. A fiatalabb nemzedékben, különösen azokban, akiket válásuk alapján, vagy névelemzéssel román iskolákba kényszerítettek, bizonyára szintén akadtak ilyenek — az azonban kétségtelen, hogy ha a román népszámlálás teljes tárgyilagossággal folyt volna le, akkor ezeknek az eseteknek a száma egészen minimális lett volna; sőt valószínű, hogy a magyar felekezetek körében a román uralom mégjobban felfokozta a nemzeti öntudatot és híveik közül többen vallották volna magyaroknak magukat, mint azelőtt. Olyan vidékeken pedig, mint pl. Nagykároly környékén, ahol a római katolikus svábság a teljes elmagyarosodás útján volt, a magyarság még nyert volna is a beolvadás révén, ha ezt a románok erőszakos eszközökkel meg nem akadályozzák. Az 1930-as népszámlálásnál — amint a későbbi adatokból ki fog tűnni —, a románok már is beláták, hogy nem vehetik Szatmár megyében az összes Tómai katolikusokat németeknek, mint ahogy az 1920. évi hevenyészett népszámlálásikor csinálták, mert 1930-ban már jóval kevesebb németet mutatnak ki Szatmárban, illetőleg Szilágyban, mint 1920-ban (a svábság területeit u. i. azóta legnagyobb részben Szilágy megyéhez csatolták).

A magyarság száma ezzel a számítással 1,678.000 főre tehető a Romániához csatolt keleti részeken, ami az ottani népességnek 30.2 százalékát teszi. A nagy elvándorlás dacára tehát 1910-től 1930-ig nem fogyott a magyarság, hanem 16 ezer lélekkel növekedett. El kell ismernünk azonban, hogy arányszáma ez alatt az idő alatt 31.6 százalékról 30.2 %-ra csökkent, mert kétségtelen az, hogy ezúttal a román jellegű vallásfelekezetek erősebben növekedtek, mint a magyar jellegűek. A háború végén a magyarság aránya még nagyobb lehetett ezen a területen 31.6%-nál, mert az 1918. évig terjedő magyar népmozgalmi adatok szerint a magyarság természetes szaporodása sokkal erősebb volt, mint a románságé.

Arra nézve, hogy a román népszámlálás mennyire célzatosan és hamisan vette fel a nemzetiségi adatokat, még a következő összehasonlító adatokkal érvelhetünk:

1910-ben volt görög katolikus és görög keleti együtt	3,050.000
ezzel szemben román anyanyelvű	2,829.000
Különbség	— 221.000

1930-ban volt görög katolikus és görög keleti együtt	3,318.000
ezzel szemben román anyanyelvű	3,233.000
Különbség	85.000

tehát nem oláh görög katolikus és görög keleti volt

1910-ben	221.000
1930-ban	85.000
Fogyás	136.000

Világosan látszik ebből az összehasonlításból, hogy mennyire iparkodott a román statisztika a románok számát közelebb hozni a görögkatolikusok és görögkeletiek számához, másszóval, hogyan igyekezett a más nemzetiségű, különösen magyar anyanyelvű görögkatolikusokat és görögkeletieket románnak átminősíteni. Hogyan lehetséges az, hogy míg a vallási statisztika szerint a görögkatolikusok és görögkeletiek együttes száma húsz év alatt csak 8.8 százalékkal növekedett, addig a románok száma, amely nemzetiség úgyszólván kizárólag ennek a két vallásfelekezetnek a híveiből áll, mégis 14.3%-os szaporodást ért el. Abszolút számban a két vallásfelekezet híveinek szaporodása csak 260 ezer lélek, ezzel szemben a románok száma 404 ezerrel növekedett ugyanezen idő alatt. A tendencia és a hamisítás célja tehát egészen világos.

Az 1930. évi népszámlálás előtti évtized természetes szaporodása vallásfelekezetek szerint is rendelkezésre áll. Ez alatt a tíz év alatt a tágabb értelemben vett Erdély lakossága 483 ezer lélekkel szaporodott a születések többlete révén. Ez a szám a következőképpen oszlott meg vallásfelekezeteik szerint:¹⁾

róm. katolikus	70.000
gör. katolikus	170.000
gör. keleti	131.000
református	67.000
evangélikus	18.000
unitárius	7.000
izraelita	20.000
egyéb	—
Összesen	483.000

Az egyes vallásfelekezetek 1930. évi adataival összehasonlítva az előző tíz év természetes szaporodásának számait, első pillantásra látszik, hogy a görögkatolikusok természetes szaporodása volt a legnagyobb; elég egészséges szaporodást mutatnak a reformátusok, unitáriusok és izraeliták, ellenben már jóval gyengébb a római katolikusok és még inkább a görögkeletiek természetes szaporodása, végül legkisebb az ágostai evangélikusoké. Ha a román jellegű gö-

¹⁾ Ezek a számok nem egészen pontosak, mert az 1929. évi természetes szaporodás vallásfelekezetek szerint való megoszlása nem ismeretes, legalább is közölve nincsen. Azért ennek az évnek természetes szaporodását (41.678) a többi 9 év adatainak figyelembe vételével osztottuk meg: ugyancsak az ismert adatok segítségével bontottuk fel a protestánsoknak az 1921'—1927. évben együttesen kimutatott természetes szaporodását.

rökgkatolikus és görögkeleti vallásfelekezetet összefoglaljuk, ez a két felekezet együttesen mindenestre valamivel kedvezőbb szaporodást mutat, mint a többi felekezetek együttvéve. De a különbség semmiestre sem olyan nagy, hogy indokolná a románságnak az utolsó évtizedben történt óriási előretörését. Mindenesetre a kivándorlásnak és a Regátból való bevándorlásnak nagy része van abban, hogy az egyes vallásfelekezetek tényleges szaporodásának számai anynyira különböznek a természetes szaporodás számaitól.

Kétségtelen, mert pontos adatokkal tudjuk igazolni, hogy az impérium-változásig nemcsak a szoros értelemben vett Erdélyben, hanem az egész elszakított területen a magyar volt a fejlődőképe-sebb elem. Azt is el kell ismernünk, hogy azóta a viszonyok meg-változtak a románság javára és a magyarság hátrányára. Még pe-dig, ha az egyes évek adatait tekintjük, világosan látni, hogy a magyarság természetes szaporodása mennyire romlik fokozatosan, bár a természetes szaporodásnak mindenütt tapasztalható csökke-nése a románságot sem hagyta érintetlenül; sőt vannak egyes ro-mán vidékek, amelyek már a magyar éra alatt is nagyon szaporát-lanok voltak, ma pedig már egyenesen fogyóban vannak (Krassó-Szörény, Temes, részben Arad megye). Hogy azonban az egykor igen szopora magyarság sokkal nagyobb mértékben esett áldozatul a születéskorlátozásnak, mint a románság, azt egyenesen a román kormányzat kisebbségellenes intézkedéseinek kell betudnunk, ame-lyek a magyarságot fokozatosan minden életlehetőségtől megfoszt-ják és sok esetben kivándorlásra kényszerítik. Azt is el kell ismer-nünk, hogy a románok által elfoglalt területről, 1919-ben és 1920-ban, de még az azt követő években is igen sokan, majdnem 200 ezren menekültek a csonka ország területére 9 az átszivárgás azóta is t-art; mindezek azonban mégsem magyarázzák meg a magyarság számának azt a katasztrofális esését, amit az 1930. évi román nép-számlálás el akar hitetni. Ezt a csökkenést csak célzatossággal, fer-dítéssel és hamisítással lehet megmagyarázni; ezeknek a különböző mesterkedéseknek bizonyítékát a fentebbiekben szolgáltattuk.

Az eddig megjelent adatok módot nyújtanak arra is, hogy egyes területrészek szerint is bepillantást nyerjünk a román nép-számlálás fondorlataiba. Minthogy az adatok most már vármegvén-kint megvannak úgy vallás, mint népi eredet és anyanyelv szerint, módunkban van azokat az összehasonlításokat, amelyeket az egész területre vonatkozólag tettünk, kisebb részletekben is eszközölni. Azonkívül, ha nem is vármegyénkint, de legalább a három na-gyobb területrészt (Erdély, Bánság, Körös-Máramaros) szerint külön van közölve a városi és vidéki népesség megoszlása ugyancsak val-lás, népi eredet és anyanyelv szerint is. Igaz, hogy ez utóbbi adatok csak előzetesek és csak arányszámokban vannak adva, az abszolút számokra való visszazámítás pedig nem nyújt pontos adatokat, de tájékoztatóul mindenestre szolgálhat. A továbbiakban — mint-hogy nagyon messze vezetne, ha ezeket az összehasonlításokat minden egyes részletre kiterjedőie« akarnók megtenni — csak azo-

kat a legfeltűnőbb jelenségeket emeljük ki, amelyek részint a román népszámlálás módszereire vonatkozólag a legjellemzőbbek, részint pedig a népi eredet szerint való felvételnek hibáira és tévedéseire a legjobban mutatnak rá.

Az említett három országrész szerint a *magyarság* száma között a következő különbség van aszerint, hogy a népi eredetet, vagy az anyanyelvet tekintjük:

	Erdély		Bánság		Körös Máramaros		Egész Erdély	
Népi eredet anyanyelv	934.642		97.839		320.795		1.353.276	
	997.653		105.584		377.475		1.480.712	
Különbség %-ban	+	63.011	+	7.745	+	56.680	+	127.436
	+	6.7	+	7.9	+	17.7	+	9.4

Mínt hogy a magyarság anyanyelv szerinti számának növekvése szorosan összefügg a többi nemzetiségek, különösen a románok számának alakulásával, mindjárt adjuk a *románokra* vonatkozó hasonló adatokat is:

	Erdély		Bánság		Körös Máramaros		Egész Erdély	
Népi eredet anyanyelv	1,852.719		511.083		844.078		3,207.880	
	1,873.691		520.041		839.484		3,233.216	
Különbség %-ban	+	20.972	+	8.958	-	4.594	+	25.336
	+	1.1	+	1.8	-	0.5	+	0.8

Látszik ebből az összeállításból, hogy az egyes vidékeken milyen más mértékű különbségek vannak a népi eredet és anyanyelv szerint megállapított nemzetiségi számok között. Az is kitűnik, hogy a *népi eredet kérdése* különösen, ha az bizonyos célzatos-sággal történik, a *magyarságnak okozza a legnagyobb hátrányt*, mert a magyarság minden országrészben és úgyszólván minden megyében jóval kisebb számmal szerepel a népi eredet, mint az anyanyelv statisztikájában. A megyék közül az egyetlen kivétel Naszód, ahol a román statisztika népi eredet szerint 7476, anyanyelv szerint pedig csak 7174 magyart mutat ki. Általában véve a szorosabb értelemben vett Erdély mutatja a legkisebb különbséget a népi eredet és az anyanyelv számai között. Feltűnő nagy ellenben a különbség a Királyhágón inneni területnek a Marostól felfelé eső részében, ahol a különbség a magyar anyanyelv javára 17.7%-ra rúg. Itt mind a négy megyében igen nagy különbség van a népi eredet és anyanyelv szerint megállapított számok között, de különösen nagy ez a különbség *Szatmár megyében, ahol népi eredet szerint 74.191, anyanyelv szerint pedig 94.112 magyart mutatott ki a román statisztika*, a többi nemzetiségnél pedig, még a románoknál is, jóval kisebb az anyanyelvi adat, mint az, amit a népi eredet alapján hoztak ki. Egyébként is a románoknak a nyeresége az anyanyelv révén nem általános, mert a Körös-Máramaros vidéken még kevesebb is az

anyanyelvi adat, mint a népi eredet szerint kimutatott. Érdekes, hogy Erdélyben mind a négy székely vármegyében, azonkívül a román statisztika szerint odaszámított (magnagyobbított) Szilágy megyében is kevesebb a román anyanyelv szerint, mint népi eredet szerint. A román statisztika ugyanis nem tud lemondani arról, hogy a görögkatolikusokat és görögkeletieket ne tekintse román származásúaknak, de már az anyanyelv felvételénél kénytelen azokat, akik csak magyarul tudnak, magyar anyanyelvűeknek elismerni. Így esett azután, hogy pl. Háromszék-megyében népi eredet szerint 21.759 román mutatnak ki, anyanyelv szerint csak 16.748-at, tehát 5 ezerrel kevesebbet.

Kétségtelen, hogy a magyarság azt a többletet, amit az anyanyelv kimutatása alapján nyert, nem a nagytömegű románságtól, hanem a többi nemzetiségtől, főképp a zsidóktól, cigányoktól és kis részben a németektől kapta. A *németek* száma végeredményben is kisebb az anyanyelv, mint a népi eredet számbavételénél, ez a jelenség azonban nem nyilatkozik meg egyöntetűen, amint az alábbi összeállítás szemlélteti:

	Erdély		Bánság		Körös Máramaros		Egész Erdély	
Népi eredet anyanyelv	253.426	223.167	67.250	543.852	246.587	231.062	63.144	540.793
Különbség %-ban	— 6.839	+ 7.895	— 4.115	— 3.059	— 2.7	+ 3.5	— 6.1	— 0.6

A németek e szerint csak a Bánságban nyertek az anyanyelv révén; itt úgylátszik a zsidók nagy része is német anyanyelvűnek vallotta magát, de nagy tömegénél fogva a németiség itt még más nemzetiségre is nyelvi beolvasztó hatással van. A másik két területrészen, különösen a Körös-Máramaros vidéken az anyanyelv kérdése jelentékeny hátrányt okozott nekik. Látszólag a szorosabb értelemben vett Erdélyben is hasonló a helyzet, ha azonban a* részletekbe tekintünk, kitűnik, hogy a legtöbb megyében alig van különbség a népi eredet és az anyanyelv számai között; az egész különbség úgyszólván *Szilágy megyében* mutatkozik, ahol a *népi eredet szerint 16.010, anyanyelv szerint pedig csak 8.706 németet vettek számba*. Szatmár-megyének Nagyvárad körüli részét a románok tudvalevőleg Szilágy megyéhez csatolták és éppen itt vannak legnagyobb számmal a megmagyarosodott svábok, akiknek közel felét kénytelen volt a román statisztika is az anyanyelv alapján a magyarokhoz sorozni. A Szatmár megyében maradt németeknél kisebb a különbség a népi eredet és az anyanyelv számai között. Az előbbi ugyanis 9.530, az utóbbi 7.586. Mindenesetre a román statisztikának ez a megállapítása erősen rácsúfol a románoknak az 1920. évi népszámlálás alkalmával követett eljárására, amikor ezen a területen. Nagyvárad és Szatmár vidékén úgyszólván minden római katolikus németnek mutattak

ki, most pedig a két említett megye 79.043 római katolikus lakosával szemben csupán 16.292 német anyanyelvű szerepel a román statisztikában. A római katolikusoknak ez alig több, mint 20%-a; kénytelenek voltak tehát elismerni, hogy a szatmári „sváboknak“ $\frac{4}{5}$ -e magyar anyanyelvű, mert hiszen itt a németeken és magyarokon kívül más nyelvű alig akad a római katolikusok között. Annál visszatetszőbb, hogy saját megállapításukkal szemben mennyire erőltetik a szatmári katolikusoknál a német nyelvnek az egyházba és az iskolába való bevezetését, holott a lakosság többsége még az általuk sváboknak minősítetteknek is a többsége, a leghatározottabban ellene van annak, hogy gyermekeiket németül tanítsák.

Nem lehet tagadni, hogy a román elszakított területeken a zsidóság nagyobb része a magyar nyelvet használja és a magyar statisztikában tényleg az ottani zsidóságnak — amint láttuk — kb. 73%-a a magyar anyanyelvűek rovatában szerepel. Minthogy az 1930. évi román népszámlálásnál a zsidóknak is szabadságukban állott — bár ebben a tekintetben bizonyára ellentétes nyomást gyakoroltak rájuk, — hogy a magyart is vallhassák anyanyelvűi, a zsidóknak tényleg egy jelentékeny része az anyanyelv rovatában a magyarok közé került, de kétségtelen, hogy jóval kevesebb, mint a magyar éra alatt és kevesebb annál is, ami a valószínű nyelvhasználatnak megfelel; a vallási é9 anyanyelvi, sőt a népi eredetre vonatkozó adatok összevetéséből mindenestre kiderül ez. A zsidóságnál tehát az összehasonlítást a vallási adatokkal is megtesszük annál is inkább, mert ebből az összehasonlításból a román népszámlálás újabb gyengéje kerül napfényre. Az összehasonlítás a következő:

	Erdély	Bánság	Körös Máramaros	Egész Erdély
Vallás	81.503	14.043	97.287	192.833
Népi eredet	78.626	11.248	88.825	178.699
Anyanyelv	52.008	757	58.510	111.275
Különbség a vallás és népi eredet közt %-ban	— 2.877 — 3.5	— 2.795 — 19.9	— 8.462 — 8.7	— 14.134 — 7.3
Különbség a népi eredet és anyanyelv közt %-ban	— 26.618 — 33.8	— 10.491 — 93.1	— 30.315 — 34.1	— 67.424 — 37.7
Különbség a vallás és az anyanyelv közt %-ban	— 29.495 — 36.2	— 13.286 — 94.7	— 38.777 — 39.8	— 81.558 — 42.3

Tudvalevő, hogy az izraelita vallás mennyire összefügg a zsidó fajjal. A legritkább eset az, hogy izraelita vallású egyén népi eredet szerint ne a zsidó népből, a zsidó fajból származzék, ilyenek csak azok, akik áttértek az izraelita vallásra, de népi-

ségüket megtartották; ezek pedig vajmi kevesen vannak. Tudjuk a vallásváltóztatási statisztikából, hogy keresztények csak teljesen jelentéktelen számban térnek át az izraelita vallásra; Magyarország keleti felében, ahol a zsidóság szokásokban sokkal jobban elüt a keresztény lakosságtól, sokkal zárkózottabb vallási és társadalmi életet él, mint nyugaton, még ritkábbak az áttérések. Még a nyugati műveltebb zsidóság is csak igen kevés vonzóerőt gyakorol ebben a tekintetben, az izraelita vallású nem zsidó fajú egyének száma tehát keleten hasonlíthatatlanul kevesebb, mint nyugaton, ahol főképp nők (azok is ritkán) térnek át, leginkább házassági okból az izraelita vallásra. Ha tehát a népi eredet szerint zsidók száma 14.000-rel fúaradt alatta a vallás szerint zsidóknak, ez semmi esetre sem felel meg a valóságnak, mert legfeljebb csak pár száz olyan izraelitáról lehet szó, aki nem zsidó fajú, sőt mint-hogy az izraeliták közül sokkal többen térnek át valamely keresztény vallásra, akik pedig mint keresztények is megtartják zsidó népiségüket, a *népi eredet szerinti zsidók számának tulajdonképpen még többnek kellene lenni a vallás szerinti zsidók számánál*. Még arra sem gondolhatunk, hogy a vegyes házasságból származókat (félvéreket) a népi eredetnél már nem tekintették zsidóknak, mert először is ezek többnyire már a keresztény vallások rovatában szerepelnek (a megegyezések sokkal több esetben szólván a keresztény, mint a zsidó házafél javára) másodszor, mert ezeken a területeken a fenti okoknál fogva igen kevés is volt a keresztény-zsidó házasság (a világháború előtt évenként kb. 90—100) és harmadszor tudjuk, hogy ezek a vegyes házasságok rendkívül szaporátlanok, átlag csak egy gyermek születik ezekből a házasságokból. Mindent összevetve tehát bizonyos az, hogy a román népszámlálásnak az az adata, amely a népi eredet szerinti zsidókra vonatkozik, nem lehet jó. Így tűnik ki legjobban, hogy mennyire hamis és csalóka az a kép, amit a nemzetiség meghatározására a népi eredet fogalma nyújthat.

A román statisztika azonban ezúttal az anyanyelvet is kérdezte és ezzel feltétlenül közelebb jutott az igazsághoz, bár még mindig nem érte el azt, mert részint a származásra való beidegzettség, részint a nemzeti elfogultság akadályozta abban, hogy a nemzetiséget kinek-kinek szabadon bevallott anyanyelve alapján állapítsa meg.

Ami a zsidóságot illeti, minthogy a zsidóknak a magyar uralom alatt nagy többsége, 73.5%-a magyarnak vallotta magát, a többi pedig csekély kivétellel a rontott németnek tekinthető jiddis nyelv alapján a németek számát szaporította, a román népszámlálás igyekezett bennük a népi öntudatot felkelteni és arra törekedett, hogy ha már nem teheti meg őket románoknak, legalább a magyarok és németek számát szorítsa le általuk. Ez nagyrészt sikerült is. A jiddis nyelvet beszélő zsidókat az anyanyelv rovatában is a zsidók között mutatták ki, ezzel tehát a németek számát különösen az északkeleti részekben erősen csökkentették

viszont a megmagyarosodott zsidók közül is sokat még a városokban is zsidó anyanyelvüknek vettek nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy a magyarság számát kisebbsítsék, amire főképen a városokban volt szükségük. Rendkívül bosszantja ugyanis a románokat — és ennek sokszor adnak kifejezést —, hogy az erdélyi városok lakosságának többsége magyar, vagy magyarul beszélő zsidó, s így a városok magyar jellege az idegen előtt is feltűnik.

El kell azonban ismernünk, hogy az erdélyi zsidóság, különösen a városokban lakó, a kétségtelenül ránehezedő nyomás dacára sokkal derekasabban viselkedett a népszámlálás alkalmával, mint a szlovákiai zsidóság és sokkal kevésbé hódolt be az uralmon lévő nemzetnek. A 193 ezer főnyi izraelita vallású tömegeből anyanyelv szerint 111 ezer vallotta magát zsidónak, magyarnak pedig (pontos adat nincs erre vonatkozólag) kb. 70—75 ezer. Az 1910. évi magyar népszámláláskor az akkori 182 ezer főnyi zsidóságból 73.5%, vagyis 134 ezer volt magyar anyanyelvű; ebben az arányban 1930-ban kb. 142 ezer magyar anyanyelvű zsidónak kellett volna lennie, el lehet tehát mondani, hogy az *erdélyi magyar zsidóknak kereken fele vagy önként, vagy nyomásra megtagadta magyarságát* (a Felvidéken hasonlíthatatlanul többen!). A városokban, ezzel — amint látni fogjuk — elérték a románok, hogy a magyar anyanyelvűek abszolút többségét relatív többséggé szorították le.

A cigányoknál a népi eredetre és az anyanyelvre vonatkozó adatok között még nagyobb különbség mutatkozik, mint a zsidóknál. Népi eredet szerint ugyanis 109.156 cigányt mutatnak ki az egész Erdély területén, anyanyelv szerint pedig csak 43.653-at. A cigányok összeírására vonatkozólag már fentebb megmondtuk a véleményünket, hogy maga a *népi eredet* szerinti kimutatás mennyire elmaradt a valóságtól. Ha ezt az ismertetőjelet komolyan vették volna, sokkal több, közel kétszer annyi cigányt kellett volna kimutatniok, mert hiszen különösen falvakon a köz-tudatban úgyszólván nyilván vannak tartva a cigányszármazású egyének. A népi eredet szerint való kimutatás mégis jelentékeny mértékben elmaradt a cigány eredetűek valóságos száma mögött. Ami a cigány *anyanyelvet* illeti, valószínűleg itt is valami részrehajlás történt a román nyelv javára, amennyiben a román nyelvet is beszélő cigányokat román anyanyelvűeknek minősítették, a magyarul beszélő cigányokat pedig lehetőleg meghagyták cigánynyelvűeknek.

A román statisztikai évkönyv 1935—36. évi folyama a népi eredetre, anyanyelvre és a vallásra vonatkozó adatokat városok és vidék szerint is közli, de csak az előzetes lélekszámról és csupán arányszámokban. Az abszolút számokat tehát csak az arányszámok alapján és csak az előzetes adatokból, amelyek azonban szerencsére nem nagyon különböznek a véglegesektől, visszaszámítás útján lehet megállapítani.

Mindenesetre érdekesen világítanak be ezek az adatok arra a folyamatra, ami Erdélyben az uralomváltás óta végbement, részint arra vonatkozólag, hogy milyen mértékű volt a városba

tódulás, részint, hogy ez a vándormozgalom mennyire módosította a vallási és nemzetiségi megoszlás számait. Az alábbiakban területi részletezés nélkül adjuk az egész Erdélyről a városok és a vidék lakosságának anyanyelvi adatait:

Megnevezés	Összes lélekszám	Magyar	Német	Román	Zsidó ¹⁾	Egyéb
i 9 1 0 - b e n						
Összes lélekszám	5,257.000	1,662.000	565.000	2,829.000	—	201.000
Városok	767.600	478.800	122.700	147.100	—	19.000
Vidék	4,489.400	1,183.200	442.300	2,681.900	—	182.000
1 9 3 0 - b a n						
Összes lélekszám	5,550.000	1,481.000	542.000	3,235.000	111.000	181.000
Városok	960.000	431.000	130.000	330.000	48.000	21.000
Vidék	4,590.000	1.050.000	412.000	2,905.000	63.000	160.000

Mint hogy a román közigazgatás szerint városnak tekintett községek az évkönyvben fel vannak sorolva, módunkban van az 1910. évi adatokat a pontos összehasonlíthatás végett ugyanazokról a városokról összeállítani, amelyeket jelenleg a románok városoknak tekintenek. A fenti 1910. évi adatok már így vannak összeállítva.²⁾ Elsősorban feltűnik, hogy az erdélyi városok népessége milyen nagy mértékben növekedett meg a szóbanforgó húsz év alatt; majdnem bizonyos, hogy ez a nagy fejlődés az utolsó évtizedben következett be. Ez kitűnik abból is, hogy a románok száma több mint megkétszereződött a városokban, amit — mint látni fogjuk — a vallásfelekezeti adatok is nagyrészt indokolnak. A román kormányzat óriási erőfeszítéseket tett az uralomváltás óta, hogy a magyarság fölényét a városokban megtörje. Az oláhságnak a városokba való bevándorlását különböző kedvezményekkel minden módon elősegítette (iparigazolványok, iskolák állítása, lakásrekvirálások románok részére stb.), amihez hozzájárult még a tisztviselői kar kicserélése jórészt a Regátból behozott román tisztviselőkkel, román katonaság elhelyezése, stb. Érdekes, hogy a magyarság száma ennek ellenére aránylag kisebb mértékben fogyott meg a városokban, mint a vidéken és a valóságban mindenesetre jóval több, mint amit a román statisztika kimutat, mert viszont a vidéken birtokát veszített, vagy a kisebbségi magyar falvakban megfélemlített magyar lakosság is nagy számmal tódult a városokba. A végső eredmény még így is az, s ezt a román statisztika is kénytelen elismerni, hogy a magyarság

¹⁾ A zsidó mint nemzetiség 1910-ben nem volt kimutatva.

²⁾ A románok a magyar városok közül megszüntették Kolozs és Vízakna városi jellegét, ellenben felruházták ezzel a jelleggel a következő községeket: Resicabánya, Petrosévn. Nagvszakmta, Oravicabánya. Orsóvá, Lippa, Bánffyhunvad, Balázsfalva, Belényes és Naszód. Azonkívül szomszédos községet (községeket) csatoltak egyes városokhoz. (I. M. Stat. Szemle 1931. évi 1005. 1.)

száma, az erdélyi városokban még mindig 101 ezerrel nagyobb, mint a románoké, tehát megvan a relatív többsége; ha pedig a magyar nyelvű zsidóságot is hozzászámítjuk, mert hiszen a magyar uralom alatt a városi zsidóságnak 90%-a magyarnak vallotta magát, továbbá a román népszámlálás egyéb tévedéseit és szándékos ferdítéseit {névelemzés, görög katolikus és görög keleti magyarok eltüntetése) is figyelembe vesszük, a magyar nyelvűek még most is abszolút többségét teszik az erdélyi városok lakosságának.

Ami a zsidókat illeti, a városi zsidóságnak most is nagyobb fele magyarnak vallotta magát. A vidéki zsidóság sokkal kevésbé ragaszkodott magyarságához. Ugyanolyan összehasonlításban, mint fentebb, adjuk most városok és vidék szerint a részletes vallásfelekezeti adatokat:

	Lélekszám Városok		Lélekszám Városok		Vidék	
	1910.		1930.		Vidék	
Róm. katolikus	995.000	266.100	728.900	946.000	254.000	692.000
Gör. katolikus	1,243.000	83.700	1,159.300	1,386.000	137.000	1,249.000
Református	694.000	159.000	535.000	697.000	168.000	529.000
Evangelikus	263.000	57.600	205.400	274.000	66.000	208.000
Görög keleti	1,807.000	108.400	1,698.600	1,934.000	207.000	1,727.000
Unitárius	69.000	9.700	59.300	68.000	11.000	57.000
Izraelita	182.000	82.500	99.500	192.000	111.000	81.000
Egyéb	4.000	600	3.400	53.000	6.000	47.000
Összesen:	5,257.000	767.600	4,489.400	5,550.000	960.000	4,590.000

A városok gyors elrománosodását a vallásfelekezeti adatok nagyrészt tényleg igazolják. Legjobban — igen feltűnően — a két román jellegű felekezet hívei szaporodtak, különösen a románok által favorizált görög keleti felekezet hívei, akiknek száma csaknem megkétszereződött {108.400—207.000}, bizonyára jórészt a regátbéli románok bevándorlása révén is. Nem lehetetlen azonban, hogy a görög katolikus románok részéről nagyobb számmal áttérések történtek az államvallásnak minősített görög keleti vallás javára, mert ezzel kétségtelenül előnyök járnak az új uralom idején. Az is valószínű, hogy a városokba, telepítésnél a görög keletieket inkább részesítették kedvezményben, mint a görög katolikusokat, másképp nem igen lehet megmagyarázni azt, hogy a természetes úton sokkal jobban szaporodó görög katolikus románság jóval kisebb mértékben vonult a városokba, mint a görög keleti vallású románság.

Összehasonlítva most már a városokban a görög katolikus és keleti vallású lakosság számát a román anyanyelvűekével, a következő eredményt kapjuk:

	1910-ben	1930-ban	Szaporodás
Görög katolikus	83.700	137.000	53.300
Görög keleti	108.400	207.000	98.600
Együtt	192.100	344.000	151.900
Román anyanyelvű	147.100	330.000	182.900
Különbség	— 45.000	— 14.000	+ 31.000

Míg tehát 1910-ben a görög katolikus és keleti vallásnak együttes száma 45.000-rel haladta meg a románokét, vagyis körülbelül ennyi volt a nem román anyanyelvű (legnagyobb részben természetesen magyar) görög katolikusok és keletiek száma a városokban, addig 1930-ban ez a különbség már 14.000-re zsugorodott össze. *Csupán a városokban tehát kb. 30.000 magyart tüntettek el a statisztikából* egyszerűen azért, mert a két görög valláshoz tartoztak és ha talán egy részük román származású volt is, az kétségtelen, hogy 1910-ben magyar anyanyelvűeknek vallották magukat. Legjobban működött ez a módszer a tulajdonképeni Erdély városaiban, ahol a 16.000 főre tehető (1910-ben) görög katolikus és keleti nem román népességből csupán 2000-et hagytak meg más nyelvűnek, ezek is feltehetőleg inkább cigány anyanyelvűek.

A vidéken számszerűleg nagyobb volt a magyarság számának a csökkenése a magyar görög katolikusok és görög keletiek beolvasztása (legalább is a papíron való beolvasztása) révén, amint az alábbi összeállításból kivehető:

	1910-ben	1930-ban	Szaporodás
Görög katolikus	1.159.300	1.249.000	89.700
Görög keleti	1.698.600	1.727.000	28.400
Együtt	2.857.900	2.976.000	118.100
Román anyanyelvű	2.681.900	2.905.000	223.100
Különbség	- 176.000	- 71.000	+ 105.000

A falvakon már 105.000-rel csökkent a görög katolikusok és görög keletiek együttes száma és a románok száma közötti különbség, világos bizonyítékaul annak, hogy legalább is ennyi nem román anyanyelvű görög vallásút (természetesen túlnyomólag magyart) minősítettek át románná. Mindenesetre azonban a vidéki románság nagy tömegéhez képest ez kisebb arány, mint a városokban, de a magyarságra nézve hasonló arányú veszteséget jelent.

*

Az elmondottak alapján a román népszámlálás nemzetiségi statisztikájára vonatkozó bírálatunkat a következőkben foglaljuk össze:

Haladásnak kell tekintenünk, hogy az 1930. évi román népszámlálás a „népi eredet“-en kívül elfogadta az „anyanyelv“ kritériumát is. Ez Erdélyben a magyarságra nézve 127 ezer főnyi többletet jelent és az anyanyelv alapján a románok kénytelenek Erdélyben közel másfél millió (1,481.000) magyart elismerni. Az anyanyelvi felvétel egyúttal megmutatta a „népi eredet“ szerinti összeírás teljes képtelenségét, amit különösen a zsidók és cigányok nyilvánvalóan hamis és téves számával lehet bizonyítani. Minthogy azonban a románok az anyanyelvi felvételt sem csinálták elfogulatlanul, hanem lehetőleg a magyarság csökkentésére irányuló tendenciával, sikerült nekik a magyarság (a magyar

anyanyelvűek) számát a valóságosnál kb. 197.000-rel lenyomni. Ezt a vallásfelekezetek számának alakulásával lehet igazolni, mert a magyar statisztika az egyes felekezetek híveinek anyanyelvi megoszlását pontosan ismeri; már pedig ebben a megoszlásban lényeges változás nem következhetett be. Éppen a vallásfelekezeti adatok alapján, amelyeknek meghamisítását vagy 'téves kimutatását nem tételezhetjük fel. el kell ismernünk, hogy a románság a román uralom alatt jelentékeny előhaladást tett részben a Regátból való bevándorlás segítségével is, a magyarság pedig — különösen az impériumváltozás utáni években történt nagy kivándorlás következtében — tényleg visszaszorult, de *valóságos száma* még így is *1,678.000-re tehető 1930-ban, azóta pedig a természetes szaporodás figyelembevételével bizonyára meghaladja az 1,800.000 lelket.* Ha pedig számításba vesszük azt a 200.000 magyart, akit a románok az impériumváltozás után elüldöztek, de akik most is odatartoznak és újabb változás esetén bizonyára visszatérnének régi otthonukba, azután azt a több tízezer magyart, akik Bukarestbe mentek ki, vagy szétszóródtak Erdélyből Románia más részeibe, úgy az *erdélyi magyarság számát bátran több mint 2 millióra becsülhetjük.*

Az is kitűnik a román népszámlálás adataiból, hogy a románok óriási erőfeszítéseket tettek és tesznek a városok magyar jellegének eltüntetésére, mégis el kellett ismerniök 1930-ban, hogy a magyarság az anyanyelv alapján a városokban még mindig relatív többségben van és száma 101.000-rel meghaladja a románok számát. Mi viszont megállapíthatjuk a vallásfelekezeti adatok alapján, *hogy a városok lakossága még 1930-ban is abszolút többségben volt magyar anyanyelvű.* A magyarságnak Erdélyben ebben nyilvánul meg az erőssége; a szellemi és gazdasági életben még mindig vezető elem; a jövő fejlődés szempontjából viszont ez « helyzet káros és veszélyes, mert a városi népesség mindenütt szaporátlanabb, mint a vidéki, emellett az államhatalom a városok hullámozó és kevésbé földhöz és helyhez kötött népességét könnyebben tudja nemzetiségéből kiforgatni. Az 1930-ig terjedő évtized már ijesztő mementót jelent ebben a tekintetben.

A közelmúlt eseményei mégis remélni engedik, hogy az erdélyi magyarságra szebb és jobb jövő fog virradni. Ha talán hamarosan nem is érhetjük el vágyainknak teljességét, az bizonyos, hogy a világesemények kényszere olyan engedményekre fogja szorítani Romániát, amelyek részben felszabadítják az erdélyi magyarságot, részben pedig erőinek szabad kifejtésében támogatni fogják és természetes szaporodását is elősegítik.

Kovács Alajos dr.

A KISEBBSÉGI TERMINOLÓGIA ÉS KISEBBSÉG SZÁMBAVÉTEL PROBLÉMÁI.

Ha a *kisebbségtudomány*, mint önálló tudomány léte vitatható is, kétségkívül vannak par excellence a kisebbségi kérdésre vonatkozó ismeretek. E szorosabb köre a kisebbségi problémával kapcsolatos ismereteknek — nevezzük *kisebbségtannak* — még sok részletében feltáratlan, sőt homály és fogalomzavar uralkodik már alapelemei körül is.

E sorok célja: ködöt oszlatni a kisebbségtan vitás *terminológiájában*, néhány alapkő lerakása, amelyen további vizsgálódásunk, a kisebbségek számbavételének módszere felépül. A *számbavétel* nélkülözhetetlen eszköze a *védelemnek*, s ma, amidőn a világ kénytelen volt ráeszmélni a kisebbségvédelem fontosságára, időszerű rámutatni a számbavétel rendezésének nemzetközi szükségére is. A kisebbségeket megillető jogok elemzése, kodifikációja e nélkül hiábavaló: a „mit adok“ époly fontos, mint a „kiknek adok“. Ha közben ismert fogalmakat és követelményeket is összegezzünk, teszünk azért, mert folyóiratunk didaktikai célt is szolgál.

A fogalmak pontos meghatározását keresők sokszor szem elől tévesztik, hogy nincs külön szó minden fogalomra s ennekfolytán több helyes definíció megáll egymás mellett. Faj, nép, nemzet, nemzetiség: valamennyinek több értelme van.¹⁾

A *nemzetek* egyéni fejlődés eredményei s eltérő önmagukról való fogalmuk is. A nemzetfogalom e szubjektíven színeződött árnyalatai mégis végsősorban a fogalom két fő típusa körül csoportosulnak.

Az egyik, a latin felfogás, a nemzetet az állampolgárok összességével azonosítja. A nyugati államok e felfogás alapján te kintik magukat nemzetiségileg egységesnek s az esetleg létező kisebbségeket beolvadásra ítélik. (*Mello-Franco*).

E közjogi nemzetfogalomban a nemzettagok egybetertozása pontosan felismerhető, akkor is, ha faji vagy népi közösségük elhomályosulna. Az Egyesült Államok és Svájc népe nem volna nemzetnek minősíthető, ha a nemzet e formalisztikus fogalma nem léteznék.

A közjogi nemzetfogalmat nem a legjobban pótolja az „*állam népe*“ körülírás, amely a sokértelmű „nép“ fogalmát köti meghatározott területhez.

A *nép* kifejezést egyébként, amely történeti, szellemi, szociális közösség, s amelyet az állameszme szempontjából fejletlenebb

¹⁾ V. ö. *Csekey István*: A magyar nemzetfogalom (Acta Litterarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Francisc Josephinae t. XITI. Szeged. 1938.); továbbá: Nationalism. A Report by a Study Group of members of the Royal Institute of International Affairs. Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1939.

formációnak szoktak tekinteni, szerencsésebben használhatjuk a szó államhatároktól független értelmében, amidőn az azonos nemzetiségűek összességét jelenti. (A *faj* viszont tisztán természeti közösség, fogalmában az örökletes sajátságok dominálnak; használatos kifejezés több -nép összefogó megjelölésére is.)

A közjogi nemzetfogalommal szemben áll az a másik nemzetfogalomtípus, amely szerint a nemzetet nem az államhatárok determinálják, hanem bizonyos *lelki közösségtudat s egyben az állami létre való törekvés*. Utóbbi jellemvonása az, amely a néptől a leginkább megkülönbözteti. Ez a nemzet nem simul államterülethez: egyrészt túlterjed azon, az államhatáron túli népelemek is beletartoznak, másfelől köre szűkebb: kívülmaradnak az állam népe, polgárai is, ha nincs meg e közösségtudatuk. Leginkább *kultúrnemzet* szóval jelölik e fogalmat, bár e kifejezésben a „kultúr“ jelző szűknek bizonyul, minthogy az említett közösségtudat nemcsak kulturális, hanem egyéb: érzékenységi!, lelki, érzelmi, szociális stb. elemeken is felépülő. A latin nemzetfogalommal szemben, melynek leginkább Franciaország a megtestesítője, a kultúrnemzet fogalomnak legfőbb kifejlesztője de egyúttal e túlzója is a német tudomány és politikai szemlélet.²⁾

E közösségtudaton felépülő nemzetfogalomra a békeszerződésekkel széttépett magyarságnak különösen nagy szüksége van. Sőt. azt hisszük, a nemzet e fogalmának magyar szempontból tágabb értelmet kell tulajdonítani, mint pl. a német elmélet csak a németségre kiterjesztett nemzetfogalmának vagy annak a magyar kultúrnemzet fogalomnak, amely az elcsatolt magyarságot egybefoglaló fogalmat keresi, kívülhagyva az elcsatolt részek nem magyar nyelvű, de érületben többé-kevésbé asszimilált, a szent-istváni haza által egyesített elemeit. Az igazi magyar nemzetfogalomból nemcsak a csonka haza bizonyos nemzetiségeit s az elcsatolt magyarokat, hanem az elszakított területek más, a hódítókhoz nem hasonult népelemeit sem rekeszthetjük ki.³⁾

²⁾A nemzetiség fogalmát a német irodalom kevésbé elemzi. Náluk a „Volkstum“ áll előtérben, amely többé-kevésbé megfelel a kultúrnemzet fogalmának, bár az újabb elmélet szerint érzelmi és sorsközösség nem képzelhető fiai azonosság, vérségi kaocsolat nélkül. „Nemzeti“ és „népi“ között különbséget tesz *Krieck* (Völkische Bildung. Volk im Werden 1933.): „National“ ist eine geistige Angelegenheit „völkisch“ bedeutet dagegen eine elementare Tatsache, eine bluthaft-seelische Notwendigkeit, eine räumlich-geschitliche Wirklichkeit in einer verbindenden und verpflichtenden Lebensgantheit“. Ugyancsak az újabb német felfogás megfordítva a nép és nemzet értékelését, a nemzetel szemben a nép felsőbbrendűségét vallja, amely a legmagasabb átfogó közösség.

³⁾ Meddő a mondottakból folyóan az a vita is, melyik volt korábban, a nemzet-e vagy az állam. Ha a nemzet az állampolgárok összesége: a nemzet és az állam keletkezése egybeesik s a kettő csak együtt áll, meg. Ha ellenben a nemzet eszmei, lelki közösség, léte elképzelhető állam nélkül is. Bár akarata államalapításra irányul, még nem tudott államot alkotni, vagy pedig túlélte az államot, melyet *hazájának vallhat* az a tagja is, aki más *állam* polgárává vált. Az állam máról holnapra alakulhat, megszünhet, a nemzetet legfeljebb kiirtani lehet.

A további fogalomzavart az okozza, hogy egy harmadik, eléggé közkeletű értelmet is szokás adni a nemzet kifejezésnek. Ez az értelmezés a több nemzetiségből alakult állam vezető, uralkodó nemzetiségét tekinti nemzetnek.⁴⁾

A nemzet e külön szavakkal nem jelölhető fogalmai tehát jól megférnek egymás mellett.

Mi már most a *nemzetiség*?

Azok a sajátságok, amelyek alapján a nemzetiséget megállapítani szokták, lehetnek *testiek*, *lelkiek* s ilyen sajátság a *nyelv*. Az említett jellegzetességek egyrészt *veleszületett*, imherens tulajdonságok, amelyekben az egyén nem változtathat. Ilyenek főleg a testi, fizikai sajátságok, antropológiai jegyek, a leszármazás, vérség. Más sajátságok ezzel szemben *szerzett*, kifejlesztett tulajdonságok (érzület, nyelv). Vannak *felismerhető* (objektív) és *fel nem ismerhető* (szubjektív) sajátságok.

A nemzetiség is az állammal kapcsolatban nyeri igazi értelmét. *Népcsoport az államban, melynek egyedeit hasonló közösségtudat fűzi össze, mint a „kultúr-nemzet“ egyedeit, önálló állami létre való törekvése azonban, ami a nemzet lényeges vonása, sokszor kevésbé határozott.* Vannak ugyan a nemzetiségfogalomnak olyan konstruálói is, akik az e fogalomban rejlő akarati tényezőt az önálló államiság eszméjéhez kapcsolják, de az élet s a szó közhasználatú értelme a népcsoportok legkülönbözőbb fajtáit szokta e fogalom alatt egyesíteni, amelyeknek közös vonása csak az, hogy több-kevesebb különállásra törekszenek.⁵⁾

Tehát, a nemzetiség nem *nyelvi* közösség, még kevésbé a *leszármazásé*, hanem inkább *lelki* vagy akár *kultúrközösség*, a kultúra szót a legtágabban értve.⁶⁾

De e felismerésre jutva is, az egyik nézet az állam mind-egyik ily közösségtudattal bíró népcsoportját, a másik csak az államalkotó, uralkodó nemzetiségen kívülieket nevezi nemzetiségnek. Mi logikusabbnak azt az értelmezést tekintjük, amely az állam valamennyi népcsoportját nemzetiségnek mondja s a nemzetiséget kisebbségi és többségi nemzetiségekre különíti el. Ez a statisztika álláspontja is.

Így jutunk el a *kisebbség* fogalmához.

⁴⁾ A terminológiazavart növeli az új német felfogás, mely a külföldieken kívüli államlakosságban is állampolgárokat (Staatsbürger) és államhozzátartozókat (Staatsangehörige) különböztet meg.

⁵⁾ A „nemzetiség“-et az általános nyelvhasználat tehát nem a „nemzeti“ derivátumaként fogja fel s „népiség“ és „nemzetiség“ közt sem tesz oly szigorúan elhatároló különbséget, amint egyesek felveszik.

⁶⁾ A nemzetiségnél szűkebb fogalom a *törzs*, amelynek jelentősége, mindinkább elmosódni látszik. Így pl. magyar vonatkozásban a székelemek, kunok stb. külön „törzsi“ jellege elhomályosult, míg Németországban a poroszok, szászok, bajorok stb. elkülönülése valamivel határozottabb.

Az állam⁷⁾ népességét többféle sajátság (Szerint osztályozó demográfia nemcsak nemzetiségi vonatkozásban ismer kisebbségeket. Nem, kor, családi állapot, vallás, foglalkozás stb. szempontjából is vannak kisebbségek a számbelileg legnagyobb csoporttal szemben. Az újabban sűrűn napirendre kerülő kisebbségi kérdés azonban túlnyomóan nemzetiségi vonatkozásban vetődik fel. A háború utáni rendezés, illetve népszövetségi védelem ugyan a faji és nyelvi kisebbségek mellett a vallási kisebbségekre is kiterjed, a vallási kisebbségek problémái azonban egészen eltörpülnek a nemzetiségi kisebbségi problémák mögött. E minket érdeklő területen maradván, az államban a többséget alkotó nemzetiséggel szemben tehát a kisebbségben lévőket kellene értenünk *nemzeti kisebbség*, pontosabban *nemzetiségi kisebbség* alatt.⁸⁾

Am közelről nézve a többség-kisebbség kifejezés nem feltétlenül takar számbeliséget. A mai államok, szinte kivétel nélkül, megtagadják népeik egyenrangúságát s egy vezető, főnépcsoport uralmán épülnek fel.⁹⁾ Ezt a népcsoportot, az államalkotó, államhatalmat irányító, *uralkodó nemzetiséget nevezzük többségnek* s a többieket kisebbségnek. Az uralkodó nemzetiség csak *rendszerint* alkot az államban többséget. Esetleg nemcsak *abszolút*, de *relatív* többségben sincs. Például a régi Cseh-Szlovákiában a csehek csak az abszolút többséget nem érték el (50%-ot nem haladtak meg), míg Belgiumban a vallonok, akik Belgium jellegét, legalább is az újabb időkig megadták, a relatív többséget sem érték el, számuk kisebb, mint a flamandoké.¹⁰⁾

⁷⁾ A kisebbség kifejezés természetesen nemcsak az állammal, hanem más közületekkel s az állam közigazgatási vagy területegységeivel (tartomány, megye, község stb.) kapcsolatban is használatos (*állami és helyi kisebbségek*.)

⁸⁾ A kisebbség kifejezés használatát ismételtelen kifogásolták. Újabban pl. a kisebbségi magyarság részéről hangoztatták, hogy a magyarság nem kisebbség, hanem nemzetiség, népcsoport s a „kisebbség“ szó leicsinylő, a népi egyenrangúságot eleve kizáró értelme miatt elvetendő. Mi azt hisszük, hogy erre a kifejezésre a terminológiának szüksége van. Kisebbség és többség egyaránt nemzetiség, de nem valamennyi nemzetiség kisebbség. Nemzetiség és kisebbség tehát nem azonos fogalom, a kisebbség közelebbi minősítése a nemzetiségnek s így nem felesleges.

⁹⁾ Ez uralomnak természetesen számos faja és fokozata van: a kisebbségek bizonyos *jogainak elismerése*, melynek szélsőségei a rabszolgaság és a jogegyenlőség (ami a valóságban csak elvi lehetőséget szokott jelenteni az emberi, polgári és politikai jogok megszerzésére), *aránylagossági* rendszer, amely a jogokat, az érvényesülést a nemzetiségeknek lélekszámuk arányában biztosítja, területi vagy személyi alapon való *önkormányzat*; míg a *szövetségi rendszer* már tényleg érvényrejuttatja a *jogegyenlőséget*, vagyis megszünteti a kisebbségi helyzetet. Az utóbbihoz hasonló ideális megoldásokkal tehát ki lehet küszöbölni az állam egyik nemzetiségének a másik feletti uralmát, vagy előjogát s a természetes és emberi megoldás nem is a domináció és másodrangúság, sem a beolvasztás hanem a nemzetiségek egyenlősége

¹⁰⁾ Belgiumban a vallonok határozták meg ugyan az *állam népi jellegét*, de *uralkodó* mivoltuk, amin pedig a hangsúly van, kevésbé állott

Van példa arra is, hogy több nemzetiség — kisebbségi és többségi — együtt szerepel államalkotóként (Svájc).¹¹⁾

Az egyik államban többségi, uralkodó nemzetiség rendszerint kisebbség más államban, de lehet ugyanaz a nemzetiség több államban is uralkodó. Van viszont számos olyan nemzetiség is, amely csupán kisebbségként fordul elő.

A nemzetiség élhet *egyetlen tömbben*, amidőn nép- és nemzetiség egybeesik, vagy *többhelyütt* települ meg. Alkothat *zárt* csoportot, vagy különféleképpen keveredhet más csoportokkal.¹²⁾ Rendszerint van *törzse és vannak szórványai*. Ha azonos nemzetiség több államban él, előfordul, hogy *egybefüggő* néptet darabol el az államhatár, aminek jelentősége különösen akkor van, ha államhatalmat gyakorló nép részei nyúlnak át szomszédos államba.

Rokon jelenséget takar a *természetes és mesterséges* kisebbségek megkülönböztetése. Utóbbit valamely új közjogi helyzet („államfordulat“) tette nemzetséggé, de ugyanígy egy határmódosítás újból többséggé változtathatja.

A kisebbségi lét lényege tehát a másodrendűség, amely osztályrészéül juthat az uralkodó népcsoporttal rokon (horvátok). sőt azzal azonos népcsoportnak is (erdélyi románok). Ezek *áltöbbségek*, szemben a *valódi* többségi nemzetiségekkel.

A nemzeti állam, amelyben csak egyféle nemzetiség él, teljes tisztaságban csak elméletileg képzelhető el.

További fontos szempont, amelyet sokkal jobban kellene méltányolni: a *nemzetiségek keletkezésének módja*. Miként minden nemzetnek, úgy minden nemzeti kisebbségnek is *individuális*, sajátos vonása van, amire főképpen keletkezésének módja van befolyással.¹³⁾

E szempontból a nemzeti kisebbségek lényegileg két nagy csoportba oszthatók: 1) *önkéntes*, 2) *kényszerű alávétéssel* keletkezett nemzeti kisebbségekre.

Az első csoportba tartozók eredete *telepítés* vagy *település*

előterben. A gyarmatokban — bár ezek más elbírálás alá esnek — rendszerint szintén egy erős kisebbségben levő nép uralkodik a többségen, amely utóbbi itt viszont az állam népi karakterének meghatározója.

¹¹⁾ Nem ez az eset Cseh-Szlovákiáé, ahol a cseh-szlovák népfogalom üres fikció volt: a valóságban a szlovákok másodrangú állampolgárok, tipikus kisebbség voltak. Hasonló, bár nem ily kirívóan konstruált, mesterséges népfogalom a jugoszláv is.

¹²⁾ A nemzetiség még részletesebb településformáit (zárt tömb, szóródás, híd, gyűrű, sziget, félsziget, nyelv, ék, kirajzás) I. W. Winkler: Die Bedeutung der Statistik für den Schutz der nationalen Minderheiten II. Auflage. Leipzig und Wien, 1926. és vitéz Nagy Iván: A nemzetiségi statisztika jelentősége a kisebbségi jogvédelem szempontjából. Miskolc, 1928. V. ö. Ravasz László megkülönböztetését, aki szerint van *diaszpóra, kisebbségi és törzsökös* magyarság.

¹³⁾ A nemzetiség, mint kollektívum keletkezésmódjától különböztessük meg a nemzetiségi jelleg egyéni keletkezésének, megszerzésének módját, amely *öröklés* és *elhasonulás* (asszimiláció) lehet.

(bevándorlás). A kényszerű nemzetiségek: *ős-szerzés*, oly terű leték elfoglalása, amelyek felett kialakult főhatalom nincs (pl. a *honfoglalás*, de nem mindig) és más államok területének *elvétele* (átcsatolás).¹⁴⁾

Az önszántából kisebbséggé vált — telepedett vagy települt — nemzetiség az uralkodó nemzetiséggel szemben rendszerint *újabb államlakó*, míg az erőszakkal kisebbségi sorsba kényszerített népcsoport az uralkodó nemzetiségnél régebbi birtoklásra hivatkozhatik, *őstelepes* a hódítóval szemben. Érthető, ha a jogérzet az őstelepes nemzetiség részére megkülönböztetett elbírálást kíván biztosítani. A kisebbségi kérdés a világháború által átalakított Közép-Európában éppen azért éled fokozott jelentőségre, mert a területváltozások nagyszámban létesítettek ily ősi jogos, korábban többségben volt kisebbségeket.¹⁵⁾

A nemzetiség nem jelent lezárt népcsoportot. Nem az sem fajilag, sem nyelviileg, sőt a lényegét tevő szubjektív összetartozástudat szempontjából sem. Mert amint *térben* nincs pontos határa s összefüggése van nem teljes nemzetiségtudatú népcsoportokkal is, éppígy az *idő* is szűkíti-tágítja kereteit. Am csak hosszú idő eltelte, közös múlt és sors sokszázados átélése pótolhatja a

¹⁴⁾ Idegen nemzetiségek bekebelezése területek *békés* átengedésével, ami majdnem csak elméleti lehetőség, önkéntes alávetésnek felel meg, viszont elképzelhető a telepítés *erőszakkal* is, amidőn kényszerű alávetésről van szó. Az *áthasonulás* vagy beolvadás már nem külön nemzetiség keletkezésének módja, hanem egy meglévőnek asszimilálattal való gyarapodása. Végül egészen külön szempont alá esik a *gyarmatosítás*. *Teleki Pál* gróf (Időszerű, nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában, *Jancsó Benedek* Emlékkönyv) önkéntes és kényszerű kisebbségek mellett megkülönbözteti a *tradicionális* kisebbségeket, amelyek egy többségi néppel hosszú történelmi korszakon át együttéltek s bár kisebbségi jellegüket megtartották, az együttlakó kisebbségi és többségi nép évszázadok alatt életformájában egymáshoz közelebb jutott, azonosult (magyarországi tótok).

¹⁵⁾ Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a régi Nagy Magyarországon őstelepes, tehát a honfoglalás előtti időből asszimilálatlanul fennmaradt nemzetiség ritka kivétel. Csak a tótság ilyen, annak is csak egy része, a többi honfoglaláskori népek mind beolvadtak a magyarságba. Nép-társaik, akik Magyarországon éltek és élnek, nem a honfoglalás előtt itt élt ősök ivadékai, hanem későbbi beszármazók. A' Kárpát-medence egyébként is a honfoglalás idején germán, frank, bolgár és szláv népek egységes főhatalom nélküli laza fennhatósága alatt oszlott meg, nem volt itt állam, amelyet a magyarság a honfoglalással megsemmisített volna, amelynek visszaállítását tehát történelmi jogon követelni lehetne. Bár a tótság kivételével a történelmi Magyarország többi nemzetisége mind jövevény volt, a magyarországi nemzetiségek Nagy Magyarországon sokkal nagyobb védelmet találtak, mint talált az utódállamokban az őstelepes magyarság. Ezt fontos leszögezni, mert gyakran állítják párhuzamba a régi és az új kisebbségi viszonyokat. A régi Magyarországon, mely valósággal kitenyész-tette a nemzetiségeket, a nemzetiségek a kisebbségi sorsot önként vállalták, míg az utódállamokbeli magyarságot erőszak igazta le. Mégis a régi Magyarország nemzetiségei itt sok előnyt élveztek: menedéket nyertek, kultúrát, sokszor prima földeket kaptak tőlünk, míg az utódállamokbeli magyarságot szellemi, anyagi létfeltételeiből, ősi javaiból, úgyszólván mindenéből kifosztották.

vérségi, nyelvi közösség hiányát, fejlesztheti ki az összetartozás érzetét s olvaszthat össze idegen népelemeket olyan egységbe, amelyet már nemzetiségi közösségnek minősíthetünk.

A magyarság fogalma, kisebbségi állapota, népi egybetartozása, sőt a kárpáti térhez való kapcsolódása is különleges helyzetet jelent, amely más népek és nemzetiségek adottságaitól függetlenül bírálendő el. A magyarságnak életterülete a Kárpátok medencéje, amelyet más itt lakó nép nem is tudna kitölteni.

A magyarságnak, dunavölgyi hivatása tudatában, idegen nyelvű népelemekkel volt és van egybetartozása. A magyar állam helyet adott, megélhetést, oltalmat biztosított nekik s az ősök sorsközössége kapcsolta őket a magyarsághoz.

Bizonyos néprészek külön nemzetiség maradtak, mások hozzánk hasonultak, asszimilálódtak. Nagy tömegek — bár nyelvüket megőrizték — a legszorosabb egységbe olvadtak a magyarsággal.

A magyarság, amint egyfelől a mostani szőkebb államhatárai közt élő nemzetiségeket nem akarja sem asszimilálni, sem diszsimilálni, magából kiközösíteni: sok százados, vagy éppen évezredek együttélésén alapuló testvéri közösséget érez más nyelvű népcsoportokkal is, amelyek kívülmaradtak a csonka határokon, de kevesebb a közösségtudatuk azokkal a népekkel, amelyek uralma alá őket az erőszak helyezte.

Egyes határontúli idegen nyelvű népcsoportok ma is a magyarsággal vannak a legközelebbi érzelmi közösségben: a *magyar nemzetiség száma, vagyis maga a magyar nemzet, tehát nagyobb, mint a magyar nyelvűek száma. A leszakított nemzetiségek másik jelentős része szintén nem olvadt be új hazájának uralkodó* — bár esetleg vele rokon — *népébe, hanem önálló nemzetiségtudatát megtartotta.* Az utódállamok tótjainak, horvátjainak talán fokozottabb külön nemzetiségtudatuk fejlődött ki a háború utáni új uraikkal szemben, mint volt a régi Magyarországon, sőt az erdélyi románság sem tudja levetkőzni antagonizmusát testvérelével, a regáti románsággal szemben. Pedig a békeszerződések, az ú. n. *nemzetiségi elv* érvényesítésének jelszavával, egységes népű nemzeti államokat akartak létesíteni.

Az ősi kötelekeket máról-holnapra feloldani nem lehet. Megfelelő idő kell, hogy a népiélek megváltozzék, másként érezzék, népcsoportok áthasonuljanak, más néptestekbe beolvadjanak. Az erőszakkal új közösségbe terelt népek érzülete, régi nemzetudata, mint természeti folyamat eredménye, továbbra is fennmarad. Ember azt nem irányíthatja, csak a tradíciók kohójának összeforrasztó heve, sok-sok idő telése, hosszú együttélés az éltető rögön. Az igazi nemzet, az állam, mint *haza*, térnek, időnek, anyaföldnek és vérnek hatására szinte természetfölöttien szövődik össze. A szentistváni *haza* ezt az ideált érlelte ki s ezért fegyverrel megsemmisíteni, békeparanccsal szétörni nem lehet.

A nemzetiségek számbavétele és számontartása nagy nehézségekbe ütközik.

Hogy a nemzetközi statisztika e régi problémája — legalább elméletileg — tisztul, abban sok érdeme van kiváló magyar szakembereknek (*Keleti Károly, Földes Béla, Thirring Gusztáv, Kovács Alajos*), akik a nemzetiségi statisztika tökéletesítése s a megfelelő módszer alkalmazása érdekében sikraszálltak.

A fejlődés jó nyomon halad annak ellenére, hogy az illetékes tudományos és politikai nemzetközi fórumok eddig, politikai vonatkozása miatt, alig mertek nyúlni a kérdéshez. Az erre hivatott tudományos és politikai szervek — Nemzetközi Statisztikai Intézet, Népszövetség, Interparlamentáris Unió stb. — eddigi óvatosságukat feladva, fokozottabb figyelmet kell hogy fordítsanak e probléma felé is.

Mi azt vallottuk, hogy a nemzetiség elsősorban lelkületkialakulás: a *közösségtudat kérdése*, nem a *származásé*, sem pedig az azonos *nyelvé*.

Az egyéneket nemzetiséggé hosszú együttélés, közös történelem, azonos sors, szokások, kultúra, politikai törekvések fűzik össze. A leszármazás-vérség a vérkeveredés folytán tisztán alig, legtöbbször elmosódva jelentkezik, a nyelv pedig — eltekintve attól, hogy ugyanazon egyén egyformán több nyelvet is beszélhet — lehet esetleg csupán a környezet befolyása alatt szerzett vagy megtartott külsőség is.

De ha belátjuk is a szubjektív elmélet helyességét, vagyis azt, hogy a nemzetiségben érületi, szellemi, akaratí összetartozásról van szó, kétségtelen, hogy pusztán e külsőleg nem nyilvánuló, labilis alapon a nemzetiségek számbavétele eredményes nem lehet. A statisztikának a nemzetiségi jelleg megfoghatóbb ismervét kell megtalálnia. Ez az ismerv a nyelv. A nyelv a nemzetiség „reagense“, habár nem a nyelv a nemzetiségi jelleg legfőbb meghatározója.

A nyelv többféleképpen értelmezhető.

Azt a nyelvet, amelyben *születtünk*, egy későbbi időpontban gyakran nem beszéljük a *legjobban*, vagy — ami esetleg más dolog — a *legszívesebben*; sőt környezetünkre való tekintettel, körülményeink folytán a *legjobban* avagy *legszívesebben* beszélt nyelvet sem áll módunkban a *leggyakrabban* használni.

A közkeletű osztályozás: 1) *anyanyelv*, 2) a *család vagy háztartás*, 3) a *társalgás, érintkezés* nyelve sem takar pontos kategóriákat.

Az anyanyelv tágabb értelmű; nem okvetlenül az *anya* nyelve. Lehet az *apáé*, a *szülőké*, a *gyermekkor*, a *gondolkodás* nyelve, a *legjobban*, a *leggyakrabban* vagy a *legszívesebben* beszélt (kedvenc) nyelv. Leginkább egy eszmei *anya* nyelvét keresik.

A szülők (apa, anya) nyelve visszamegy a múltba, közeláll a származás, a népiség kritériumához, míg a *legjobban* beszélt nyelv, vagyis a *gondolkodás* nyelve inkább a jelent rögzíti s ezért

jobban megközelíti a nemzetiség igazi szubjektív-lelki karakterisztikumát. Ugyanezt még jobban, de már kevésbé ellenőrizhető sájtáság alapján akarja megfogni a legszívesebben beszélt nyelvnek, vagy annak a nyelvnek tudakolása, amelyet valaki magáénak vall.

A családi és háztartási nyelv nem a megszámlálja, hanem környezetére van tekintettel. Ez a nyelv nem mindig a megszámlált által rendszerint beszélt nyelv s 'még inkább nem az a társalgás és érintkezés nyelve, amely a családnál is nagyobb közület, esetleg valamely terület nyelve. Tehát helyes csak az államok nagy részében elismerésre talált anyanyelv kérdezése lehet.

A következőkben 37 állam legutolsó — 1930 körüli — népszámlálásának módszerét tettük vizsgálat tárgyává abból a szempontból, hogy a nemzetiséget, illetőleg a nyelvet milyen kérdéssel tudakolják.

A kérdés módja a nemzetiséget a nyelv alapján tudakoló államokban.

Magyarország. Anyanyelv: az a nyelv, melyet a megszámlált magáénak vall, a legjobban, legszívesebben beszél.

Észtország. A rendszerint beszélt: a legjobban tudott, legszívesebben használt nyelv.

Lengyelország: Anyanyelv, amelyet a megszámlált sajátjának érez, melyen gondolkodik, amelyet családjában használ.

Németország. Anyanyelv: a gondolkodás nyelve, a családi és házi foglalatokoskodás körében legszívesebben — mert legfolyékonyabban — beszélt nyelv.

Bulgária. A gyermekkorban tanult, otthon beszélt nyelv, amelyen a megszámlált gondolkodik s a legkönnyebben beszél.

Svájc. Anyanyelv: a gondolkodás nyelve, a családi körben legszívesebben beszélt nyelv.

Cseh-Szlovákia. Anyanyelv: a legjobban elsajátított és legfolyékonyabban beszélt nyelv. (Kivételesen: nemzetiség.)

Szovjet-Ünió. A legjobban bírt, rendszerint használt nyelv.

Finnország. Főnyelv: a legjobban beszélt nyelv.

Görögország. a) Anyanyelv: a kiskorban tanult nyelv.

b) A jelenleg otthon beszélt nyelv.

Románia. Anyanyelv: a szülőktől tanult, otthon beszélt nyelv.

Jugoszlávia. Anyanyelv.

Ausztria. A nyelvi hovátartozást az a nyelv határozza meg, amelynek kultúrközösségéhez tartozónak érzi valaki magát.

Lettország. A család körében és a mindennapi életben használt nyelv.

Törökország. A családban beszélt nyelv.

Brit-India. a) Anyanyelv: amelyet a megszámlált rendszerint otthon beszél.

b) A mindennapi vagy családi életben használt nyelv.

Kanada. Anyanyelv: a szokás szerint otthon használt nyelv.

Norvégia. A mindennapi beszélgetésben otthon használt nyelv (norvég, lapp, kven). Csak lappoktól (finnektől) és kvenektől kérdezik.

Belgium. Nemzeti nyelv: a leggyakrabban használt nyelv (francia, flarnand, német).

Svédország. Főnyelv (svéd, finn, lapp): a megszámlált anyanyelvének tekintendő s ezért társalgási nyelvül a legszívesebben használt nyelv. (Észak Norrlandban.)

Amerikai Egyesült Államok. Anyanyelv, vagy születési nyelv: a bevándorlás előtt otthon, vagy az országban rendszerint beszélt nyelv. Csak külföldi születésűektől kérdezik.

Délafrikai Unió. Az otthon rendszerint beszélt nyelv. Belsőitől a törzset, ázsiaiaktól a származás országát kérdezik.

Franciaország. Csak Elzász-Lotharingiában: a használatos nyelv.

A kérdés módja a nemzetiséget közvetlenül tudakoló államokban.

Memelvidék. Nemzetiség (származás): népcsoport, melyet közös történelem, kultúra és szokás kapcsol össze.

Németország. Népi hovátartozás. Megadandó a nép, amelyhez tartozónak valaki érzi és vallja magát.

Bulgária. Nemzetiség: néprajzi nemzetiség nyelvi és faji alapon, vagyis az egyén születés és származás szerinti nemzetisége.

Szovjet-Unió. Nemzetiség, népi eredet. Aki ősei nemzetiségével elvesztette a kapcsolatot, azt a nemzetiséget nevezheti meg, amelyhez jelenleg számítja magát.

Románia. Nemzetiség, népi eredet. Az egyén lelkiismerete, családi és történelmi tradíciója szerint.

Jugoszlávia. Nemzetiség. Szabad bevallás szerint.

Litvánia. Nemzetiség. Az egyén megállapítása szerint.

Észtország. Nemzetiség. Az egyén vallomása szerint.

Lettország. Nemzetiség.

Holland-India. Nemzetiség vagy néptörzs.

Kanada. Faji eredet.

Svédország. Faj.

Norvégia. Faj. Csak lappoknál és kveneknél.

Ceylon: Faj.

Brit-India. Faj, törzs vagy kaszt. Vagylagos kérdés, aszerint, hogy valaki keresztény vagy hindu, stb.

Áttekintve az államok népszámlálási kérdőíveit, azt látjuk, hogy még mindig jelentős amaz államok száma, amelyek népességük nemzetiség vagy nyelv szerinti megoszlását egyáltalában nem vizsgálják. Ennek okát nem annyira a népesség nemzetiségileg és nyelviileg homogén voltában, nemzetiségi öntudattal bíró népcsoportok hiányában kell keresnünk, hiszen az u. n. nemzeti államokban is élnek kisebb-nagyobb számú nemzetiségek, amelyeket számbavenni nem volna érdektelen. Ezek az államok azonban — amelyek közt Európa vezető államai foglalnak helyet — jórészt nem akarnak tudni kisebbségi kérdéstről (latin felfogás), nem ismerik el nemzetiségek, mint ilyenek létezését, esetleg ezek számát struccpolitikával maguk előtt, vagy a világ közvéleménye előtt nem akarják ismertté tenni. Nagy-Britannia, az Ir-Szabadállam, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Portugália, Dánia, Németalföld, Albánia, Csille s az önálló államként szerepelt Danzig azok az államok, amelyek megelégszenek csupán az állampolgárság vagy a nyelvismeret kutatásával.

Egyre jobban belátásra jut, hogy a nemzetiségnek csupán közvetlenül való kérdése nem sok eredményre vezet. Ma szinte kivétel az olyan állam, amely pusztán az etnikumot (származást, fajt) kérdezi (Litvánia, Holland-India, Ceylon és a volt Memelvidék).

A korábbi, 1920. körüli népszámlálások során a kérdés e módja jobban előtérben állott. Feltűnő, hogy a közvetlen módszert

szinte kivétel nélkül azok az államok alkalmazták, amelyek a világháborúnak köszönik mai területüket. Valószínűleg azért, mert ezekben az államokban, nyelvi feltétel esetén, a népesség egy részénél a régi államkötelék nyelve még eléggé szerepelt volna, ami rontotta volna az uralkodó nemzetiség arányát, de azért is, mert a rugalmasabb közvetlen módszer könnyebben volt felhasználható a részrehajlás eszközeként.

Az utolsó, 1930. körüli népszámlálásoknál változásokat tapasztalunk. Olyan államok is, amelyek eddig makacsul kitartottak a direkt módszer mellett, sőt elítélték a nemzetiségi statisztika nyelvi alapra helyezését, belátják az általuk alkalmazott módszer fogyatékoságát. Több államban, amely a korábbi népszámlálásoknál csak a közvetlen módszert alkalmazta, kiegészült ez a nyelv kérdésével, úgyhogy most már úgy etnikai, mint nyelvi statisztikájuk van. Így — legalább is a népszámlálási kérdőíven — a parallel módszert találjuk Németországban, Romániában, Jugoszláviában, Svédországban, Norvégiában, Lettországon, Észtországban, Bulgáriában, a Szovjet-Unióban, Kanadában és Brit-Indiában.

Az ú. n. utódállamokban határozott fejlődés észlelhető. Azt a sokszor elhangzott kívánságot, hogy az anyanyelv alapjára kell helyezni a nemzetiségi statisztikát, jórészt honorálták. Románia és Jugoszlávia úgy a nemzetiséget, mint az anyanyelvet kérdezi. Cseh-Szlovákia, mely a nemzetiséget közvetlenül kérdezte s csak kétes esetben vette irányadónak az anyanyelvet, az utolsó népszámlálás alkalmával a nemzetiséget az anyanyelvvél úgyszólván azonosította. (Más lapra tartozik, hogy az utódállamok a népszámlálások végrehajtása során a szabad bevallást még erősen befolyásolják az ismert technikával, pl. névelemzéssel, a zsidóknak lehetőleg az uralkodó nemzetiséghez számításával tendenciózus eredményeket hoznak ki.)

Csupán a nyelvet a következő államok kérdezik: Magyarország, Svájc, Belgium, Cseh-Szlovákia, Lengyelország, Finnország, Törökország, Görögország, az Anschluss előtti Ausztria, az Egyesült Államok és a Délafrakai Unió. Azok az államok, amelyek a közvetlen módszert vagy azt is alkalmazzák, a nemzetiség fogalmának meghatározásánál nehézségekkel küzdenek. Általánosságban teszik fel a kérdést, a vallomásra, érzületre bízva a választ, további magyarázat nélkül példaszerűen felsorolják az egyes nemzetiségeket, esetleg negative határolják körül a nemzetiség fogalmát („nem azonos az állampolgársággal, nyelvvel“).

A közeledő 1940. évi népszámlálás nálunk is reformtervet vetett felszínre. Több oldalról a nemzetiség közvetlen tudakolását azzal az érveléssel kívánták, hogy az az etnikai egybetartozást hívebben fejezi ki. A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népegyetudományi Unió Magyarországi csoportja e tárgyban nemrég lezajlott ankétján azonban a szakemberek nagyobb része a nemzetiség közvetlen tudakolása ellen foglalt állást, sőt többen aggályosnak ítélték a parallel kérdezésmódot is.

Nézetünk szerint a közvetlen módszer egymagában való alkalmazása statisztikai szempontból visszafejlődést jelentene. A közvetlen kérdezésmódot elvetni mégsem szabad. A nemzetiség igazi jelentése szerinti, az adatszolgáltató szubjektív nemzetiségtudatának, legbensőbb érzületének teret engedő közvetlen kérdés — kiegészítő adatként, ellenőrzésül — hasznos tájékoztatásokat nyújthat. A nyelv *mellett* a nemzetiség közvetlen felvétele, ha a szabad bevallást biztosító eljárással párosul, ha az adatokat kölcsönös ellenőrzésre is felhasználják, tökéletes megoldását adhatja a nemzetiségi statisztika művelésének. Legfeljebb az lehet kérdéses, hogy már a legközelebbi magyar népszámlálás alkalmával ezt az újítást opportunus-e bevezetni.

Az utódállamokban, a jövőbe tekintve, a nemzetiség közvetlen kérdésének feltevése helyesnek fog bizonyulni az elszakított s idővel nyelvében erőszakkal mindjobban elnemzetlenített magyarság szempontjából is.

A legtökéletesebb statisztikai kérdőív is csak üres malaszt, ha a bevallás szabadságát megsértik, ha az adtagyűjtés és feldolgozás technikai lebonyolítása nem megfelelő. Minél inkább eltávolodunk az objektív módszertől, az anyanyelv kérdésésétől a szubjektív módszer, a nemzetiség közvetlen tudakolása felé, annál nagyobb a pontos eredmény befolyásolásának lehetősége.

A sovén nacionalizmus e korszakában minden eszközt meg kell ragadni a nemzetiségi statisztika tisztaságának, tárgyilagosságának, pontosságának, használhatóságának biztosítására. A népszámlálás nemzetiségre vonatkozó kérdéseinek feltevést, az utasítás helyességét, az eljáró közegek befolyásának kiküszöbölését, az ellenőrzést az összeírásnál és a feldolgozásnál, az adatok megfelelő közzétételét, sőt a nemzetiségi statisztika és nyilvántartás népszámláláson kívüli művelését is hatályos rendszabályokkal kell biztosítani.

A nemzetiségek helyes számbavételét és a nemzetiségi statisztika megbízhatóságát szolgálják a következő biztosítékok:

1. *Népszámlálásoknál kérdezendő:*

- a) *Anyanyelv.*
- b) *Az anyanyelven kívül beszélt nyelvek.*
- c) *Nemzetiség.*
- d) *Származás országa és pedig úgy állampolgárság, mint születés szerint.*
- e) *Vallás.*

2. A számlálás tájékoztasson a kisebbségek *állandó vagy ideiglenes megtelepüléséről*. Ezt a feladatot idevonatkozó külön kérdéssel, az ideiglenesen másutt vagy külföldön tartózkodók figyelembevételével, valamint a számlálás időpontjának helyes megválasztásával lehet leginkább megközelíteni.

Miután a népszámlálások rendszerint a *jelenlévő* vagy tényleges népességet veszik számba s a nemzetiség szerinti tagolás is ezen az alapon történik, az államban vagy annak bizonyos területén átmenetileg, akár csak átutazóban tartózkodó egyén a számlálás időpontja szerinti tartózkodás helye alapján kerül kimutatásra. Helyesebb képet ad a *lakóhely* szerinti számbavétel. Hú tájékoztatást azonban valamely terület nemzetiségi népesültségéről, tehát a nemzetiségek valóságos lélekszámáról csak az *állandóan megtelepült* népesség elkülönítése — az idegen, nem helybeli, alkalmi munkavállalók, katonák, tanulók stb. leszámítása és a távollévők megfelelő hozzászámítása — nyújt.

Kisebbségi jogi szempontból a kisebbségvédelem elvileg csak a *kisebbségi állampolgárokra* terjed ki. De annak is, aki arra az álláspontonra helyezkednék, hogy az államban élő *idegen állampolgárok* nem szaporítják a megfelelő nemzetiséget,¹⁶⁾ számolnia kell különös viszonyok által teremtett kivételesen elbírálandó helyzetekkel. Egyes államokban, különösen a békeszerződésekkel bekebelezett nemzetiségeknél, akadályokat gördítenek az állampolgárság megszerzése elé. Ezek az ősi otthonukban ma idegen állampolgárokként kezelt nemzetiségek a kisebbségi probléma főrészesei s joggal könyvelhetők el az állam tényleges nemzetiségei között.

3. Az adatszolgáltatás a megszámlálnak, illetőleg képviselőjének *szabad vallomásán*, ne pedig hatósági megállapításon alapuljon. A szabad bevallást legfeljebb független bíróság döntése korlátozhatja (közigazgatási bíróság vagy e célra a kisebbségek bevonásával szervezett bíróság). Egyébként az adatbevallás hatóságok, eljáró közegek által való befolyásolásának kiküszöbölését és a feldolgozás hűségét büntetőjogi rendelkezésekkel kell biztosítani.

4. A népszámlálások nemzetiségstatisztikai adatai megfelelő területi stb. *részletességgel* dolgozandók fel, minden valamennyire is jelentős nemzetiséget külön mutatva ki, a megfelelő csoportosításban, minél többféle más adattal való kombinációban és *kellő időben* teendők közzé.

5. A kisebbségszámbavétel módszertanának külön tárgyalást érdemlő fejezete a *népszámlálásokon kívüli adatgyűjtések*. Ezek az adatgyűjtések a nemzetiségek számának megállapítására, az idevonatkozó népszámlálási adatok helyességének ellenőrzésére nyújtanak alapot, másrészt a nemzetiségek mindennemű viszonyainak megismerését szolgálják. Nem szorosan statisztikai feladat a nemzetiség egyéni, állandó nyilvántartásának, a *nemzetiségi kataszternek* elkészítése. Elképzelhető a kataszter jogalapító erővel való felruházása, amidőn a kisebbségi jogok gyakorlásának biztosítására szolgál, de kiterjeszthető volna a nemzetiségek mindennemű (történeti, néprajzi, antropológiai, szociális, kulturális, gaz-

¹⁶⁾ Nem szükséges azonban, hogy az illetők *született* állampolgárok legyenek, sem a kisebbséghez tartozók bizonyos száma nem kívántatik meg.

dasági stb.) viszonyainak feljegyzésére és kutatására is. E nyilvántartásnak, céljánál fogva, elsősorban az ú. n. utódállamokban volna jelentősége. De éppen ezekben az államokban a kisebbségvédelem tökéletlen volta miatt e követelés ezidőszerint igen megfontolandó, mert a nemzetiség nyílt megvallása s hatósági nyilvántartása a kisebbségekre esetleg több hátrányt, mint előnyt fog jelenteni.

6. Ami végül az *ellenőrzést* illeti, ennek a kisebbségi kérdés létproblémává kiéleződése folytán a legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk. Szólhatunk a nemzetiségi statisztika adatainak már érintett *belső*, más adatokkal való összevetésén alapuló kontrolijáról.

Az ellenőrzés másik oldala az adatgyűjtések végrehajtásának s általában a nemzetiségi statisztika *tárgyilagos művelésének* ellenőrzése.

Az *állami* szervek által gyakorolt, államon belüli ellenőrzésnél a közigazgatási beavatkozásnak háttérbe kell szorulnia az igazságszolgáltatás, a bírói tevékenység mögött.

Az ellenőrzés hatályosabbá tétele céljából az állambeli kisebbségeknek is szerep juttatandó az ellenőrzés terén. Ezért helyesek azok a javaslatok, amelyek szerint a nemzetiségi statisztikára vonatkozó szabályok alkotásánál, az adatok begyűjtésénél, az ellenőrzést gyakorló szervezetekben s az adatok feldolgozását végző statisztikai hivatalokban a kisebbségekhez tartozó egyének is alkalmazandók.

Kétségtelen, hogy az államok szuverénitása az általános *nemzetközi* ellenőrzést kizárja. Semmi akadályja nincs az összes államokra kiterjedően a *tudományos* ellenőrzésnek, amelyre — a nemzetiségi statisztika elveinek lefektetése után — a Nemzetközi Statisztikai Intézet hivatott.

Azokkal az államokkal szemben azonban, amelyek a kisebbségek védelmére a békeszerződésekben, illetve kisebbségi szerződésekben nemzetközi kötelezettséget vállaltak, nyilvánvalóan helye van a tudományos ellenőrzésen túlmenő *politikai* ellenőrzésnek is, hiszen a kisebbségek minél pontosabb számszerű nyilvántartásának biztosítása nélkül a kisebbségvédelem alapja hiányoznék. Az ellenőrzés (felülvizsgálat) e téren a kisebbségi szerződések végrehajtásának ellenőrzésével megbízott Népszövetségre hárulna, amely *saját szervei és nemzetközi bizottságok* útján, illetve a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság útján végezhetné az ellenőrzést. Minthogy azonban több állam — köztük immár Magyarország is — nem tagja a Népszövetségnek, addig is, míg a nemzetek együttműködése a Népszövetség reformja, vagy más nemzetközi fórum által meg nem valósul, szó lehetne arról, hogy az érdekeltek közös megegyezéssel választott pártatlan nemzetközi szervezetek döntésének vessék alá magukat. Súlyt kellene helyezni arra is, hogy az ellenőrzés szabályozása az érdekelt államok saját jogrendszerébe (nemzetiségi státútumába) felvételük.

Kölcsönösen érdekelt államok az ellenőrzés azonos módszeré-

ben állapodhatnának meg. Minket érdeklően pl. az utódállamokkal való megállapodás alapján az eljárásnak kölcsönösnek kellene lennie. De Magyarország, amelynek nincs oka félnie az ellenőrzéstől, alkalmazhat bizonyos ellenőrzési módszereket akkor is, ha az érdekelt többi államok megtagadnák bevezetését, aminek nagy erkölcsi hatása volna s a magukat ellenőrzés alá vetni nem hajlandó államok népszámlálásaival szemben a magyar népszámlálás tekintélyét mégjobban emelné.

A hatályos ellenőrzés kiépítését — kifogásolt eseteknek, esetleg a felvétel megismétlése után, az illető nemzetiség képviselőivel alakított állami bíróság elé vitele, fellebbezés nemzetközi szervhez — mindazáltal megnehezíti, hogy az a titkosság és munkamenet sérelmével jár.

Ám a nemzetiségi statisztika tárgyilagosságot művelését a szoroson vett ellenőrzésen túlmenően is kell biztosítani. Ha a kisebbséghez tartozó adatszolgáltatót utólag bárminő hátrány érheti nyelvének, nemzetiségének szabad bevallásáért, az egyébként legmintaszerűbb statisztikai módszer és ellenőrzés is csődöt mond. Csak a kisebbségvédelem százszázalékos megvalósítása esetén számíthatunk a valóságnak megfelelő bevallásokra.

A kisebbségvédelem mai kezdetleges állapotában joggal vetődik fel az a gondolat, hogy ne csak a statisztikus legyen titoktartásra kötelezve, hanem a nemzetiségbevallás maga is titkos legyen. Elképzelhető ez a titkos bevallás a népszámláláshoz kapcsolódó külön felvétellel, de esetleg a községi, vagy az országos képviselőválasztások alkalmával is. Egy ilyen aktusnak azonban, amely csak a felnőtt népességre, vagy annak is bizonyos részére szorítkoznék, nem annyira népösszeírás, mint inkább népszavazás jellege van s a kisebbségek számarányához igazodó kisebbségi jogok biztosítását is szolgálhatná. Erre a népszavazásszerű aktusra sem nálunk van szükség, minthogy mi a kisebbségek jogait tiszteletben tartjuk, hanem az utódállamokban.

A nemzetiségi statisztika tisztaságának, tárgyilagosságának nemzetközi kikényszerítésére, sajnos, ma nincs mód. Most azonban, mikor Európa oly rettentő tanulságok árán eszmélt rá a kisebbségi kérdés fontosságára, kedvező az időpont annak a nemzetközi köztudatba vitelére, hogy a pártatlan nemzetiségi statisztika lényeges része a kisebbségvédelemnek.

Elekes Dezső dr.

A MAGYAR BIZTOSÍTÁSI INTÉZMÉNY ERDÉLYBEN.

A magyar nemzetgazdasági életben talán a biztosítási intézmény az, mely a legkevésbé áll nemzeti alapon. A biztosítási vállalatok statisztikája szerint 1925-ben a Magyarország területén működő 77 intézet közül 44 vállalat külföldi intézet volt, s csak 29 vállalat foglalt helyet a belföldi intézetek névsorában. 1925 után, a pengő-valutára való áttérést követően egy nemzetiesítő irányzat indult meg s ennek következtében oly átcsoportosulás történt, hogy 1938. évben a biztosítási vállalatok száma 43 vállalatra csökkent, melyek közül 23 vállalat a külföldi és 20 vállalat a (belföldi intézetek csoportjába osztályozódott. 1938-ban tehát az arányszám 38.7%-ról 46.5%-ra emelkedett a belföldi vállalatok javára. A 20 belföldi vállalat vagyonállománya 139,771.771 pengőt, a 23 külföldi vállalaté pedig 60.140.863 pengőt tett ki. Ez a kép kedvező lenne a magyar biztosítási ügyre nézve, ha nem tudnánk, hogy a belföldi vállalatok egvrésze csak jogilag tekinthető magyarnak, mert másrészük külföldi tőkeérdekeltségek szolgálatában áll. Ha a belföldi vállalatokat tőkeérdekeltségük szerint vizsgáljuk, kiderül, hogy a belföldi vállalatok 139,771.771 pengő értékű vagyonából csak 84,196.489 pengő értékű vagyon áll a magyar intézetek kezelésében, mely összeg öt érdekeltség 12 vállalata között oszlik meg, míg a belföldi vállalatok közt szereplő 8 intézet 55,575.282 pengő vagyonállományát különböző külföldi tőkeérdekeltségek vállalatai kezelik.¹⁾A Magyarországon működő biztosítási vállalatok 200 milliónyi vagyonából tehát csak 84 millió pengő értékű vagyont kezelnek a magyar intézetek és csak az ezen vagyont kezelő 12 intézet tevékenysége áll a magyar nemzeti jövedelem gyarapítása szolgálatában. míg a 116 millió pengő értékű vagyont kezelő külföldi tőkés érdekeltségében álló 31 vállalat értéktermelő tevékenysége a külföldi tőke nemzeti jövedelmét gyarapítja.

Ha a nemzetgazdasági érdekek mai tudatos és erőteljesebb érvényesítése idején ennyire kedvezőtlen még a magyarországi biztosítási intézmény helyzete, mennyire kedvezőtlenebb volt az a háború előtt. A nemzetközi tőkének a biztosítási szakmában elfoglalt vezető helyzetét csak céltudatos nemzetgazdaságpolitikai intézkedésekkel lehet visszaszorítani, de ha az ma még a nemzeti államokban is nehézséggel jár, mily erőfeszítéseket követel meg az államhatalmi erőkkel nem rendelkező nemzeti kisebbségektől s különösen a tőkeszegény erdélyi magyarságtól. A biztosítási szervezet nemzeti alapokra való helyezése azonban, tekintve a biztosítási vállalatoknak a nemzeti vagyon és nemzeti jövedelem gyarapítása

¹⁾ *Csabai József*: Lassan bontakozik ki a magyar biztosítási intézmény nemzetiesítő törekvéseinek eredménye. (Biztosítási és Közgazdasági Lapok, 1938. évi 44. évfolyamának 19. száma.)

terén elfoglalt szerepeit, nem lehet közömbös a kisebbségi nemzetgazdasági élet szempontjából.

Erdélyből a főhatalmi változást követő időben a magyarországi biztosítási vállalatok nagyrésze kivonult, más része pedig, s főleg azok, melyek a nemzetközi tőkeérdekeltségek körébe tartoztak, vagy éppen mint külföldi vállalatok működtek Magyarországon is, itteni szervezetüket a romániai érdekeltségükhöz kapcsolták, így pl. a Generál szervezetét a bukaresti Generalá, az Adriát az Adriatica, a Fonciére-t a Foncierá vette át s ezen intézetek erdélyi szervezete ezentúl mint román vállalatok képviselősegei működtek tovább. A magyar intézetek közül mindössze három olyan intézet volt, mely erdélyi szervezetét továbbra is fenntartani kívánta, számukra a törvényes rendelkezések betartása mellett erdélyi székhellyel leányintézetet alapított. Ez a három intézet az Első Magyar Általános Biztosító Társaság, a „Gazdák“ Biztosító Szövetkezete és a Magyar Élet- és Járadékbiztosító Rt. volt.

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság erdélyi üzletállományának átvételére 1921. év novemberében az Első Erdélyi Általános Biztosító Rt.-ot hívta életre, Kolozsvár székhellyel. Az Első Erdélyi Biztosító megalapításában részt vett a Banca General» de Asigurare S. A., nagyszebeni román biztosító intézet is, mely intézet 1911. évben alakult az erdélyi románság nemzeti alapon álló biztosítási intézeteként és a főhatalmi változásig, mint az Első Magyar Általános patronizált intézete működött. Az Első Erdélyi tízmillió alaptőkéjének a lejegyzésében az Első Magyar 40%-os érdekeltséget vállalt, míg 60%-ot a Banca Generalá vett át. három régi vezető biztosítási intézettel szindikátusi alapon. A szebeni Banca Generalá működését ezután be is szüntette és üzletállománya az Első Erdélyihez ment át. Az Első Magyar tehát eléggé nem indokolhatólag már rögtön a főhatalmi változás kezdetén román tőkeérdekeltség kezére játszottta át itteni szervezetét, bár az Első Erdélyi a magyar közönség felé szívesen tünteti fel magát magyar intézetként. Ezt eleinte annál könnyebb is volt elérnie, mert tisztviselőinek többsége magyar volt s csak később indult meg a magyar tisztviselői kar nagyrészeének románokkal való kicserélése. Az intézet belső szelleme ma már teljesen román, ha a régi magyar tisztviselők közül meg is tartottak többet és a magyar vidékeken magyar üzletszerzőket alkalmaznak.

A „Gazdák“ Biztosító Szövetkezete üzletállományának átvételére szintén 1921. évben alakult meg a „Gazdák“ Biztosító Rt., Aradon. Ez az intézet, mint tisztán magyar jellegű intézet alakult meg és úgy látszott, hogy ő veszi kezébe az erdélyi biztosítási ügy magyar nemzeti alapon való megszervezésének a feladatát. Egy rövid magyar éra után azonban a bécsi „Donau“ Biztosító Társaság érdekkörébe került, magyar jellegét teljesen levetkőzte és német szellemű intézetté hasonult át. Törekvése most az, hogy a bánági és nagykarolyvidéki németiség körében, mint a svábság biztosító intézete kerüljön be a köztudatba. E tervéhez megnyerte a temes-

vári róm. kath. püspökség anyagi és erkölcsi támogatását is. Emblémáját, amit a magyar tőkeérdekeltség kivonulása után a román „Agronomul“ névvel cserélt fel, most a német „Landwirth“ emblémával igyekeznek kicserélni.

A harmadik magyarországi intézet, mely erdélyi szervezete fenntartására leányintézetet alapított, a Magyar Élet- és Járadék-biztosító Rt. volt. A Magyar Élet 1922. évben a „Helvétia“ Biztosító Rt-ot alapította meg Kolozsvár székhellyel leányintézete gyanánt. A „Helvétia“ 1925. évben az erdélyi magyar egyházak érdekeltsége vette át, alaptőkéjét 1 millió lejről 10 millió lejre emelte és a céget „Minerva“-vá változtatta át. A Magyar Élet érdekeltsége teljesen megszűnt az intézetnél s az új vállalat a magyar egyházak és gazdasági intézmények erkölcsi támogatására támaszkodva, széleskörű szervező munkát indított meg az erdélyi magyar biztosítási ügy nemzeti alapon való megszervezésére. Ma is ez az egyedüli erdélyi magyar biztosítási intézet, mely szintiszta magyar és keresztény vállalat.

Az erdélyi magyar biztosítási ügy vizsgálatánál ki kell terjesztenünk figyelmünket a nagyszebeni „Transsylvania“ Biztosító Bankra is. A „Transsylvania“ 1868-ban alakult az erdélyi szászok nemzeti biztosító intézeteként. Üzletkörét elsősorban a szász vidékekre terjesztette ki, de az uralomátvétel után jelentős tért hódított a magyar vidékeken is. A „Transsylvania“ részvényei a szász intézmények és kisemberek, parasztok, iparosok, tanítók és lelkészek kezeiben vannak. Ezen demokratikus részvényelosztás folytán az intézetet minden szász ember a sajátjának tekinti.

Fenti négy biztosítási vállalaton kívül más erdélyi biztosító nincs. Mind a négy intézet alaptőkéje 12—12 millió lej, s mint-hogy az előbbi három egyidőben, 1921—22. években alakult, működésüket egyforma körülmények között folytathatták, mérlegük és üzletredeményük összehasonlítása igen tanulságos eredményekhez vezet.

Az alábbiakban a négy intézet 1938. évi mérlegadatait fogjuk vizsgálat tárgyává tenni.

Vizsgálódásainkat különösen annak megállapítására irányítjuk, hogy az egyenlő nagyságú alaptőke mellett, mily forgalmat és üzleti eredményt értek el az egyes intézetek, ezt megelőzőleg azonban vizsgáljuk meg a különböző intézetek vagyoni helyzetét, összehasonlításainkat mindenütt elsősorban a „Minerva“ szempontjából végezzük, hogy a színmagyar biztosítási szervezet hatóerejét felmérhessük. Annak dacára, hogy a „Transsylvania“ régebbi alapítású intézet a többi három intézetnél, vizsgálódásaink körébe nyugodtan bevonhatnánk azt is, mert 1920-ban díjbevétele nem haladta meg a 3 millió lejt, tehát azt az összeget, amekkorát minimálisan kitett a többi intézetek díjbevétele is az alakulásukkor átvett üzletállomány alapján és vagyoni erő tekintetében sem képviselt többet, mint az újonnan alakult intézeteik. Minthogy azonban a „Transsylvania“ már kiépített üzleti szervezettel rendelkezett,

mely tevékenységét zökkenés nélkül folytathatta tovább, továbbá az üzletvezetésben már több évtizedes gyakorlati tapasztalatok érvényesülhettek, a vagyoni összehasonlításunknál figyelmen kívül hagyjuk, csupán a mérlegadatokat közlünk szerepeltetjük a vagyontételeit.

A mérlegadatokat összehasonlításánál meglep,¹⁾ hogy míg az egyidőbe® alakult három intézet közül az Első Erdélyi jelentős tartalékokat gyűjtött össze, a „Minervának” rendes tartalékalapja nincs. Az Első Erdélyi 11,800.000 lej kivevő rendes tartalékalapja 200.000 lej thíján már eléri az alaptőke nagyságát. A „Gazdák” elég szerény tartalékalappal rendelkeznek 719.834 lej összegben.

1938. évi mérlegadatokat.

	Első Erdélyi	Transsylvania	Gazdák	Minerva
Részvénytőke	12,000.000	12,000.000	12,000.000	12,000.000
Rendes tart.	11,800.000	44,750.251	719.834	—
Matematikai tart.	215,138.801	184,037.773	54,905.951	7,446.564
Készpénz és disp. bank. köv.	59,734.235	33,650.556	9,455.322	1,858.840
Értékpapírok	13,081.821	16,165.932	4,466.825	—
Ingatlanok	67,838.000	98,631.560	15,687.064	11,000.000
Összes aktívák	275,533.347	249,466.900	101,055.400	25,934.177
Nyereség	3,052.716	4,263.622	405.376	188.207
Osztalék	8%	10%		

Díjbevétel.

	Első Erdélyi	Transsylvania	Gazdák	Minerva
Elemi ágazat	51,665.086	47,359.744	35,476.167	8,019.840
Élet ágazat	35,613.709	34,895.440	10,245.520	892.718
Összesen	87,278.795	82,255.184	45,721.687	8,912.558

Kifizetett károk:

Első Erdélyi	30,410.088.—
Transsylvania	27,439.241.—
Agromomul	17,557.443.—
Minerva	2,453.644.—

Életbiztosítási állomány:

Első Erdélyi	726,000.000.—
Transsylvania	743,928.277.—
Gazdák	226,023.226.—
Minerva	25,735.036.—

A „Minerva” értékpapírkészlettel, melyet annyira fontosnak tartanak a biztosító intézeteknél, egyáltalán nem rendelkeznek, míg az Első Erdélyi értékpapír-stokkjá 13 millió, a „Gazdáké” pedig közel 4.5 millió lej tesz ki. Ingatlanvagyont tekintetében is szerény helyzete van a „Minervának”. A 11 millió lej értékű két ingatlanával szemben az Első Erdélyi ingatlanainak értéke 67,838.000 lej értékben szerepel a mérlegadatok között, mely összeg azonban mélyen alatta marad a tényleges értéknek. A „Gazdák” ingatlanainak értéke közel áll a „Minervához”, 15,687.064 lei mérlegszerinti értékkel. Az Első Erdélyi rendkívül nagy gondot fordít arra, hogy

¹⁾ A mérlegadatokat a *Consum* „Románia biztosító intézeteinek 1938. évi mérleg statisztikája” c. mérlegösszesítéséből vettük ki. (1939. évi 19. évfolyamának 30. száma.)

ingatlanainak állagát emelje. Különösen az utóbbi éveikben vásárolt és épített több bérházat, részben Kolozsvárt, részben a nagyobb vidéki városokban. A vagyontételek kötött likviditás tekintetében első helyen a készpénz és a szabad rendelkezést képező bankkövetelés áll. Ez az Első Erdélyinél közel 60 milliót, a „Gazdákénál 9.5 milliót és a „Minervádnál 1-8 milliót tesz ki. Az egy időben alakult három intézet aktívája az Első Erdélyinél 275.5 millióra, a „Gazdákénál 101 millióra és a „Minervádnál 26 millióra emelkedett fel, míg a korábbi alapítású „Transsylvania“ 250 milliót tesz ki. Az Első Erdélyi tehát már megelőzte a szoliditásáról és jóhírnevéről neves „Transsylvania“ is. Míg az Első Erdélyi kimutatott tiszta nyeresége alaptőkéjének több, mint egynegyedét, 3,052.000lejt tett ki az elmúlt évben, a „Gazdák“ 405.000 lejt és a „Minerváé“ 188.000 lejt mutat. A „Transsylvania“ 4,263.000 lejt ért el.

Az intézetek vagyonosodása és üzleti nyeresége szoros összefüggésben áll az üzleti forgalommal. Az üzleti forgalomra nézve a díjbevételek nyújtanak tájékoztatást. A legnagyobb forgalmat az Első Erdélyi érte el 87,278.795 lej díjbevéttel, utána következik a „Transsylvania“ 82255.184, majd a „Gazdák“ 45,721.687 és a „Minerva“ 8,912.588 lej díjbevéttel. A „Minerva“ díjbevétele alig valamivel több az Első Erdélyi díjbevétele egytizedének. A forgalom arányában a „Minerva“ szerepel a legkisebb kárfizetési összeggel. A kifizetett károk a bevett díjak arányában a „Minervádnál 27.53%-ot, a „Transsylvania“nál 33.33%-ot, az Első Erdélyinél 34.84%-ot és a „Gazdákénál 38.40 %-ot tett ki. A „Minerva“ legkedvezőbb kárára a körültekintő és óvatos üzletvitelre mutat. Talán ez az óvatosság eredményezi azt is, hogy üzletállománya nem emelkedik. Megjegyezzük, hogy az egyes vállalatok közt mutatkozó mintegy 10%-os káránykülönbség lényegileg nem érinti az intézetek prosperitását, minthogy a kifizetett károkban a viszontbiztosítók is osztoznak. A biztosítási intézetek prosperitásának követelményeként az üzletállomány, illetve az évi díjbevételek fokozását szokták felállítani. E tekintetben tehát a „Minerva“ még sok kívánnivalót hagy maga után, különösen, ha célját a magyar biztosító feleknek az intézet számára való megnyerésében látja.

Ebből a szempontból vizsgáljuk meg az intézet szervezeti kiépítettségét. A „Minerva“ Erdély és a Bánság nagyobb városaiban kilenc vezérügynökséggel, kisebb városaiban 8 főügynökséggel és minden magyarlakta községben helyi képviselővel rendelkezik. Rendelkezésére áll továbbá a magyar szövetkezeti hálózat, egy jelentős székelyföldi fiókhálózattal rendelkező kolozsvári pénzügyintézet és az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetség szervezete. Emellett tekintetbe vehetjük azt az erkölcsi súlyt is, mellyel az intézet tevékenységét a három magyar egyház támogathatja. Az Első Erdélyi 11 vezérképviselése és 993 helyi ügynöke mégis tízszer nagyobb forgalmat produkált. Ennek okát később igyekszünk megállapítani.

Az életbiztosítási üzletágban a „Minerva“ teljesen jelentéktelen szerepet tölt be. Az Első Erdélyi és a „Transsylvania“ életbiztosítási üzletállománya nagyon közel áll egymáshoz (Első Erdélyi 726 millió, „Transsylvania“ 744 millió lej), míg a „Gazdák“ életállománya 226 millió és a „Minerváé“ 25.7 millió lej. Ilyen arányban áll egymás mellett az életbiztosítási díjbevétel is az egyes intézeteknél, ami az Első Erdélyinél és a „Transsylvania“-nál kerek számban 35 milliót tett ki, a „Gazdákénál“ 10 milliót és a „Minerváénál“ 900.000 lejt. A „Minerva“ jelentéktelen életbiztosítási üzletét az életbiztosítási üzletágának több éves tervszerű leépítése indokolja. Ma már ezt az üzletágot csaknem kikapcsolta tevékenységi köréből.

*

A három magyar alapítású intézet közül tehát a legerősebb az Első Erdélyi, középhelyen áll a „Gazdák“, leggyengébb a „Minerva“. Sajnálatos, hogy a legerősebb intézet csak 40%-ban képvisel magyar tőkét és a középerős „Gazdák“ kihullott a magyar nemzetgazdasági életből. A teljesen magyar jellegű és tiszta magyar tőkét képviselő „Minerva“ nem tudta felküzdeni magát. Annál meglepőbb, hogy a 260.000 főnyi szászországra alapított nemzeti biztosítási szervezet, a „Transsylvania“ sok tekintetben megelőzte az Első Erdélyit is. Szakértői becslés szerint az Erdélyben kifizetett biztosítási díjakból 1930. évben a magyarságra 235 millió és a németekre 95 millió lej esett.¹⁾ Amíg tehát a „Transsylvania“ csaknem teljes mértékben megnyerte intézete számára nemzetét, a „Minerva“ eredményszámba sem vehető teljesítményt ért el. Ennek okát részben a kevésbé fejlett nemzetgazdasági öntudatnak tudhatjuk be, részben pedig annak, hogy a közigazgatási élet ezen ágát, a biztosítási intézmény nemzeti alapon való megszervezését a legutóbbi időnkig is elhanyagoltuk s így e téren nem rendelkezünk megfelelő szakmai tudással és gyakorlati képzettséggel bíró szakemberekkel. Ez utóbbi okot sokkal jelentősebbnek tartjuk, mert bár a magyarság nemzetgazdasági öntudata mögötte is marad a szászországi nemzetgazdasági öntudatának, a gazdasági élet egyéb terén nem mutat oly nagy távolságot, mint aminő a biztosítási ügy terén tapasztalható.

Harmadik okként felhozhatjuk, hogy míg az erdélyi és ókirálysági biztosítási intézetek mindegyike kapcsolatot épített ki a nagy nemzetközi biztosítási koncernekkel s e kapcsolatuk jelentősen növeli erkölcsi tekintélyüket és gazdasági súlyukat, a „Minerva“ teljesen elszigetelt magányosságban áll. Tőkeérdekeltségében még közvetve sem osztozik más, mint magyar tőke s külföldi kapcsolata kizárólag a viszontbiztosítás terén áll fenn.

Oberding József György dr.

¹⁾ *Sándor Béla*: A biztosítás jelentősége kisebbségi gazdasági életünk szempontjából és a Minerva Biztosító r. t. (Gazdasági sérelmeink és kiváságaink III. kötet, 174. old. — Orsz. Magy. Párt közgazd. szakoszt. kiadása, Kolozsvár, 1930.)

A MAI MAGYARORSZÁG ÉS AZ ELSZAKÍTOTT TERÜLETEK A NEMZETISÉGI STATISZTIKA TÜKRÉBEN.

Az elmúlt másfél esztendő alatt végbement események, amelyek a Trianonban megvont határokat is módosították, szükségessé teszik, hogy a rendelkezésünkre álló legutolsó adatok alapján megvizsgáljuk a nemzetiségi viszonyok újabb alakulását és összefoglaló kimutatást nyújtsunk a mai Magyarországról és a még elszakított részekről. Először azonban vessünk futó pillantást a területváltozások sorozatára.

Az 1936. november 2-i bécsi döntés a Felvidék jelentős magyarlakta részét juttatta vissza az anyaországhoz. Cseh-Szlovákia felbomlása kapcsán Németország olyan kisebb területrészt annektált Cseh-Szlovákiából, amely Trianon előtt Magyarországhoz tartozott (Pozsonyligetfalu és Dévény). Ugyancsak 1938 őszén Lengyelországnak is jutottak kisebb területek a cseh-szlovák uralom alatt álló Felvidékből. Ezek Csaca és környéke, továbbá a Javorina-szakasz a Magas Tátrában. Ezzel az események első sora végetért.

Újabb változásokat hozott 1939 tavasza. Március közepén Szlovákia önállósult és Kárpátalja visszatért az ezeréves hazához. Ezt követőleg április első napjaiban Szlovákia területéből egy Kárpátaljával szomszédos határsáv is visszakerült Magyarországhoz.

Végül az elmúlt év őszén is történtek kisebb változások. Ekkor ugyanis a lengyel háború befejeztével a Trianonban Lengyelország hoz csatolt árvái és szepesi területek Szlovákia birtokába jutottak. Ugyanekkor visszaveszi Szlovákia Csaca környékét és a tátrai Javorina-szakaszt¹⁾

Ezekben vázoltuk a változások menetét, lássuk most az egyes részek szerint a megváltozott lélekszám-viszonyokat. Természetesen, hogy helyes képet kapjunk, az 1910. évi magyar adatokat is figyelembe kell vennünk.

Mai Magyarország.

A megnagyobbodott Magyarországra vonatkozóan, az 1930-as adatokat az 1910. évekkel összehasonlítva azt látjuk, hogy a visszacsatolt területekről az 1930-as cseh statisztika inkább torzképet nyújt, módszerbeli különbségeinél fogva is. Külön vették a külföldieket s a zsidókat, de egy rovatot képeznek a csehek és a tótok csehszlovák név alatt, hiszen ezen a fogalomhamisításon nyugodott az egész állam. Ezek a különbségek a mi statisztikánkkal való összevetésnél is nehézségeket okoznak. A visszacsatolt Felvi-

²⁾ A teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy ezeken kívül hozzákerül a mindig Lengyelországhoz tartozott Zakopane téli sporthely is.

dóken a csehszlovák adatok szerint legszembeszökőbb a magyarság arányszámának húsz év alatti lezuhanása 86.5%-ról 57.5%-ra. A cseh népszámlálási statisztika egyéb eljárásai mellett ezt az eredményt a külföldiek különszámítása is okozta, pedig ezeknek legtöbbje olyan magyar volt, akit állampolgárságától megfosztottak. Szlovák és rutén viszonylatban is történhetett azonban torzítás. Kiegészítésképpen itt közöljük az 1938-as magyar népszámlálás eredményeit is.

1938-ban anyanyelv	Visszacsatolt Felvidék	%
Magyar	879.007	84.4
Német	10.010	1.0
Szlovák (tót)	123.864	11.9
Rutén	19.691	1.9
Egyéb	8.829	0.8
Összesen:	1,041.401	100.0

A kárpátaljai területeken még szembetűnőbb a magyarság két évtized alatti, a csehszlovák adatok szerinti „fogyása”. (Kárpátalján 13.3%-ról 4.7%-ra, Ung-zempléni sávban 5.5%-ról 0.8%-ra.) A németek legnagyobb részét 1910-ben a jiddisül beszélő zsidók tették, erre magyarázható a két népszámlálás idevonatkozó adatának példátlan különbsége.

A megnagyobbodott Magyarország nemzetiségi megoszlásáról az 1. sz. táblázatban közölt összefoglalás nyújt képet.

Az egyes részeket nyersen összegezve, a mai területen a magyarság arányszáma az 1910-es népszámlálás szerint 84.1%, az 1930. évi számlálások alapján 83.6%. Tekintve, hogy 1930-ból a visszakért területeikről csak a csehszlovák adatokat használhatjuk, az ekkép történő összesítést becslésszerűen helyesbítenünk kell. A magyarság eszerint 84.3%, sőt még helyesebb számítás szerint 85.0%-át teszi ki az ország lakosságának. Ez az 1930-as trianoni terület 92.1%-os arányszámával szemben nem nevezhető jelentékeny különbségnek.

1930-ban anyanyelv (nemzetiség)	Mai Magyarország ¹⁾	%
Magyar	8.690.000	84.3
Német	520.000	5.0
Szlovák (tót)	260.000	2.5
Rutén	475.000	4.6
Egyéb	370.000	3.6
Összesen:	10.315.000	100.0

¹⁾ Thirring Lajos becslésszerű helyesbítése az 1930-as magyar és cseh adatok alapján.

*) 1930-ból cseh népszámlálási adatok. ³⁾ A trianoni területen. *) A visszakapcsolt területeken; a cseh-szlovákokra vonatkozólag nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a beáramlott, csupán a hazánkhoz visszacsatolt felvidéki területen 100 ezernél is többre tehető csehek javarésze Cseh-Szlovákia felbomlásával visszatért a történeti tartományokba. ⁴⁾ Az egyes anyanyelvek adatában.

1. A megnagyobbodott Magyarország anyanyelvi (nemzetiségi) megoszlása 1910-ben és 1930-ban.

	Triani terület	Viszacsatolt Felvidék ¹⁾	Kárpát-alja ¹⁾	Ungzempléni sáv ¹⁾	Mai Magyarország
1910-ben anyanyelv	abszolút		számokban:		
Magyar	6,730.996	751.951	60.960	2.065	7,545.972
Német	554.594	17.354	55.144	2.291	629.383
Tót	165.273	84.905	5.786	14.663	270.627
Rutén	1.133	8.941	324.105	17.924	352.103
Egyéb	163.121	6.148	12.607	942	182.818
Összesen:	7,615.117	869.299	458.602	37.885	8,980.903
	százalékban:				
Magyar	88.4	86.5	13.3	5.5	84.1
Német	7.3	2.0	12.0	6.0	7.0
Tót	2.2	9.8	1.3	38.7	3.0
Rutén	0.0	1.0	70.7	47.3	3.9
Egyéb	2.1	0.7	2.7	2.5	2.0
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1930-ban anyanyelv (nemzetiség)	abszolút		számokban:		
Magyar	8,001.112	594.643	25.894	309	8,621.958
Német	478.630	13.570	8.363	57	500.620
Szlovák (tót) ²⁾	104.819				104.819
Cseh és szlovák ³⁾		288.424	17.495	19.842	325.761
Rutén	996	35.331	413.491	18.073	467.891
Zsidé ⁴⁾	*)	51.707	65.818	11.376	118.901
Egyéb	102.762	15.734	13.698	134	132.328
Külföldi ³⁾	*)	35.054	7.365	986	43.405
Összesen:	8,688.319	1,034.463	552.924	40.777	10,315.683
	százalékban				
Magyar	92.1	57.5	4.7	0.8	83.6
Német	5.5	1.3	1.5	0.1	4.8
Szlovák (tót) ²⁾	1.2				1.0
Cseh és szlovák ³⁾		27.9	3.2	48.7	3.2
Rutén	0.0	3.4	74.9	44.3	4.5
Zsidé ³⁾	*)	5.0	11.9	3.4	1.2
Egyéb	1.2	1.5	2.5	0.3	1.3
Külföldi ³⁾	*)	3.4	1.3	2.4	0.4
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

1) 1930-ból cseh népszámlálási adatok. 2) A triani területen. 3) A visszakapcsolt területeken; a cseh-szlovákokra vonatkozólag nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a beáramlott, csupán a hazánkhoz visszacsatolt felvidéki területen 100 ezernél is többre tehető csehek javarésze Cseh-Szlovákia felbomlásával visszatért a történeti tartományokba. 4) Az egyes anyanyelvek adatában.

Nézzük most az új helyzetet az elszakított részekben.

Az 1910. évi magyar és az 1930. körüli utódállamokbeli népszámlálások alapján — az új területváltozások becslésszerű betudásával — az elcsatolt területeken a nemzetiségi megoszlást 2. sz. táblázatunk mutatja be. Az újabb változásokat a következő részletezések világítják meg.

Nyugat.

A trianoni békekötéssel elcsatolt nyugatmagyarországi terület anyanyelvi adatai a következők:

A magyar népszámlálás szerint: 1910.			Az osztrák népszámlálás szerint: 1934.		
		%			%
Magyar	26.153	9.0	Magyar	10.442	3.5
Német	216.920	74.4	Német	241.326	80.6
Tót	686	0.2	Szlovák (tót)	84	0.0
Oláh	20	0.0	Cseh	173	0.1
Rutén	48	0.0	Horvát	40.500	13.5
Horvát	43.632	15.0	Szlovén	102	0.0
Szerb	5	0.0	Cigány	6.507	2.2
Egyéb	4.154	1.4	Egyéb	313	0.1
Összesen:	291.618	100.0	Összesen:	299.447	100.0

Az eddigi területhez hozzájárul még a változások következtében Pozsonyligetfalu és Dévény. Az 1910. évi adatok szerint itt 5.010 lélekből 698 magyar (13.9%), 3.308 német (66.0»»), 827 tót (16.5%), 1 oláh (0.0), 12 horvát (0.2%), 2 szerb (0.0%), 167 egyéb (4.4%) anyanyelvű volt.

1930. évi csehszlovák adatok: 15.566 lélekből 2.083 magyar (13.4%), 3.957 német (25.4%), 8.338 cseh és szlovák (53.5%), 25 rutén (0.2%), 6 lengyel (0.0%), 58 zsidó (0.4%), 40 egyéb (0.3%), 1079 külföldi (6.9%).

Az 1910. évi adatok alapján az összesítés a következő képet adja:

Anyanyelv		%
Magyar	26.851	9.0
Német	220.223	74.3
Tót	1.513	0.5
Oláh	21	0.0
Rutén ¹⁾	48	0.0
Horvát	43.644	14.7
Szerb	7	0.0
Egyéb	4.321	1.5
Összesen	296.628	100.0

Az 1934-es állapotról a következő becslést állíthatjuk fel a mai nyugati elcsatolt területre vonatkozólag: magyar 13.000 (4.1%), német 245.000 (77.5%), cseh és szlovák 9.000 (2.8%), horvát 41.000 (13.0%). Az összlélekszám 316.000.

¹⁾ A Trianonban elcsatolt részen.

Feltűnik a magyarság számának kevesebb, mint felére apadása. Az újonnan átkapcsolt területen a szlovákok arányszámának növekedése figyelemreméltó. Megjegyezzük azonban, hogy a cseh statisztika itt is torzít, mert tudjuk, hogy Pozsonyligetfalu nagy szaporodása főleg a magyar bevándorlásnak tulajdonítható.

Észak.

Észak.

1910.	Elszakított Felvidék ¹⁾	%	Visszakapcsolt rész ²⁾	%
Anyanyelv				
Magyar	1.066.685	30.3	814.976	59.7
Német	260.403	7.4	74.789	5.5
Tót	1.694.420	48.2	105.354	7.7
Rutén	431.818	12.3	350.970	25.7
Egyéb	64.242	1.8	19.697	1.4
Összesen:	3,517.568	100.0	1,365.786	100.0

1930.

Anyanyelv (nemzetiség)

Magyar	681.460	16.8	620.846	38.1
Német	160.750	4.0	21.990	1.7
Cseh és szlovák	2.379.871	58.7	325.761	20.0
Rutén	537.995	13.3	466.895	28.7
Zsidó	156.640	3.9	118.901	7.3
Egyéb	46.602	1.1	29.566	1.8
Külföldi	91.832	2.2	43.405	2.7
Összesen:	4,055.150	100.0	1,627.364	100.0

¹⁾ Ezalatt a Trianonban Cseh-Szlovákiának ítélt egész északi részt értjük. ²⁾ A felvidéki és kárpátaljai területek együtt.

A Trianonban Cseh-Szlovákiának ítélt részből a Magyarországhoz visszakertült területen kívül le kell még számítanunk Pozsonyligetfalut és Dévényt. (Az adatokat lásd az előbbieken.) Viszont hozzájárul még a Lengyelországból átszatolt árvái és szepesi vidék. Ez utóbbinak állapota az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a következő volt: 23.662 lélekből magyar volt 230 (1.0%/#), német 399 (1.7%), tót 8.379 (35.4%), rutén 1 (0.0%), egyéb 14.653 (61.9%#). (Utóbbiak legnagyobb részét lengyelek.)

Igy a mai Szlovákia az 1910. évi magyar adatok szerint a következő képet mutatja:

Mai Szlovákia:

1910.		%
Anyanyelv		
Magyar	251.241	11.6
Német	182.710	8.4
Tót	1,596.618	73.6
Rutén	80.849	3.7
Egyéb	59.016	2.7
Összesen:	2,170.454	100.0

Jegyzetek a túldalali táblához: ¹⁾ Csak az anyaországtól elszakított rész. ²⁾ A trianoni területen. ³⁾ Thirring Lajos becslésszerű helyesbítése 1930-as magyar és cseh adatok alapján. ⁴⁾ 1934-ben. ⁵⁾ 1931-ben nemzeti-ség szerint. ⁶⁾ Ebből 15.000 lengyel (0.6%), a fennmaradó összegben a külföldiek is bennfoglaltanak.

2. A mai Magyarország és a még elszakított területek anyanyelvi (nemzetiségi) megoszlása 1910-ben és 1930-ban.

1910-ben Mai Magyarország	Nyugat	Észak	Kelet	Dél ¹⁾	
anyanyelv	abszolút számokban				
Magyar	7,545.972	26.851	251.241	1,661.805	452.265
Német	629.383	220.223	182.710	564.789	303.937
Tót	270.627	1.513	1,596.618	31.028	46.379
Oláh	28.434 ²⁾	21		2,829.454	76.776
Rutén	352.103	48	80.849	20.482	10.777
Horvát	41.979 ³⁾	43.644		1.971	91.667
Szerb	26.171 ²⁾	7		52.084	382.444
Egyéb	86.234	4.321	59.016	95.854	145.050
Összesen:	8,980.903	296.628	2,170.454	5,257.467	1,509.265
	százalékban				
Magyar	84.1	9.0	11.6	31.6	30.0
Német	7.0	74.3	8.4	10.7	20.1
Tót	3.0	0.5	73.6	0.6	3.1
Oláh	0.3 ²⁾	0.0		53.8	5.1
Rutén	3.9	0.0	3.7	0.4	0.7
Horvát	0.5 ²⁾	14.7		0.0	6.1
Szerb	0.3 ²⁾	0.0		1.0	25.3
Egyéb	0.9	1.5	2.7	1.8	9.6
Összesen :	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1930-ban Mai Magyarország ¹⁾	Nyugat ¹⁾	Észak	Kelet	Dél ¹⁾ ²⁾	
anyanyelv (nemzetiség)	abszolút számokban				
Magyar	8,690.000	13.000	59.000	1,480.712	410.889
Német	520.000	245.000	135.000	540.793	341.982
Szlovák (tót)	260.000		2,055.000		57.256
Cseh és szlovák		9.000		40.630	
Román				3,233.216	75.806
Rutén	475.000		71.000	30.832	12.997
Szerb					503.978
Horvát		41.000		42.359	121.723
Szlovén					86.132
Zsidó			38.000	111.275	
Egyéb	370.000	8.000	79.000 ³⁾	68.548	5.984
Összesen :	10,915.000	316.000	2,438.000	5,548.365	1,616.747
	százalékban				
Magyar	84.3	4.1	2.4	26.7	25.4
Német	5.0	77.5	5.5	9.7	21.2
Szlovák (tót)	2.5		84.3		3.5
Cseh és szlovák		2.8		0.7	
Román				58.3	4.7
Rutén	4.6		2.9	0.5	0.8
Szerb					31.2
Horvát		13.0		0.8	7.5
Szlovén					5.3
Zsidó			1.6	2.0	
Egyéb	3.6	2.6	3.3 ³⁾	1.3	0.4
Összesen :	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A jegyzeteket lásd az előző oldalon.

Az 1930-as cseh-szlovák adatok alapján pedig ez a helyzet (becslés): 2.438.000 lakosból magyar 59.000 (2.4%), német 135.000 (5.5%), szlovák 2.055.000 (84.3%), rutén 71.000 (2.9%), lengyel 15.000 (0.6%), zsidó 38.000 (1.6%).

A teljesség kedvéért közöljük az 1938. szilveszteri szlovák népszámlálás eredményeit. (Az akkori területben benne foglaltatott a később Magyarországhoz csatolt Ung-zempléni határsáv, viszont nincsenek benne az 1938 őszén Lengyelországhoz került, de azóta visszacsatolt részek és az ugyancsak azóta Szlovákiához kapcsolt árvái és szepesi területek). A 2.709.000 főnyi lakosságból 67.000 magyar (2.5%), 128.000 német (4.7%) és 70.000 rutén (2.6%). (Tiso miniszterelnök 1939. február 22-i beszéde alapján.)

Az előbbieken már ismertettük a csehszlovák statisztika módszereit, azonban még ezek ismeretében is hihetetlennek tűnik a magyarság számában mutatkozó eltérés a magyar adatokkal szemben. Az 19110. évi magyar népszámlálás ugyanis a mai Szlovákia területén 251.000 magyart (11.6%) tüntet fel, míg 1930-ban a csehszlovák statisztika csak 59.000-t (2.4%). Körülbelül hasonló arányt mutat az 1938. évi szilveszteri népszámlálás is. (2.5%). Ugyalátszik tehát, hogy a torzítás fokozottan érvényesül a mai szlovák területeken, ahol inkább a városokban, nyelvszigeteken él a magyarság, szemben a visszacsatolt Felvidékkel, ahol összefüggő tömböt alkot.

Somogyi Gedeon.

KISEBBSÉGI BREVIÁRIUM.

„Ugyalátszik, minden nagy nemzetnek különös rendeltetése van az emberiség történetében, amely biztosítja fennmaradását. A görög nemzet a művészetet, a római nemzet a jogot és állami szilárdságot szolgálta és fejte ki. A mi időkben is az angol a világkereskedésnek és a műveletlen földrészek polgárosításának munkáját végzi, a francia szabadságra, egyenlőségre törekszik, a német a tudományt műveli különösen, s az orosz a világbirodalmi nagyságért lelkesül. Sokat gondolkodtam, hogy a mi nemzetünknek mi lehet a missziója. S úgy láttam történetünkben s úgy látom mostani helyzetünkben, hogy nekünk az igazságért kell élnünk és küzdenünk, s a vallási, nemzetiségi és társadalmi osztályok között az igazságot kell diadalra juttatnunk. S fennmaradunk, sőt szép jövő áll előttünk, ha mi rendeltetésünkhöz, az igazság szolgálatához hívek maradunk!”

DEÁK FERENC.

„Erdélyben két nemzetiséget találunk. (Jorga itt a magyar és a szász nemzetiségre célzott.) E nemzetiségek történelmi eredete előttem úgy tűnik fel, mint jogalkotó. Minden nemzetiségnek joga van, hogy amely területen él, ott az állam védelmét élvezze. Ha azonban valamely adott területen egy nemzetiség, sőt mondhatnám: egy nemzet (mert a „nemzetiség“ szó inkább csak képmutató kifejezés, „un terme hypocrit“, amely arra szolgál, hogy megtagadja a nemzetnek kijáró jogokat egy emberi csoporttól), ha egy nemzet — használjuk ezt a szót — régi, akkor ez a nemzet történelmi azon a területen, ahol lakván, résztvevett annak a területnek termékenyítésében és fejlődésében. Kétségtelenül ennek a nemzetiségnek más jogai vannak az uralkodó többséggel szemben, vagy az „uralkodó“ jelző nélkül mondva: a többséggel szemben. Más jogai vannak, mint amilyenek egy tegnap érkezett nemzetiségnek lehetnek, mely semmit sem változtatott az általa lakott föld jellegén: amely nem vett részt a művelődés fejlesztésében és nincsenek százados összeköttetései a többségi

elemmel. Erdélyben a magyaroknak meg van az igényük az olyan jogokra, amelyeket a szerződések (t. i. a kisebbségi jogokról rendelkezők) előírtak, sőt történelmi joguk is van. úgyszólván lelki joguk van.“

JORGA MIKLÓS

román egyetemi tanár. 1925. február 21-én, Párisban
a Népszövetségi Liga franciaországi szervezete előtt
tartott előadásában.

„A nemzetiség érzelme, mely korunkban általános, mégis csak érzelem, melynek fogalma szintoly kevéssé állapítható meg, mint más érzelmeké ... Mindazon okok közül, melyeken a nemzetiség érzelme alapszik napjainkban alig maradt fenn más, mint a nyelvek különfésése. Ehhez képest úgy látszik, hogy a nemzetiség fogalma, mely előbb az állam, vagy a vallás közösségétől volt feltételezve, most a közös nyelv eszméjével azonos. De csalódunk.“

EÖTVÖS JÓZSEF báró

„A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az
államra“ c. művéből.

„Ha nem intézik el egy-két éven belül a magyar szudétakérdést, az európai államférfiak ugyanolyan nehéz állapottal fognak szembekerülni, mint aminőt Münchenben kellett elintézni. A magyar Szudétaország a jelenlegi Románia határain belül levő nagy terület, amely több mint ezer éven át Magyarországhoz tartozott és amelyen ma is magyarok élnek nagy tömör tömbökben. Körülbelül hárommillió magyar él ezen a területen. Ezekkel a magyarokkal még sokkal rosszabbul bánunk, mint ahogyan a csehszlovákiai szudétanémétekkel bántak.“

LORD ROTHERMERE

a Daily Mail, 1939. június 17-iki számában.

„Mégis csak méltányosabb és emberibb dolog az, hogy egy ember tanulja meg a lakosság nyelvét, mint az, hogy ezer meg ezer állampolgárt kényszerítsenek arra, hogy más nyelvet tanuljon.“

CIATO LAJOS

„A kisebbségi kérdés Romániában“ című könyvében.

*

„Mert valamint az kétségkívül igaz, hogy az olyan szerencsétlen nép, melyre a tudományok csak idegen nyelv által szívárognak, vagy későn, vagy inkább soha sem emelkedik a tudományok tökéletességére, vagy ellenben bizonyos az is, hogy sokkal könnyebb azoknak tudósokká lenni, akik a tudományoknak megtanulása végett idegen nyelvnek tanulgatására nem szorulnak.“

APÁCZAI CSERI JÁNOS.

*

„Az egyéni szabadság nemzeti szabadság nélkül: álarcos abszolutizmus.“

HARNUTIU SIMION.

„Kisebbségi politikánk vissza kell hogy térjen oda, ahol századok előtt volt, amikor ezt a szót, „kisebbség“ nem is ismerték.“

CSÁKY ISTVÁN gróf

magyar külügyminiszter, 1939. május 14-én Sopronban
mondott programbeszédében.

„A nemzeti eszme legfőbb gondunk legyen. Ámde ez nem jelenti, hogy azokat, akik nem a mi nemzetünk közül valók, ne öleljük karjainkba testvéreink gyanánt, mert ha testvérek gyanánt fogadjuk őket, testvérekre is fognak találni bennünk. Ti, akik együtt éltek más nemzetekhez tartozókkal, jobban tudjátok, mint azok, akik csak zöld asztalnál találkoznak velük, hogy milyen baráti fogadtatásra talál minden szó, amelyet szív küld a szívnek.“

II. KÁROLY

román király e szavakkal nyitotta meg a Valenii de Munteban meghonosított Jorga-féle szabadegyetemet.

„Minden ember úgy ad legtöbbet a köznek, ha a saját egyéniségét a legintenzívebben kiéli. Ez áll a nemzetekre is: minden ember akkor ad legtöbbet az emberiségnek, a vele barátságban lévő nemzeteknek, önmagának és azoknak, akiknek érdekeit szolgálni kívánja, ha legjobban éli ki a saját nemzeti formáját, saját jelleme szerint“

TELEKI PÁL gróf

magyar miniszterelnök, 1939. május 14-én Szombat-helyen.

„Mióta bűn az, ha fájlalod a múltat, amelyben a boldogságod temetkezett? És mióta bűn, ha boldogságod visszatéréséről ábrándozol? Irredentizmus! De hát vájjon közülünk ki nem követett volna el ilyen irredentizmust, ha a sors továbbra is ellenünk fordult volna és ha mi volnánk a magyarok uralma alatt úgy, ahogy a magyarok élnek ma a miénk alatt? Azt hiszem, a mi soraink között a magyarok sokkal engesztelhetlenebb irredentát találtak volna, mint amilyenek mi látjuk a legirredentább irredenta magyart.“

COSTA-FORU

román publicista, 1923-ban „Túl a hegyeken“ című cikkében, az Adeverul-ban.

•

„Szerintem a nemzetiség sem egyéb benső érzelmenél, hasonló a valáshoz, rokon a hazaszeretettel, melyet, mindenki ápol kebelében, de mint hazát, szabadon is választhat; érzelem, melyre a feljebb felsorolt körülmények: hovátartozóság, leszármazás, a fajjelleg s összes járulécai befolyást gyakorolnak: mely, mint a tényleges vallás hitágazataiban és szertartásaiban nyilatkozni iparkodik s e nyilatkozásra a nyelvet használja.“

KELETI KÁROLY

„Hazánk és népe“ című munkájában.

*

„A bilingvitas csak úgy jöhet létre, hogy ha az egyik nyelvben már teljesen otthonosan érzem magam és az áthatotta lelkem minden sejtjét, mert akkor megvan az a bázis, amelyen tovább lehet építeni.“

VAJDA SÁNDOR

mint a magyarországi román nemzetkisebbség képviselője, 1907-ben a magyar képviselőházban.

*

„Tévednek azok, akik ridegen megmaradnak a nemzeti állam álláspontján és csak e szemszögből tekintve akarják a kisebbségi kérdést megoldani. A kisebbségek problémája nem politikai erők viszonylata által meghatározott ügy, hanem problémája a szerzett emberi jogoknak, melyekért mérhetetlen sok áldozatot hozott az emberiség. A kisebbségi probléma humanitárius ügy, amelyet sok nagy ember mártíromsága szentelt azá. Végül állami szempontból hasznos és okos dolog a kisebbségi

ügy megoldása, mert elősegíti az ország harmonikus fejlődését. Olyan ügy, amelynek szerencsés megoldásától függ az összes faji, társadalmi, gazdasági és kulturális erők felhasználása az állami közjó érdekében. Ezenkívül a kisebbségi probléma a párizsi kisebbségi békeszerződés határozatai alapján, az 4919. december 1-ei gyulafehérvári határozatok által fontos nemzetközi kérdéssé lett, amelynek igazságos és okos megoldásától nem zárkozhatunk el.“

MANIU GYULA,

1924. május 11-én Bukarestben tartott előadásában.

*

„A megnövekedett államok a területi gyarapodásokat azzal a kötéssel kapták, hogy a kisebbségek védelmére kötelezettségeket vállalnak. Minden kisebbségi szerződésnek bevezetése felemlíti ezeket a területi gyarapodásokat, mint amelyek szükségessé tették a kisebbségek védelmét. Az illető államok a békeszerződésben is kötelezték magukat a kisebbségek védelmére. Ennek a kötelezettségnek nem teljesítése, a kisebbségek számára biztosított jognak megsértése magának a békeszerződésnek a megsértése és mint ilyen a békének legkomolyabb veszélyeztetése.*

BALOGH ARTUR

egyetemi tanár „Kisebbségek védelme“ című könyvében.

„A maradandó béke szempontjából a nemzetek helyes gondolkodása, helyes eszmeiránya ugyanolyan fontos, mint a vitás területi kérdések, avagy a fajok kérdésének, a nemzetiséghez való tartozás kérdéseinek helyes megoldása. Semmiféle béke nem lehet tartós, vagy nem érdemi meg, hogy tartós legyen, amely nem ismeri el azt az alapelvet, hogy a kormányok jogos hatalmukat csak a kormányzottak hozzájárulásától kaphatják és hogy sehol sincs olyan jog, amely szerint a népeket a hatalom egyik tulajdonosától a másikkal lehet átadni, mintha azok a birtoklás tárgyai lennének.“

WILSON WOODROV

1917. januárjában az amerikai kongresszuson elmondott beszédében.

„Azt a hitet vallom, hogy a kisebbségeknek széleskörű, szabad fejlődési lehetőségeket kell adni a békeszerződésekkel összhangban és a román állam keretein belül. Meg vagyok győződve, hogy a kisebbségek barátságos módon való kezelése barátságos megértést képes létrehozni a szomszédos országok között. Ezt azonban nem lehet törvénnyel megoldani, ehhez az szükséges, hogy a megértés szelleme a nevelés révén behatoljon a többségi és a kisebbségi nemzet lelkébe egyaránt.*

LUPU MIKLÓS

volt román miniszter, 1930-ban Nagyváradon.

*

„Aki, bár jóhiszeműen, de rosszul értelmezett hazafiságból idegen nyelvű honfitársaink kulturális jogait vitássá kívánja tenni, az képtelen a magasabb nemzetpolitikai szempontok mérlegelésére s ahelyett, hogy használna, árt a nemzet érdekeinek.“

HÓMAN BÁLINT

magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 1938. március 22-én a magyar képviselőházban.

„Nem szabad elfelejtenünk, hogy Romániában 4 millió kisebbség él. Ezek az ország egyik-másik vidékén tökéletes történelmi folytonosságban jelentkeznek és minden tekintetben ugyanazon a síkon állnak az állampolgári jogok szempontjából, mint mi. Hivatalos politikát folytatni négy-millió ember ellen, akiknek óriási többségével szemben a legkisebb mértékben sem lehet az illojalítás vádját emelni, lehetetenség. Ezek a kisebbségek a mi államunkban fontos szerepet töltenek be gazdasági és társadalmi tekintetben s ha az államhűség szempontjából nem hagynak kívánnivalót, akkor nem lehet őket erőszakos politika áldozatává tenni.“

JAMANDI VIKTOR

volt román miniszter, Bukarestben a kamara ülésén
elmondott beszédében.

P. P. J.

IRODALOM.

L'abbé Capeaux: Transfer of Minority Populations,

„National Minorities” London. No 3—4, 1939.

A népkisebbségek áttelepítését taglaló cikk ismerteti az idevonatkozó történeti adatokat, s szembeállítja az erőszakos áttelepítéseket a kisebbségeknek megegyezésen alapuló kicserélésével. Az előbbieket közé sorolja az örmények, magyarok és bolgárok kiűzetését hazájukból, az utóbbiak közé pedig a török-görög és német-orosz kölcsönös, valamint a német-olasz és német-balti egyoldalú lakosságcsereét.

Súlyos szavakkal ítéli el az erőszakos áttelepítéseket. Szerinte ugyanis: „Semmiféle magyarázat sem fogadható el arra a kényszervándorlásra, amelyet Magyarország balkanizálása okozott, ahol a nemzetközi együttműködés hiánya folytán el kellett tűrni egy teljesen fordított folyamat bevezetését, amikor is nem azok a beszivárgott románok, szerbek és horvátok repatriáltak, akik a XV. és XVI. században előnyomuló törökök elleni menedéket találtak ott, hanem a magyarokat kergették ki különböző ürügyekkel ezeréves hazájukból...” „... a magyarok tömeges kiűzetését a bosszúállás balkáni szelleme és az ellenszolgáltatás nélküli rang- és vagyonszerzés ösztöne eredményezte...”

Helyesli viszont a megegyezésen alapuló áttelepítéseket amelyeknél szerinte a következő elemi követelményeknek kellene érvényesülniük.

a) Az őslakosság megtartja földjét és a jövevényeket repatriálják azokról a területekről, amelyeken később telepedtek le.

b) Az anyagi jólétet mindig biztosítják, s az áttelepítést az emberiesség követelményeinek megfelelő módon, a határidő méltányos meg szabásával hajtják végre.

c) Az a tény, hogy a népkisebbségnek egy nagy részét áttelepítették a két kormány egyezménye alapján, nem jogosítja fel az egyik kormányt arra, hogy az ő hatalma alatt maradt kisebbséget eltörölje, sem a másik kormányt arra, hogy egyszersmindenkorra lemondjon azoknak a kisebbségeknek az elidegeníthetetlen jogairól, akik nem voltak hajlandók a visszahívó szóra hallgatni.

Herbert Meyer: Rasse und Recht.

Bohlaus Nachf. Weimar 1937. 136. 1.

Amikor a mai időkben idegen eszmék átvételéről beszélünk, elsősorban más nemzetek alkotmány- és kormányformáinak átültetésére gondolunk. Abból a hallgatólagos feltevésből szoktunk kiindulni, hogy

milden népnek, nemzetnek megvan a maga szellemi habitusa, ehhez kell a jogrendszer is idomítani. Erről a problémáról szól szerzőnk tanulmánya. A fajiságot azonban, véleményünk szerint, túlbecsüli. Aki a vérmítosz híve, az könnyen ragadhatja el magát arra, hogy minden szellemi megnyilvánulásban a vérségnek közvetlen, fizikai hatást tulajdonítson.

Helyesebben járnak el azok, akik a nemzet történelmi fogalmából indulnak ki. A szokásjog problémája fedi tulajdonképpen azt a gondolatkört, melyet szerzőnk könyveimében megjelölt. Magyarázatul szolgálhat talán az a körülmény, hogy ő a bizonyítékok fő súlyát az őskorkutatás és az etnológiai módszer eredményeire helyezte. Az indogermánság kialakulásának formájából szeretne a mai német jog és északi faj kapcsolataira fényt deríteni.

E gondolatmenet válfajaként jelentkezik a nemzetiségi kisebbségek sajátos jogalkotási követelménye is. Ami a magyar jogtörténelem fejezeteiben nyilván van tartva, a székelyek, erdélyi szászok, szepesi németek, a jász-kun terület külön jogvidéke, az természetesen más eszme alapján valósult meg. Nem a nordicus fajnak a többi fajtától eltérő joga következtében, hanem a szent koronában egyesülő különböző népek életkörülményeit méltányoló országvezetésben rejlik ez a népi jogok rendszere.

Holger Andersen: Dänemark und die deutsche Minderheit in Nordschleswig.

Einar Munksgaard, Kopenhagen, 1939. 20. 1.

Szerző tanulmánya Dánia és az észak-slezvigi német kisebbség kérdéséről a *Le Nord* című francia folyóiratban jelent meg először. (Első kötet, 1—2. sz. füzet, 1938.) A rövid történelmi áttekintés meggyőző arról, hogy a földgömb bármely helyén fellángoló nemzetiségi harc mindenütt szinte egyenlő hevességgel folyik.

Szerző a dániai német kisebbség helyzetéről azt állítja, hogy jogos politikai és kulturális kívánságait a kormány mindig messzemenő megértéssel teljesítette. Mégis elégedetlenek és mindig többet kívánnak. Aki gyengébb, mondja Nietzsche, az egyenlőjogúságot kíván. S ha ezt megkapta, uralkodni akar. Azzal a megállapítással azonban, hogy minden nemzeti kisebbség politikáját ez a szabály jellemezné, nem értünk egyet.

S Z E M L E .

Ankét a nemzetiségstatisztikáról.

A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népszégtudományi Omó Magyarországi Csoportja a közeledő népszámlálásokra való tekintettel együttes ankétet rendezett a következő kérdésekről:

1. Megmaradjon-e a régi rendszer, amely szerint csak az anyanyelv kérdezendő (természetesen a nyelvismerettel párhuzamosan).

2. Van-e szükség az anyanyelvi kérdés módosítására.

3. Az anyanyelv helyett, vagy emellett a nemzetiség közvetlenül kérdeztessek-e.

4. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén kiterjesztessek-e a kérdés az egész népességre.

5. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén a nemzetiség fogalma hogyan határozható meg.

— 6. A kérdéssel összefüggő egyéb problémák.

Az anket alapjául Elekes Dezsőnek, a Nemzetközi Népeségtudományi IJnió Magyarországi Csoportjában f. évi februán 6-án tartott előadása szolgált. Az ankétet március 12-én és április 5-én folytatták le. A kérdéshez való hozzászólásra a legilletékesebb szakembereket kérték fel.

Az anyanyelv kérdése mellett Barsy Gyula, Thirring Gusztáv, Földes Béla, Kenéz Béla, Kovács Alajos, Benisch Artur, vitéz Nagy Iván, Kovács Norbert, Schneller Károly, Konkoly Thege Gyula foglalt állást. E hozzászólások némelyike azonban a nemzetiség közvetlen kérdését nem ejtette el feltétlenül. Mindkét kérdés feltevését javasolták: Elekes Dezső, Egyed István, Móricz Kálmán, Rudai Rezső, Csekey István s pro futuro Révay István gróf. Kászonyi Ferenc szerint az anyanyelvet sem kellene kérdezni.

Az anyanyelvet a legtöbb felszólaló a régi kérdésmóddal (az a nyelv, amelyet valaki magáénak vall, amelyen a legjobban, a legszívesebben beszél)) kívánja tudakolni. A nemzetiség közvetlen kérdése esetén többen a kérdést nem kívánák kiterjeszteni az egész népességre, csak azokra, akiknek nemzetisége eltér anyanyelvtől s esetleg ezeknél is megengednék, hogy a kérdésre ne feleljenek. A nemzetiség fogalmának meghatározása helyett, a közvetlen módszer hívei is inkább csak a negatív körülírást tartják célravezetőnek.

Az anyanyelv kérdésését, ill. a nemzetiség közvetlen kérdésének elvetését a felszólalók a következő érvekkel támogatták:

A nemzetiségnek, helyesebb kifejezéssel a népiségnek, népi hovartozásnak külsőleg felismerhető ismérve nincsen. Nehézségbe ütközik már a kérdés megformulázása. Alig van állam, amely népszámlálásában a nemzetiség fogalmi meghatározását adná. A nemzetiség közvetlen tudakolását kívánó felszólalók is nem annyira a nemzetiség fogalmának pontos meghatározására, mint annak negatív körülírására kénytelenek a súlyt helyezni. (Nem tévesztendő össze az állampolgársággal, származással, nyelvvel.) Leginkább az érzületre, a szabad bevallásra bízzák a választ. De nemcsak a kérdés formulázása, a feleletadás is nehéz, a műveltebbek számára is. Kevéssé értékesíthető, vidékenint eltérő, zavaros eredményeket várnak a kérdéstől. A bevallásnál befolyásolásnak, visszaéléseknek könnyen tere nyílik. A jól bevált magyar módszer megváltoztatása azért sem célszerű, mert a külföld előtt sokszor hangoztattuk, hogy a magyar módszer a legtökéletesebb, a változtatással önmagunkat dezavualnók. A közvetlen kérdésmód bevezetése befolyásolná az anyanyelvre adandó választ is s az anyanyelvi adatoknak a múlttal való összehasonlítását zavarja. Méginkább lehetetlen a múlttal való összehasonlítás, ha csunán a nemzetiséget kérdezzük. Ha bevezetnők is a nemzetiség közvetlen kérdését, a jelen időpont nem kedvező erre.

A nemzetiség közvetlen kérdése mellett a következő érvek hangoztak el:

Az etnikai hovártartozást a legjobban fejezi ki. Kiegészítő adatként, ellenőrzésül, hasznos tájékoztatásodat nyújthat. Több államban megvan, s bevezetése esetén a magyar statisztika hiánnyal nem lesz vádolható. Az utódállamokban helyesnek bizonyulhat az erőszakkal mindjobbán elnemzetlenített magyarság szempontjából. Egy magyarosodásra hajló község lakosságát érzelmi alapon kimutatva közelebb jutunk az igazsághoz.

A Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének kisebbségi pályázata,

A pályázaton résztvehetnek a magyarországi tudományegyetemekre és a műegyetemre beiratkozott rendes és szigorló évüket töltő, végzett hallgatók, valamint a többi főiskola hallgatói is.

A pályamunkák terjedelme nyomtatásban számítva $2^x/h-3$ ívnél kevesebb nem lehet'.

A pályadíjak: 2 pályadíj egyenkint	250 P.
4 ..	200
7 „ „	100 „

Minden egyes pályadíjra *több pályatétel* jelöltetett ki.

A gépirásos pályamunkákat a borítékon „Pályázat^{1*} jelzéssel, jelíges levéllel ellátva 1940. október 15-ig bezárólag, a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségébe (IV., Reáltanoda-u. 19.) kell beküldeni. *A romániai magyar kisebbség és Románia ismertetésére vonatkozó tételek:*

1. A román „Nemzeti Újjászületés“ mozgalma és a magyarság helyzete.
2. Tervezet készítendő a székely kulturális autonómiáról.
3. Magyar ifjúsági mozgalmak Erdélyben.
4. Az erdélyi magyarság kivándorlási mozgalmai.
5. Az erdélyi magyarság közegészségügyi helyzete.
6. Az erdélyi magyar nő-társadalom helyzete és a magyar—román házasságok problémája, tekintettel az erre vonatkozó román szaktanulmányokra.

A felvidéki magyarság és Szlovákia ismertetésére vonatkozó tételek:

1. A magyarság helyzete Szlovákiában.
2. A kárpátaljai terület különleges helyzete a magyar közigazgatási jogban.
3. Van-e külön felvidéki magyar szellem?
4. Az elszakított Felvidék szerepe a magyar irodalom történetében.

A jugoszláviai magyar kisebbség és Jugoszlávia ismertetésére vonatkozó

tételek:

- f. A szerb—horvát kiegyezés.
2. Magyar kisebbségi sajtó és irodalom Jugoszláviában.
3. Horvátországi magyar szórványok helyzete.
4. Közegészségügyi szervezetek Jugoszláviában.

Közgazdasági tételek:

1. Erdély bányászata, tekintettel Magyarország nyersanyagellátására.
2. Román népesedési statisztika, tekintettel Erdélyre.
3. Az ipari munkásság helyzete Erdélyben.
4. Autarchikus törekvések az utód-államokban és azok hatása a magyar gazdasági életre.

Műszaki tételek:

1. Technikai oktatás az utódállamokban, összehasonlítva a magyar technikai oktatással.
2. Közlekedésügy Erdélyben.

Egyéb tételek:

1. A kölcsönösség jelentősége Magyarország és az utódállamok idegenforgalmában.
2. A kárpátaljai idegenforgalom fejlesztésének jelentősége hazánk közgazdasági érdekei szempontjából.
3. Honvédelmi előképzés az utódállamokban és Magyarországon.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

Népközösségi szervezkedés.

Egész Erdély területén nagy lendülettel indult meg és egyes helyi jelentéktelen zökkenőtől eltekintve sikeresen folyik a magyarság népközösségi szervezeteinek kiépítése.

A népközösség kolozsvári tagozatának elnökéül Bartha Ignác képviselőt választották meg. A kolozsvári központ elhatározta, hogy Szilágy vármegyében tanácsirodát állít fel. Ilyen irodákat állítottak fel Nagy-károlyban, Szilágysomlyón, Tasnádon, Érmihályfalván és Szilágysébesen. Temesváron több mint tízezer iratkozott be egyrészt a Nemzeti Ujjászületési Front magyar alosztályába, másrészt a magyar népközösség bánági tagozatába. A közel háromezer lelket számláló zombolyai magyarság megszervezése is sikeresen halad.

Szatmáron a Magyar Népközösség megszervezésére viszont semmi sem történt s így gróf Bánffy Miklós országos elnök kinevezés útján alakította meg a szatmári Népközösséget. Kinevezett elnök Boros Jenő ref. esperes.

A brassói munkások és iparosok értekezletén, melyen megjelentek a sepsiszentgyörgyi, kolozsvári és bukaresti magyar munkásság képviselői is, a népközösség keretében való szervezkedés problémáit vitatták meg. A gyűlésen résztvevő Szabó Béni megállapította, hogy eddig Brassóban jelentkezett a munkásság a legnagyobb számban a népközösség hely* tagozatába.

A több mint százezer lelket számláló bukaresti magyarság mind-ezideig teljesen szervezetlen és különösen oktatásügyi téren, sok a tenni-való. Az egy református iskola mellé óvoda, középiskola kellene s legalább egy napilap. A bukaresti magyarság megszervezése érdekében Nagy Sándor ottani ref. lelkész vezetésével emlékiratot juttattak el Bánffy Miklóshoz. A regáti magyarság száma Bukarestet is beleértve több mint negyedmillió s ez a tömeg minden összetartókapocs hiányában már a nemzeti eltávolodás útjára lépett, úgyhogy a megszervezés megoldása a magyarság legfontosabb életérdekei közé tartozik

A magyar parlamenti csoport élénk tevékenységet fejt ki, így Bánffy Miklós vezetésével emlékiratokat nyújtottak át Tatarescu miniszterelnöknek az elbocsátott tisztviselők helyzetének általános és méltányos rendezése, valamint az állásnélküli magyar jogvégzetteknek igazságügyi szolgálatba való kinevezése érdekében. Az EMKE több mint kétmillió leu értékű balázsfalvi ingatlana és épülete ügyében Bartha Ignác országgyűlési képviselő terjesztett elő a kormányhoz emlékiratot. Az épületet ugyanis már több mint 20 év óta teljesen ingyen használja az állami kórház. A kisebbségi sajtóval kapcsolatos kérdések, a szatmári Iparosegylet székházának visszaadása, valamint több magyar intézmény adómérséklése is foglalkoztatta a magyar parlamenti csoportot.

Egyházi élet.

A már régóta húzódo papi kongrua-ügyben kedvező megegyezéssel végződtek a protestáns egyházak és a pénzügyminisztérium tárgyalásai. Még a múlt évben az egyházi főhatóságok emlékirattal fordultak a kormányhoz s most ennek eredményeként a kormány rendkívüli hitel címen 5.600.000 leit szavazott meg a lelkészek kongruájának pótlására az 1940

január 1-től március 31-ig terjedő időre. Ezenkívül ígéretet tett a kormány arra, hogy a foyó év április 1-én kezdődő új költségvetési évben a protestáns papok kongruáját véglegesen rendezni fogják.

Az erdélyi városok anyakönyvi hivatalának szokásos évi kimutatásából kitűnik, hogy a sajnálatos vallási áttérések tovább folytatódnak. A kitért magyarok közül legtöbben a görög-keleti és a görög-katolikus vallást vették fel.

Az egyházak és a felekezeti oktatás gyengítését célozta, a még 1937-ben kiadott nemzetevelésügyi miniszteri rendelet, amely szerint azok a szülők, akik gyermekeiket állami iskolába járatják, nem tartoznak iskolai adót, helyesebben egyházi adót fizetni a felekezeti iskolák fenntartására. A temesvári róm. kát. egyházmegyei főhatóság nagyon helyesen arra az álláspontra helyezkedett, hogy iskolaadó, amint ezt a nemzetevelésügyi miniszter nevezte, egyáltalában nem is létezik, egyházi adót pedig mindenkinek kötelessége fizetni. Hosszas huza-vona után, végre a nemzetevelésügyi miniszter 23.4029/1939. sz. rendeletével, tudomására hozta az egyházmegyei főhatóságnak, hogy az 1937-ben kiadott rendeletet megsemmisíti s így úgy a gyermektelen, mint a gyermekét állami iskolába járató szülő is köteles egyházi adót fizetni.

A romániai magyar evangélikus egyházkerület húsz év óta húzódo ügyében állott be kedvező fordulat az egyházkerület hivatalos elismerésével.

A magyar evangélikus egyház, a nagyszebeni szász evangélikus püspökségtől szakadt el annakidején és Arad székhellyel önálló egyházkerület alakult. A már régóta esedékes elismerés megtörténtével az erdélyi magyarság negyedik egyháza alakult meg. A magyar evangélikus hívek száma, mintegy 33.000. Az evangélikus egyházkerületben 23 anyaegyházközség működik, összesen három egyházmegyében. Az egyházközségek megoszlása az egyes egyházmegyékben így alakul:

A brassói egyházmegyében tizenhárom egyházközség van Hosszúfalu—Alszeg esperesi székhellyel. Egyházközségek: Apáca, Bácsfalu, Barcaújfalu, Brassó, Csernátfalu, Hosszúfalu—Fürészmező. Krizba, Piirkerecz, Tratang, Türkös, Zajzon és Bukarest.

A bánsági egyházmegyében hat egyházközség működik Temesvár esperesszékhellyel: Arad—Temesvár, Nagyszentmiklós, Orsová. Stájerlak, Újvarsánd. A városi egyházmegyék száma öt: Brassó, Nagybánya, Nagyvárad, Nagykároly és Szatmár.

A lelkészek közül 24 részesül államsegélyben, összesen havi 79.797 lei illetményösszeggel. Ehhez a rendes kongruához folyó év január elsejétől április 4-ig, három hónapra havi 12.300 lei államsegély-kiegészítés járul az elismerés következményeként.

Székely sors egy interpelláció tükrében.

A magyar képviselőház január 31-i ülésén Vájná Gábor interpellációt intézett a külügyminiszterhez, az erdélyi székelység tarthatatlan helyzete ügyében. Az interpelláció, amely konkrét adatokkal világította meg a székely nép szenvedéseit és tarthatatlan helyzetét, a Házban osztatlan érdeklődést keltett.

Az interpelláló szerint egy ezredév minden szenvedése is eltörpül a legutóbbi két évtized román pusztítása mellett. Tudatos tervszerűséggel ontja a román kormányzat azokat a törvényeket és rendeleteket, amelyeknek egyetlen célja a székelységnek anyagi és erkölcsi tönkretétele. Erőszakos név- és vallásváltozatokkal akarják őket eloláhosítani. Földjeiket csak az államnak adhatják el, amely azokat kizárólag románoknak adja tovább. A székely gyermekeket oláh iskolákba kényszerítik, s megtiltják az iskolán kívüli oktatást is, nehogy a felnőttek magyar betűhöz jussanak. Magyarul nem tudó tanítókat küldenek rájuk.

E jogtalan intézkedésekben nem zavartatja magát a román kormányzat semmiféle olyan nemzetközi szerződés által sem, amely a kisebbségek érdekeinek megvédését írja elő, s amelyet a nagyhatalmak és társult hatalmak egész során kívül ő maga is aláírt. Ellenkezőleg. Tatarescu miniszterelnök a kormány legsürgősebb feladatát így jelölte meg: „Reparálni kell és reparálni is fogjuk a történelmet*¹, ami kulturális és gazdasági reparációt jelent, vagyis elvenni azt, ami még megmaradt. Szörnyűségeikben nem ismernek határt: elannyira, hogy még a saját felsőbíróságaiknak a székelyekre nézve kedvező jogerős ítéleteit sem respektálják. A pervesztes románok fegyveresen, csendőri segédlettel hajigálták ki a székelyeket birtokaikból.

A sajtót cenzúrázzák és a magyar lapokat utasítás szerinti cikkek közlésére szorítják, hogy a külföld előtt a kisebbségek elégedettségét igazolhassák. A székelység elsüllyesztését célozza székely területeknek regáti tartományokhoz csatolása is. Az új mezőgazdasági mozgósítási törvény értelmében, minden gazdát kényszeríthetnek arra, hogy másnak a birtokán dolgozzon, ami arra vezethet, hogy a székelyek oláh birtokosok jobbágyaivá váljanak. Antirevizionista íveket íratnak velük alá, kényszer-gyűjtésekkel zaklatják, bebörtönözéssel és egyéb testi fenyegetéssel gyötrik őket. Ez a példátlanul embertelen bánásmód, erősen növeli a kivándorlást úgyhogy százezrekre megy a regátba és távoli külföldre vándorolt székelyek száma.

Vájná Gábor végül a saját esetét tárta bizonyítékul a Ház elé, elmondván, hogy amikor szülei látogatására haza akart menni, a románok börtönbe vetették, ahonnan 22 kilót fogyva, fagyott lábakkal tért vissza. Kitiltása következtében édesanyja és édesapja temetésén sem jelenhetett meg.

Türelmetlenség.

A nyelvhasználati sérelmek további folytatódását jelenti a kozmetikai gyakorlatról szóló törvény 1939 dec. 12-én megjelent végrehajtási utasítása. A törvény képesítő vizsgára kötelezi a kozmetikusokat s fel-tételül megköveteli a román nyelv írásban és szóban való bíráását.

Ebben a tisztán magánviszonylatra épített foglalkozási ágban még elfogadható a képesítő vizsga megkövetelése, de a román nyelvismeret fontossága és szükségessége, illetve ennek a számos visszaélésre alkalmat nyújtó vizsgán való bizonyítása semmiképpen sem igazolható.

A M. A. V. Romániában maradt személyzetét érintő nyugdíjügyben elvi jelentőségű döntést hozott a bukaresti Semmitőszék. A döntés értelmében az Országos Román Nyugdíjpénztár köteles azoknak a vasutasoknak nyugdíjat folyósítani, akiket a főhatalomváltozás után a C. F. R. elbocsátott.

Másfelől az özvegyi nyugdíjak folyósításánál a Nyugdíjintézet azt a sérelmes rendelkezést hozta, hogy azoknak az özvegyeknek, akiknek férjét még a főhatalomváltozás előtti időben nyugdíjazták, de akik a román uralom idejében haltak el, 1938. június 1-től, visszamenő hatállyal, eddigi nyugdíjukat 50 százalékkal le kell szállítani. A rendelkezést a Nyugdíjpénztár a magyar és román nyugdíjrendszer közötti különbséggel indokolja. Az érdekelt nyugdíjasok bírósági útra terelik az ügyet.

Nemzetgyalázás vádjával Tökés János marosvásárhelyi joghallgatót a kolozsvári katonai törvényszék egyévi börtönre ítélte. Tökést egyik szomszédos államban lakó rokonához intézett levelében használt kifejezések miatt ítélték el.

A visszaélésekre tág területet fog nyújtani a nagyváradi rendőrfőnök rendelete, mely szerint be kell jelenteni a rendőrségen minden összejövetelt, esküvőt, estélyt, eljegyzést, tehát a családi vonatkozású összejöveteleket is, még akkor is, ha a család tagjai csupán szórakozás céljából találkoznak.

A helyi hatóságok vidéken számos esetben akadályozzák a dalárdák működését. Az Országos Magyar Dalosszövetség kolozsvári központja emiatt emlékirattal fordult a belügyminisztériumhoz.

A morskársárhelyi rendőrség közölte a szórakozóhelyek tulajdonosaival a kisebbségi minisztérium, illetve a rendőrfelügyelőség rendelkezését a zenei műsorok összeállításáról. A műsornak legalább fele román nóta kell legyen, de a másik 50 százalékban magyar nóta is játszható.

Az elfajzott román nacionalizmus egyik, a nevétségesség határán mozgó megnyilatkozása az Országőrszervezet és a sport-főszövetség határozata, mely szerint a válogatott labdarúgócsapatban legalább 70%-ban román eredetű játékosoknak kell szerepelniök. Valóban a március 31-én lejátszott román—jugoszláv mérkőzésben a román csapatban csupán egyetlen magyar játszott.

Marosvásárhely törvényhatósági jellegét, mint ismeretes, megszüntette az új közigazgatási törvény azon a címen, hogy a városnak nincs meg a törvény által megkívánt 50.000 főnyi lakossága. A város most történelmi jogaira való hivatkozással kéri a törvényhatósági jelleg visszaadását.

Látszólag kedvező elintézkést nyert a dévai csángók már 20 éve húzódó birtokpere. A harói gazdák ugyanis jogerős bírói határozat ellenére sem voltak hajlandók visszaadni a dévai csángók 76 holdas birtokát. Az ügy most nyugvópontra jutott azzal, hogy a csángók 2,306.250 leit kaptak földjeik ellenértéképpen. Ez a megoldás azonban mégsem mondható kielégítőnek, sokkal célravezetőbb lett volna a tényleges birtokbábelvezésnek hatósági támogatással való keresztülvitele. Annál is inkább, mert a csángók földvásárlásának esetleges megakadályozására az elővételi jog gyakorlásával módot nvujtanak a román törvények.

A magyar népközösség szövetkezeti szakosztályának ülésén elhatározták, hogy a magyar szövetkezetek múlt évben megszüntetett autonómiájának visszaszerzésére lépéseket tesznek, mert ez a súlyos sérelem a magyar szövetkezeti mozgalom fejlődésnek akadályozója.

Iskolaügyek.

A Kézdivásárhelyen 1935-ben létesített földművesiskola nyilvánossági jogának megadása mindezeideig késett. Most az intézet fenntartója, a román. kát. egyháztanács leiratot kapott az illetékes minisztériumtól, mely megadja az iskolának a nyilvánossági jogát.

Ezzel szemben a néhány évvel ezelőtt magánkezdeményezésre alakult máramarosszigeti kereskedelmi liceum anvagi nehézségek miatt, nem folytathatja működését. Az iskola költségvetésen kívül működött és a nyilvánossági jogért minden évben folyamodni kellett; segílyt nem kapott, hanem kizárólag a tandíjakkól tartották fenn. Az anvagi válságba került iskola megsegítésére, a máramarosszigeti érdekelt szülök akciót indítanak.

A református elemi oktatás helyzetéről számolt be az erdélyi református egyházkerület múlt évi közgyűlése. Vásárhelyi János ref. püspök adatai szerint, az 1938/39 iskolai évben 73.610 a ref. tankötelesek száma, ebből ref. elemi iskolába 21.781 iár, románnyelvű állami iskolába 35.170. magyar nyelvű állami iskolába 4.881.

A bánági felekezeti oktatás rendkívüli elégtelenségére mutat az, hogy a református iskolák száma mindössze 60, a román. kát. elemi iskolák száma ennél alig több. Viszont a magyar tannyelvű állami iskolák népművelődési szempontból nem pótolhatják a felekezeti iskolákat. A magyar evangélikus szuperintendencia elismerésével kapcsolatban felemlíthetjük, hogy az egyházkerület négy egyházközségében tart fenn magyar luteránus felekezeti iskolát 11 rendes tanítóval; Nagyváradon, Brassóban, Csernátfaluban és Hosszúfalu-Alszegen.

Az anyanyelvű oktatás terén elszigetelt sikert értek el a szalárdi szülök, akik a magyarul nem tudó tanító kicserélését szorgalmazták. Ez

meg is történt, de arra alig van remény, hogy ez a kezdeményezés továbbhullámozzon, mert a kormányzat jó, vagy rosszindulatától függetlenül, hiány van magyarul tudó tanítókból.

A törvényes rendelkezéseknek megfelelően, a községi költségvetések 14%-át az iskolák fenntartására kell fordítani, s ebből a segélyből a kisebbségi felekezeti iskolákat is részesíteni kell. Ennek a törvényes rendelkezésnek azonban az alsóbbfokú hatóságok nem igen tettek a múltban eleget. Bihar vármegyében ezúttal is külön beadványra volt szükség ahhoz, hogy folyósítsák a kisebbségi felekezeti iskolák számára a segélyt.

A sepsiszentgyörgyi előjáróság eddigi eljárásához híven, ez évben sem vett fel semmiféle összeget a felekezeti iskolák városi segélyének fedezésére. Az elmúlt évben a magyar iskolahatóságok semmilyen peres eljárást nem tettek folyamatba a város ellen, most azonban a református iskolafenntartó bizottság első lépésként megfellebbezte a város költségvetését s a katolikus iskolavezetőséggel egyetemben, nem riadtak volna vissza közigazgatási kereset megindításától sem. Erre azonban nem került sor, mert az iskolai célokra felvett 200.000 leiből 25.000 leit a katolikus, 37.000 leit a református elemi iskolának juttattak.

Arad város vezetősége az 1940/41 költségvetési évben az eddigi 35.000 lei helyett, 150.000 lei községi segélyt folyósít a kisebbségi iskoláknak. Ebből a katolikus elemi 40.000, a szerb elemi iskolák 22.500, a német óvoda pedig 7.500 leit kap.

Hivatalos adatok számolnak be a román egyetemi hallgatók számáról. E szerint a román egyetemi hallgatók száma 1913-tól 1932-ig 622%-kal nőtt meg. A bukaresti egyetemi hallgatók száma 3420-ról 17.753-ra, a kolozsváriaké 2119-ről 3990-re emelkedett.

Az 1931—32. iskolai évben a kolozsvári főiskolák (beleértve a Kereskedelmi Akadémiát is) 4124 hallgatója közül 39% volt kisebbségi, 1932—33-ban ugyancsak 39%, 1933—34-ben 43%, 1934—35-ben 36%, 1935—36-ban pedig 37%. Ha ehhez hozzávesszük azokat a kisebbségi egyetemi hallgatókat, akik a bukaresti főiskolákon tanulnak, az arányszám 45%-ra emelkedik.

A szakmai oktatás terén régi sérelme a zsilvölgyi munkásságnak, hogy ámbár Zsilvölgye népességének munkás- és iparostársadalma körülbelül felerészben magyar, a tanoncoktatás mégis csak román nyelven folyik.

Magyar nyelvű ipari továbbképző tanfolyamok bevezetése érdekében szerkesztett emlékiratot a Magyar Népközösség kolozsvári tagozata. A kérelem annál is inkább indokolt, mert a kolozsvári Munkakamara román nyelvű ipari továbbképző tanfolyamokat rendez, s a túlnyomóan magyar többségű munkásság kívánságait és érdekeit is szem előtt kellene tartani.

A foglalkozási ágak megoszlása: a mezőgazdaságban 1,395.970 lélek, azaz a lakosság 56.97%-a van képviselve, az iparban 484.334 azaz 19.77%-a; a közlekedésügy körében 141.550 vagyis 5.78%-a; a kereskedelem pedig 130.536 embert foglalkoztat, a lakosság 5.33%-át. Míg az egyéb csoportjában 184.214 (7.52%) lélek található.

Szlovákia területét 1,469.570 hektáron erdő borítja. Ebből 55% lomberdő. Az évente kitermelt fa mennyisége 5,108.000 köbméter.

A szántóföld összesen 1,193.322 hektár. Rét és legelő 773.899 ha. Vetésterületek szerint a búzát 207.675, a rozsot 154.560, az árpát 204.900, a zabot 140.049 és a tengerit 41.324 hektáron termelik.

Az állattenyésztésre vonatkozó hozzávetőleges adatok: szarvasmarha 900 ezer darab, tehén 529 ezer ló 164 ezer, juh 165 ezer, sertés 360 ezer, tyúk 2.500 ezer darab.

A mezőgazdasági iparban: 7 cukorgyár, 289 szeszégető, 13 sörgyár, 39 sajtgyár működik. A négy cellulose gyár évente 137 ezer tonnát termel.

A bánya- és kohó ipar 11.499 munkást foglalkoztat, a vasipar 21 ezret, az építőipar 12 ezret, gyapjú és gyapot, len- és kender feldolgozásában hét és fél ezer munkás dolgozik.

E rövid áttekintés elegendő ahhoz, hogy a szlovák közigazdaságnak

a magyarral való együttműködésének szükségét kidomborítsa. Szlovákia hosszabb időre el nem zárkozhat a magyar piac elől anélkül, hogy élet-színvonalát ne csökkentené.

Medricky Géza szlovák gazdaságügyi miniszter nyilatkozata a szlovák öt éves tervről nem méltatta eléggé ezt a körülményt. Senki sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy Szlovákia gazdaságilag is csak része egy nagyobb természetes egységnek.

Gazdasági téren jelentősnek mondható az új földbirtoktörvény, amely a magyarság érdekeit is érinti. E reform célja, hogy a földbirtok megbízható kezekbe kerüljön. Először is a zsidó birtokok átvételét hajtják végre és a külföldiek birtokát is „rendezik”^{1*}, akiktől reciprocitás alapján veszik át. 4307 zsidó birtokos jelentkezett 44.371 ha mezőgazdasági területtel és 57.039 ha erdőbirtokkal, összesen: 101.403 hektár. A külföldiek megfelelő adatai 61.877 és 179.721, vagyis ebből a kategóriából összesen 241.598 hektár föld fordítható a földreform céljaira. Éber figyelemmel kell kísérnünk a szlovák földbirtoktörvény végrehajtását, nehogy az ottani magyarságot jogfosztás érje valami „reciprocitás” ürügyével.

A zsidó vállalatokról és alkalmazottakról szóló törvényjavaslat szerint zsidóknak tilos új ipari, kereskedelmi vállalatot alapítani, átvenni. Felmentést csak a gazdasági minisztérium adhat. A magasabb szolgálati beosztásban 1940 december 31-éig 25 százaléknyi számarányban maradhatnak zsidók. Míg a többi kategóriában a kvóta 4%-ra rúghat.

A március havában folytatott magyar—szlovák kereskedelmi tárgyalások lassan haladtak előre. A kereskedelmi szerződésen kívül megkötötték még a vámengedményről, az ipari tulajdon védelméről és a szenei határátmenő forgalomról szóló egyezményt. Ami a területvisszacsatolás következtében pénzügyi téren felmerült kérdések tisztázását illeti, e tárgyban több ízben folytattak tájékoztató megbeszéléseket. Szlovák részről azt kívánják, hogy Magyarországon a szlovák népcsoport részére külön intézetet létesítsenek, amely a szlovák fiókok fölszámolását keresztülvihetné a Pénzügyi Központ felügyelete mellett. Minthogy e kérdés már más úton halad megoldása felé, újabb megegyezésre van szükség. Szlovákia részéről mintegy 350 millió koronára teszik a követelési egyenleget, mely a területkapcsolással Szlovákia javára mutatkozik.

*

A szlovákiai magyar népcsoport kulturális élete olyan jelentéktelen társadalmi megmozdulásokban juthat csak kifejezésre, hogy azok Szlovákia másik népcsoportjával, a némettel egybevetve, alig említhetők.

Szlovákiában 117 német iskola 558 osztállyal és 560 tanerővel működik. Ezeket 21.899 tanuló látogatta. A német pártnak 12 moziengedélye van. 302 filmelőadást rendeztek a múlt évben és ezt 84.814-en nézték meg. 1938 októberétől kezdve 4200 könyvet és 300 színművet osztottak szét a vidéki iskolák könyvtára részére, stb.. stb.

Ezzel szemben sem a pozsonyi Toldy-kör előadássorozatai — ha egyáltalában engedélyezik — sem a dalegyesületek vagy vidéki labdarúgó szövetségek, nem elégíthetik ki a magyar népcsoport igényeit. Szükségünk van pedig arra, hogy a városi magyar kultúra megmaradjon és biztosítsa a folytonosságot.

Jugoszlávia.

A magyar népcsoport célkitűzései.

A szerb—horvát kiegyezéssel sok nehéz kérdést oldottak meg. Ma már sikerült a békés utat megtalálni és a szerbek megfelelő tiszteletben tartják a horvát történelmi jogokat.

A jugoszláv állam belső konszolidációjával kapcsolatban nyugodtabb

légkör alakulhatott ki külpolitikailag is. *Várady* Imre szenátor, & jugoszláviai magyar népcsoport vezére egy budapesti napilap részére adott nyilatkozatában is nyugtázza a magyar—szerb kulturális kapcsolatok hasznos oldalát. A délvidéki magyarság politikai és kulturális helyzete javulófélben van, a gazdasági helyzetre vonatkozóan azonban ez nem mondható. A megértés szellemének, amely Magyarország és Jugoszlávia között napról-napra elmélyülőben van, köszönhető, hogy a magyar kultúregyesületek alapítása és működése az eddig tapasztalt nehézségekkel szemben, most már a felsőbb hatóságok által kedvezőbb elbírálás alá esik. A központi fekvésű, majdnem 60 éves pétervárad Magyar Közművelődési Egyesület és a körülbelül ezer tagot számláló szabadkai Magyar Olvasókör nemcsak akadály nélkül működhetnek, hanem kapcsolatot teremtvé a vidéki kisebb kulturálakulatokkal, elláthatják programmal és szellemileg irányíthatják is azokat. A kormány részéről meg van az a határozott ígéret, hogy a Vajdaság területén mindenütt, így tehát nemcsak a gócpontokban, hanem minden magyarlakta községben, kultúregyesületek alapíthatók. Az államon belül megkötött békének a magyar népcsoport kétszeres előnyét élvezheti. Egyrészt a megegyezés szellemében hozott általános, egyenlő és titkos választói törvény és a gyülekezési és sajtó jog rendezése, a magyar népcsoport javára is szolgál. Másrészt jogos óhajait és kívánságait külön is összefoglalhatta. E törekvéseket a volt Magyar Párt újvidéki hívei által március 13-án a következő pontokban foglalták össze: (1. Kisebbségi Stud II évf. 11. sz.). 1. A jugoszláviai magyar kisebbség nemzetközi szerződésben biztosított jogainak feltétel nélkül való érvényesítését követeli. 2. A nemzeti és állampolgári szabadságjogok, a sajtószabadság, a gyülekezés és szervezkedés szabadságának oly törvényekkel való biztosítását, hogy e jogokat a közigazgatási hatóságok ne magyarázhassák kényük-kedvük szerint és ne hiúsíthassák meg végrehajtásukat. 3. A magyar kisebbség nyelvhasználatának biztosítását. Azokon a területeken, hol a magyarság többségben van, a közigazgatás előtt, valamint az igazságszolgáltatásnál, saját nyelvét használhassa és ügyeit így is intézhesse. 4. A községi és törvényhatósági önkormányzatok visszaállítását, a községi választások elrendelését, a községi képviselőtestületekben a magyar jegyzőkönyvvezetést és magyar felszólalás szabadságát. 5. A nyilvános magyar oktatásnak a közoktatás minden terén való biztosítását, a szabad iskolaválasztás jogát, teljes tanszabadságot. 6. Teljes vallásszabadságot, a hitközségek vagyoni jogi és önkormányzati jogának tiszteletbentartását és megfelelő állami támogatást. 7. A közigazgatás pártatlanságát és a magyarság által lakott területeken megfelelő számú magyar tisztviselő alkalmazását. 8. Az agrárreformnak a magyar kisebbségre való kiterjesztését. 9. A munkásszervezkedés szabadságát, a munkásjelölti intézmények önkormányzatát, a sztrájkjog elismerését. 10. 41 talános titkos és egyenlő választójogot. Az államnyelv nemtudása miatt senkit se foszthassanak meg sem aktív sem passzív választójogától. 11. A rokkantügyeknek nemzetiségre való tekintet nélküli, egyenlő elbírálását. 12. A befolyó adókból arányos részt fordítsanak a magyar közoktatásügyre és közművelődésre. 13. Minden olyan rendelet visszavonását, mely a magyar kisebbség nemzeti és állampolgári jogaira sérelmes, mint a név-elemzés és az ingatlanforgalmi rendelet. 14. A magyar szövetkezeti központ létesítését.

Ezekben foglalhatók össze azok a követelések, melyek a délvidéki magyar népcsoport politikáját új alapra helyezik.

Várady Imre szenátor a kormány tagjaival folytatott tárgyalásairól is nyilatkozott. Tőlünk azt kérték — úgymond —, hogy a magyar kisebbség csatlakozzék a kormánypárthoz, akár mint annak egyik osztálya, akár pedig egyénenként mint kormánypárt tagjai. Miután Macsek is képviselője a kormányzó politikai pártoknak, a magyarság vezetőitől függ, hogy a kormányzó párton belül melyik részhez csatlakozik: a radikálisokhoz vagy a horvátokhoz. — Még el kell tehát dönteniök, milyen álláspontot foglaljanak el: vájjon Belgrád vagy Zágráb felé orientálódjanak-e.

Macsek egy magyar napilapban adott interjújából kitűnik, hogy a horvát vezér bölcs és megértő kisebbségpolitikának a híve. A legfontosabb feladatnak tekinti azt, hogy iskolákkal lássák el a kisebbségeket. Nem látom értelmét — mondja Macsek — hogy a kisebbségi iskolákban egyáltalán tanulják az uralkodó nép nyelvét; az államalkotó nemzet nyelvét csak azoknak kellene tanulniok, akik középiskolát, egyetemet szándékoznak végezni.

Jugoslovensko—madjarska revija címen magyar-délszláv szemle jelent meg Csuka Zoltán felelős szerkesztésében; kiadja az egyetemi Nemzetközi Jogi Intézet Pécsen. Az évnegyedes folyóirat első számában többek között írtak: Rasies M. Szvetozár budapesti jugoszláv kir. követ; Bakách-Besseney György báró belgrádi m. kir. követ.

Szlovákia.

Az egyéves szlovák állam.

Gróf Teleki Pál miniszterelnök egyik nyilatkozatában utalt arra, hogy a magyar és a szlovák állam viszonyát kevésbé a jelenlegi helyzetből, mint inkább a távolabbi jövő szempontjából kell megítélnünk. És valóban, legjobban tesszük, ha a minduntalan megismétlődő szlovák kihívások felett napirendre térünk ...

Márciusban volt a szlovák állam fennállásának első évfordulója. Másfél évvel ezelőtt még nem igen akadt szlovák politikus, aki ily önálló szlovák állam megalakulására gondolt volna. Most pedig, mikor a sors megajándékozta őket az önállósággal, ahelyett, hogy megnyugvással fogadták volna az új helyzetet és egyik elsőrendű feladatuknak tekintenék a velünk való jószomszédi viszony helyreállítását, újabb követeléseket hangoztatnak. Mach Sándor, szlovák propagandafőnök például nemrég a további győzelem útjáról szökött és a visszacsatolt területre — meg ezen túlra — célzott.

Az elmúlt esztendő március havában megtorlásokkal Igló repülőtérét bombázták a mi repülőink. Ez az „évforduló“ is kedvező alkalomnak bizonyult az ellentétek szítására. Ismét a propagandafőnök szószólója a magyarság elleni gyűlöletnek. „A mártírok vére égbe kiállt és a galambszelíd szlovák népet átváltóztatta hősi katoná-nemzetté. A szlovák áldozatok gondolata, a békés helységek bombázása, a sírok, a szenvedés és a börtön gondolata megadja a választ arra a kérdésre, hogy a küzdelem még nem ért véget és a győzelem nem teljes. A Gárda fel fog vonulni a szlovák igazság és az egész(!) szlovák terület jogának, meg valamennyi(!) szlovák végső győzelméig, a szabad és békés államunkban. Az ő-szlovák néptalaj ábrándjával tehát még nem számoltak le. Emelkedett érzése a szlovákoknak tudni, hogy Pribina vérből, azoknak a vérből származnak, akik ezer évvel ezelőtt Dévénynél és Pozsonynál hoztak áldozatot. Azoknak a felkelőknek s katonáknak vagyunk leszármazottai — mondotta Mach — akik a tatárok és törökök megrohanásait feltartóztatták és azoknak a hősi repülőknél a vérből származunk, akik itt szállottak egy évvel ezelőtt a magyar ellenséggel szembe. Parancsot jelent számunkra, hogy Surányban és Iglón — a magyarok által kiontott — vérből származunk. A csehszlovákizmus és a Szent István koronája ugyanúgy a szlovák élet ellen vannak, mint a marxizmus, amely már mindenütt csak zsidó kalandorok és mágnások eszköze.*

A szlovák nép lelkében azonban mégis mélyen gyökerezik a szent-istváni gondolat, mert máskülönbben nem irányulna ellene az államgépezet propagandája. Mi a szent-istváni gondolat? — veti fel a *Szlovák* március 29-i száma — e kérdést.

Olyan politikai program, — írja a szlovák lap — amely arra törekszik, hogy a magyar állam testébe illessze azokat a nemzeteket, akik benne élni nem akarnak, akik semmi másnak nem örülnek jobban, mint hogy belőle kiváltak. A szent korona, a „bizonyos mult“, a földrajzi egység mind arra jó, hogy ezen az egységes területen élő népeket e fikció segítségével alattvalókká tegyék. Hiába akarnak élni az emberek Románia, Jugoszlávia, Németország vagy az önálló szlovák állam keretében, mind ez nem érvényes, mert valamilyen úr a Duna és Tisza közén úgy gondolta, hogy ezek a nemzetek egykor ama hatalom alatt állottak, amely valaminő formát viselt állítólag 900 éven keresztül. Semmit sem változtat ezen, hogy annak a nemzetnek, a magyarnak, függetlensége évszázadokon át nem létezett, ha csak fikciókkal nem akarjuk helyettesíteni a török uralom tényét a Habsburgok létezését. Egy fémdarabnak (t. i. a magyar szent koronának) olyan varázslatos hatalma lenne, hogy az emberek megfedekezzenek érte életükről, jogukról? Mert akad olyan nagy fantáziájú ember, aki e fémdarab segítségével mindazt el akarja venni tőlünk, amit legdrágábbnak tartunk: szabadságunkat? Milyen jelentősége van a civilizációs küldetésről szóló mesének — okoskodik a szlovák történelembölcsész — amikor a török nyomásnak Magyarország területén csak a horvátok és szlovákok álltak ellen(1), milyen értéke van annak a bolsevista gátnak, akkor, amikor Középeurópa egy nemzete sem került hatalmába ennek az ideológiának a magyarokon kívül és milyen értelme van a kulturális küldetésről szóló szavaknak, amikor Magyarország szétesése minden nemzetiségénél ama kulturális nyomor végét jelentette, amelyben ezek annakhözül éltek? A magyarok mások imperializmusára mutatva, a szomszéd nemzeteket akarják szabadságuktól és önállóságuktól megfosztani.

Tömören kivonatoltuk a szlovák „testvérnép“ tájékoztatására szolgáló anyagot. Vájjon elképzelhető-e hasonló hang magyar részről?

De nemcsak e téren nem viszonzzuk a támadásokat, hanem ott is önmérséklésre int múltunk, ahol az illető népcsoportunk védelme erélyes fellépésünket megkívánná. A pozsonyi rendőrigazgatóság néldául a magyar lapoknak betiltás terhe mellett meghagyta, hogy csakis a hivatalos szlovák helységneveket használják. Hivatkoztak a szlovák alkotmány 95. §-ára, mert „Magyarországon a szlovák sajtótermékeket, melyek a magyarországi helységneveket szlovákul közük, szintén elkobozzák“. Illetékes magyar helyen megállapították ezzel szemben, hogy minden nem magyar nyelven megjelent sajtótermékben az illető nyelven, szokásos formában lehet a helységek nevét használni. Sőt, nincs olyan jogszabály vagy kormányzati rendelkezés sem, amely az illető nyelven szokásos elnevezés mellett a város, község stb. magyar elnevezésének használatát is előírná. Igv írhatják a hazai németek, hogy Güns (Kőszeg), Fünfkirchen (Pécs) és szlovákjaink, hogy Kosice (Kassa) és Növi Zámki (Érsekújvár).

A viszonyosság elvét érvényre lehetne juttatni addig is, míg jogilag a kérdés tisztázva nincsen. Azonban máig sem engedték meg a szlovákiai magyar sajtónak a városok és községek kizárólagos magyar elnevezésének használatát.

A szlovák közigazgatás.

Mint hogy a szlovák állam önállóságának alapját kezdettől fogva gazdasági életképességében látták, nem látszik fölöslegesnek, ha e súlyosnak ígérkező esztendő elején néhány számadattal feltárjuk Szlovákia viszonyait. Többé-kevésbé félhivatalos becslések alapján láttak a következő statisztikai adatok a *Grenzbote*-ban és az *Új Hírekben* napvilágot.

A lengyel háború befejezésével meggyarapodott Szlovákia területe 38.116 négyzetkilométer 2,691.000 lakossal. Egy négyzetkilométeren 71 ember él. Nemzetközileg összehasonlítva, Szlovákia Belgiumnál és Hol-

landiánál is nagyobb, ha a területét és Lettországnál meg Litvániánál nagyobb, ha lélekszámát vesszük.

Egy megbízhatatlan nemzetiségi statisztikai becslés szerint az államlakosság ekként oszlik meg:

szlovák	2,230.953	(85.11%)
német	150.000	(6.00%)
cseh	77.418	(2.91%)
magyar	57.913	(2.10%)
ukrán	69.106	(2.60%)
zsidók	28.763	(1.08%)
cigány	26.265	(0.98%)
egyéb	7.666	(0.28%)

Az adatoknál jellemzőbb az a tendencia, mely az 1930-as, illetőleg 1938-as állapottól való eltérésben megnyilvánul. (L. Kisebbségvédelem II. évf. 1. sz. 29. old.). E statisztikát nem fogadhatjuk el a valóságnak megfelelőnek.

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest-, 1940.

III. évfolyam. 3—4. szám.

DUNAVÖLGYE ÉS A MAGYARSÁG.¹

I. Dunavölgye alatt mi rendszerint azt a földterületet értjük, amely a világháború előtti Magyarország kiterjedésének megfelelt. Minthogy azonban a Duna folyamnak vannak az ország területén kívül eső szakaszai is, véleményem szerint a Dunavölgy elnevezés tulajdonképpen többet is jelenthet a régi Magyarország területénél, azaz a Közép-Duna medencéjénél és ebből a szempontból megfontolandónak tartom, hogy a közforgalomban különben már meggyökeresedett Dunavölgye (Donauraum) elnevezés helyét nem lenne-e helyesebb általánossá tenni a *Kárpátok völgye* kifejezésének használatát.² A Kárpátok völgye ugyanis egész kétségtelenül csakis az a földdarab lehet, amelynek határait a Kárpátok gerince alkotják és amely így a teljes Magyarország területével egyező.

II. Akárki — legyen az akár más világrészből való és így Európa földrajzi viszonyaival nem is ismerős — reánéz Európa térképére, rögtön szemébe kell öllenie annak az egységnek, amelyet Európa közepén a természet alkotott. A Kárpátok hegylánc köröskörül, mint természetes határ, övez egy nagy egységes medencét. A sziget- és félszigetországokat nem számítva, nincs Európában terület, amely a természettől annyira feltűnően egységesnek lenne alkotva, mint éppen a Kárpátok völgye.

A Kárpátok völgye elsősorban *földrajzi (természeti) egység*, azaz összefüggő táj, amelyet egységes hegy- és vízrendszer jellemez. A Kárpátok hegylánc északon, keleten és részben délen is teljesen összefüggő zárt vonalat] alkot, amelyet délen és részben nyugaton természetes vízi határok egészítenek ki és foglalnak össze. De a hegyrendszer mellett egységes a vízrendszer is, amennyiben ennek a területnek folyói mind a Duna felé folynak és a régi országhatárt — kevés kivételt nem számítva — a Dunában egységesen hagyják el.

Az ismertetett természetes határok, mint éles elválasztó vonalak által körülzárt ez a terület természetesen

¹ Az Americana Külügyi Szemináriumában május 3-án tartott előadás.

² Magyarországot a Középduna medencéjének mondja Teleki Pál gróf. Európáról és Magyarországról, Bpest, 1934. 7. 1.

hatalmai *védelmi egységet* alkot. Minthogy a határokat nem a fegyverek hódítása rajzolta be a térképbe, hanem a természet alkotta meg ilyen páratlan módon, a határok mindig megmaradtak vagy visszaálltak. Ha voltak is időközönkinl elszakított részek, megcsonkítások, területi felosztások, a terület egysége ismét helyreállt és egy évezreden keresztül majdnem változatlan alakot mutatott. A Kárpátok védelmi vonalának különösen kelet, észak- és délkelet felé van rendkívüli jelentősége, amennyiben Európa nyugatát elválasztja a teljesen elütő kultúrájú kelettől

A természeti leg, földrajzilag és védehnileg *egységes* ezen a területen *egységes gazdasági* élet alakult ki. A Kárpátok völgyében a gazdasági erők ugyanis úgy vannak elosztva, hogy a terület egyes részei egymást kiegészítik, egyik a másiktól függ és együtt olyan szerves egészet alkotnak, amely az egész lakosság megélhetését és jólétét önmagában biztosítja. A határok közelében fekvő területek adják a sót, a szenet, az ércet és más ásványokat, a fát, a vizierőt és a földgázt, — a központi medence pedig mezőgazdasági termőterület. A szélek lakossága az ország közép-pontjában találja meg terményeinek természetes piacát és munkája érvényesülési terét, viszont a központ terményfeleslegéi szétosztja az egész országban. A Kárpátok völgye tehát ideális önellátási terület.

A gazdasági erőknek ez az elosztása és összefüggése a Kárpátok völgyében az évszázadok folyamán egy nagy-gazdaság; csere forgalmat alakított ki, amely csereforgalmat a központi vízrendszer, a központi út- és vasúthálózat bonyolítja le és ezzel megteremti a területen élő népek között az együttélés és érintkezés, valamint keveredés feltételeit. Magyarország területe tehát organikus *életegységgé*, mondjuk igazi lélettérré vált, amelyben az egyes részeknek épiigy megvan a maga sajátos és nélkülözhetetlen hivatása, mint az egyes emberek szervezetében a különféle testrészeknek.

Az ismertetett földrajzi, gazdasági és életegység volt az alapja annak a *történeti egységnek*, amely a Kárpátok völgyének lakosságát egységes államszerkezetbe vonta és tartott; össze. Az egymásra utaltság és állandó együttélés, a közös föld és levegő, az azonos éghajlat és közös törvények, a hagyományok annyira egybeforrasztó erejűek, hogy alkalmasak olyan történeti egység kialakítására, amely határozott erőt képvisel. Tíz évszázad történelméből kétségtelenül a dolgoknak belső ereje és a természet parancsa beszél, különben nem állhatott volna fenn ez az annyit hányatott állam annyi időn keresztül és nem állhatott volna vissza mindig a területnek egysége annyi megpróbáltatások után. Amit erőszak, hódítás, diplomácia

teremtett, azt előbb-utóbb megőrli az idő és az egyes részek keresik az ő természetes elhelyezkedésüket; a volt Magyarország egységét azonban a természetes kapcsok mindig visszaállították és ezzel ezek a természeti kapcsok olyan időtálló nyomalékot kaplak, amely a történeti egységet igazolja.

A Kárpátok völgyének összetartozandósága természetesen a *kulturális* téren sem maradhatott következmények nélkül. Ezen a területen már a honfoglalás idején különböző fajú és nyelvű népek laktak és a nemzetiségi megosztottságot még fokozták az idők folyamán tömegesen történt betelepítések és bevándorlások. A lakosság különböző népekből tevődött össze és tevődik össze ma is. De ez a nemzetiségi megoszlás nem volt akadálya annak, hogy a népekben az összetartozásnak, a gazdasági egymásrautaltságnak az érzete fejlődjék ki és így kulturális téren is olyan kapcsok alakuljanak, amelyek az érintkezés sűrű szövedéke által megerősítve és kimélyülve, lelki és érzelmi egységet hoztak létre. Köztudomású, hogy a magyar nép sokat vett át az itt lakó népek nyelvéből, művészetéből, szokásaiból; viszont természetes, hogy a nem magyar nyelvű népek gondolatvilága az idők folyamán folyton alakulva, lényegesen közeledett a magyarokéhoz.³ A Kárpátok völgyében a szomszéd területektől eltérő különleges nemzetiségi nyelvek és nemzetiségi kultúrák vertek gyökeret és ezekben a nemzetiségi kultúrákban nagyon sok közös vonás volt és van a magyaréval.

Az újabb tudományos kutatások azt is kimutatták, hogy a Kárpátok völgyében élő népekben azonos faji keveredések találhatók fel, hogy e népek lelkiségében rendkívül sok a közös vonás, azonos a szépségtípusuk, az államideáljuk, s így antropológiai, népi és kulturális tekintetben a különböző anyanyelv ellenére sokkal közelebb esnek egymáshoz, mint gyakran az ugyanegy nyelvet beszélő, de egyébként fajilag és kulturálisan rendkívül távol eső népcsoportok. Azt is kimutatták, hogy ezen a területen rendkívül sok az átmeneti nép, amelyek két különböző nyelvű népcsoportnak keveredéséből állottak elő; gyakran találkozunk egy vidéken különböző nyelvű, de teljesen, azonos karakterű népcsoportokkal, amelyek a legnagyobb egyetértésben élnek egymással és egységes kultúrát mutatnak.⁴ A nemzetiségek összekeveredve élnek és nincsenek rendszerint határozott nyelvhatárok.

³ Tamás Lajos: Magyar középkor a Dunamedencében. Magyar Szemle 1939. évf. 289. lóp.

⁴ Kászonyi Ferenc: A dunai népek fairokonsága, Magyar Szemle 1940. december.

Érdekes lenne annak megállapítása, hogy nyelvészeti, néprajzi, kulturális és művészeti téren a Kárpátok völgyében élő népek az idők folyamán milyen hatást gyakoroltak egymásra és hogy az egyes népek milyen arányban hatottak közre egy közös lelkiségnek a kialakítására; azonban ehelyütt természetesen nincs időnk arra, hogy az ezirányú kutatásoknak eredményeit összefoglaljuk. Csak mint jellemző adatot említem egy cseh írónak ültük László⁵ által idézett azt a mondását, amely szerint: »a tótok nyelvileg ugyan szlávok, lelkileg azonban, életfelfogásukban és kultúrájukban magyarok, s ezért a cseheket sohasem fogják megkedvelni és megérteni«. Ezért Ütlik már 1928-ban arra az eredményre jut, hogy a csehszlovák nemzet csak fikció, a magyar-lól nemzet ellenben élő valóság, amelynek mély állam- és társadalomtörténeti alapjai vannak. Ottlik megállapításának első léteit azóta az események igazolták. Igei könnyű lenne hasonló megállapításokat tenni a rutén népre, amelyre már alkalmazásba is került a magyar-orosz, illetőleg kárpátorosz elnevezés, amelynek elkülönülése nyelvben, szokásokban, kultúrában az ukránoktól, illetőleg oroszoktól közismert és amelynek a szent-korona joghatósága alá való visszatérése a dolgok szükségszerű rendjét igazolja.

A Kárpátok völgyének életegységét azonban misem igazolja jobban, mint az a körülmény, hogy az életegységnek megbomlása milyen zavarokat okozott. Az új határokat csak az önkény, erőszak és tudatlanság diktálhatta és így nélkülözték a benső indokoltást és erőt. Megbontották az egyensúlyi helyzetet, felszabadultak az ellentétes erők, teljes gazdasági elzárkózás, állandó elégedetlenség lett úrrá ezen a területen. Jellemzően mondja Gratz Gusztáv 1928-ban, hogy Középeurópa *balkanizálódott*, azaz a balkáni viszonyok, a régebben ott állandóan uralkodó bizonytalanság és egyenetlenség halálai fellolódtak és megzavarták Középeurópa rendjét.⁶ A gazdasági egység megbomlása is sok bajt okozott, még pedig mind a két oldalon; mint Ottlik mondja, nemcsak a róna vesztette el a hegyeket, de a hegyek is a rónát.

Hogy *revízióra* van szükség, az ma már nem lehet kétséges; belátták ezt mindazok, akik komolyan foglalkoztak újabban Európa problémáival. Az elmondottakból azonban folyik, hogy az új rendezésnek nem lehetnek kizárólag

⁵ Ottlik László: Magyar nemzet — cseh birodalom. Magyar Szemle, 1928. évf. I. kötet 112. lap.

⁶ Gratz Gusztáv: »Középeurópa balkanizálódása« és »Magyarország és a nemzetiségi kisebbségek« a Magyar Szemle 1928. évfolyamában.

a nyelvhatárok az alapjai. Elsősorban is ezek a nyelvhatárok sokszor bizonytalanok, sűrűn meg vannak szakítva és nyelvszigetekkel megzavarva. Másodszor a nyelvhatárok figyelmen kívül hagyják azokat a földrajzi, természeti, védelmi, gazdasági, közlekedési, fajösszetételi és kulturális kapcsolatokat, amelyek a Kárpátok völgyének lakosságát az egymásra utaltság és összetartozás ezer szálával fűzték egymáshoz, és a Kárpátok völgye egész területén egységes államideált alakítottak ki. Deák Ferenc már hetven éve megjósolta, hogy az állam egynyelvűségére valamikor épügy nem lesz szükség, mintahogy már az ő idejében az egységes vallást nem tartották szükségesnek. A Kárpátok völgye Európa közepén olyan különleges terület, amelyre nem lehet az általános elveket alkalmazni, hanem a földet és annak lakosságát sajátlagos természete szerint és egyedülálló igényei figyelembevételével kell kezelni. Ezen igények kialakításánál pedig nem a nyelv és a nemzetiség az egyedüli szempont.

De a *gazdasági szempontok* sem lehetnek kizárólag irányadók. Utóbbi időben gyakran felmerült az a gondolat, hogy a dunai államokat közelebbi gazdasági kapcsolatba kellene hozni egymással, közöttük kereskedelmi és vámszövetséget létrehozni, esetleg egységes vámterületet létesíteni.⁷ Vannak, akik a dunai államokat szorosabb politikai szövetségbe kívánnák összevonni és ezzel felújítani a Keleti-Svájc Jászi Oszkár-féle gondolatát. Helyesen mutatta ki azonban Teleki Pál, hogy a Dunaföderáció önkényes alkotás lenne. A kettős monarchiának legalább múltja és közös uralkodócsaládjá volt. Az öt dunai államot azonban a gazdasági érdekeken felül semmisen fűzné össze; a föderáció létesítése csak politikai sakkhúzás lehetne. Ezeknek az államoknak különbözők a közjogi felépítésük, politikai elgondolásuk és moráljuk, társadalmi rendszerük és műveltségük; figyelmen kívül hagyáná ez a megoldás a természetes élettereket. Az akut politikai ellentétek megakadályoznák a szerves együttműködést, amelynek különben sem lenne természetes irányítója. A gazdasági egység nem elég, az életegységekkel kell számolnunk, mert ezeknek van múltjuk, jelenük és jövőjük. Figyelembe kell venni a nem anyagi értékeket és történelmi távlat kell. Meg kell őrizni, ami szerves és természetszerű volt a fejlődésben és mellőzni a zöld asztalnál kigondolt elméleteket.⁸

⁷ Pongrácz Kálmán: A dunai államok gazdasági kapcsolatai, Magyar Szemle, 1937. 29. kötet.

⁸ Teleki Pál gróf: Európáról és Magyarországról, Bpest, 1934. Az 1920-, 1932- és 1933-ban tartott beszédek.

Természetesen még kevésbé fogadhatnánk el olyan megoldást, amely szerint a Kárpátok völgye csak *élettere* lenne valamely hatalmas szomszéd politikai vagy gazdasági expanziójának. Említettük és kimutattuk már, hogy ez a terület önálló életegység, s ebből természetesen folyik, hogy a saját életét akarja élni.

Véleményünk szerint nincs más igazi megoldás, mint Visszaállítás' annak a történeti, földrajzi, gazdasági és politikai egységnek és kapcsolatnak, amely ezer esztendőig állott fenn és amely, ha időlegesen időközönként meg is szakadt, a fejlődés természetes rendjén mindig visszaállt. A Szerit István állameszme, a szent-korona tannak nemzeteket és népeket összefogó ereje olyan politikai elgondolás, amely évszázadokon keresztül közszükségletet elégített ki, amelynek erejét ma is érezzük, s amelynek jogosultságát az idő be fogja igazolni.

Hl. Ha megállapítottuk, hogy a Kárpátok völgye olyan egység, amely 'leghelyesebben egységes állami keretben tudja élni életét és megoldani feladatait, természetesen felmerül a kérdés, hogy ezt az államot milyen szerkezettel rendezzük be, illetőleg, hogy ebben az állami berendezkedésben a *magyarságnak* a jövőben milyen szerep jut.

A magyarságot a többi népekkel szemben mindenestre kiemeli az a *történeti misszió*, hogy ő ismerte fel először a Kárpátok völgyének természetes egységét és összetartozandóságát. A honfoglalás előtt nem volt nép, amely a területen tartós államot tudott volna alkotni; a magvarok tették azt először egységes hazává.

A magyarságot vezető szerepre hívja ezen a területen *központi elhelyezkedése* és viszonylagos többsége. Nem lehet kétséges, hogy a Kárpátok völgyének központi szervei csak a terület központjában, a Duna mellett lehetnek, tehát azon a területen, amelyet mindig magyarok laktak és ma is tiszta magyar. Ide futnak össze a széleknek gazdasági érdekszállai, közlekedési útvonalai; innét lehet legegyszerűbben és legsikeresebben kormányozni az egész területet.

A magyarságot kitünteti a többi népekkel szemben a *szellem' fölény*. Ez a fölény nemcsak abban nyilvánult, hogy felismerték ennek a területnek összelartozandóságát és jellegét, nemcsak egységes államot alkottak rajta, hanem ezt az államot kezdettől fogva úgy rendezték be, hogy az a területen élő népek közös hazája lehessen. A magyaroké az érdem, hogy az őshazából magukkal hozott kiváló politikai tulajdonságaikkal olyan államszerkezetet alkottak, amely a dunavölgyi népek békés együttélését századokra biztosította. A szent-korona tanban olyan államfelfogást

fejlesztettek ki, amely nemzetiségre tekintet nélkül össze tudta foglalni a lakosság minden részét.

A szent-korona népeinek a magyar nemzet keretében századokon át való békés együttélését természetesen rendkívül előmozdította az a *szabad szellem*, amely a magyar közintézményeket mindig áthatotta. Széchenyi is méltán utal arra, hogy a magyar alkotmány szabad szerkezete kellemes otthont tudott biztosítani a nem magyar anyanyelvű népeknek is. Ez az alkotmány tarthatta egyedül össze a soknyelvű hazát és ezt az alkotmányos szerkezetet a magyar adta az itt élő népeknek.

Ahogy az angol nép bámulatos bölcsességgel megtalálta különleges jogi formáját az angol világbirodalomnak, a magyar népnek is sikerült olyan állambölceletet és államszerkezetet alkotni, amely egyszéül felelhetett meg a Kárpátok völgye sajátos viszonyainak. Az volt a magyar nép küldetése, hogy itt államot alkosson; olyan alkotmányt adjon, amely elnyomás nélkül egyesít, összeolvasztás nélkül összhangot teremt, életformát ad. Ez az életforma a *magyar alkotmány*, az együttélésnek századokon át bevált kerete, a magyar nemzetfogalomnak lényeges ismérve.

A magyar alkotmány a maga szabad intézményeivel évszázadokon keresztül az a kapocs volt, amely a Kárpátok völgye népeit összetartotta. Ez alkotmány szellemében Széchenyi szerint a magyarság volt az »a középítő pont«, amely köré a nemzetiségek seregelhettek. A magyarság nem akarta a nemzetiségeket elnyomni vagy asszimilálni, hanem csak kormányozni.

A szent-korona tanában bámulatos harmóniába olvadt a szabadság és az összetartás alap gondolata; egység de nem elnyomás. Minden nép részére biztosítva lett az érvényesülés, a nemesi rend tagjai közé emelkedés, az állam vezetésébe való befolyás. Évszázadokon keresztül [nem is volt nemzetiségi kérdés; a német sógor, a tóti atyafi, Rákóczi hűségese ruténja minden súrlódás nélkül adott kezel egymásnak ebben az államszerkezetben és habár különböző nyelven, de egy államalkotó gondolatnak, egy lelki érzésvilágnak, egységes kultúrának voltak a részesei.

A magyarság hivatásszerű küldetését a Kárpátok völgye szerkezetének megállapításában és e terület kormányzásában akkor kezdték először kétségbe vonni, amikor a felébredő magyar nacionalizmus a magyar nemzetiség és nyelv jogainak kiküzdésére elkezdte a harcot. A nemzeti öntudat a magyar nyelv feltétlen érvényesítésében kezdte látni politikai téren is jövő sorsunk zálogát s nem vette észre, hogy ez az imperialista politika előmozdíthatja a

magyar nemzet századokon át egységes testének felosz-
lását.

Az erőteljesebb magyar nemzeti politika uralomra jutását kétségtelenül előmozdította az az évszázados küzdelem, amelyet nemzeti jogainkért Ausztriával kellett folytatni. Minthogy a nemzeti élet középpontjába a közjogi kérdés, azaz az Ausztriához való kapcsolat alakítása került, minden más kérdés annak szemszögén néztünk. Minthogy pedig a közös intézményekben nem tudtuk nemzeti igényeink kielégítését megtalálni, legalább a belső államéletben igyekeztünk a magyarság érdekeit biztosítani; úgy véltük, hogy Ausztriával szemben is nagyobb sikerrel léphetünk fel, ha nyelvben és szellemben egységes nemzetet tudunk vele szembe állítani.

Nincs itt helyünk arra, hogy foglalkozzunk a háború előtti magyar nemzetiségi politika jelenségeivel és hibáival.⁹ Mégis jellemzésül ideiktatjuk *Tisza* Istvánnak érdekes sorait: »A 9—10 millió magyarnak először is úrrá kell lennie saját hazájában. Egyesítenie, politikailag irányítania, államélelébe beolvasztania kell e hazának majdnem oly számos nem magyar ajkú polgárait, hogy mint egységes politikai nemzet irányító befolyást gyakorolhasson egy 10 millió lakossal bíró nagyhatalom politikájára.« *Tisza* szerint nekünk kérlelhetetlen szigorral és következetességgel kell ragaszkodnunk a magyar állam nemzet; jellegéhez és a politikai magyar nemzet egységéhez; baráti kezét csak annak nyújthatunk, aki a magyar politikai nemzet tagjának érzi magát.¹⁰

Így érvényesült a magyar közéletben fokozatosan mind erősebben olyan irányzat, amely 1868. évi liberális nemzetiségi törvényünk végrehajtásának mellőzése 'felelt szívesen hunyt szemet. Széchenyi, Deák és Eötvös mérsékelt irányzatával szemben túlsúlyra jutott *Tisza* Kálmán és Bánffy Dezső erőteljesebb felfogása, amelynek ki nem mondott végcélja a nemzetiségek beolvasztása volt. A 20 millió magyar álma elkápráztatta a magyar közvéleményt. Hogy ez a politika nem vezetett eredményre, az ma már kétségtelen.

A háború előtti nemzetiségi politikát kétségtelenül revidálni kell. És ezt annál könnyebben tehetjük, mert ma az Ausztriával való kapcsolat szempontja többé nem határozhat zavarólag. Kétségtelenül csak az lehel a célunk, hogy

⁹ L. szerző tanulmányát: A nemzetiségi kisebbségek kérdése. Magyar Kultúra, 1927. szeptember 513—521. l.

¹⁰ *Tisza* István gróf: A helyzetről. Kiadja »Az Újság« szerkesztősége, 22. lap- Nemzeti politika (gróf *Tisza* Istvánnak 1910 telén elmondott beszédét 50. és 51. lapok.

a magyarság történeti hivatását újra átvegye a Kárpátok völgyében és irányító szerepet tölthessen be a négy folyó jartjain.

Hogy a világháború előtti nemzetiségi politikát revideálni kell, azt már 1926-ban megállapította *Apponyi* Albert gróf. Szerinte úgy az Eötvös, mint a Bánffy-féle politika egyetértett abban, hogy a nem magyarok csak egyéni jogokat lehet biztosítani, de elvetették a nemzetiségeknek mint közjogi testületnek elismerését. A két irány közt különbség csak a nemzetiségi szabadság korlátainak megvonásában, lojálisabb vagy kevésbé lojális keresztülvitelében volt. *Apponyi* szerint ma nem szabad többé elutasítani az egyfajtahoz tartozók bizonyos egységének elismerését és nem zárkozhatunk el mereven "bizonyos területi önkormányzatok követelménye elől sem ott, ahol erre a geográfiai összefüggések alapot nyújtanak. A földrajzilag és gazdaságilag összefüggő régi magyar területen, a szabadság atmoszférájában a magyar kultúra fölénye lesz az összekötő kapocs, amely az állam egységét és magyar jellegét megóvjá."¹¹

Az új nemzetiségi politika természetesen nem állhat abban, hogy bírálattal nélkül átvegyünk más viszonyokra, alkotott szerkezeteket vagy hogy új rendszereket dolgozzunk ki a Kárpátok völgyének politikai berendezésére. Akik szövetségi alapon új magyar alkotmányról beszélnek, azok figyelmen kívül látszanak hagyni azokat az inlézményeket, amelyek az ősi magyar alkotmány keretében már megvoltak és beváltak. A magyar alkotmányfejlődés az idők folyamán különleges rendszereket fejlesztett ki a kérdés megoldására a megyei és városi autonómiában a külön jogállású területek önkormányzatában, a társországi rendszerben, az erdélyi nemzetek kapcsolatában. A magyar alkotmánynak megfelelő ezekhez az intézményekhez kell visszanyúlnunk és azokat felhasználnunk a jövő kérdések megoldásánál.

Királyaink mindenkor valósággal édesgették a külföldieket a Magyarországon való letelepedésre. Az idegen országokból királyi támogatással bevándorolt telepések kiváltságlevelek alapján kezdettől fogva különleges jogállást élveztek: a magukkal hozott idegen joggal élhették, bíróikat, lelkészeiket maguk választhatták, az itteni hatóságok alól ki voltak véve és az itteni kötelezettségek alól mentességet nyertek.

Az idegenek részére biztosított kiváltságos helyzet folytán városaink egy része nemzetiségi szempontból egészen exkluzív jelleget öltött: az idegen eredetű lakosság maga határozta el státútumait, amelyekben gyakran még a más nemzetiségű polgárok ingatlan szerzési jogát is kizárták és még magyar ember letelepedését is engedélyükhöz kötötték. Azonkívül

¹¹ A nemzetiségi kérdés múltja és jövője Magyarországon. A Pesti Szent Imre Kollégiumi Kör díszgyűlésén 1926. március 25-én tartott előadás.

a XIII. században már kezdetét vette az egymással összefüggő telepítéseknek nagyobb politikai és kormányzati egységekbe való összefoglalása.

V. István Királynak 1271. évi kiváltságlevele szerint a 24 szepesi szász város a hozzájuk tartozó községekkel együtt külön kerületet (provincia) alkot, amelynek élén a szászok által választott gróf áll. A bíraskodást a szászok ügyeiben ez a szepesi gróf gyakorolta a szászok helybenhagyott jogai és szokásai szerint szász bíróságok közreműködésével. A szepesi szászok bíráikat és Lelkészeiket maguk választhatták, a közösleges közhatóságok, sőt még a király bírósága alól is ki voltak véve.

A Flandriából bevándorolt erdélyi szászok egyesítése egyházi téren III. Béla király alatt a szebeni prépostság alakításával történt meg, ezt követte a politikai egyesítés a II. Endre által 1224-ben kiadott Diploma Andreanum által. A szászoklakta terület e kiváltságlevelével külön kerület, élén a szebeni gróffal, akinek a királyon kívül egyedül volt az erdélyi szászok felett hatósága. Bíróikat és lelkészeiket ezek is maguk választották, különféle mentességeket élveztek, közöttük más mint szász még birtokot sem szerezhetett, ami nemzetiségi különállásuk veszélyeztetését teljesen kizárta.

Az erdélyi szászok autonómiája az idők folyamán úgy területileg, mint hatáskör szempontjából folyton gyarapodott. Az eredeti hét székhöz a XV. században újabb székek (Beszterce, Brassó, stb.) kerültek a szebeni ispán hatósága alá, aki 1464-ben már megszűnt királyi tisztviselő lenni és a szászok első tisztviselője lesz. Azonkívül kifejldik a szász egységnek képviselői szerve is: a szebeni közgyűlés, amely az egész szász nemzetet (natio saxonica) magában foglalta.

Az erdélyi részekben a szászokon kívül kezdettől fogva még két kormányzati kerület fejlődött ki és nyert széleskörű autonómiát, t. i. az Erdélyben letelepedett magyarság és a magyarok külön törzsét alkotó székeiység földje. Különösen a székely nép őrizte századokon át híven az ország többi lakóitól eltérő régi szokásait és sajátos jogállását. Ugy a magyarság, mint a székeiység szabályalkotásai, kormányzati, bíraskodási és igazgatási téren teljes önkormányzatot élvezett.

A szász nemzet azonban a magyarral és székellyel mindig teljesen egyenrangú tényező volt úgy, hogy a három nemzet egymással már a XV. században tervéri unióra lép és hova-tovább közös gyűléseket is tart. Ez a szövetség volt az alapja Erdély autonómiájának és később a magyar államból a török hódítások következtében ideiglenesen kivált erdélyi fejedelemségnek, amely azonban az önállóság korában és egységes volta ellenére is mindvégig a három nemzet szövetsége maradt.

Erdély történelmileg kifejldött és 'egész 1848-ig fennállott belső szervezete megcáfolhatatlan bizonyosága annak, hogy a magyar nemzet az idegenekkel szemben sohasem játszotta az elnyomó szerepet; az idegenből bevándorolt szászokat nem is pusztán nemzetiségnek tekintette, hanem testvérm nemzetnek, amellyel mint egyenlő rangúval szövetkezett és amelynek nemzeti sajátosságait és kulturáját szabadon engedte érvényesülni.

A magyar nemzet azonban nemcsak a bevándorolt nemzetiségekkel szemben foglalt el ilyen liberális álláspontot, hanem az idők folyamán a magyar állam hatósága alá került területek nem magyar ajkú lakosságával szemben is. Ezek a szent-korona uralma alá jutott kapcsolt részek általában sohasem veszítették el külön országos jogállásukat, hanem széleskörű autonómiával mint »társországok« szerepeltek.

Így királyaink meghagyták a horvátok régi kormányzati szerveit (a zsupánságokat), különálló jogrendszerüket, kiváltságait és egyházaik szabadságát. Úgy ők, mint a szlavónok és dalmaták mindvégig külön kormányzati egységek voltak élükön külön bannal és terjedelmes szabályalkotási, bíraskodási és igazgatási önkormányzattal. És ez az autonómia nemcsak hatáskörben erősödött az idők folyamán, de területileg is nyert eredetileg magyar vármegyéknek (Szerém, Pozsega, Valkó) részükre való önkéntes átengedése által. Az 1868:XXX. törvénycikk a területi autonómiáknak valóságos mintatörvényévé vált.

Ugyancsak különleges jogállást élvezett Fiume város és kerülete, mióta (1779) mint külön test (separatum corpus) a magyar szent-koronával jutott kapcsolatba (1807:IV. t.-c.).

A nem magyar népek helyzetének biztosítására a jövőben a nemzetiségi egyenjogúságról szóló törvény becsületos végrehajtása, a törvényhatósági önkormányzat megtartása és kifejlesztése, végre kivételes esetekben a nemzetiségek javára szóló területi önkormányzat szolgálhat.

Természetesen nem lehet hűtlennek lenni az önkormányzat eszméjéhez. Ahogy a magyar szellem reneszánsza épp egy évszázada éket voít alkalmas verni a szent-korona népei köze s bomlást indított útjára, épúgy akadályozná a lelki összhang visszaállítását annak a centralizükus politikának a folytatása, amely közéletünket mindjobban jellemzi. A centralizáció a részeken kevés szabadságot ad, egységesít s így végeredményben csak ugyanannak a magyar imperializmusnak a hajtása, amely válságos időkben mindig a magyar ellen fordította nem-magyar ajkú nemzetársainkat. Ennek a kockázatát pedig többet nem szabad vállalnunk.

A területi önkormányzatok adásának akkor lehet helye, ha olyan területek kerülnek vissza a magyar államhoz, amelyek ilyen külön jogállást már élveztek vagy amelyeken valamely nép összefüggő egységben nagy többséget alkot. Ilyen eddig a visszatért Kárpátalja, amelynek önkormányzata most van megállapítás alatt. Ez az önkormányzat egyúttal komoly bizonyítéka lesz a magyar nemzet jó szándékának. A külön jogállású területek természetesen nem alkotnának szövetséget (kanton-rendszert) és autonómiájuk nem lenne azonos. Az illető terület történeti szerepe és régebben élvezett jogi helyzete, a nép száma és kultúrája jönnek elsősorban számba; az autonómiának továbbá be kell illeszkednie irattan történeti alkotmányunk rendszerébe s azért fejlődésképesnek, a mindenkori viszonyokhoz alkalmazkodónak kell lennie.

Meggyződésünk, hogy a felmerült tervek közül a történeti alapra való visszatérés az egyedüli, amely sikert és állandóságot ígérhet. A szent-korona tanának népeket összefogó ereje tudja egyedül megoldani a Kárpátok völgyének problémáját és visszaállítani Szent István birodalma

Egyed István dr.

ÚJ EURÓPA FELÉ?

Németország győzelme Franciaország felett megvalósulás felé segít olyan német terveket, amelyek valószerű kihatásaiban közelről érintik az európai szárazföld összes népeit, aminthogy a Németország által most végleg megrendített versaillesi rendezés is kihatott a szárazföld összes nemzeteire.

A versaillesi békemű lényege az volt, hogy a nyugati hatalmak, elsősorban Franciaország, biztosítékot szerezzenek Németország európai túlhatalma ellen, s ezt egyfelől a német lefegyverzéssel, másfelől pedig a Németország határai mentén kialakított szövetségi rendszerekkel vélték elősegíteni. A nyugati hatalmak Németország keleti határain teremtett szövetségi rendszere azonban nem számított arra, hogy Németország a nemzeti szocialista kormányzat alatt hamarabb nyeri vissza hadi és külpolitikai cselekvőképességét, mint azt kezdetben gondolták; másfelől pedig a nyugati szövetségesek sem gondoltak arra, hogy ez a szövetségi rendszer olyan belső hibákban szenved, melyek előbb, vagy utóbb végzetesek lehetnek kihatásaikban.

A nyugati hatalmak és keletközépeurópai szövetségeik a maguk javára, illetőleg Németország s a világháborúban Németország mellett résztvevő többi nemzetek, magyarok és bolgárok, kárára értelmezték a nemzeti örendelkezés elvét, ami — nemhogy jóvátette volna a világháború előtti esetleges hibákat — még újabb igazságtalanságokra vezetett. A nyugati hatalmak nem vették tekintetbe, hogy 1918 és 1938 között Európa legnagyobb kisebbsége a német volt s hogy a német nép állaga Keletközépeurópában mindenütt átnyúlt a Birodalommal határos és vele a nyugati hatalmak szövetségében ellentétes kisebb államok területeire. A nyugati hatalmak nyugodtan nézhették a keletközépeurópai kisebbségi kérdésnek így lámadl válságait, mert hiszen ők a maguk területén biztosak lehettek a német kisebbség megmozdulásaitól. Annál kevésbé lehettek erről biztosak a keletközépeurópai államok, melyeknek mindegyike nélkülözte azokat a kelleket, melyek már évszázadok óta olyan erőssé és biztossá félték a példaadó nyugati államokat: a keletközépeurópai kisebb államok közül egyik sem volt u. n. »nemzet-állam«, vagyis olyan állam, ahol államhatár, nemzet, nép, nyelv teljesen azonos fogalmat jelentenek, mint nyugaton. Mivel állam, nép, nyelv egyik keletközépeurópai állami-ján sem fedték egymást és mivel ezek a fogalmak német és keletközépeurópai vonatkozásban sem voltak azonosak, természetesen elsősorban ezeknek az államoknak kel-

lett érezniök a németiség politikai felemelkedésének és a Versaillési rendszer elleni küzdelmének hatásait.

A német nép számára sem voltak azonos és végleges fogalmak az államhatár, a nemzeti nyelv, a nép fogalmai és valóságai, csakhogy fordított értelemben, mint volt az eset a Németországot keletről határoló kisebb államoknál. Ezeknél az államalkotó és államfenntartó nép nem töltötte be sehol sem az állam halárait, még akkor sem és ott sem, mikor és hol ez az államhatár azonos volt a régi történeti határvonalakkal, mint például ezt láttuk a csehországi szudétanémet kérdés esetén, mikor a régi cseh történeti határokat mindenütt széles övben keretezték a német kisebbség tömegei. A versaillési békemű azt tagadta meg Németországtól, amit különben olyan bőven mért másoknak, elvette Németországtól a lehetőséget, hogy a nemzeti önrendelkezés elve alapján végre megalapíthasson egy, nagyjából minden németet összefoglaló német nemzetállamot. A német nemzetállam és nemzetegység felé való törekvés természetesen alapjában rendítette meg a nyugati szövetséges rendszert, mert hiszen fokozatosan megvalósult eredményeivel Keletközépeurópa felől a nyugathoz képest aránytalanul megnövelte Németország hatalmát. Németország már akkor nyertes volt Nyugateurópával szemben, mikor sikerült a német nemzetegység művének Keletközépeurópában való megvalósítása; mert hiszen a német nemzetegység alapjában rendítette meg a nyugatnak a Németországra gyakorolt keleti nyomás által biztonságot adó szövetségi szerkezetet, mivel a német népi egység megszűrése átnyúlt a keletközépeurópai államhatárokon s a német nemzetegységnek és nemzetállamnak ezeknek a kisebb mesterséges alakulásoknak terhére kellett természetesen megvalósulnia.

A német kisebbségi és nemzeti kérdések keletközépeurópai megoldásának még egy másik további eredménye is volt: a németek szárazföldi főhatalma. A német kisebbség messze belenyúlt keletközépeurópába s a német nemzetegységi tanítások szerint elmosódván a határvonalak nép és állam között, ezek az egységes politikai vezetésre szert tett német kisebbségi tömegek már csak a maguk! pusztá létével is segítettek abban, hogy Keletközépeurópa német »élettér« legyen. Mindehhez hozzájárult az új Németországnak az a törekvése is, hogy Keletközépeurópát és a Balkáni bekapcsolja a német gazdasági rendszerbe és ezeknek az agrárstruktúrájú népeknek termelése segítségével, e termelés szakszerű megszervezésével kiküszöbölje a német ellátásnak a nyugati hatalmak már békében is érezhető gazdasági rendszabályai révén keletkezett nehézségeit, illetve, hogy e gazdasági rendszabályokkal egye-

lemben kiküszöbölje egyszersmind a nyugati hatalmak politikai befolyását is Keletközépeurópából és a Balkánról.

Németország, népének számarányánál és képességeinél fogva vezető szerepet kíván Európában. Hivatkozik a német nép középponti helyzetére is. Hivatkozik arra, hogy az egykori szárazföldi főhatalomnak, Franciaországnak erre nem lehel igénye túlságos nyugati helyzete, másfelől pedig csökkenő népessége miatt. Most, a nyugati győzelem után Németország már arrafelé is törekedni látszik, hogy érdekkörébe vonja Franciaországot. Jelek vannak arra, hogy némely német hatások során meglazítatnék a francia állam eddigi kohéziója; Németország már eddig is emlegette a megoldatlan breton kisebbségi kérdést és újra felveti az elzász-lotharingiai kérdést, amikor is nemcsak területében akarja ezt a sokat vitatott földet visszaszerezni (már nagy ipari fontossága miatt is, évezredek régi birodalmi jogon is), hanem »népileg« is. Az elzászi németek, bár nyelviileg a német nép egyik tájszólása voltak, érzelmileg és állami öntudatukban, kulturális magatartásukban inkább hajlottak (ezt maguk a németek is elismerik) Franciaország felé. Hasonlóképpen egészen új helyzet előtt állunk Belgiumban és Hollandiában is. Az ide történt német bevonulás újra felvetette a flamand és a holland kérdést. Mert hiszen ezek a területek, ezek a kis népek valaha a középkori nagy német birodalomnak voltak részei és politikai és nyelvi elválásuk csak a 16-ik század során, elsősorban a protestáns élmény, másrészt pedig a Spanyolország elleni szabadságharcok eredményeként lett végleges. A hollandok és a flamandok germán, sőt eredeti ősi német mivolta most nyilvánvalóan új hangsúlyozást nyer majd, hiszen ezeknek a területeknek Németország részéről való biztosítása nemcsak a nemzeti kérdések megoldása miatt olyan fontos, de fontos azért is, mert Németország erre tudja a legjobban biztosítani az európai szárazföldet Anglia felől.

A német politika legnagyobb célja ugyanis Anglia beilyásának az európai szárazföldről való kiküszöbölése. De ennek a törekvésnek vannak egyéb, messzebbmenő kihatásai is. Ha Angliái sikerül Németországnak a szárazföldről kizárnia, úgy elérkezett az a korszak, melyről a német politikai elmélet annyit beszélt, az u. n. »kontinentális politika« kora. A német politikai célkitűzés nem kisebbet akar, mint az európai szárazföld egyesítését, mindenütt a német népi elveknek érvényrejuttatásával, ahogy ez már Keletközépeurópában megtörtént. A szárazföld összefoglalása természetesen egész sereg olyan kérdést vet fel, melyeket az új rendszernek sietve és alaposan meg kell oldania. A nemzetiségi kérdések végleges és biztos

rendezése mellett ott van a gazdasági együttműködés és arányosítás gondja is, ami különben a német politikai gondolatoknak mindig lényeges része volt. Németország nyilvánvalóan új európai »népszövetség« alapítására törekszik, de ennek az új rendezésnek nagy kérdése az, mint annyi más rendszernek és hatalmi törekvésnek volt: mint egyeztetetők össze az új hatalmi helyzetek a többi népek szempontjaival, érdekeivel az Európa peremén ható erők jelenlétével. Nyilvánvaló, hogy a mostani Európában újra annyi a nagy népi, nemzetiségi és gazdasági kérdés, s főképpen a nemzeti-állami kérdés akkora jelentőségű, hogy az új rendszernek a legnagyobb gonddal és felelősségérzettel kell eljárnia önmaga és a többi európai népek iránt. A versaillesi békemű az erőszakból született, így is kellett elmúlnia, az új békemű is háborúból és egy erős rendszer közrehatásaiból emelkedett fel s egyik legnagyobb kérdése lesz nemcsak a múlt igazságtalanságainak eltüntetése, de egy jobb igazság megteremtése is.

Gogolák Lajos dr.

NEMZETKÖZI, KÜLFÖLDI ÉS HAZAI KISEBBSÉGI INTÉZMÉNYEK.¹

A nemzetközi, külföldi és hazai kisebbségi intézményeket ismertető ez az előadás csak átfogó és vázlatos képet kíván nyújtani. Egyrészt a rendelkezésre álló idő szab korlátot, másrészt az, hogy több fontos kisebbségi intézménnyel a közigazgatási tanfolyam hallgatói a tanfolyam keretében behatóan megismerkedtek, vagy meg fognak ismerkedni. A részletesebb ismertetésnek útját állja az is, hogy a kisebbségi intézmények működése sok esetben bizalmas, nem kívánkozik a nyilvánosság elé. Bár a külföldi kisebbségi intézmények megismerése céljából két ízben is tettem tanulmányutat s rendszeres adatgyűjtést is végeztem külföldi illetékes fórumoknál, munkámat korántsem¹ koronázta kielégítő siker.

A következőkben a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó kisebbségi intézményekről lesz szó. Tudvalevően vannak nemcsak nemzeti, hanem egyéb kisebbségek is. A népszövetségi védelem a vallási, faji és nyelvi kisebbségekre terjed ki. Vallási szempontból azonban a kisebbségi problémának kisebb jelentősége van, a faji kisebbségek ügye sem annyira a minket érdeklő szomszédos államok, mint inkább távolabbi országok és világrészek gondja. A nemzetiségileg világszerte szinte páratlanul tagolt Közép- és Délkelet-Európának, különösképpen a magyarságnak, a nyelvi, másszóval a nemzeti vagy nemzetiségi kisebbségek sorsa az életbevágó kérdése. Természetesen az ismertetendő intézmények közül többnek működési körében a kisebbségi probléma általánosságban is — s nem csupán a nemzeti kisebbségekre szorítva — szerepel.

A kisebbségi intézmények és szervezetek sokfélék. Tagolhatjuk őket célkitűzés, ügkör, tárgy, terület, fenntartó stb. szerint. Vannak tudományos és gyakorlati célú; hivatalos és társadalmi; politikai, gazdasági, kulturális stb.; nemzetközi és országos illetve partikuláris szervek. Vannak persze Több ágazatot együttesen művelő s a kifejezetten kisebbségi intézmények mellett a kisebbségi kérdést csak járulékosan művelő intézmények is.

A kisebbségi lét természetéből folyik, hogy a kisebbségi intézmények működése főképp a kisebbségek gondozására, védelmére irányul. Azok az intézmények is, amelyek nem e gyakorlati, hanem elméleti síkon működnek, vagy anyaggyűjtéseket végeznek, rendszerint szintén az

¹ A VI. Közigazgatási Továbbképző Tanfolyamon 1940. április 25-én tartott előadás.

említett cél szolgálatában dolgoznak. A kisebbségek említett gondozása és védelme lehet belső, midőn a kisebbségek maguk létesítenek szervezetekét s jöhet kívülről, leginkább a népileg testvér nemzet (állam) részéről. Az intézmények nemzetközi és országos alapon való megkülönböztetését a létrehívó, illetve fenntartó közüelre való tekintettel tessziük meg, nem pedig aszerint, hogy a működés miiven területi vonatkozásban folyik. Tehát pl. a Népszövetség nemzetközi szervezet, bár működése nem terjed ki a világ összes kisebbségeire, míg egyetemi intézetünk, bár elvileg az összes kisebbségek problémáival foglalkozik, nem nemzetközi, hanem országos, illetve partikuláris intézmény.

Nemzetközi intézmények.

Pillantsuk át mindenekelőtt a nemzetközi intézményeket.

A kisebbségeket a világháború utáni békeszerződések és a kisebbségi szerződések a Genfben székelő Népszövetség védelme alá helyezték. A békeszerződések nagy embertömegeket ítéltek kisebbségi sorsra s érthető, ha a békeszerzők lelkiismeretfurdalása e rabságbavetett milliók védelméről — legalább papíron — gondoskodni kívánt s a kisebbségek ügyeinek gondozására szervezetet létesített.

A *Népszövetség* a kisebbségügy nemzetközi hivatalos szervezete, bár kisebbségvédelmi hatásköre korlátozódik a békeszerződésekben és a külön egyezmények és deklarációk által érintett államokra.

A kisebbségi panaszok intézője a *Népszövetség Tanácsa*. A Tanácsnak egy háromtagú bizottsága előzetesen megvizsgálja a panaszt. Tudvalevő, hogy már e selejtezésből igen kevés panasz kerül a Tanács elé. A Tanácson kívül, amely politikai szerv, a kisebbségvédelemnek van bírói szerve is: a *hágai Állandó Nemzetközi Bíróság*. Ez dönt az érdekelt államok közt felmerülő véleménykülönbségek esetén, szakvéleményt ad a Népszövetség által hozzáutalt vitás kérdésekben. E bírói szervig kisebbségi panasz igazán csak fehér holló ritkaságával jutott el.

Nem hivatalos, de kifejezetten nemzetközi kisebbségi szervezet az *Európai Államok Szerkezeti Kisebbségeinek Kongresszusa*. 1925-ben alakult Bécs székhellyel, de központi irodájának, a Bureau Central des Minorités-nek székhelye Genfben van. Az európai kisebbségek jelentős része érdekei védelmére e nemzetközi szervezetbe tömörül, amety mint Nemzetközi Kongresszus tartja időnkint összejöveteleit. 1938-ig mintegy 27 milliónyi kisebbségi népelem talált e szervezetben képviselést, az európai tu-

lajdonképpen kisebbségek nagyobb hányada. Újabb számadattal a mostani világfelfordulásban nem szolgálhatunk.

Azok között a nemzetközi szervezetek között, amelyek, bár nem öncélúan, de munkakörük részeként foglalkoznak a kisebbségüggyel, újabban az *Interparlamentáris Unió* vitt szerepet. Ez a különböző államok parlamentjeinek! tagjait egyesíti a nemzetközi rend valamennyi problémájának tanulmányozása s parlamenti megoldása végett.

Külföld.

A minket érdeklő államok kisebbségi intézményei közül az alábbiakat emeljük ki.

AUSZTRIA.

A világháború utáni Ausztria kitűnő tudományos intézménye a bécsi *Institut für Statistik der Minderheitsvölker*. A bécsi tudományegyetem kisebbségstatisztikai szemináriumából fejlesztette magas színvonalú intézetté. W. Winkler egyetemi tanár. Támogatására egy társulat is alakult. Az intézetnek főleg nemzetiségstatisztikai kiadványai értékesek. Winkler professzor néhány évvel ezelőtti távoztása után az intézet speciális kisebbségstatisztikai működését megszüntette s újból csak mint általános statisztikai intézet működik.

Az Anschluss előtti Ausztria intézményei sorában említésreméltó még egy kisebbségjogi intézet és két egyesület is a külföldi némettség gondozására, közülük a *Zentral-Arbeitsgemeinschaft der Deutschen Auslandsminderheiten* a stuttgarti intézet mintájára működött.

ROMÁNIA.

Romániában a kisebbségek ügye a Kisebbségügyi Minisztérium gondozása alatt áll. Alig van állami intézmény, amely annyi szervezeti módosításon ment volna át, mint e hivatal. A társadalmi és tudományos kisebbségi munka számos intézmény között tagozódik el.¹

Fejlettek a némettség egyházi, kulturális, gazdasági, sport stb. szervezetei.

Az Erdélyben, illetőleg Romániában működő magyar kisebbségi szervezetekről csak annyit, hogy az otthonmaradt magyarság politikai, gazdasági stb. összefogása terén még sok a tennivaló s nem a magyarságon múlott, hogy sok próbálkozása csak kálváriajárás maradt. Ismeretes, hogy az újabb diktatúras irányzat az egységes politikai arcvonalba kényszeríti a magyarságot is.

Érdemesnek találjuk közölni a Román Statisztikai Társaság infor-

mációját, amely szerint Romániában a kisebbségeket érintő kérdésekkel foglalkozó főbb intézmények a következők:

A szomszédos országokban élő román népcsoportok kérdéseinek tanulmányozásával a D. Gusti tanár elnökleite alatt álló »Román Társadalomtudományi Intézet« egyik szakosztálya foglalkozik (Bukarest, Piata Romana 6.).

A Nemzetnevelési Minisztérium mellett működő magán- és felekezeti iskolák igazgatósága foglalkozik e népcsoportok tanügyi kérdéseivel. (Bukarest, Str. Pictor Aman 2.).

A szomszédos országokban élő román népcsoportok közül némelyeket bizonyos egyesületek és alakulatok tanulmányoznak. Közülük a következőket soroljuk fel:

A Timok-vidéki Románok Társasága, amely a »Timocul« című folyóiratot adja ki (Bukarest, Str. Fluorului 25.);

A Macedo-Román Társaság, amelynek kiadásában a »Balcania« című folyóirat jelenik meg (Papacostea professzor, Bukarest, Str. Paris 22.).

A Dnyeszterentúliak Kulturális Egyesülete, amelynek szécsöve a »Moldova Noua; című folyóirat (Szerkesztő N. P. Smochina, Bukarest, Str. G. G. Cantacuzino 63.);

A Társadalomtudományi Intézet bánátvidéki szerve, amely a jugoszláv és a magyar Bánát románjaival foglalkozik és amelynek kiadásában a »Revista Institutului Social Banat-Crisana« című folyóirat jelenik meg. (Igazgató dr. C. Grofsocean, Temesvár II, Str. 3. August 1.).

A román területen élő nemromán népcsoportok a Kisebbségi Minisztérium ügykörébe tartoznak, amelynek jelenlegi vezetője Dragomir Sylviu professor (Kisebbségi Minisztérium, Str. G. G. Cantacuzino 63.).

Ezen csoportok tanügyi kérdéseit a Nemzetnevelési Minisztérium már említett igazgatósága intézi.

Több román tudományos intézet tanulmányozza a nemromán népi csoportok problémáit. Ilyenek a Román Társadalomtudományi Intézet és ennek temesvári, kisenevi vidéki szervei (igazgató T. Stirbu professzor, Chisinau, Str. Sfatul Tarii 81.); az Astra (elnök: dr. I. Moldován professzor, Kolozsvár, Str. Pasteur); valamint az »Erdélyi Szemle« (»Revue de Transylvanie«, igazgató: I. Craciun professzor Kolozsvár, Egyetem) köré alakult csoportok.

Az orvosok (Bukarest, Bd. Bratianu 11.), gyógyszerészek (Al. Lahovary 11.), mérnökök (tr. Alex Lahovary 11.) és ügyvédek (Palatul de Justitie) központi szervezetei ugyancsak rendelkeznek eme foglalkozási ágak nemzetiségi összetételére vonatkozó adatokkal.

A román egységes párt (Frontul Renasterii Nationale) kebelében alakult nemromán nemzetiségi csoportok politikai szervezeteinek nagvobbára vannak irodái, amelyek demográfiai, gazdasági és iskolaügyi kérdésekkel foglalkoznak. így a német nemzetiségi csoportok kérdéseivel foglalkozik a Deutsche Volksgemeinschaft in Rumänien (Comitatea Germanilor din Romania, Dr. Hans Otto Roth Senator, Bukarest, Alea Carmen, Sylva 1.); a magyarokéival a Romániai Magyar Népközösség (Comunitatea Maghiarilor din Romania, Dr. Miko E. tanácsos, Bukarest, Calea Victoriei 128.); az ukránokéival (Comunitatea Ucrainenilor din Romania, dl. Mill alski, Bukarest, Calea Colentina 96. Strada B. 51.); és a bulvárokéival (Comunitatea Bulgarilor din Romania, Avocat Enciu Nikolof, Bazargic).

A népességi problémákkal foglalkozó nem-román magánintézmények közül meg kell említeni a Magyar Kisebbség (Jakabffy, Lugos) és a zsidó »Tribuna Noastra« kéthetenként megjelenő folyóiratokat (Dr. M. Cotic, Bukarest, Bd. Marasesti 86.).

SZLOVÁKIA.

A régi Cseh-Szlovákiának jól megalapozott intézménye a *Nemzetiségi Kérdések Tanulmányozására Alakult Cseh-Szlovák Társaság*. Ez az egyébként magántársaság

nagy állami támogatásban részesült s tisztikarában állami főtisztviselők foglaltak helyet. Helyiségei is az állami statisztikai hivatalban voltak. Kilenc osztályra tagozva úgy a belföldi, mint a külföldi nemzetiségek kérdéseivel foglalkozott.

A cseh-szlovákiai németiség szervezkedése jórészt már a múlté.

Az elszakított Felvidék oltani magyar kisebbségi szervezetei közül a politikai, illetve pártszervezet mellett főleg a kulturális egyesületek működése jelentős. Az ellenzéki párt 1922-től kezdett foglalkozni a felvidéki magyarok kulturális élelének politikamentes megszervezésével. Így alakult ki a Kulturreferátus hatásköre. A hangsúly az Iskolánkívüli népművelésen van. A *Szlovákiai Magyar Kultúregyesület (Sz. M. K. E.)* és a *kárpátaljai hasonló szervezet* a felvidéki területváltozások után is tevékenykednek.

JUGOSZLÁVIA.

Az elszakított Délvidéken a kisebbségi magyar népcsoportnak kb. 500 helyiérdekű és vidéki egyesülete (felekezeti, kulturális egyesület, olvasókör stb.) van.

LENGYELORSZÁG.

Lengyelország megszállása előtt *Kisebbségi Kérdések Kutató Intézete* néven Varsóban működött egy intézet, mely főleg a szomszédállamokbeli lengyel kisebbségek ügyeivel, de a kisebbségi kérdés elméletével is foglalkozott.

NÉMETORSZÁG.

Németország az az ország, amely kisebbségi intézményeinek mintaszerű megszervezésével messzire kimagaslik az összes államok közül. Különösen nagyarányú az a szervezés, amely kívülről, a Németbirodalomból a világ minden részén élő németiség gondozására s a német »Volks-tum« gondolat ápolására irányul. A németiség nagyszerű szervezőtehetsége jelentkezik azonban a külföldi németek belső szervezkedésében is. A külföldi országokba szakadt németiség már a régebbi múltban, amidőn a nacionalizmus eszméje más népeknél még alig ébredezett, sokágú szervezetet épített ki. A következő adatok az újabb események előtti állapotokra vonatkoznak.

A külföldi németekkel foglalkozó intézmények összekötő és központi szerve a *Volksbund für das Deutschtum! im Auslatnd.* Berlinben székelő egyesület. Igen nagyszámú helyi szerve, fiókja, kiadványa slb. van.

A hozzátartozó számtalan intézmény közül itt csak a stuttgarter *Deutsches Ausland-Institutot* emeljük ki. A német kisebbségi intézmények büszkesége. Az egyesület

három főmunkaköre: kutatás, ismeretterjesztés és támogató munka. Különösen a külföldi németiség sorsát kíséri éber figyelemmel. Nagy könyvtára, térkép-, képgyűjteménye, számos kiadványsorozata, több folyóirata van, múzeummal is kapcsolatos. Stuttgartot a külföldi németek városának is nevezik.

A részben központosított, részben önálló intézmények p'usztja felsorolása is hosszadalmas volna. Ilyenek pl. Institut für Grenz- und Auslandstudien (Berlin-Spandau), Osteuropa Institut an der Universität Breslau, Institut für Grenz- und Auslandsdeutschum an der Universität Marburg, Institut für Mittel- und Südost-Europäische Wirtschaftsforschung an der Universität Leipzig, Deutsche Akademie in München, Institut zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden und Südosten (München), Verband der deutschen Volksgruppen in Europa (Berlin-Wilmersdorf) stb.

A nemzetiszocialista Németország az eddiginél is jóval fokozottabb gondot fordít arra, hogy a birodalom határán kívül élő németeket összekapcsolja hazájukkal és védje az asszimiláció s az esetleges elnyomás ellen. Az *N. S. D. A. P. Auslands-Organisatioja* működését a kisebbségvédelem minden ágára s figyelmét a riémet társadalom minden rétegére kiterjeszti.

Magyarország.

Előadó ezután ismertette a magyarországi kisebbségi vonatkozású intézményeket.

A hivatalos ügyintézés szerve a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium. A társadalmi és tudományos szervezetek közötti vannak partikuláris jellegű, tehát csupán az egyes elcsatolt területekkel kapcsolatos szervezetek, mint: Erdélyiek Szövetsége, Erdélyi Férfiak Egyesülete, annak Jancsó Benedek Társasága és Körösi Csorna Sándor Munkáscsoportja, Hargitaváralja Jelképes Székely Község, Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete, Népies Irodalmi Társaság, Szilágyi Erzsébet Nőegylet, Debreceni Székely Társaság, Felvidéki Egyesületek Szövetsége, Felvidéki Tudományos Társaság, Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete, Bánáti, Torontáli, Muraközi Magyarok Egyesülete, Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete. Országos — többnyire a kisebbségi kérdéssel csak járulékosan, ügykörük egyik részeként foglalkozó — intézmények: Magyar Statisztikai Társaság, Államtudományi Intézete, Magyar Szociográfiai Intézet, Julián Iskola-Egyesület, Szent László Társulat, Magyar Nemzeti Szövetség, Magyarok Világkongresszusa Köz-

ponti Irodája, Magyar Külügyi Társaság, Magyar Revíziós Liga, Társadalmi Egyesületek Szövetsége, Országos Széchenyi Szövetség, Hungarian Quarterly Társaság, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége stb.

Külön fejezetei szentelt végül az előadó az egyetemi kisebbségi intézeteknek.

Egyetemi kisebbségi intézetek.

Régi kívánság, hogy a kisebbségi kutatás elmélyítése s a főiskolai ifjúságnak ez ismeretekben való képzése érdekében kisebbségi intézet állíttassék fel. Faluhelyi Ferenc pécsi professzor készített tervet kisebbségi intézet felállítására, majd a Magyar Nemzeti Diákszövetség kezdeményezett hasonló akciót. Memoranduma illetékes helyen meghallgatásra is talált.

Két megoldás kínálkozott. Az egyik szerint a kisebbségi munka központilag, egy intézetben, a másik szerint az egyetem különböző szemináriumaiiban széttagolva folyt volna. Az előbbi megoldás került elfogadásra. Azonban nem egy egyetemi kisebbségi intézet alakult, hanem csaknem egyidejűleg (1935) egyszerre mindjárt négy, valamennyi hazai egyelemen. Ezek közül a budapesti Pázmány Egyetem intézete *Kisebbségjogi Intézet*, a többiek *Kisebbségi Intézet* néven működnek. Azáltal, hogy nem egy, hanem négy egyetemi intézet állíttatott fel, egészséges decentralizáció érvényesül, mindenesetre a rendelkezésre álló anyagi és személyi erők megosztása árán.

Az egymástól függetlenül működő egyetemi kisebbségi intézetek együttműködését s a munka és költségek racionalizálását vannak hivatva szolgálni az intézetek vezetőinek és az érdekelt minisztériumok képviselőinek időnkinti értekezletei.

A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézete.

Az Intézet a nemzeti kisebbségi kérdéssel tisztán tudományosan, de minél többoldalúan, a kisebbségtudomány valamennyi ágára kiterjedően foglalkozik. Az a körülmény, hogy az Intézet a vezető professzor személye révén a statisztikai tanszékkal közelebbi kapcsolatban van, megkönnyíti a kisebbségek demográfiai, kulturális, szociális, gazdasági, történeti stb. viszonyainak minél többirányú kutatását. A munka a kisebbségi kérdés egészére vonatkozván, az Intézet működési körébe tartozó tárgyköröknek kimerítő felsorolása feleslegesnek látszik. Másrészt éppen a munka sokágúsága s szélforgácsolódásának veszélye szük-

ségessé tette, hogy az Intézet kijelölje a kisebbségi problémakör ama részét, amellyel behatóbban foglalkozik. Az Intézet, úgy területi, mint tárgyi tekintetben a kisebbségi, kérdéskomplexum nemzeti szempontból legfontosabb részének művelésére helyez súlyt. Területi szempontból első sorban a három elszakított főterület — Erdély, Felvidék, Délvidék — kisebbségi problémáival, tárgyi szempontból pedig különösképpen ama kérdésekkel foglalkozik, amelyek az utódállamokhoz csatolt magyarság sorsához kapcsolódnak.

Az Intézet *kutató* és *nevelő* munkája anyaggyűjtő, feldolgozó tevékenységben, szemináriumi gyakorlatokban, előadásokban és kiadványok publikálásában nyilvánul.

a) Anyaggyűjtés és feldolgozás.

Az Intézet figyelemmel kíséri és tanulmányozza a belföldi és külföldi sajtótermékeket s általában a kisebbségi irodalmat s területi és tárgyi csoportosításban rendszeres anyaggyűjtést és feldolgozást végez.

A gyűjtött anyag fajtái:

1. bibliográfia
2. kivonalolások
3. kivágások
4. időszaki sajtótermékek
5. egyéb kiadványok (kisebbségi standardművek könyvtára).

b) Szemináriumi munka.

Az 1937/38. tanév első félévétől kisebbségi szemináriumi gyakorlatok indultak meg.

c) Egyetemi előadások.

Az Intézet vezető tanára statisztikai előadásai keretében behatóan foglalkozik a kisebbségi problémákkal, a zselőhelyettes magántanár pedig külön kollégiumban ad elő a kisebbségi kérdésről, illetve az utódállamok idevágó problémáiról.

Az egyetem Tanácsának megbízásából az Intézet gondoskodik arról, hogy az elcsatolt területekre vonatkozó, az egyetem valamennyi kara részére hirdetendő előadások rendszeresen tartassanak. Az Intézet javaslatára a jog- és államtudományi és bölcsészeti kar évente váltakozva legalább heti 2 órában hirdet kollégiumokat e tárgykörből.

d) Közérdekű előadások.

A közérdekű előadások sorozatában az Intézet rendezésében a nagyközönség részére is nyitvaálló előadások tartatnak.

e) Kiadványok.

1) 1938. január 1-étől az Intézet Kisebbségvédelem címen kéthavimként megjelenő magyaryelvű kisebbségi folyóiratot ad ki, amely a hazai tudományos körök és a közönség tájékoztatását szolgálja, egyrészt tanulmányokkal, másrészt a kisebbségi magyarság sorsának ismertetésével.

2) Tervbevette, de fedezel hiányában még nem valósította meg az Intézet egy idegennyelvű (francia vagy angolnyelvű) folyóirat kiadását, amely a külföld felvilágosítását és egyes államok propagandájának ellensúlyozását szolgálná.

3) Végül az Intézet a folyóiratokban helyet nem találó nagyobb tanulmányok, vagyis különleges munkálatok számára kiadványsorozatot létesített, amely Flachbartli Ernő: System des Internationalen Minderheitenrechtes c. alapvető munkájának első kötetével indult meg.

Elekes Dezső dr.

EURÓPA NEMZETISÉGEI

EURÓPA A NEMZETISÉGI STATISZTIKA MÉRLEGÉN.

A világesemények sorozatának egyik elindítója a megolthatlan nemzetiségi kérdés volt. Nem lesz érdektelen tehát, ha vázlatos áttekintést nyerünk Európa államainak nemzetiségi képéről.

Magyarország és az utódállamok.

Magyarország és az utódállamok.

1930 Anyanyelv (nemzetiség)	Mai Magyarország ¹⁾		Szlovákia		Románia ²⁾		Jugoszlávia ³⁾	
	Magyarok száma	%	Magyarok száma	%	Magyarok száma	%	Magyarok száma	%
Magyar	8.690.000	84.3	59.000	2.4	1.542.738	10.8	465.800	3.3
Német	520.000	5.0	135.000	5.5	618.168	4.3	495.509	3.6
Szlovák	260.000	2.5	2.055.000	84.3	42.372 ⁴⁾	0.3		
Román					11.188.303	78.0	134.514	1.0
Szerb							6.616.529	47.7
Horvát					47.497	0.3	3.239.262	23.3
Szlovén							1.221.996	8.8
Rutén	475.000	4.6	71.000	2.9	41.573	0.3		
Orosz					70.951	0.5		
Lengyel			15.000	0.6	10.643	0.1		
Bulgár					199.708	1.4	6.173	0.0
Macedón							478.640	3.4
Albán					2.480	0.0	759.282	5.6
Török-tatár					186.636	1.3	165.062	1.1
Zsidó			38.000	1.6	240.422	1.7	44.096	0.3
Egyéb	370.000	3.6	64.000	2.7	152.915	1.0	273.155	2.0
Összesen	10,315.000	100.0	2,438.000	100.0	14,344.406	100.0	13,930.918	100.0

(A megnagyobbodott Magyarország és az elszakított területek viszonyával részletesen foglalkoztunk a Kisebbségvédelem 1940. évi 1—2. számában, 42—48. o.)

Német birodalom.

A régi Németországban 1933-ban tartottak népszámlálást. A kisebbségeket csak bizonyos kijelölt területeken írták össze s megkülönböztették a csak kisebbségi nyelveket s a kettős anyanyelvűeket, értvén ezalatt azokat,

¹⁾ Thirring Lajos becslésszerű helyesbitése 1930-as magyar és cseh adatok alapján.

²⁾ A Szovjet-Uniónak átengedett területek nélkül, megközelítő pontossággal kiszámítva. Az ezekre vonatkozó részletes adatokat lásd a Szovjet-Uniónál. Nagy-Románia statisztikája 1930-ból: 18,057,028 lélekből román 13,180,936 (73.0%), magyar 1,554,525 (8.6%), német 760,687 (4.2%), rutén 641,485 (3.6%), orosz 450,981 (2.5%), lengyel 38,265 (0.2%), bulgár 364,373 (2.0%), török-tatár 288,073 (1.6%), zsidó 518,754 (2.9%).

A Bulgáriától elszakított Dobrudzsa területének ma kb. Caliacra és Durostor megyék felelnek meg. 378,344 lélekből román 79,739 (21.1%), bulgár 142,403 (37.6%), orosz 1,805 (0.5%), rutén 45 (0.0%), német 525 (0.1%), magyar 530 (0.1%), török-tatár 144,659 (38.2%), zsidó 133 (0.1%).

³⁾ Nemzetiség szerint 1931-ben.

⁴⁾ Cseh és szlovák.

kiknek német mellett egy kisebbségi nyelv is az anyanyelvük.

Anyanyelv	Németország (1933)		Együtt	%
	Egy anyanyelvű	Két anyanyelvű		
Német	63.936.925	—	63.936.925	98.0
Lengyel	113.010	285.092	398.102	0.6
Mazur	15.689	24.103	39.792	0.1
Kasub	976	1.298	2.274	0.0
Litván	965	1.272	2.237	0.0
Cseh	1.637	4.165	5.802	0.0
Vend ⁵⁾	23.964	33.203	57.167	0.1
Dán	2.826	1.301	4.127	0.0
Friz	6.917	772	7.719	0.0
Egyéb	216	7.340	7.556	0.0
Külföldi			756.760	1.2
Osszesen:	61.103.155	358.546	65.218.461	100.0

A régi területhez már 1935 januárjában hozzájárult a Saar-vidék. Népeisége (1935) 810.987 lélek, ebből 7.319 külföldi (0.9o/o).

1938 márciusában Ausztria egyesült Németországgal. A szeptember végén létrejött müncheni egyezmény a Szudétaföldet csatolta a birodalomhoz. 1939 tavaszán pedig a megmaradt Cseh-Szlovákia nyugati fele, mint Cseh-Morva védnökség a Németbirodalom részévé vált.

Anyanyelv (nemzetiség)	Ausztria (1934)		Szudétaföld (1930 ⁶⁾)		Cseh-Morva véd- nökség (1930) ⁶⁾	
		%		%		%
Német	6.584.547	97.4	2.818.942	77.5	234.798	3.5
Cseh	48.251	0.7	730.164	20.1	6.453.857	94.8
Szlovák	3.615	0.0				
Magyar	18.076	0.3				
Horvát	42.354	0.6				
Szlovén	31.703	0.5				
Lengyel			1.070	0.0	3.308	0.1
Egyéb	31.687	0.5	12.056	0.3	41.489	0.6
Külföldi			75.494	2.1	71.424	1.0
Osszesen:	6.760.233	100.0	3.637.726	100.0	6.804.876	100.0

A Szudétafölddel együtt megszerzi a birodalom Cseh-Szlovákiából a Trianon előtt Magyarországhoz tartozott Pozsonyligetfalut és Dévényt. 1930. évi adatok a nemzetiségi megoszlásról: 15.566 lélekből 3.957 német (25.4%), 6 lengyel (0,0%), 8.338 csehszlovák (53.5%), 25 rutén (0.2%), 2.083 magyar (13.4%), 58 zsidó (0.4%), 40 egyéb (0.2%) és 1.079 külföldi (6.9%).

Szintén 1939 tavaszán történt még, hogy a Berlinben aláírt német-litván egyezmény következtében a Memel-vidék visszatért az anyaországhoz. 1910. évi német adatok az anyanyelvi megoszlásról: 141.231 lélekből 71.781 német

⁵⁾ A lausitzi »szorb«-ok.

⁶⁾ Az 1930-as népszámlálás alapján 1938 őszén közzétett hivatalos cseh-szlovák adatok.

(50.8%), 2.028 német és egy más (kettős) anyanyelvűi (1.4%), 126 lengyel (0.1%), 67.138 litván, kasub és mazur (47.5%), 165~egyéb (0.1%). Az 1925-ös népszámlálás adatai: német 59.337 (43.5%), »memel vidéki« 34.337 (25.2%), litván 37.626 (27.6%), egyéb 5.067 (3.7%), összesen 136.367, továbbá 5.278 külföldi. A lakosság 1935-ben kb. 150.000 l.

Az újabb fejlemények elindítója Danzig 1939 szeptember elsején Németországhoz történt csatlakozása. Danzig lakossága 1919-ben 330.630 lélek volt, melyből anyanyelv szerint német 315.336 (95.4%), német és lengyel (kellős anyanyelvű) 2.547 (0.8%), lengyel, kasub, mazur (közös rovatban) 11.711 (3.5%), egyéb 1.036 (0.3%). 1929-ben 407.517 lélekből német körülbelül 391.000 (96.0%), lengyel 12.000 (3.0%).

A lengyelországi német érdeklér anyanyelvi megoszlása a következő:⁷⁾

Anyanyelv (1931)		%
Német	657.461	3.3
Lengyel	17.234.772	86.4
Ukrán, rutén	300.181	1.5
Fehérorosz	3.224	0.0
Orosz	19.077	0.1
Zsidó	1.695.927	8.5
Egyéb	46.704	0.2
Összesen:	19,957.346	100.0

A lengyelországi érdektérhez kapcsolódik az 1938 őszen Cseh-Szlovákiából Lengyelországnak jutott Teschen és környéke 231.784 lélekkel. Ebből nemzetiség szerint német 17.198 (7.4%), lengyel 76.267 (32.9%), csehszlovák 124.879 (53.9%), egyéb 2.219 (1.0%), külföldi 11.221 (4.80%) (1930. évi adatok).

Az érdektérből levonandók a lengyel háború befejezése után Szlovákiához kapcsolt árvái és szepesi részeld melyek Trianonban Magyarország területéből kerültek Lengyelországhoz. Itt az 1910. évi magyar adatok szerint 23.662 lakosból német anyanyelvű 399 (1.7%), tót 8.379 (35.4%), rutén 1 (0.0%), magyar 230 (1.0%), horvát 1 (0.0%), egyéb 14.652 (61.9%). Utóbbiak legnagyobb részét lengyelek.

Az érdektérben helyezték el a balti államokból és a lengyelországi orosz érdektérből visszaköltözött németeket. Észtországban 1934-ben 16.346, Lettországnak 1935-ben 62.144 német élt. Az 1923. évi népszámlálás Litvániában 29.231 németet mutatott ki. A lengyelországi orosz érdektérben 1931-ben 82.694 a németek száma. A birodalomba költözött a déltiroli németek egyrésze is. Az új települők számáról azonban nincs pontos adatunk.⁸⁾

⁷⁾ Magyar Stat. Szemle 1939. évf. 1088—1108 o. (1931. évi lengyel hivatalos adatok alapján a polgári lakosságra vonatkozólag megközelítő pontossággal kerületenkint kiszámítva.)

⁸⁾ Áttelepítik a Szovjet-Unió által Romániából megszerzett területeken élő németeket is. Számuk 1930-ban 142.519.

A Versaillesben Belgiumnak jutott Eupen és Malmédy kerületek a nyugati háború folyamán visszacsatoltattak Németországhoz. E terület anyanyelvi megoszlása a következő (1910. évi német adatok): 60.003 létekből német 49.491 (82.5%), német és más anyanyelvű 67 (0.1%) lengyel 159 (0.3%), kasub, mazur, litván 4 (0.0%), francia 234 (0.4%), egyéb 10.045 (16.7%), melynek legnagyobb-része vallon. Belga adatok (1920-ból, megközelítő pontossággal): a 60.213 főnyi népességből német 78.5%, vallon (francia) 17.3%, flamand 0.1%.

Az itt következő összesítés a nemzetiségi megoszlásról az adatok vegyes voltánál fogva csak igen nyers becslés jellegét viselheti magán. Eszerint a felsorolt részek alkotta területen az *összes népesség* (1933-as lélekszámban) körülbelül 104,910.000 lélek, melyből *német* 75.550.000 (72.0%), *lengyel* 18,290.000 (17.4%), *cseh* 7.540.000 (7.2%), *ukrán* (rutén) 310.000 (0.3%), *orosz* 22.000 (0.0%), *litván* 76.000 (0.1%), *vend* 57.000 (0.1%) *magyar* 50.000 (0.0%).

Szovjet-Unió.⁹⁾

A Szovjet-Unióra vonatkozó adatainkat az 1926-os népszámlálás közleményeiből vettük. A nemzetiségi megoszlásról kétféleképp is készítettek statisztikát. Egyrészt az Unió állampolgárainak a faji hovatartozóságát tüntették fel, másrészt a jelenlevő lakosság anyanyelvét kérdezték. Az anyanyelvi statisztika az oroszok javára 4.4%-os különbséget jelent (52.9%-kal szemben 57.3%-ot), míg a többiekénél inkább csökkentőleg hat ki a faji statisztikával szemben. A külföldiek száma 390.385-öt (0.3%) tett ki.

A lengyelországi érdektérről az 1931-es népszámlálás adatai állanak rendelkezésünkre. (A németek száma itt 82.694, nagyrésztük a birodalomba költözött.)

A karéliai területek megszerzése nem jelent változást a nemzetiségi viszonyokban, hiszen a lakosság legnagyobb része Finnországba költözött.

Módosulást von azonban maga után a Bómánia rovasára történi lerületgvarapodás: Besszarábia (9 megyével), Észak-Bukovina (Cernauti, Storojinet és Badautimegye) és Dorohoi megye (Moldvából). E részekről az 1930-as román népszámlálás adatait vettük figyelembe.¹⁰⁾

³⁾ Az európai és ázsiai részt együtt tárgyaljuk.

⁴⁾ A balti államok csatlakozása szintén növelni fogja a Szovjet-Unió nemzetiségeinek számát.

Anyanyelv	Szovjet-Unió (1926)		Lengyelországi értékár. 1931. ¹¹⁾		Romániai részek (1930) ²¹⁾	
		%		%		%
Orosz	84.195.653	57.3	99.798	0.9	380.030	10.2
Ukrán	27.570.081	18.7	4.140.788	36.3	599.912	16.2
Fehérorosz	3.465.651	2.4	971.280	8.5		
Lengyel	362.904	0.2	4.381.057	38.4	27.622	0.7
Német	1.193.219	0.8	82.691 ¹²⁾	0.7	142.519 ¹⁴⁾	3.8
Román	267.664 ¹⁶⁾	0.2			1.992.633	53.7
Bulgár	106.072	0.1			164.665	4.5
Litván	21.816	0.0				
Lett ¹⁶⁾	124.063	0.1				
Észt	139.846	0.1				
Finn ¹⁷⁾	394.710	0.3				
Magyar	6.282 ¹⁸⁾	0.0			11.787	0.3
Mordvin	1.267.159	0.9				
Tatár	3.569.811	2.4				
Gruz	1.909.164	1.3				
Örmény	1.475.250	1.0			510	0.0
Török	1.770.507	1.2			101.437 ¹⁹⁾	2.7
Kozák	3.965.764	2.7				
Ozbég	4.062.859	2.8				
Zsidó	1.884.245	1.3	967.888	8.5	278.332	7.5
Egyéb	9.275.080	6.2	768.910 ²⁰⁾	6.7	13.175	0.4
Összesen:	147.027.915	100.0	11.412.115	100.0	3.712.622	100.0

Nem homogén adataink összesítésével a következő

¹¹⁾ M. Stat. Szentle 1939. évf. 1088–1108 o. Az adatok csak a polgári lakosságra vonatkoznak megközelítő pontossággal kerületenkint kiszámítva.

¹²⁾ Részletezés:

Anyanyelv	Besszarábia		Észak-Bukovina		Dorohoi-megye (Moldovából)	
		%		%		%
Orosz	370.112	12.9	9.685	1.6	233	0.1
Ukrán	331.183	11.6	266.730	41.9	1.999	1.0
Román	1.598.573	55.8	199.586	31.3	194.474	92.0
Német	80.568	2.8	61.577	9.7	374	0.2
Lengyel	3.862	0.1	23.673	3.7	87	0.1
Bulgár	164.551	5.8	84	0.0	30	0.0
Magyar	747	0.0	10.965	1.7	75	0.0
Örmény	448	0.0	47	0.0	15	0.0
Török-tatár	101.356	3.6	65	0.0	16	0.0
Zsidó	201.278	7.0	63.217	9.9	13.837	6.5
Egyéb	11.724	0.4	1.237	0.2	214	0.1
Összesen:	2.864.402	100.0	636.866	100.0	211.354	100.0

Egyes moldvai megyék kisebb részei a Pruton túlra nyúltak át. E területek szintén a Szovjet-Uniónak jutottak. Besszarábiára vonatkozó adataink tehát csak megközelítő pontosságúak.

¹³⁾ Nagyrésztük a Németbirodalomba költözött.

¹⁴⁾ A Németbirodalomba való áttelepítésük előkészületben.

¹⁵⁾ Ebből 263.638 »moldován« (0.2%).

¹⁶⁾ Ebből 8.061 »lettgalleni«.

¹⁷⁾ Ebből 239.564 »karjalai« (0.2%), 1.674 lapp (0.0%).

¹⁸⁾ v. Nagy Iván dr. szerint 20.000.

¹⁹⁾ Tatárral együtt.

²⁰⁾ Ebből 707.088 »helybeli nyelvű« (6.2%).

becslést állíthatjuk fel a mai terület számban és jelentőségben fontosabb nemzetiségeinek megoszlásáról. (1926-os lélekszámértékben): A kb. 160,850.000 főnyi összes népességből orosz 84,630.000 (52.6%), ukrán 31,930.000 (19.9%), fehérorosz 4,470.000 (2.8%), lengyel 1,430.000 (2.8%), német 1,340.000 (0.8%), román 2,200.000 (1.4%), zsidó 3,010.000 (1.9%).

Finnország és a balti államok.

Anyanyelv (nemzetiség)	Finnország (1930)		Észtország (1934) ²¹⁾		Lettország (1935) ²¹⁾		Litvánia (1923) ²¹⁾ ²²⁾	
		%		%		%		%
Finn	3.022.257	89.1	1.088	0.1				
Észt			992.520	88.1	7.014	0.3		
Lett			5.435	0.5	1.472.612	75.5	14.883	0.7
Litván					22.913	1.2	1.701.863	83.9
Orosz	8.216	0.2	92.656	8.2	206.499	10.6	50.160	2.5
Fehérorosz					26.867	1.4	4.421	0.2
Német	3.719	0.1	16.346	1.5	62.144	3.2	29.231	1.4
Svéd	342.916	10.1	7.641	0.7				
Lengyel			1.608	0.1	48.949	2.5	65.599	3.2
Lapp	2.113	0.1						
Zsidó			4.434	0.4	93.479	4.8	153.743	7.6
Egyéb	1.527	0.1	4.685	0.4	10.025	0.5	1.592	0.1
Külföldi							7.179	0.4
Összesen:	3.380.748	100.0	1.126.413	100.0	1.950.502	100.0	2.028.971	100.0

Finnország elvesztette karéliei területeit, de ez a nemzetiségi viszonyokra nincs jelentős hatással, mert az elcsatolt részt leginkább finnek lakták, akik a területátcsatláskor az ország belsejébe költöztek.

A balti államok nemzetiségi képét némileg módosította a németek elvándorlása. Ez a hatás leginkább Lettországnál jelentkezik, itt a legmagasabb a németek arányszáma.

Litvánia több változáson ment át. A Memel-vidék Németországgé lett, viszont a lengyel háború után birtokba vette Vilmát, egy széles határsávval együtt. Ez utóbbi rész anyanyelvi megoszlása 1931-ben a következő volt:

Anyanyelv		%
Litván	61.506	11.3
Orosz	19.838	3.6
Fehérorosz	15.348	2.8
Ukrán, rutén	653	0.1
Német	837	0.2
Lengyel	377.615	69.2
Zsidó	68.758	12.6
Egyéb	1.463	0.2
Összesen:	546.018	100.0

²¹⁾Nemzetiség.

²²⁾Memel-vidék nélkül.

A *mai Litvánia* nemzetiségi statisztikáját tehát következőképpen állíthatjuk össze (1923-as lélekszámviszonyok a mai területre értve, a németek leszámításával): 2,165.000 főnyi népességből *litván* 1,755.000 (71.2%), *orosz* 59.000 (2.4%), *fehérorosz* 21.000 (0.9%), *lengyel* 395.000 (16.0%), *zsidó* 210.000 (8.5%), *lett* 15.000 (0.6%).

*

Dániában nem vezetnek nemzetiségi statisztikát. (Az ország anyanyelvi szempontból megközelítőleg egységes, német kb. 1.2%.)

Norvégiában csak a lapp és kven anyanyelvüket mutatják ki. 1930-as adat szerint a lakosságból *lapp* 19.108 (0.6%), *kven* 7.804 (0.3%).

Svédország csak a finn és lapp anyanyelvűeket kérdezi. A svéd állampolgárok közül 33.929 *finn* (0.5%), ebből 6.481 *lapp* (0.1%) anyanyelvű volt (1930).

Hollandia anyanyelvileg egységes.

Belgium lakosságának anyanyelvi megoszlása: *vallon* (francia) 43.3%, *flamand* 51.1%, *német* 1.2%. Eupen és Malmédy kerületnek a Németbirodalomhoz történt visszacsatolásával a németek nagyrésze anyaországához került. (L. még föntebb.)

Luxemburg népességének anyanyelve a »luxemburgi német«, de majdnem mindenki beszél franciául is.

*

Nagy-Britannia és Írország. Walesben (Monmouthshire-vel) a *walesi* nyelvcsoporthoz tartozik a népesség 37.1%-a (ebből csak a walesi nyelvet beszélő nyelvet beszélő 6.3%). Skóciában *gélül* beszél 3.5% (ebből *gélül* és *angoléli* 3.3%, csak *gélül* 0.2%).

Írországban az *ir* nyelvet beszélő 13.3% (ebből *írül* és *angolul* 12.9%, csak *írül* 0.4%).

Franciaország. Csak Elzász-Lotharingiában (Haut-Rhin, Bas-Rhin és Moselle département-ok) kérdezik a használatos nyelvet. (Német 66.4%, német és francia 10.5%, francia 19.1 %.)²³⁾ Az egész országban becslés szerint *flamand* 200.000 (0.5%), *katalán* 185.000 (0.5%), *baszk* 100.000 (0.2%). A *breton* kisebbség számáról a becslések különbözők. (1—3 millió.)

Spanyolországban nincs hivatalos statisztika. *Katalán* kb. 4,750.000 (2.5%), a vitás eredetű *baszkok* száma 600.000-en felül van (kb. 2.5%).

²³⁾ Anyanyelvi statisztika az 1910. évi német adatok szerint: 1,874.014 lélekből német 1,634.260 (87.2%), német és egy más anyanyelvi 3.395 (0.2%), lengyel 1.919 (0.1%), francia 204.262 (10.9%), egyéb 30.178 (1.6 %).

Portugáliában szintén nem vezetnek nemzetiségi statisztikát.

Svájc lakosságának anyanyelvi megoszlása: német 70.2%, francia 20%, olasz 5.8%, raetoromán 1%.

Olaszországban nincs kimutatás a nemzetiségek megoszlásáról. Becslés szerint szerb és horvát 0.5%, szlovén 0.9%. A kb. 0.7%-nyi németek egyrésze a Németbirodalomba költözött.

Albánia sem vizsgálja a kisebbségek számát. Népességének kb. több, mint 75%-a albán, a többi szerb, török, görög és cincár (oláh).

Bulgária, Görögország és Törökország.

Anyanyelv	Bulgária %	Görögország %	Törökország ²⁴⁾ %
Bulgár	83.7	0.3	0.1
Görög	0.2	92.8	0.9
Török	11.1	3.1	86.3
Ormény		0.5	0.5
Egyéb	5.0	3.1 ²⁵⁾	12.2 ²⁶⁾
Összesen:	100.0	100.0	100.0

Szemlénk során végigfutottunk egész Európa tarka nemzetiségi képén. Ez a rövid áttekintés is bizonyítja, hogy a kisebbségi probléma megoldása fontos eleme Európa újjárendezésének.

Somogyi Gedeon.

²⁴⁾ Az ázsiai résszel együtt.

²⁵⁾ Ebből albán 2.2 %.

²⁶⁾ Ebből kurd 8.7%, arab 1%

FLAMAND ÉS WALLON KÉRDÉS

A BELGIUMI FLAMAND ÉS WALLON KÉRDÉS.

A városállamoktól eltekintve Belgium a világ legsűrűbben lakott országa: 30.506 km² területén 1938-ban 8.386.000 ember élt. Egy km²-re eső lélekszáma tehát 271.8 volt. A népesség összezsúfolódását ezen a területen annak kedvező földrajzi és gazdasági helyzetén kívül az idézte elő, hogy Belgium volt a nyugati kuliura egyik bölcsője. Azonban *szerkezetileg* ez az állam egy évszázados függetlensége óta magában hordja a részekrebomlás veszélyét, mert két különböző etnikumú nép alkotja: a franciával igen közeli rokon *wallon* (mely a franciának egy lájszó-lása) és a germánfajú *flamand*. Az ország keleti határán csekély számú német lakosság is él, azonban ez az 1%-ot kitevő népcsoport Belgium nemzetiségi viszonyaira alig van befolyással.

Belgium államszerkezete éppenolyan törekeny, mint a Szent Szövetség által 1815-ben mesterségesen létrehozott Nagy-Németalföldé volt, mely egész Belgiumot magába foglalta és amely 1830-ban a wallonok által megindított belga szabadságharc következtében bomlott a mai Hollandiára és Belgiumra. Csupán felekezeti téren van különbség, mert míg a wallonok és flamandok római katolikusok (Belgiumban az összlakosságnak kb. 94.0%-a római katolikus), addig a flamandokkal legközelebbi rokonságban álló hollandoknak 44.7%-a 1930-ban protestáns volt és csupán 36.4%-a volt római katolikus.

Ötéves belgiumi tartózkodásom alatt alkalmam nyílt a flamand és wallon népiélek beható tanulmányozására. Már külső megjelenésére is az erősen germán típusú, erőteljes, nagycsontú, szőke flamand éles ellentétet képez az átlagosnál kissé alacsonyabb termetű, vékony, sötétbarna hajú wallonnal, aki határozottan a francia faj jellegét viseli magán. A lelki tulajdonságok terén ez a különbség még szembeötlőbb. A flamand nehézkes mozdulatú és észjárású, jószívű, nyers, őszinte, bátor és becsületes.¹ A wallon fürge, gyors elhalározású, lobbanékony, kiismerhetetlen és könnyelmű. Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy a flamand a földműves elem, a wallon az iparos és entellektüel. Nyelvészeti szempontból a wallon a francia nyelv egyik tájszólása, míg a mai flamand nyelv (és a tőle csupán dialektikailag különböző holland) sokkal közelebbi rokonságot mutat a középfelnémethoz, mint a most

¹ Kétségtelenül a flamandok őseiről, a belgáknak nevezett, germán elemekkel keveredett gall törzsről jegyezte fel Julius Caesar a »De bello gallico« című munkájában: »Horum omnium fortissimi sunt Belgae« (Ezek közül — t. i. a gall törzsek közül — legbátrabbak a belgák).

beszélt néniét nyelv. Célkitűzések és aspirációk, művészet és ízlés tekintetében is igen nagy a különbség e két nép között.

Belgiumban nyelvi statisztikai adatok a három főnyelvről állnak rendelkezésre. Anyanyelv gyanánt a *leggyakrabban* beszélt nyelvet kérdezik. Az alábbi kimutatásban közöljük, hogy egyes népszámlálások időpontjában Belgium összlakosságának hány százaléka használta kizárólag vagy leggyakrabban a három nemzeti nyelv valamelyikét.

	1890	1910	1920	1930
Francia	45.7	42.9	44.1	43.4
Flamand	50.1	51.6	51.2	51.2
Német	0.5	1.0	0.6	1.2
Egyéb	3.7	4.5	4.1	4.2

Területi megoszlás tekintetében a szeparáció majdnem teljes. Belgium kilenc tartományából ötben flamanok és négyben wallonok vannak abszolút többségben. Az 1910. és 1920. évi népszéírások adatai szerint a csak egy nemzeti nyelvet beszélő 21 évesnél idősebb lakosság abszolút számokban a következő megoszlást mutatta.

Flamand tartományok

	Csak franciául		Csak flamandul b e s z é l t		Csak németül	
	1910	1920	1910	1920	1910	1920
Antwerpen	8.858	9.237	413.690	477.014	3.338	321
Brabant	258.628	309.572	326.945	334.914	2.732	575
Nyugat-Flandria	18.386	19.679	364.593	368.271	88	34
Kelet-Flandria	6.123	7.780	523.698	563.626	191	69
Limburg	5.994	6.132	113.826	129.516	127	37

Wallon tartományok

	Csak franciául		Csak flamandul b e s z é l t		Csak németül	
	1910	1920	1910	1920	1910	1920
Hainaut	717.337	768.287	9.547	9.387	256	62
Liège	473.249	521.775	7.883	8.476	5.173	4.288
Luxembourg	113.868	117.494	92	95	4.527	2.810
Namur	221.382	223.424	382	325	47	17

Szembeötlő, hogy Brabant tartományban, mely egyébként tisztán flamand jellegű, milyen nagyszámú a kizárólag franciául beszélő lakosság. Ennek oka az, hogy a főváros, Brüsszel, Brabant tartományban van. Brüsszel Belgiumnak egyetlen városa, ahol a lakosság majdnem fele részben a két anyanyelvből tevődik össze. Az 1919. évi

Versailles-i szerződésben Németországtól elcsatolt és Belgiumnak Ítélt Eupen és Malmédy városokat, körzetükkel együtt Liége tartományhoz kebelezte be a belga közigazgatás.² Érdekes, hogy ennek ellenére 1920-ban kevesebb csak németül beszélő lakosi mutattak ki Liége tartományban, mint a világháború előtt.

1846-ban a lakosság 57%-a használta a flamand nyelvet kizárólag vagy leggyakrabban, 1930-ban már csak 51.2%-a. Ennek oka Brüsszelnek és a flamand tartományoknak tudatos elfranciásítása volt. Az 1831. évi alkotmány — melyet pedig sokszor Svájcéhoz hasonlítanak — lehetővé tette, hogy a wallon kisebbség egy egész évszázadon keresztül a flamand többséget kisebbségbe szorítsa a nyelvhasználat terén. 1931-ig a közigazgatás és közoktatás⁵ nyelve francia volt. Csak az 1932. évi közigazgatási törvény biztosítja, hogy az egyes tartományokban a közigazgatás és iskoláztatás nyelve megegyezzen az ill. tartomány abszolút többségű népességének anyanyelvével.

Az a népek történetében egyedülálló anomália, hogy a kisebbség a többségi népet hosszú időn keresztül kisebbségi sorban tartsa, csak akkor válik érthetővé, ha az 1830 évi belga szabadságharc körülményeit vizsgáljuk:

1) Franciaország ebben az időpontban befolyásának tetőpontján állt. A hollandusok által elnyomott wallon kisebbség benne látta megszabadulóját.

2) Az új belga királyságban a wallonok alkották a legműveltebb réteget és ők hitték magukat a kormányzásra legkiválóbbaknak.

3) A szabadságharc Liége-ből — tehát wallon tartományból — indult ki.⁴

Ezek a tények eredményezték azt, hogy Belgiumot hosszú évtizedeken keresztül a wallon — illetve helyesebben francia — szellem kormányozta. Az 1831 február 4-én kihirdetett belga alkotmány teljes szabadságot biztosított az országban beszélt nyelveknek. Gyakorlatban azonban a flamand és német nyelv használata csak a magánéletben volt lehetséges. Már az 1831 szeptember 19.-i törvény kimondta, hogy Belgium hivatalos nyelve a francia. Igaz t ugyan, hogy e törvényt flamandul és németül is kihirdették, de ez a körülmény mitsem változtatott a lényegen.

A flamandság — mely a szabadságharcban együtt harcolt a wallonokkal a holland katonaság ellen — idejekorán

² Legutóbb a két elcsatolt várost és körzetét a német nép vezére és kancellárja rendeletűg visszacsatolta a Német Birodalomhoz.

³ Az egyházi elemi iskolák kivételével.

⁴ V. ö. Georges Ronx: La question flamande en Belgique. L'évolution d'une minorité. (Voix des Peuples, Génév, 1939. 1. sz. 35. old.)

észrevette azt a veszélyt, mely a wallon uralom és a franciásítás következtében nemzeti létét és nyelvét fenyegeti. »In Vlaanderen vlaamsch (Flandriában flamandul⁶) jelsszóval 1840 körül mozgalom indult meg, melynek célja a francia nyelvhasználat elleni harc volt.⁶ Eleinte csak irodalmi téren fejteit ki tevékenységet ,majd propagandisztikus munkásságát a politikára is kiterjesztene. Azonban megfelelő szervezet, politikai befolyás és politikus vezetőréteg hiánya miatt tevékenysége évtizedekig eredménytelen maradt. 1872-ben történt meg először, hogy az akkor már politikai szervezetbe tömörült flamand mozgalomnak (Flamand Katolikus Néppárt) sikerült parlamenti többséget szerezni az általa benyújtott törvényjavaslathoz, mely a bíróságok előtt engedélyezi a flamand nyelv használatát. A bírák wallonok lévén, ez eleinte csak tolmács utján volt lehetséges.

A nyelvhasználatért vívott tulajdonképeni harc ekkor indult meg. A közludatban ekkor kezdett derengeni az a tény, hogy a flamandság nem nemzeti kisebbség, hanem Belgium többségi népe.

Az 1900-as évek elején a flamand mozgalom már nagy méreteket öltött. Utcai felvonulások, manifesztumok, sajtó, színház, irodalom segítették elő a mozgalom célját, mély akkor még mindig csak a szabad nyelvhasználatra korlátozódott.

A világháború alatti német megszállás új irányt szabott a mozgalomnak. *Von Bissing* német tábornok 1917 januárjában létrehozta a »Flandriai Tanács«-ol (Raad van Vlaanderen). Ez volt a jelenlegi »aktivista« flamand mozgalom alapja. Az ötven tagot számláló tanács első ülését Brüsszelben tartotta 1917 február 11.-én. Itt felvetődött a flamand *területi szeparáció* kérdése, azonban ennek a német kormányzal formálisan ellenszegült. Németország terve egész Belgium flamandizálása volt: ez nagyjából megfelelt az aktivisták elgondolásának is, mert ebben a hosszú wallon elnyomás megtorlását látták. A tanács a német megszállás alatti időkben több fontos eredményt ért el: a brüsszeli és Louvain-i egyetemen az oktatás nyelve flamand lett, flamand akadémiát állítottak fel, megkezdték Brüsszel flamandizálásál, »Rijkswacht« íTévvvel flamand csendőrséget szerveztek, kimondták, hogy az újszülött gyermek anyanyelvét eredete határozza meg, flamand lett az egyedüli hivatalos nyelv a flamand provinciákban stb.

⁵ Flandria alatt a flamandok a flamand többségű tartományokat értik.

⁶ Nationalitätenstaat Belgien. (Nation und Staat, Wien, 1940, 5—6. sz. 185. old.)

A »Flandriai Tanács«nak voll egy dr. *Maertens* nevű tagja. A német megszállás alatt ő volt a flamand függetlenségi mozgalom élharcosa. A háború után 1920-ban, hazatérés vádjá miatt halálra ítélték, de az Ítéletet nem hajtották végre. Később amnesztiát kapott és hosszú időre eltűnt a közélet porondjáról.⁷

1922—1932-ig a flamandok elkeseredett harcot folytatnak céljaik eléréseért. Egyenkint vívják ki a »Flandriai Tanács által a világháborúban elért eredményeket. 1932-ben a fentebb megemlített közigazgatási törvény kiharcolásával győzelmük már tökéletes volt. 1937 nyarán a világháború alatti aktivisták érdekében benyújtott amnesztia kérvényt 95 szavazattal 75 ellenében a parlament elfogadja és ezzel elismeri, hogy »az aktivisták a világháború alatt hazaellenes dolgot nem cselekedtek.« Egy 1938 november 7.-én kelt királyi rendelet dr. *Maerienst* a Flamand kir. tudományos akadémia tagjává választja. 1938-ban a belga hadseregben külön flamand ezredeket állítanak fel, flamand vezényszóval.

A flamandok összes vágya tehát beteljesedett és mégis elégedetlenek. Egyetemi zavargások, utcai verekedések a flamandok és wallonok közt egészen a mostani német megszállásig napirenden voltak. Pedig a flamandizálás most már éppenolyan veszedelmes a wallonokra, mint egy századdal ezelőtt az elfranciásítás volt a flamandokra nézve.

Az 1937. évi hivatalos belga statisztika a következő népmozgalmi adatokai közölte:

a flamand tartományok lakossága	4,381.526 lélek
a wallon tartományok lakossága	3,037.237 lélek
Brüsszel lakossága	942.457 lélek

Három év alatt, 1934-től 1937-ig, a flamand tartományok lélekszáma több mint 83 ezerrel, Brüsszelé 23 ezerrel *lnövekedett* és a wallon tartományoké több mint 20 ezerrel *csökkenti*. Ezek a számok fényt vetnek a visszahatás természetére is. A wallon tartományokban flamand gócpontok keletkeznek: Charleroi és Liége városok flamand lakossága már meghaladja a tízezret. Ezenfelül a wallon *nafalitás állandó csökkenése*, — mely a *flamand természetes szaporodás folytonos emelkedésével* igen nagy ellentétet képez — sietteti a wallon területek flamandizálását, tekintve, hogy azok asszimiláló képessége állandóan hanyatlak.

A wallonok 1913-ban eszméltek fel a flamandizálás

⁷ V. ö. J.-L. Arel: La crise beige et les communautés popul aims flamande et wallone. (Voix des Peuples, Génévé, 1939. 3. sz. 138. old.)

veszélyére. Ekkor írta ugyanis Jules *Destrée* miniszter híressé vált »Lettre au roi« című levelét a királyhoz, melyben gazdasági és kulturális természetű sérelmekről panaszkodik. Ma a »Független Wallon Párt« (Parii wallon indépendant) küzd a wallon érdekek megvédéséért. A wallon célkitűzés a Franciaországgal való egyesülés.

A flamandok pedig ugyanilyen célzattal tekintenek Hollandia felé. Amilyen mértékben távolodnak el a wallonoktól, ugyanolyan mértékben közelednek a testvér hollandusokhoz.

Ez a két hatalmas erő állandóan dolgozik. Azt hisszük, túlzás nélkül állítható, hogy a mostani háború nélkül, előbb vagy utóbb, forradalom tört volna ki Belgiumban. Hiszen ennek előjelei az állandó kormányválságokban már 1938 óta megmutatkoztak.

Mi lesz Belgium sorsa a jelenlegi háború után? A wallon tartományok csatlakozni fognak-e Franciaországhoz és a flamand tartományok alkotórészeit fogják-e képezni egy 17 milliós Nagy-Németalföldnek, mely Witzand-lól (Boulogne mellett) a tengerpart mellett Dunkerque-et, Belgiumot és Hollandiát egyesilené egészen a friz szigetekig, illetve a dán határig?

Erre a kérdésre ma még korai lenne jxmtos feleletet adni. Valószínűnek látszik, hogy a mostani háborút megelőző Belgium területi statusquója nem fog teljesen érintetlen maradni.

Ruh György.

IRODALOM.

Elekes Dezső: Hazánk, népünk, szomszédaink. Az ezeréves, a trianoni és a megnagyobbodott Magyarország ismertetője.

A Magyar Statisztikai Társaság és a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézete kiadása I

Budapest, 1940. 126 l. A Magy. Stat. Társ. kiadványai: 13. sz.

A könyv az előszó szerint: filmje a múltnak, tükre a jelennek, lel-tára egy kis ország nagy értékeinek. Aligha lehet száz egynéhány oldalon több történelmi, földrajzi, kulturális, gazdasági és demográfiai adatot élvezhető formában összehordani és szerves egybe fűzni, mint az előttünk lekvő honismertető teszi. A nemzetiségi kérdést is korszerű megvilágításba helyezi a munka. A szomszédokról szóló harmadik rész közép-európai háttérbe állítja Magyarországot, megállapítván, hogy a szétesett Dunamedencét központi sejtjéből kell újjáépíteni.

A Toldy-Kör Évkönyve. A választmány megbízásából szerkesztette Csiszár István.

Concordia, Pozsony. 175 l.

A harminc tanulmány, novella, vers és beszámoló keresztmetszetét adja a szlovákiai magyarság szellemi életének, úgy, ahogy az a Toldy-Kör társadalmi egyesületében visszatükröződik. Nemzetiségi és művelődéstörténeti kapcsolatai miatt külön megemlíthető a Hollós Mátyás emlékének szentelt három tanulmány.

Szlovákiai Magyarok Könyvtára. Szerkeszti Csáky Mihály és Aixinger László.

Kiadja a Toldy-Kör, Pozsony, 1940.

Tíz kis füzet (átlagban 16 oldalnyi terjedelemben) — ugyanannyi jól ismert kisebbségi harcos neve — jelzi a szlovákiai magyar kulturális igények magas színvonalát. Sorra véve: Esterházy János a magyar családról, Csáky Mihály magyar sorskérdésekről, Környei Elek Fadrusz Jánosról, Szalatnai Rezső a Szepességről és Juhász Gyuláról, Peéry Rezső a perem-magyarokról, Aixinger László a szülőföldről, Pozsonyi Anna az otthon igézetéről elmélkedik. Győry Dezső»Magyar Hegyibeszéd« című verseiből mutat be néhányat és az utolsó füzet a szlovákiai magyar költők kis antológiája. Mint minden kisebbségi könyv, ez is azzal a kéréssel fordul az anyaország olvasóihoz, hogy terjesztésével támogassák és újabb kötetek megjelenését tegyék lehetővé.

Környei Elek: Nyugati őrhelyen. Jegyzetek a szlovákiai magyar lélekről.

Veritas kiadóvállalat, Pozsony. 1939. 56 l.

Szerző a szlovákiai magyar írógárda ismert alakja. E könyvecskében, melyhez Esterházy János irt előszót, naplószerűen rajzolja meg a kisebbségi magyar lélek arculatát a megpróbáltatások súlyos óráiban. A komáromi történelmi napok egyik legdrámaibb jelenete kétségtelenül az volt, írja a szerző az első sorokban, amikor a tárgyalások megszakadásának idejében az öreg vármegyeházig zengett az esti szellőben a környező uccákon álldogáló hatalmas tömeg éneke: megbűnhődte már e nép a

múltat s jövődőt... Minden nemzeti ünnep- és gyásznapnak meg van a maga jelentősége a kisebbségi életben. A nyugati örökre szorultak részére pedig, amint a naplószerű feljegyzések bizonyítják, ezek az őszi napok voltak a leggyászosabbak.

G. J. L.

SZEMLE

A Nyilaskeresztes Párt nemzetiségi törvényjavaslata

Hubay Kálmán és Vágó Pál, a Nyilaskeresztes Párt két országgyűlési képviselője új »nemzetiségi törvényjavaslattal« lépett minap az országgyűlés elé. A javaslatot általános elutasítás fogadta, mivel a közvélemény úgy találta, hogy az nemcsak, hogy ellenkezik a magyar alkotmány alapelveivel, de veszélyezteti is a magyar állam és a politikai magyar nemzet egységét.

A javaslat bevezetésében ugyan beszél »politikai magyar nemzetről«, mely fogalmon még ugyanazt véli érteni, mint az 1868-as Deák-Eötvös-féle nemzetiségi törvény, melynek alapelve az egyéni bevallás, vagyis egy-egy nemzetiséghez való tartozás egyéni vállalása és kinyilvánítása volt, mikor is azonban nemzetiségre való különbség nélkül Magyarország összes lakóssai az egységes és oszthatatlan politikai magyar nemzet tagjai. A »politikai magyar nemzet« fogalma igyekezett áthidalni a nemzetiségi kérdésben 1848 reformjai és 1849 ellentétei által támadt ellentételt s különbségeket Magyarország lakóssai között. A »politikai magyar nemzet« megfogalmazása kitágította és »demokratikussá« tette a »gen's Hungara« és a »Populus Werbőczianus« eddig rendi, nemesi, tehát osztályszempontú nemzefogalmát; szerinte az ország egész lakossága odalépett a »populus Werbőczianus« helyére. Mint ahogy a régi magyar rendiség sem volt népi és nemzetiségi értelemben kizárólagosan magyar népiségé, fajiságú, vagy anyanyelvé, úgy méltányolta a Deák—Eötvös-féle »politikai magyar nemzet« is az ország lakósságának nemzetiségi különbségeit. Miközben módot nyújtott a nemzetiségi hovatartozást az individuális: alapelv jegyében vállaló nemzetiségi lakosok testületi és kulturális szeri vezkedésére, mindenben fenntartotta az ország egységét; nem ismert el területi és »kollektív« alakú szervezkedési formákat, melyek veszélyeztethették volna az akkori politikai viszonyok között (különös tekintettel a balkáni és közelkeleti kérdésben, valamint a szláv gondolat terén akkora tevékenységet kifejítő közeli Oroszországra) az egységes és oszthatatlan magyar államot.

A Nyilaskeresztes Párt nemzetiségi törvényjavaslata egy csapással szakít a magyar közjog és a magyar nemzetiségi jog eddigi történelmi és emberi alapelveivel. A magyar közjogban és a magyar államgondolatban eddig ismeretlen formákat akar behozni, a nemzetiségeket zárt közjogi formákkal teszi s nekik autoritativ alapon az állammal szemben hatalmat és képviselőlet biztosít. Miközben az ország valamennyi polgárának kötelezővé teszi az u. n. »nemzeti kataszterbe« való beiratkozást, vagyis a nemzetiségi hovatartozás kinyilvánítását, behozza azt a különösen ható megoldást is, hogy az egyik »nemzetiség kataszteréből át lehet iratkozni a másikba és így többször is lehet »nemzetiséget változtatni«. Ezen túl azonban nem mondja meg, hogy mi a nemzetiségi hovatartozás pozitív ismérve: a bevallás-e, a leszármazás-e, a szülők elhatározása és bevallása-stb. A nemzetiségek képviselőletének jogszabályalkotási jogot biztosít azokon a területeken, melyeket az illető nemzetiség »nemzeti területének« nyilvánít, de nem mondja meg, ezek az így alkotott jogszabályok milyen módon egyeztethetők az ország törvényhozásának határozataival. Áltá-

lában az egész javaslat alkalmas arra, hogy az ország társadalmát különböző egymással szembenálló felekre, táborokra, rétegekre ossza és alkalmas arra is, hogy veszélyeztesse Magyarország egységes és oszthatatlan területi állagát, valamint a polgároknak a törvény előtti jogegyenlőségét. Nem is szólva emellett arról, hogy a Nyilaskeresztes Párt törvényjavaslata nem számol a magyarországi nemzetiségek különböző jellegével, állapotával és az országba való bejövetelének különböző időpontjaival, ami már csak a magyar állam és az államalkotó nemzet iránti kapcsolatok szempontjából is fontos kérdés. A Nyilaskeresztes Párt javaslata így veszedelmes jogtalanságokat is teremthet — elsősorban épp az államalkotó magyar nemzet kárára — s a nemzetiségek közötti békétlenségre is vezethet, mert látszólagos egyenlősítési szándéka és merev jogi dogmatizmusa mellett nincsen tisztában a valóság követelményeivel. Hogy csak egy példát mondjunk, a magyarországi németiséget egészen más szempontok szerint kell elbírálnunk, mint a kárpátaljai magyarorszoikat, avagy a szlovákokat.

A javaslat éppen abban az időpontban érkezett, mely semmiképp nem alkalmas — már csak a körülöttünk zajló külpolitikai események miatt sem — az ily kérdések ilyen formában való felvetésére. A javaslat akkor történt, miközben a kormányzat a körülmények gondos mérlegelésével elindult azon az úton, hogy például milyen módon lehetne igazságosan megoldani a kárpátaljai nép belső életének és fejlődésének kérdéseit. A Nyilaskeresztes Párt javaslata zavarta a fejlődés nyugodt menetét s az ország társadalma hamar felismerte, hogy egyes részletei az ország egységére mennyire veszedelmesek.

G. L. dr.

KISEBBSÉGI SORS.

Románia.

E történelmi napokban éberren figyeli minden magyar az erdélyi magyarság sorsának alakulását. Magyarország súlyos aggodalmát híven tükrözi vissza Közi-Horváth József képviselő interpellációja a magyar képviselőházban. Az elhangzott fenyegetések, hogy Erdélyben vérfürdőt rendeznek a magyarság kiirtására, végzetes következményekkel járhatnak. Tiltakozunk "kell az ellen is, hogy a Besszarábiából és Észak-Bukovinából menekülő románokat a magyarság nyakára Erdélyben letelepítsék. A nemzetiségi jogok tiszteletben tartása ma már sine-qua-non-ja minden kisebbségpolitikának. Ez tükröződik vissza gróf Teleki Pál beszédéből is. Hans Ottó Rothnak a kisebbségi miniszterség felajánlása, ha átlátszó gesztus is, már jelzi, mintha végre Románia is megérezné az új idők követelményeit...

*

Súlyos, de még nem jogerős ítéletet hozott a kolozsvári katonai törvényszék Suta István és Suba Károly dr. kolozsvári ügyvéd ügyében. A katonai törvényszék Sutát hazaárulás vádjával 18 évi kényszermunkával, Suba Károlyt pedig hasonló váddal 20 évi kényszermunkával sújtotta.

A műkedvelői színjátszás elé gördít újabb akadályokat egy miniszteri rendelet, melynek értelmében a jövőben mindazoknak, akik színi előadásokat akarnak rendezni, külön kérvényt kell benyújtaniuk a Színházak és operák igazgatóságához.

A romániai kisebbségek ellen használt egyik leghatásosabb román fegyver a telepítés. A szenátus f. év április 2-iki ülésén került sor az új telepítési törvényjavaslat tárgyalására. Ennek kapcsán mondott beszédében Jonescu Siseti földművelésügyi miniszter elismerte, hogy az 1920-ban megkezdett telepítési akció jelentős arányokat öltött. All ez főleg a nyugati határra, ahol 36.501 családot telepítettek le 356.768 hektár területen. A te-

lepítési törvény képviselőházi vitája során Jinga volt nemzetgazdasági alminiszter beszédéből leplezetlenül tárult fel a sovén románság elnemzeti-etlenítő törekvése. A telepítésnek az is a célja — mondotta — hogy minél több román érzést és gondolkodást vigyenek ezen a réven is más nemzetek tömegei közé.

*

A magyarnyelvű oktatás hiányossága és elégtelen volta tűnik ki az evangélikus egyházkerület közgyűlésén közölt adatokból is. Az elemi iskolába járó iskolaköteles evangélikus gyermekek összlétszáma 1343 fiú és 1279 leány, azaz összesen 2622, akik közül csupán 138 fiú és 146 leány jár evangélikus felekezeti iskolába.

Az egyházak és az állam közötti viszony javulását igyekezik előmozdítani a luteránus szuperintendencia kissé elkésett elismerése. Az elismerés mintegy harminnégyezer magyar hívőt érint.

Nagyjelentőségű egyházi esemény a Szentszékkel kötött egyezmény román részről való ratifikálása.

A szatmári kisebbségi iskolák államsegélyét az 1940/41. költségvetési évre 100.000 leiről 150.0(H) leira emelték fel. Sepsiszentgyörgyön a felekezeti iskoláknak 50.000 lei segélyt, Marosvásárhelyen a négy fiúiskolának egyenként 32.500 leit, a két leányiskolának egyenként 32.000 leit utalványoznak. Kolozsváron a kisebbségi iskolák államsegélyére 1,100.000 lei jut, ugyanakkor a román iskolák ez évben is 3,700.000 leit kapnak!

*

A Magyar Népközösség szervezkedésének folytonosságát igyekezik biztosítani és fenntartani Erdély magyarsága. Ez nem éppen könnyű feladat és szívós kitartó munkát igényel. Kolozsvár magyarságának egyharmada tagja már a szervezetnek. A hunyadmegyei és bukaresti tagozat is megalakult s a kolozsvári tagozat egészségügyi szakosztálya rövid fennállása alatt is hatékony tevékenységet rejtett ki.

A brassói magyarság élénk közösségi élete tűnik fel, ha meggondoljuk, hogy a városban 86 különféle magyar intézmény van. A négy hitfelekezetnek ebből 41 egyházi intézménye van. Sajnálatos ezzel szemben, hogy a háromszéki népközösségi alosztály alig fejt ki érdemleges tevékenységet, holott erre a színmagyar többségé vármegyében minden előfeltétel megvolna.

Az Erdélyi Gazdasági Egylet jelentősége mindinkább növekszik az erdélyi magyarság életében s ezért nagyfontosságú feladat a szervezés intenzívvé tétele. Eddig mintegy ötvenezerre tehető a beszervezett gazdák száma, de ez csak a gazdatársadalom középső osztályára terjed ki, a földművelés alsóbb rétegeinek megszervezésére eddig nem került sor.

A céhszervezés bevezetése óta Kolozsváron 15 cég, illetve szakszervezet működik 5371 taggal s a szervezetek 11 könyvtárában 9000 kötet áll az érdeklődők rendelkezésére.

*

A Magyar Távirati Iroda bukaresti jelentése szerint a Nemzet Pártja vezetősege közzétette a pártba való belépés és felvétel feltételeit. Mindenkinek személyesen kell átnyújtania írásba foglalt felvételi kérvényét. A jelentkezőket nyilvántartásba veszik és elismervényt adnak nekik. A kisebbségi jelentkezőket külön tartják nyilván. Ugyanakkor kisebbségi statisztikát is készítenek, ezért minden kisebbségi jelentkezőnek be kell jelentenie személyi adatait, lakhelyét, foglalkozását, életkorát és azt, hogy melyik kisebbségi csoporthoz tartozik. A felvétel egyik feltétele férfiagnál és nőknél a betöltött 24. életév.

Jugoszlávia.

A jugoszláv állam nagyjelentőségű átalakuláson megy keresztül. Külpolitikailag új irányokba tájékozódik, mert Párizs felé a kötelékek megszakadtak. Az eddigi rideg viszony a bolsevista Oroszországgal szemben,

a megváltozott körülmények folytán, barátságossá válik. A két ország között nem régen helyreállították a diplomáciai kapcsolatokat.

Belpolitikailag pedig az államszervezet épül át. A szerb-horvát ki-egyezőssel egy ma még át nem látható jelentőségű folyamat indult meg. Két gócpontja van ennek a tisztulási mozgalomnak: az egyik Belgrád és a másik Zágráb. A vajdasági magyarság most fogja eldönteni, hogy melyik mellett foglaljon állást. Az államon belül folyó küzdelem a szerbek és horvátok között — előbbieket az elsőségért, utóbbiak az egyenjogúságért harcolnak — arra inti a magyar népcsoport vezetőit, hogy kisebbségi létüket a legjobban biztosító politikát folytassák. Miután a szerbek, csakúgy mint a horvátok, a saját érdekeiket követik, amikor a magyarság szavazatainak elnyeréséről van szó, vajdasági politikusaink sem foglalhatnak el »semleges« álláspontot.

Várady felveti af kérdést: hasznos-e a magyar népcsoportra nézve, ha egyik fele Belgrád, a másik pedig Zágráb felé húz, ami szétforgácsolja a magyar erőket. Javasolja, hogy döntsenek a Vajdaság szétszakítása ellen és Belgrád mellett, azzal, hogy a magyarpárt újjáalakításának lehetősége legyen a megegyezés alapja.

A másik irányt Nagy Iván képviseli, ő a horvátokkal az önkormányzat kiharcolásáért száll sikra. Úgy véli, hogy az összes vajdasági népek számára a legkedvezőbb megoldás a Vajdaság teljes önkormányzata. Enélkül a magyarság minden joga csak írott malaszt maradna. A magyar érdekek szempontjából mind a két iránynak lehet létjogosultsága, de fontos, hogy a magyarság egységét megőrizze.

Mindenesetre a magyar-jugoszláv baráti viszony, vendéglátás, kulturális kiállítások és gazdasági kapcsolatok állandósítják azt a légkört, mely mind a két nemzetre a mai időkben hasznosnak bizonyult.

*

A jugoszláv közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki a kisebbségi iskolák felállításáról. Magyar tagozatú iskolák megfelelő számú kisebbségi lakóssal bíró községekben létesíthetők, ha az új osztálynak 25, illetve 30 tanulója van. A kisebbségi tanulók beiratásáról a szülők határoznak. A kisebbségi osztályokban működő tanerőknek az illető kisebbség nyelvét is tökéletesen kell bírniuk. A dunai báni hivatal máris utasítást adott ki a szabadkai elemi iskolák magyar tagozatainak felállítására.

Egy korábbi statisztika szerint (1. Stud, II. évf. 22. sz.): a 467.658 lelket számláló jugoszláviai magyarság 3.9%-os arányszámának megfelelően jogot tart 9/7 alsó- és felsőfokú népiskolai osztályra, 1.205 tanítóra és 55.916 tanulóra. Ezzel szemben csak 452 (1.8 %) alsó- és felsőfokú népiskolai osztály van 446 (1.4%) tanítóval és 26.605 (1.9%) tanulóval. A különbséget pótlását a legsürgősebben követeli a vajdasági magyarság.

Szlovákia.

A nagy nyugati hadjárat a »visszatartott lélegzet« csöndes állapotát idézte elő/Magyarország és Szlovákia között így újabban a politikai hangulat kielégítőnek volt mondható, bár megzavarását itt-ott megkísérelték. Szlovák körök rágalmazó bírálatot mondtak Magyarország külpolitikájáról. Hiú ábrándnak bizonyult azonban az a törekvésük, hogy a tengelytől való állítólagos eltávolodásunknak látszatát kimutassák.

Némi elégtétellel nyugtázhatja a kisebbségi figyelő, hogy a nemzeti gyűlés egyik szlovák istápolója magas hivatalától távozni volt kénytelen. Mach Sándor, a Hlinka-Gárda főparancsnoka tisztségéről lemondott. Utódjául Tiso államelnök Galan Ferencet nevezte ki.

Junius 23-án az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt országos végrehajtó bizottságának ülésén Esterházy János tájékoztató beszámolót mondott. Az új Európa kialakításában a szlovákiai magyarságnak is ki kell vennie részét, a fiatal szlovák állam építőmunkájába be kell kapcsolódnia. Esterházy türelemre intette a magyarság

táborát. Ma még áthághatatlan falként áll minden magyar kezdeményezéssel szemben a mesterségesen táplált ellenszenv és gyűlölet.

Az ezidei máriavölgyi zárandoklat újból bebizonyította, hogy a pozsonyi magyar népcsoport nem »quantité negligible«, legfeljebb politikai vezércikkben lehet letagadni, de a közéletből eliminálni — soha. A június elején rendezett három könyvnapon megnyilvánult érdeklődés a szlovákiai magyarok irodalmi tevékenysége iránt is a két nép közeledését szolgálhatta volna, ha a szlovák irányított sajtó nem hiúsítana meg minden ily kísérletet.

Június hónap elején sajtóértekezletet tartottak Durcsanszky külügyminiszter elnökletével. A cél az volt, hogy szorosabb kapcsolatot teremtsenek a hatóságok és a sajtó között. A zsidókérdéssel kapcsolatban a még Szlovákiában tartózkodó csehek helyzete is szóba került. Durcsanszky adatai szerint, az elmúlt húsz esztendő alatt 200.000 cseh telepedett meg Szlovákiában. 1938 végén még 21.318 cseh volt állami szolgálatban. Csalátagjaikkal együtt mintegy 60.000-re tehető számuk. Az utolsó két év alatt a cseh hivatalnokok száma, elbocsátások folytán, 1585-re apadt. Az állami hivatalnokok helyzetéhez hasonlóan alakult a magánvállalatoknál elhelyezkedett csehek sorsa is.

A zsidókérdés megoldása valamivel nehezebb, mert a legjobb szlovák hazafinak is két-három protezsált zsidója van és rengeteg közbenjárás akadályozza a kérdés elintézését. 1938 végén Szlovákiában 85.000 zsidó élt. Állami szolgálatból 321 zsidót bocsátottak el, de számos zsidó orvos, mérnök és ügyvéd nem volt helyettesíthető. 443 zsidó ügyvédtől már megvonták a gyakorlás jogát. Törvényjavaslat készül a zsidó kézen lévő házak kisajátítására vonatkozóan. Megkezdődött a zsidóknak munkatáborokba való behívása is. Eddig 750 zsidó vonult be.

A magyar-szlovák kereskedelmi tárgyalásokról Pólyák miniszter nyilatkozott. Cáfolta a tárgyalások megszakításának hírért; időnkint csupán félbeszakították azokat statisztikai adatok beszerzése céljából. Általában nagy közeledést érzél és bizakodva tekint a még elintézetlen súlyosabb kérdésekre. A földbirtokrendezés után az állampolgársági, majd az amnesztia és pénztermészetű kérdések kerülnek tárgyalásra.

Június 22-én tartotta meg a Bartók Béla Dalegyesület tisztújító közgyűlését. Elnöke Aixinger László, karnagy Németh István. Célkitűzésük továbbra is Kodály—Bartók magyar zenekultúrájának terjesztése.

MAGYARORSZAG TRIANONI SZETDARABOLASA ES HARMOSZORI TERULETGYARAPODASA.

AZ EGYES ALLAMOK TRIANONI BESZTERESESE
1910. évi megtámasztás alapján

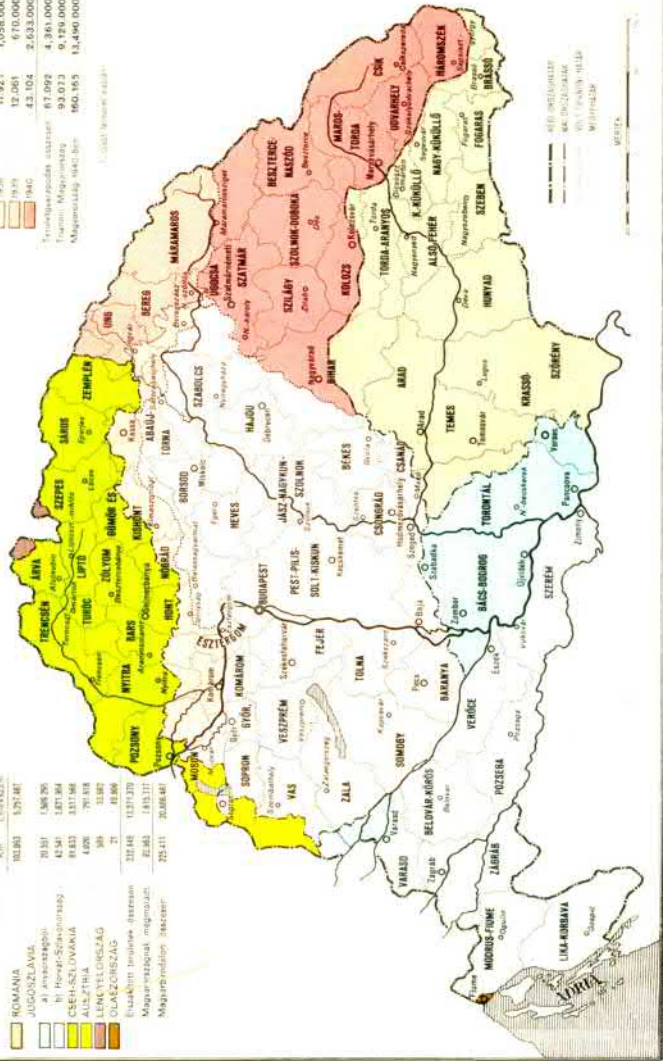
ROMANIA	Km	ÉVIKÖZLETS
ROMANIA	302.963	1.271.487
JUGOSZLAVIA		
a) avesztarapoli	79.537	1.585.295
b) horvati-szlavonias	42.540	1.871.864
CSEHOSZLOVAKIA	11.833	1.217.968
UKRAJNA	79.485	1.182.478
LENKOLDOZSZAIG	58	11.887
OLASZORSZAIG	71	18.886
Egyesitett terület összesen	322.149	1.137.139
Magyarországi megmaradt	21.863	1.013.337
Magyarországi összesen	322.149	2.030.476

Területgyarapodás

ÉVKÖZLETS	1910	1921	1938
1910	11.927	1.058.000	
1921	12.061	670.000	
1938	43.104	2.633.000	

Területgyarapodás statisztika:

Terület	Magyarországi	1910	1921	1938
Magyarországi terület	93.073	4.381.000		
Magyarországi terület	860.953	9.178.000		

Dr. J. A. SZÖRNYI FÖLDRAJZ TANTÁRSÁG, BUDAPEST

KISEBBSÉGVÉDELEM

Budapest, 1940.

III. évfolyam. 5—6. szám

A KISEBBSÉGVÉDELEM ÚJ FELADATAI.

Az elszakított területek visszatérése új helyzetet teremtett a kisebbségi kérdés terén is.

Az országhatáron kívül maradt magyarság fokozottabb gondozásra és védelemre szorul már számbeli megfogyatkozása miatt is. De azért is, mert a határrevíziók, jóllehet korlátozottak voltak, a türelmetlenséget — legalább is pillanatnyilag — az utódállamokban maradt kisebbségekkel szemben megnövelték. E kisebbségek belső szervezkedésének és a magyar állam gondviselésének erősítése, valamint a Népszövetség letűntével ma már papíron sem létező védőszervezet helyébe új rendszer kiépítése hivatott az erőteljesebb kisebbségvédelem megvalósítására.

A másik oldalon változott a helyzet a hazai kisebbségek szempontjából is. Magyarország a legnemzetibb államok egyikéből 20%-ig nemzetiségi állammá vált, tehát az ország minden ötödik lakosa kisebbségi sorsba jutott.

A kisebbségi sors a trianoni Magyarországon sem jelentett másodrendűséget. A nemzetiségek nálunk eddig is mintaszerű bánásmódban részesültek, a megnagyobbodott Magyarország pedig a legmesszebbmenő jogokat kívánja biztosítani a nemzetiségeknek, természetesen a tételesen szabályozott, megfelelő szervezettel ellenőrzött viszonyosság alapján. A kisebbségvédelem kölcsönösségen alapuló példaszerű megoldását követeli a *humánus*, s a modern állam ama rendeltetése is, hogy az emberi boldogság maximumát igyekezzék megvalósítani. Amint eltűnt a régebben ember és ember között oly nagy különbséget tevő rendiség és vallás deminutiv jelentősége, éppúgy a múlté kell, hogy váljék az a különbségtétel is, amely másodrangú állampolgárként kezelte az idegen nemzetiségűt. A szentistváni gondolat alapján álló Magyarország régen felemelkedett erre a magaslatra s észszerűen nem is képzelhető el, hogy a kisebbségek elnyomására törekedjenek oly államok, amelyeknek népéből más államokban is élnek nagyobb számban kisebbségek. Erre a belátásra el kell jutniuk a többi államoknak is, különösen a Dunamedencében, ahol lehetetlenség úgy megvonni az államhatárokat, hogy azok népi határvonalakkal essenek egybe.

Az országgyarapodással nemcsak a megnagyobbodott magyar állam, de állampolgárainak kötelességei is megnövekedtek. A nemzeti erők egybefogására ma fokozottabban van szükség. A visszacsatolt területek népe még nem talált egymásra s azt a magyarságot, amelyet kisebbségi sorsában idegen elnyomás ellen védelmeztünk, ma nem egyszer egymás ellen kell védelembé venni. Kelet lélekemelő, felejthetetlen visszatérését ne zavarja meg ünneprontás. Még tart a világegés, hatalmas léptekkel dübörög előre a történelem. Magyar és magyar fogja meg szorosabban egymás kezét, de fogja meg a kezét az ország más nemzeti-szerű polgárainak is s tekintse őket testvéreinek.

Folyóiratunk célkitűzését is ezekhez a gondolatokhoz igazítjuk. Eddig, amíg Magyarország kisebbségeinek száma jelentéktelen volt, de jóval nagyobb számú volt a határontúli magyarság, szinte kizárólagos feladatunk az elszakított magyar kisebbségek védelme volt. Ma az elszakított magyarság elhagyatottabb helyzetében szükséges még éberebb figyelése és védelme mellett folyóiratunk programja a Magyarországon élő kisebbségek kérdéseivel való beható foglalkozással bővül ki.

A ROMÁNIAI MAGYARSÁG JOGI HELYZETE A BÉCSI DÖNTÉS IDEJÉBEN.*)

Amikor 1940 augusztus 30-án a bécsi Belvedere palotában a tengelyhatalmak döntése a magyar—román határrevízió kérdésében megtörtént, a trianoni szerződés folytán Romániához csatolt magyarság életében is lezárult egy majdnem huszonnégy évig tartó, kisebbségi sorsban eltöltött korszak. A magyarság nagyobb része, közel egy millió magyar, visszakerült az anyaországba és többséggé lett, a kisebb rész, több mint félmilliónyi magyar, továbbra is megmaradt kisebbségnek Romániában. A Magyarországhoz csatolt magyarság végkép kikerült a román fennhatóság és a román törvények hatálya alól. De a Romániában maradt magyarság helyzete is lényeges változáson fog keresztül-menni, mivel sorsát a bécsi döntésből előreláthatóan új alapokon, a magyarországi románokkal való kölcsönösségnek megfelelően fogják rendezni.

A trianoni határok között élt romániai magyarság eddigi kisebbségi élete tehát mindenképpen a múlté s e két évtizedes magyar történelem határkövénel, a szükséges történelmi távlaton

*) A tanulmány szerzője, Miké Imre országgyűlési képviselő, az erdélyi magyarság egyik vezetője, korábban *Böloni István* néven írt folyóiratunkba.

innen, de a közelmúlt eleven emlékein keresztül tanulmányunk célja annak a törvényes és törvényen kívüli helyzetnek felvázolása, amiben a romániai magyarság a bécsi döntés idejében élt. A magyar—román határrevíziót történelmi és néprajzi szempontok mellett a romániai magyarság tarthatatlan helyzete tette szükségessé. E tanulmány a magyarság jogi helyzetét veszi kiinduló pontnak, de ezzel párhuzamosan az ettől meglehetősen távol álló tényleges helyzetre is igyekszik rámutatni. Mindezzel kettős célt kívánunk szolgálni. Egyrészt megmutatni a magyar múlt igazi arcát Romániában, másrészt tanulságokkal és irányelvekkel szolgálni Magyarországot új nemzetiségi politikájának.

A gyulafehérvári pontok és a párisi szerződés.

Amikor az erdélyi románok 1918 december elsején Gyulafehérváron kimondották Magyarország románlakta területeinek az Ókirálysággal való egyesülését, az egyesülési határozatok harmadik szakaszában az együttélő népek sorsára vonatkozóan is rendelkeztek. A gyulafehérvári határozat teljes nemzeti autonómiát ígért az itt élő népeknek, aminek keretében mindenki saját nyelvén, saját közigazgatással és saját kebeléből választott egyének útján kormányozza önmagát, a törvényhozásban és központi kormányban pedig a népesség számarányában nyer képviselést. E kisebbségi nemzeti önkormányzatot a teljes vallás-, sajtó-, gyülekezési és egyesületalakítási szabadság egészíti ki.

A gyulafehérvári pontokat a békekonferencián mint az önrendezés tényét könyvelték el s a trianoni szerződés megkötése előtt a nagyhatalmak Nagyrománia elismerésének előfeltételként, az ellenálló román kormányt ultimátummal külön kisebbségi szerződés aláírására kötelezték, ami 1919 december 9-én Párisban meg is történt. A Szövetséges és Társult főhatalmak (Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán) és Románia között így létrejött egyezmény a következő jogokat biztosította a kisebbségi magyarságnak: az élet és szabadság védelme (2. §), a román állampolgársághoz való jog (2—7. §§), jogegyenlőség (8. §), iskolák és társadalmi intézmények fenntartása (9. §), magyar nyelvű állami iskolák és közsegélyhez való jog (10. §), végül a székely és szász közületek egyházi és iskolai önkormányzata (11. §).

A szerződés 12. szakasza szerint az ország faji, vallási vagy nyelvi kisebbségeihez tartozó személyeknek a szerződésben biztosított jogai nemzetközi érdekű kötelezettségek és e jogok a Nemzetek Szövetségének védelme alatt állanak. A népszövetségi tanács bármelyik tagjának joga van, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek megsértésére, vagy a megsértés veszélyére felhívja. A később kialakult népszövetségi eljárás szerint maguk a kisebbségek is felhívhatják a szerződés megsértésére, illetve annak veszélyére a Népszövetség figyelmét, a panasz azonban

csak akkor kerül a Tanács elé, ha valamelyik tanácstag magáévá teszi azt, ami a romániai magyarság harmincnégy panasza közül csak három esetben fordult elő. Harmincegy esetben a panaszokat hármás és ötös bizottságok tárgyalták le és vagy elfogadták a román kormány válaszát, vagy pedig kompromisszumos megoldást igyekeztek hozni. (Lásd: Dr. Mikó Imre: A romániai magyarság panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt. „Hitel“ kiadás, Kolozsvár 1930).

Ügy a gyulafehérvári egyesülési határozat, mint a párisi kisebbségi egyezmény *alaptörvény* jellegével bír, mivel a gyulafehérvári határozatok világosan kimondják, hogy az új Románia az abban lefektetett alapelveken épül fel, a kisebbségi szerződés első szakasza pedig úgy intézkedik, hogy a szerződés 2—8. szakaszait Románia „alaptörvényekül ismeri el, amivel szemben semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz ellentmondásban és nem lesz hatályos“. Nagyrománia törvényhozása a gyulafehérvári határozatok közül csak az első, egyesülést kimondó szakaszt iktatta törvénybe 1920 január elsején, a párisi szerződést pedig egyszerű törvénnyel ratifikálta 1920 szeptember 26-án. Az 1923. évi alkotmány meghozatala alkalmával egyik alaptörvényt sem cikkelyezték be az alkotmányba. Ennélfogva a „lex posterior derogat priori“ elv alapján későbbi törvények sorozata hatálytalanította a kisebbségek alaptörvény jellegű, de csak egyszerű törvényerővel bíró jogait.

Két alkotmány.

Nagyrománia két alkotmánya, az 1923 március 29-i szabadelvű és az 1938 február 27-i rendi alkotmány közül tehát egyik sem ismeri el a kisebbségek gyulafehérvári és párisi szerzett jogait s ezek helyett bizonyos általános polgárjogokat riyilatkoztatnak ki, amelyek a kisebbségeket is érintik. A régi alkotmány ötödik szakasza a lelkiismereti és tanszabadságot, sajtó-, gyülekezés- és egyesülési, valamint minden törvény által meghatározott közszabadságot a román állampolgároknak „faji eredetre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül“ biztosítja (lásd még részletezve a 28. és 29. szakaszban). A hetedik szakasz kimondja, hogy a polgári és politikai jogok gyakorlásának nem lehet akadálya a faji, nyelvi vagy vallási különbség, a nyolcadik a törvény előtti egyenlőséget és a közteherviselést terjeszti ki a kisebbségekre.

Az új alkotmány meghozatalakor kiadott királyi szózat egyenlő jogokat ígér „minden más fajú nemzetségnek, mely az egyesült Románia földjén évszázadok óta él“. Ez a kijelentés a régi alkotmánnyal szemben két újítást is tartalmaz. Az egyik az, hogy Romániában élő *őslakó* kisebbségekről beszél, s csak ezeknek biztosít egyenlő jogokat. A másik az, hogy nem „más mint román fajú vagy nyelvű állampolgárokról“ beszél, a kisebbségi szerződés és régi alkotmány mintájára, hanem *nemzetségekről*.

vagyis nemzetiségekről, tehát az őslakó magyarságot közjogi jog alanyának látszik elismerni. Az új alkotmány szövegébe azonban ez nem került be, legfeljebb a 27. szakaszban foglalt jogfosztásból lehet erre „a contrario“ következtetni. Ez ugyanis a régi alkotmány 8. szakaszával ellentétben azt a megszorítást tartalmazza, hogy a polgári és katonai közhivatalok elnyerésénél tekintettel kell lenni „a román nemzet többségi és államalkotó jellegére“. Ha tehát van többségi nemzet, akkor kisebbségi nemzetnek is kell lennie s a királyi szózat értelmében ilyen kisebbségi nemzetet elsősorban az őslakó kisebbségek alkothatnak. Ez a megkülönböztetés érvényesül az új alkotmány 67. szakaszában is, mely szerint miniszter csak az lehet, akinek legalább három nemzedék óta román elődei voltak. Ez azonban nem akadályozta meg II. Károly királyt abban, hogy amikor a Berlin—Róma tengelyhez közeledni akart, Hans Otto Roth-ot kisebbségi miniszternek nevezze ki, amit azonban a romániai németiség vezetője nem vállalt e4. Egyébként az új alkotmány a régi nyomán a kisebbségeknek is egyaránt biztosítja az emberi és állampolgári jogokat, bár azt, hogy e jogok fajra és vallásra való tekintet nélkül minden románt megilletnek, csak az állampolgári kötelességeknél (4. szakasz) és a törvény előtti egyenlőségnél hangsúlyozza (5. szakasz) s a többi jogoknál csak általában beszél románokról, akik alatt azonban alkotmányjogi értelemben román állampolgárok értendők.

A „kisebbségi statútum“.

A kisebbségeknek a román államban biztosított jogait az úgynevezett „kisebbségi statútum“ fejt ki részletesebben. A statútum az új alkotmány meghozatala után, rendeleti úton jött létre, olyan időben, amikor a kisebbségeknek az új alkotmányjogi rendszerbe való beillesztése esedékessé vált. Ennek előfeltételét igyekezett megteremteni a kormány, amikor a hivatalos lap 1938 május 4-i 101. számában rendelettvény jelent meg, mely a kultuszminisztérium kisebbségi ügyosztályát a miniszterelnökséghez helyezi át és főkormánybiztossági jelleggel ruházza fel. Ezzel a nemzetiségi kérdés gazdát kapott.

A statútum második és harmadik része a hivatalos lap 1933 augusztus 4-i 178. számában jelent meg. Második részének az előző törvény végrehajtási utasítása nevezhető, mely a kisebbségi főkormánybiztosság szervezetét és működésének technikai részét öleli fel. E szerint a kisebbségi főkormánybiztosság hatásköre a nemzetiségi kérdés minden vonatkozására kiterjed, de ezen a széles munkamezőn csak adatgyűjtő és ellenőrző hatásköre van. Közbeléphet ugyan a kisebbségekre vonatkozó törvények pontos végrehajtása érdekében, de javaslatokat az egyes minisztériumoknak csak a miniszterelnök útján tehet.

Kisebbségi főkormánybiztosnak Silviu Dragomir kolozsvári

egyetemi tanárt nevezte ki a király, aki később miniszteri rangot kapott, a főkormánybiztosság pedig Kisebbségi Minisztériumnak lépett elő. Dragomir ezt a tisztséget 1940 július 4-ig viselte, amikor a Tatarescu kormánnyal együtt távoznia kellett s helyébe Hans Otto Roth kapott kisebbségi miniszteri megbízást, aki azt nem vállalta el s utána a minisztérium gazdátlanul maradt és beszüntette működését.

A kisebbségi főkormánybiztosság működéséről szóló rendelet-törvény fentebb ismertetett végrehajtási utasítása azonban anyagi jogi rendelkezéseket is tartalmaz harmadik szakaszában három pontban és öt betű alatt, amelyek tulajdonképpen az alkotmány három cikkét és a párisi szerződés öt intézkedését ismétlik meg, továbbá a kultusz- és közoktatási törvények bizonyos paragrafusaira hivatkoznak. A kisebbségi jogokat azonban részleteiben a statútum harmadik része, egy ugyancsak a hivatalos lap augusztus 4-i számában megjelent 28 szakaszos, 1750. bis. számú *minisztertanácsi napló* tárgyalja.

A statútum gyengesége éppen abban áll, hogy az anyagi jogi intézkedések a végrehajtási utasításban és minisztertanácsi naplóban vannak lefektetve, már pedig a jogok főforrása a törvény s a végrehajtási utasítás csak annak alkalmazására vonatkozóan intézkedhet, a minisztertanácsi napló pedig a hatóságoknak adhat utasítást. A kisebbségi jogok tehát az alkotmányból kiszorultak és alaptörvény helyett egy minisztertanácsi naplóban húzódtak meg. De a másik főhibája a statútumnak az, hogy a kisebbségi jogok aránylag szűk területére szorítkozik. A nyelvhasználat, iskoláztatás, egyházi élet, közsegélyből való részesedés, közhivatalokban való képviselet, valamint egyes társadalmi és közművelődési szervezetek ügyét öleli fel a statútum s ugyanakkor nem intézkedik a magyarság számos nagy kérdésében.

1939 őszén a Tatarescu-kormány egy kisebbségi törvény megalkotásának tervét vetette fel, amiben szélesebb alapokon véglegesen rendezni akarta a kisebbségi kérdést. Sem a kisebbségi magyarság, sem a németiség politikai képviselete nem bízott azonban ebben a tervben, mely elsősorban a külföldnek szólott és közös ellenállásuk meghiúsította a javaslat törvényerőre emelkedését.

Az alábbiakban az egyes kisebbségi jogokat kívánjuk bemutatni, azokat is, amelyekre a statútum nem terjed ki, hivatkozással a fenti fő jogforrások mellett mindazokra a külön törvényekre, amelyek a romániai magyarság nemzeti életét meg meghatározták.

Az állampolgárság.

A Romániába szakadt magyarság legelső kérdése az új állampolgárság megszerzése volt. A gyulafehérvári határozatok megszövegezői előtt ez annyira természetes volt, hogy külön nem is foglalkoztak vele. A kisebbségi szerződés öt szakaszt szentel

az állampolgárság kérdésének (2—7. §§), és pontosan megszabja, hogy Románia állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és minden alakiség nélkül mindazokat, akik a hozzácsatolt területen állandó lakhellyel bírnak, sőt azokat is, akik ott születtek, de a szerződés életbelépésekor távol voltak, majd megállapítja, hogy mindazok, akik Romániában születtek és akiket más állampolgárság nem illet meg, román állampolgároknak tekintetnek. Az állampolgársági törvény (.1924 február 23) 56. szakasza ezt oda módosította, hogy Erdély, Bánát, Kőrösvidék, Szatmár és Máramarosnak azok a lakói, akik 1918 december 1-én e terület valamelyik községében *illetőséggel* bírtak és nem optáltak idegen állampolgárságért, minden formáság nélkül román állampolgárrá válnak. Vagyis újabb követelést állít fel a törvény akkor, amikor nem elégszik meg az állandó lakhellyel, hanem az illetőség bizonyítását kéri, sőt az összeírást időponthoz köti és nem gondol azokra, akik saját vagy a hatóságok hibájából kimaradtak a névjegyzékből. Az első összeírás alkalmával valóban annyian nem jelentkeztek, főként vasutasok, iparosok és vándorkereskedők, hogy 1928-ban ismét határidőt kellett kitéznie a kimaradottaknak a jelentkezésre, 1932-ben pedig újabb törvényt szavaztak meg, amelyik 1933 szeptember 1-ben állapítja meg a jelentkezés végső időpontját.

Az utóbbi években, amikor gazdasági és politikai okokból az idegeneket fokozott ellenőrzésnek vetették alá, kiderült, hogy még mindig többségi és kisebbségi százezrei hiányoznak az állampolgársági névjegyzékből. Az 1939 január 20-i új állampolgársági törvény megadta a lehetőséget a fajrománoknak arra, hogy egyszerű nyilatkozat alapján állampolgárságukat elismeressék. A kisebbségek számára azonban ezt nem biztosították, sőt a rendezetlen állampolgárságú nyugdíjasok fizetését beszüntették, a kimaradottakra idegen-illetéket róttak s a közhivatalokból elbocsátani kezdték őket.

Amikor a magyarság belépett a Nemzeti Újjászületés Frontjába, az egyik legelső követelés az állampolgársági kérdés rendezése volt. Erre irányult az 1939 július 27-i módosító törvény, mely a jelentkezés határidejét kitolta, de viszont fenntartotta az 1924. évi törvény sérelmes intézkedéseit, amennyiben a jelentkezőktől annak bizonyítását kérte, hogy 1918 december 1-én illetőségük volt Romániában vagy az ahhoz csatolt területeken.

A magyarság politikai képviselője egyik legjelentősebb sikerét érte el az 1939 október 20-i legújabb állampolgársági törvénnyel, mely eltekint az illetőségtől és az egyesülés időpontjától s lehetővé teszi azt, hogy mindazok, akik 1918 december 1 és 1921 július 26 (a trianoni szerződés ratifikálása) között Romániában vagy az ahhoz csatolt területen *lakhellyel* bírtak, felvétethessék magukat az állampolgársági névjegyzékbe. Közel százezer magyar hontalannak nyílt meg a lehetősége 1940 február 1-ig (amit a törvény a jelentkezés végső határidejének jelöl meg) arra, hogy el-

nyerje a román állampolgárságot és az ezzel járó jogok teljességének birtokába lépjen.

A jelentkezők állampolgárságát az igazságügyminisztérium hagyja jóvá, ide terjesztettek fel az illetékes községi előljárásságok minden egyes kérést. A több százezer kérés torlódása miatt a minisztérium nem tudta idejében elintézni mindenki ügyét s közben ismét megvonták azoknak a nyugdíját és rengeteg újabb zaklatásnak tették ki azokat, akik a névjegyzékbe jelentkeztek, de akiknek az ügye még elintézés alatt áll.

Mindenesetre jellemző a román közigazgatásra, hogy az egyesülés után huszonnégy évvel még mindig százezrével vannak az országban többségi és kisebbségi polgárok, akik bár az ország területén születtek és mindig itt éltek, nem szerepelnek az állampolgársági névjegyzékben

A nyelvhasználat.

A kisebbségek féltve őrzött joga a szabad nyelvhasználat, mivel a nyelvi különbség az, ami népet néptől legszembetűnőbben elválaszt s nemcsak a többségi, hanem még inkább a kisebbségi nemzet nyelvében él. A magyar nemzetiségi törvény (1868:XLIV. törvénycikk) teljes szabadelvűséggel biztosította a kisebbségi nyelvek használatát a törvényhatóságoknál, bíróságok előtt, az egyházi életben és közigazgatásban. E törvényt az erdélyi kormányzótanács első dekrétumával, a többi magyar törvénnyel együtt, mutatis mutandis életben hagyta s ezt mind a két alkotmány el is ismerte. Gkakorlatilag azonban a magyar nyelvtörvény már régóta nem nyer alkalmazást és új törvények sorozata legtöbb intézkedését jogilag is hatályon kívül helyezte.

A nyelvhasználatot román uralom alatt első ízben a kisebbségi statútum igyekezett részletesen szabályozni. A kisebbségi főkormánybiztosság működési szabályzata a következő alapelveket fektette le. A kisebbségi román állampolgárok anyanyelvüket szabadon használhatják vallási ügyekben, sajtóban, személyes és kereskedelmi érintkezésben, valamint a törvény értelmében engedélyezett gyűléseiken az illetékes hatóságok által jóváhagyott alapszabályaik értelmében. Hasonlóképpen megfelelő könnyítéseket fognak tenni, hogy a bírói fórumok előtt is használhassák anyanyelvüket.

Ehhez az augusztus 4-i minisztertanácsi naplónak nyolc cikke kapcsolódik, amelyek a kisebbségi nyelvhasználatot a községi tanácsokban, a községi előljárásságokhoz intézett folyamodványokban, a sajtóban, anyakönyvekben, címtáblákon és hivatalokban szabályozzák.

A községi tanácsok bármelyik kisebbségi tagja a tanácsülésen anyanyelvén szólalhat fel, a jegyzőkönyvet azonban román nyelven vezetik (13. szakasz). Ezt az 1938 augusztus 14-i új közigazgatási törvény 41. szakasza oda módosította, hogy csak a

kisebbségi többségű községekben lehet kisebbségi nyelven felszólalni, amikor is a felszólalást románra kell fordítani. Mindkét rendelkezés általában beszél községi tanácsokról, ezalatt pedig falusi és városi községi tanács egyaránt értendő, ami némi haladást jelentett a régi közigazgatási törvényhez képest, mely csak a falusi községi tanácsokban engedte meg a kisebbségi nyelvhasználatot, igaz viszont, hogy tekintet nélkül a község etnikai összetételére. E rendelkezések végrehajtására azonban nem került sor, mivel a választott községi tanácsokat már 1936—38-ban mind felszabták s helyükbe előbb románokból álló időközi bizottságokat neveztek ki, később pedig ezek helyett a szintén kinevezett bíró, illetve polgármester vette át teljhatalommal a községi közigazgatást.

A románul nem tudó kisebbségi polgárok a községi előjáró-sághoz anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket a státútum szerint, amelyekhez azonban hitelesített román fordítás mellékelendő (14. szakasz). Ez az intézkedés az új közigazgatási törvény javaslatában is benne volt, a végleges szövegbe azonban nem került be, már pedig hasonló kérdéseket elsősorban a közigazgatási törvény hivatott szabályozni. Egyébként a rendelkezés teljesen illuzórikus, mivel a kérdések hiteles fordításának elkészítése legalább annyiba kerül, mintha egyenesen románul íratnák meg valakivel s ezért ezt a „jogot“ senki sem vette igénybe.

Megnyugvást keltett a státútumnak az az intézkedése, hogy a lapok címlapján a megjelenési hely az illető kisebbség nyelvén is feltüntethető, a szövegben pedig kisebbségi helységnevek is használhatók (18. szakasz). Több éves szünet után a magyar helység, megye és tartományi elnevezések ismét megjelentek a sajtóban. Sajnos azonban ezt a rendelkezést sem hajtották egyöntetűen végre és időközben többször ismét eltiltották a magyar helységnevek használatát, egyes helyeken pedig a címekben mindvégig csak románul, a cikkek keltezésénél pedig csak két nyelven lehetett a helységneveket feltüntetni.

Régi szükség volt annak is a kimondása, hogy a családneveket eredeti helyesírással kell írni (19. szakasz). Ennek ellenére, főként a katonaságnál, tovább divatozott a családnevek elírása.

Miután az egész országban minden magyar és kétnyelvű címtáblát átfestettek kizárólag román nyelvűre, a státútum megengedte, hogy a jövőben a kereskedelmi cégtáblákon a román felírás mellett és azzal egyenlő betűkkel és terjedelemben magyar felírás is használható (25. szakasz). Ezt az új közigazgatási törvényhez mellékelte illeték-táblázat a szabadfoglalkozásúakra is kiterjeszti, amennyiben mindenféle címtábla után, ha az román és más nyelven íródott, egyszeres községi illeték fizetendő, ha pedig csak idegen nyelven, akkor az illeték az előbbinek nyolcszorosa. Nagyon kevesen voltak, akik címtáblájukat ismét átfestették kétnyelvűre és még kevesebben, akik nyolcszoros adó mellett magyar címtáblákat készítették.

A kisebbségi szerződés nyomán a bíróságok előtti nyelvhasználat akkor engedhető meg, ha a kisebbségi fél ügyvéd nélkül jelenik meg. Máskülönben a bíróságok külön tolmácsról gondoskodnak (22. szakasz), arra vonatkozóan azonban nem történt intézkedés, hogy ki fogja fizetni a tolmácsot? A gyakorlatban, ha a bíró vagy jegyző magyarul tudott, magyarul hallgatta ki a felet, ha nem, akkor valamelyik jelenlevő ügyvédet kérték fel a tolmácsolásra, vagy egy idegen személyt, akit előzőleg megeskettek.

A hivatalos levelezés az állam nyelvén történik (15. szakasz), a kisebbségi községek hivatalnokainak azonban ismerniök kell az illető kisebbség nyelvét (16. szakasz). Ezt a rendelkezést sem vették tekintetbe a hivatali kinevezéseknél, sőt az utóbbi két év alatt tömegesen helyeztek át az Ókirályságba, Besszarábiába és Dobrudzsába magyar köztisztviselőket s helyükbe onnan hoztak románokat, akik a magyar közönséggel nem tudták megértetni magukat. A közhivatalokból a magyarság képviselőinek állandó sürgetése ellenére sem tűntek el a „vorbiti numai romäneste“ (beszéljünk kizárólag románul) felírású táblák.

Az egyházak.

A romániai magyarság legrégebb és legkipróbáltabb közösségi szervei az egyházak. Az 1928 április 22-i kultusztörvény történelmi egyháznak ismeri el a római katolikus, református, evangélikus és unitárius egyházakat is. A római katolikus egyház a konkordátummal új szervezetet nyert s a túlnyomó részben magyar többségű gyulafehérvári és nagyváradai püspökségeket a vegyes nemzetiségű temesvári püspökséggel együtt a Bukarestben felállított érsekséghez csatolták. A magyar egyházak közül legnagyobb lélekszámú erdélyi református püspökség mellett csak 1939 november 22-én került sor a Nagyváradon székelő és a Magyarországtól leszakított Királyhágón túli református egyház törvényes elismerésére. A szebeni evangélikus püspökség mellett a magyar lutheránusok a hatalomváltás után szintén külön egyházat szerveztek. Ennek elismerése is csak a magyarságnak a Frontba való belépése után történt meg, az aradi evangélikus szuperintendencia létesítéséről szóló 1940 március 3-i rendelet-törvény útján.

Ami a kisebbségi egyházak közjogi helyzetét illeti, az új alkotmány is átvette a réginek azt az intézkedését, hogy az ortodox és görögkatolikus egyházak román egyházak s az előbbi uralkodó egyház az államban, az utóbbiaknak pedig elsőbbsége van a többi egyházzal szemben (19. szakasz). Ennek gyakorlati következménye például az, hogy a nemzeti egyházak minden püspöke jogszerinti szenátor, míg a kisebbségek közül csak azok, akiknek kétszázezernél több hívük van. Így csak az erdélyi református püspök jogszerinti szenátor, míg a gyulafehérvári római katolikus

és az unitárius püspököt II. Károly király 1939 júniusában kilenc évre szintén szenátornak nevezte ki.

Ugyancsak szembeötlő az, hogy a két nemzeti egyház lelkeszei nagyobb államsegélyt kaptak, mint a kisebbségek, akik közül főként a református és unitárius lelkeszek voltak megrövidítve. Az 1938 augusztus 4-i minisztertanácsi napló 11. szakasza, mely szerint a lelkeszek államsegélyét felekezeti különbség nélkül ugyanazon fokozatok szerint fogják megállapítani, csak az 1940/41. évi költségvetésben valósult meg. Ez tizenkét és félmillió lejt vett fel a magyar lelkeszek államsegélyének (kongrua) pótlására s most már a kisebbségi magyar lelkeszek maguk között egyenlő államsegélyt kapnak. A többségi és kisebbségi lelkeszek államsegélye közötti kiáltó ellentét annál méltánytalanabb volt, mivel a magyar egyházak ingatlan vagyonának nagy részét kizárították, ugyanakkor pedig magyar egyházak nem kaptak az agrárreform során a román egyházközségekhez hasonlóan földet és házhelyet. Egyházaink központi tisztviselőinek államsegélye is messze a többségi egyházak tisztviselőinek fizetése mögött maradt s így egy római katolikus kanonok vagy protestáns egyházi tanácsos annyi államsegélyt kapott, mint a román egyházaknál az irodaigazgató. A magyar teológiák tanárainak az állam egyetemi előadónak (conferentiar) megfelelő fizetést adott.

Az új alkotmány növelni igyekezett az egyházak jelentőségét, erre vall a kötelező egyházi esküvő bevezetése is (20. szakasz). A statútum közigazgatási intézkedésekkel igyekezett a kisebbségi egyházak lelkeszeinek működését megkönnyíteni. Nevezetesen, a közigazgatási hatóságok a történelmi kisebbségi egyházak képviselőinek kötelesek tiszteletben tartani azt a jogát, hogy önkormányzati úton vezessék és oldják meg egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseiket szervezeti szabályzataik szerint, amennyiben azok nem állanak ellentétben a közrendi törvényekkel (9. szakasz). A közigazgatási hatóságok nem avatkozhatnak be a jövőben az Istentisztelet kérdéseibe (10. szakasz). Ezek a rendelkezések azonban sohasem mentek át a gyakorlatba. A kormányzat nem tudta, vagy nem akarta megakadályozni a helyi hatóságok és főként a csendőrség basáskodását a magyar lelkeszeken. Főként az utóbbi két év alatt napirenden volt a lelkeszek letartóztatása, meghurcolása, testi bántalmazása, elzárása, amit ha panasz tárgyává tettek, a helyi kiskirályok még erősebb retorziókhoz folyamodtak, a minisztérium pedig mosta kezeit.

Az iskolák.

A kisebbségi statútum megjelenése óta megindult az oktatásügy reformja, előbb Calinescu, majd Petre Andrei minisztersége alatt, amit általános kormányzati szempontok, a közoktatásügynek az új alkotmány szellemében való átszervezése tett szükségessé. Ezzel kapcsolatban azonban a kisebbségi oktatásügy hely-

zete is sok tekintetben megváltozott. Új törvény szabályozta az elemi oktatást és tanítóképzőket (1939 május 27), valamint az elméleti középfokú oktatást (1939 november 4). A szakmai oktatási törvény az addig különböző minisztériumok hatáskörébe tartozó mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és háztartási iskolákat a nemzetnevelési minisztérium keretében egyesíti (1940 április 24), a fiú-ipari oktatási törvény pedig az inas, mester és különböző technikai iskolákat szabályozza (1940 április 24). Átdolgozás alatt állott még a főiskolai és minket legközelebb érintő magánoktatási törvény is.

Az 1925 december 22-i magánoktatási törvény, aminek már a javaslata ellen panasszal éltek a magyar egyházak a Nemzetek Szövetségéhez, még a régi liberális elvek alapján az egyházak iskoláit *magániskoláknak* minősíti, hasonlóan azokhoz a magánosok által fenntartott iskolákhoz (Montessori-ovodák stb.), amelyek üzleti célt szolgálnak. Ez az intézkedés súlyosan érintette a hatalomváltás után a magyar egyházakat, amelyek ősi, felekezeti iskolákat tartottak fenn. Mivel a régi elemi és középfokú oktatási törvények, éppen úgy mint az újak, lehetővé tették azt, hogy magyar állami iskolák és tagozatok létesüljenek, megindult a versengés főként a népoktatás terén az állami és felekezeti iskolák között. A harc egyenlőtlen volt, mivel a kormány a legkülönbözőbb ürügyekkel igyekezett megszüntetni a felekezeti iskolákat, az államiakat pedig színmagyar vidékeken is a lakosság pótdójából ezrével építtette fel. Ezekben az állami iskolákban eleinte tanítottak egy-két órát magyarul, lassan azonban átalakultak kizárólag román tannyelvű iskolává, amit nagyban elősegített az úgynevezett kultúrzóna felállítása. A kultúrzónás megyékben, amik közé a székely megyék is tartoznak, a más megyéből származó, legnagyobb részben ókirályságbeli román tanítók nagyobb fizetést és a legkülönbözőbb kedvezményeket kapták azért, hogy ott meglepedjenek és visszaramánosítsák azokat a székelyeket, akikről azt tanították, hogy román ősöktől származnak. A székelyek visszaramanosításának költségét is a szegény néppel fizettette meg Angheliescu óta a román kormányzat.

Az állam« iskolák nem jelentettek volna nagyobb veszélyt, ha a szabad iskolaválasztás alkotmányos biztosítéka a gyakorlatban is érvényesült volna. E helyett az 1924. évi régi elemi oktatási törvény 8. szakasza kimondotta, hogy azok a román állampolgárok, akik anyanyelvüket elfelejtették, kötelesek gyermekeiket kizárólag román előadási nyelvű iskolába járatni. Az ily módon gyakorolt névelemzésekkel kapcsolatos sérelmekről visszhangzott tizennégy éven át a román parlament és a Népszövetség. Csak 1938-ban mondotta ki a kisebbségi jogokat biztosító minisztertanácsi napló 5. szakasza, hogy „a gyermek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozásának megállapítására és beírásthatják őt a felekezeti iskolába, állami iskolába vagy bármely

más felekezet iskolájába“. A minisztérium azonban ezután is akadályt gördített görögkatolikus vallású magyar szülők gyermekeinek magyar felekezeti iskolába, vagy magyar nemzetiségű tanulóknak nyelvtanulás céljából német felekezeti iskolába való beíratása elé. Az 1939. évi állami elemi oktatási törvény törölte az ominózus 8. szakaszt, ugyanakkor azonban a tanulók létszámát az egyes osztályokban negyvenre szállította le, mivel pedig párhuzamos osztályok felállítása hosszadalmas eljárásba kerül, a létszámon felüli tanulók kénytelenek átmenni az állami iskolába. Amit a törvény az egyik zsebünkbe adott, azt a másikból kivette.

A felekezeti iskolák tannyelvét az iskolafenntartó határozza meg, a román nyelvet, történelmet, földrajzot azonban a magánoktatási törvény szerint csak románul szabad előadni s a román előadási nyelvet önkényesen még az alkotmánytanra is kiterjesztették. Így még a felekezeti iskolák is a gyakorlatban kétnyelvűek lettek, noha a kisebbségi egyezmény még a magyar nyelvű állami iskoláknál is csak annyit köt ki, hogy a román *nyelvet* tantárgy-ként kell tanítani.

A nyilvánossági joggal rendelkező felekezeti iskolák tanulói saját tanáraik előtt vizsgázhatnak és az iskolától érvényes bizonyítványokat nyerhetnek. A nyilvánossági jog megadása azonban nagyon hosszadalmas s a minisztérium bármikor megvonhatja azt. Ilyenkor pedig a tanulóknak állami bizottság előtt kell osztály vizsgát tenniük, ami minden egyébtől eltekintve tetemes anyagi megterheltetés a szülőknek.

Az érettséginek megfelelő bakkalaureátusi vizsgát az 1925. évi törvény értelmében csak állami bizottság előtt lehet tenni. Mivel ezek a bizottságok igen gyakran még a gimnáziumban magyarul tanult tárgyakból is románul kérdeznek, a magyar jelöllek bukási aránya katasztrofális volt és az értelmiségi osztály utánpótlása emiatt megállítható. Ezért vált szükségessé a statútum nyolcadik szakaszának az az intézkedése, hogy a bizottságok a magyarul tanult tárgyakból csak magyarul kérdezhetnek s e célból magyarul tudó tanárokat fognak a bizottságba kinevezni, amit csak 1940-ben, két hónappal a bécsi döntés előtt hajtottak végre.

Az 1940. évi szakmai oktatási törvények parlamenti tárgyalásain sikerült a magyarság képviselőinek annyit elérni, hogy az eredeti javaslattól eltérően az egyházak is tarthatnak fenn szakmai iskolákat, mint ahogy az utóbbi években a három magyar egyház kereskedelmi, földműves- és tanonciskolákat létesített.

Az egyetemi oktatási törvények az egyetemet állami intézménynek nyilvánítják s így sohasem kerülhetett sor magyar egyetem vagy fakultás felállítására. Csak a kolozsvári egyetemen volt egyetlen katedra a magyar nyelv és irodalom számára, amit Kristóf György dr. töltött be. Mint magyarnyelvű főiskola működött azonban a gyulafehérvári római katolikus és a kolozsvári református és unitárius teológiai akadémia.

A közsegélyhez való jogunkat

a kisebbségi szerződés és státútum egyaránt elismerte. Az egyházak államsegélyéről fennebb beszéltünk, a magyar felekezeti elemi iskolák 1939 április óta évi húszmillió lej államsegélyben részesülnek. A felekezeti középiskolai tanároknak azonban nem adott segélyt az állam s így ezek félannyi fizetést sem kapnak, mint az állami tanárok.

A közsegély másik formája a községi segélyezés, ami oly módon történt, hogy a községi költségvetés 14%-át kellett közművelődési célokra fordítani, amiből helyenként a magyar iskolák is részesültek. Az 1938. évi közigazgatási törvény szerint a községnek kell fedeznie az iskolák anyagi szükségleteit s azóta a belügy- és nemzetenvelési minisztérium több rendeletben hívta fel a községi előljáróságokat e törvényes rendelkezések betartására.

A tisztviselők és alkalmazottak.

A világháborút követő hatalomváltás után a román kormányzat egyik legelső intézkedése az volt, hogy elbocsátotta állásukból azokat a magyar köztisztviselőket, akik a trianoni szerződés aláírása és ratifikálása előtt nem voltak hajlandók letenni a román államnak a hűségesküt. Ezek állás nélkül maradvá jórészt repatriáltak, az ittmaradottak pedig tíz évig nyomorogtak, amíg az 1929 augusztus 20-i Boila-féle törvény kimondta, hogy az esküt nem tett köztisztviselők megkaphatják a szolgálatuk elhagyásakor érvényes törvények szerint nekik járó nyugdíjat, amennyiben nem optáltak idegen állampolgárságért, elnyerték a román állampolgárságot, az országban laknak és záros határidőn belül leteszik a hűségesküt. Sok volt magyar köztisztviselő kapta így meg a nyugdíját, egyes kategóriák helyzete azonban a mai napig függőben maradt. Így egy-két kivételtől eltekintve nem kapták meg nyugdíjukat a volt magyar csendőrök, akik magyar uralom alatt a belügyminisztérium alá tartoztak, a román törvények azonban a csendőrt katonának tekintik és nem adnak nyugdíjat olyan katonának, aki Románia ellen harcolt. Tizenegy évig labdázott az általános és a vasúti nyugdíjpénztár az alacsonyabb fokozatú magyar vasutasokkal (váltókezelő, pályafelügyelő stb.), mivel a bíróság nem tudta eldönteni, hogy a két intézmény közül melyik illetékes nyugdíjuk megadására. Sok magyar hadirokkant sem kapta meg nyugdíját, vagy megvonták tőle azt határnapok elmulasztása, vagy meggyógyulás címén.

Az annakidején esküt tett vagy később alkalmazott magyar köztisztviselőket nyelvvizsga címén rostálták meg évek hosszú során át. Már az erdélyi kormányzótanács határidőt adott a magyar köztisztviselőknek a román nyelv elsajátítására. Az első nyelvvizsgák elég kedvező eredménnyel is jártak, a gazdasági válság óta azonban a leépítéseket a kisebbségeken kezdték, akiknek el-

bocsátására a nyelvvizsga volt a legjobb eszköz. A semmítőszék kimondta, hogy a nyelvtudás állandó tulajdonság, amit bármikor felül lehet vizsgálni, tehát a köztisztviselőt, ha egyszer már sikerrel is tett le nyelvvizsgát, újból elő lehet állítani, noha kétségtelen, hogy a köztisztviselő szolgálata közben nem felejthet el, legfeljebb még jobban megtanulhat románul. Ezrével bocsátották el ezzel az ürüggyel állásukból a magyar köztisztviselőket, akik nyugdíjat a törvény szerint csak 57 éves koruk elérése után kaphatnak és csak akkor, ha leszolgálták elbocsátásuk előtt a nyugdíjra jogosító, legalább tíz évet. Ez volt a magyar köztisztviselőkre mért második nagy csapás, ami proletárrá tette a magyar középosztály egyik jelentékeny rétegét.

Az új alkotmány 27. szakasza már nyíltan kimondja, hogy a közhivatalok és tisztségek betöltésénél tekintettel kell lenni a román nemzet többségi és államalkotó jellegére. Amikor a magyar közalkalmazottak legnagyobb részét nyelvvizsga folytán kitétték állásukból, az új alkotmány pedig az utánpótlás elé is gátat emelt, akkor jött az 1938 augusztus 4-i napló azzal az elkésett intézkedéssel, hogy a román állami iskolában végzett köztisztviselők nem állíthatók nyelvvizsgára s ugyancsak mentesülnek e vizsga alól azok is, akik egyízben sikerrel tettek le már egy ilyen vizsgát (20. szakasz).

A magyar tisztviselői kar tehát a magánvállalatok felé özönlött, ahol elhelyezkedése elé eleinte nem emeltek akadályokat. A gazdasági válság és az antirevizionista hullám azonban az 1934. július 16-i, a román személyzetnek a vállalatokban való alkalmazásáról szóló törvényhez vezetett, mely súlyos szankciók terhe mellett kimondta, hogy a gazdasági, ipari, kereskedelmi és más vállalatoknál a személyzet nyolcvan százalékának és az igazgatóság ötven százalékának románnak kell lennie s a fennmaradó húsz százalék keretében is lehetőleg olyan idegenek alkalmazandók, akiknek román feleségük és gyermekük van. Román alatt alkotmányjogi értelemben román állampolgárok értendők. A gyakorlatban azonban a magánvállalatoktól nyolcvan százalék fajromán alkalmazását kezdték követelni s így egyrészt sine curákat teremtettek díszrománok számára, másrészt a magyar közép- és munkásosztályt ismét újabb munkaterületről szorították ki. E törvény legkegyetlenebb végrehajtója Pop Valér kereskedelmi miniszter, a Turnu Severin-i román tárgyalóbizottság elnöke volt, akinek ez ügyben kiadott körlevelét a Magyar Pártnak a Népszövetségnél tett panaszára kénytelen volt visszavonni a román kormány.

Képviselő a közigazgatásban.

A többször idézett minisztertanácsi napló kimondja, hogy azokban a községekben, ahol etnikai, nyelvi vagy vallási kisebbségek jelentős arányban laknak, a bírót vagy annak helyettesét közülük fogják kinevezni (17. szakasz), amit a közigazgatási tör-

vény úgy határoz meg pontosabban, hogy „azokban a községekben, ahol a lakosság *többsége* valamely etnikai kisebbséghez tartozik, a bírót annak kebeléből fogják kinevezni.“ (41. szakasz). Magyar falusbírói és polgármesteri vagy alpolgármesteri kinevezések történtek is szórványosan, sajnos azonban a magyarság vezetőinek megkérdezése nélkül s így gyakran olyan magyarok jutottak a község élére, akik nem feleltek meg a nemzethűségi követelményeknek.

A közigazgatási törvény azt is kimondja, hogy a nem görög keleti többségű községek tanácsában az ortodox lelkész mellett a legnagyobb egyházközség lelkésze is hivatalból tag s ugyanez áll a városokra is, csak hogy az előzőknél a hivatalbóli tagoknak csak tanácskozó, míg az utóbbiaknál szavazati joguk is van (25. és 26. szakasz). Ezt az intézkedést sem hajtották azonban végre, mivel községi tanácsok az utóbbi évek alatt nem működtek.

A kisebbségi minisztertanácsi napló a „történelmi kisebbségeknek“ képviselőket ígér a kereskedelmi és iparkamarákban, mezőgazdasági és munkakamarákban (23. szakasz), mégis e szakmai testületek vezetőségébe csak fehér hollóként neveztek ki magyarokat.

Gazdasági téren

nem tudunk törvényszakaszokat idézni annak bizonyítására, hogy a kormányzat milyen tervszerűen igyekezett a kisebbségi magyarságot gazdaságilag aláásni. Megindult ez a folyamat az agrárreform sérelmes végrehajtásával, amikor nemcsak a magyar középbirtokos réteg alól húzták ki a földet (mivel Erdélyben latifundiumok nem voltak), hanem a magyar egyházak és intézmények létalapját képező ingatlanokat sajátították ki s ugyanakkor a román egyházközségek mintájára nem adtak földet a magyar egyházközségeknek. A magyar falusi réteg egyrésze földhöz jutott ugyan, de nem tudván megművelni azt, úgy mint a román parasztok, túladott rajta és visszaesett földmunkás sorba. A magyar birtokvásárlások megakadályozására viszont az állam magának tartotta fenn az ötven holdon felüli ingatlanokra az elővételi jogot az erdélyi agrárreform törvény 47. szakasza értelmében, amit az 1937 március 29-én megjelent „értelmező“ törvény visszamenőlegesen szélesen kiterjesztett.

Folytathatnék a felsorolást az adópolitikával, amely szintén arra irányult, hogy a magyar egzisztenciák ne tudjanak bizonyos életszinten felül emelkedni, ugyanakkor, amikor törvényes és törvényen kívüli eszközökkel a román elemnek minden könnyítést megadtak. Kétségtelen tény, hogy ha egy állam minden nemzeti kívánságát teljesítené is kisebbségi polgárainak, akkor is céltudatos adópolitikával anyagilag teljesen tönkre tudná tenni a kisebbségi polgárokat, a nélkül, hogy a kisebbségek tételes jogát a legkisebb mértékben is érintené.

A magyar intézmények

közül a kisebbségi státútum névszerint csak az Erdélyi Múzeum Egyesületet, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot és a marosvásárhelyi Teleki könyvtárat említi meg, amelyek helyzetének méltányos rendezését, illetve szabad működését Ígéri. A két utóbbi intézmény jogi helyzete nem vitás.

Az *Erdélyi Múzeum Egyesület*, gróf Mikó Imre egyik nagyszerű alkotása, gyűjteményeit, könyvtárát és levéltárát a kolozsvári tudományegyetemnek adta bérbe még magyar uralom alatt s mivel az egyetem igényt támasztott e nagyértékű kulturkincsekre, tárgyalások indultak meg, hogy miként lehetne az egyesületet kártalanítani. Az Erdélyi Múzeumnak most már nem kell félnie attól, hogy a román egyetemi tanárok majorizálni fogják s a bécsi döntés ezt a vitát is tárgyalanná tette.

Az *Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület*, Erdély Széchenyi-jének e másik nagy alkotása az utóbbi évek folyamán nagy lendületet vett és már az új alkotmány megjelenése előtt megkezdte a romániai magyarság közel háromnegyedét kitevő gazdatársadalom megszervezését, amikor a politikai képviselő nem nyugodott még szakmai alapon. Az EMGE, mely mintegy negyvenezer taggal Románia legnagyobb magyar szervezete volt a bécsi döntés kor, megtalálta a módját annak, hogy az 1937 március 22-i mezőgazdasági törvény programjába beilleszkedjék s annak keretében a magyar gazdatársadalomnak intézményesen biztosítsa az állam támogatását.

A mezőgazdaság körébe tartozik még a *csíki magánjavak* ügye, mivel a hatalmas vagyonkomplexum tulajdonosai a csíki határőrezred leszármazol, a csíki székely nép egy jelentős része. Az agrárreform folytán kisajátított magánjavak egy részének visszaadására, több évig tartó népszövetségi tárgyalások után a földművelésügyi minisztérium kötelezte magát, amennyiben a magánjavak vezetősége olyan nyilatkozatot ad, mely szerint lemond minden egyéb követelésről (az 1934 július 17-i törvény). Mivel a magánjavak képviselői erre nem voltak hajlandók, ezt a kérdést is csak a magyar csapatok bevonulása Csík-székbe oldotta meg.

A magyar falusi lakosság gazdasági szervei a *szövetkezetek* külön központtal, mely az értékesítő szövetkezetek részére Nagyenyeden (Hangya), a hitelszövetkezetek részére pedig Kolozsváron (Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége) székel. Az 1929 évi szövetkezeti törvény lehetőséget nyújtott arra, hogy a magyar szövetkezeti mozgalom kifejlődhessék s már kialakulóban volt az a gazdasági önvédelmi hálózat, amit a németországi lengyelek, de még inkább a lengyelországi ukránok is kiépítettek. Az újabb szövetkezeti törvény (1938 június 23.) a szövetkezeteket is államosítja a Nemzeti Szövetkezeti Intézet létesítésével, mely az eddigi szövetkezeti központok helyett a nemzetgazdasági miniszté-

térium keretében ezután egyedül gyakorolja az ellenőrzést a szövetségek felett. A Nemzeti Szövetkezeti Intézet hatásköre kiterjed minden szövetkezeti vagy kölcsönösségi alapon nyugvó társaság ellenőrzésére (a közbirtokosságok kivételével, amelyek a földművelésügyi minisztérium hatáskörében maradnak). Az intézet egyes kerületekben több szövetkezet egyesítését rendelheti el, vagy a szövetkezet likvidálására adhat utasítást. Az intézetnek három osztálya van: a) bankári, b) gazdasági és c) ellenőrző, irányító és propaganda osztály. Az intézet mellett az eddigi magyar szövetkezeti központok is fennmaradtak, de azzal a megszorítással, hogy a szövetségek kilenc igazgatósági tagja közül a közgyűlés csak ötöt választ, a többit a nemzetgazdasági minisztérium nevezi ki, úgyszintén a szövetkezeti központ igazgatóját is.

A magyar városi lakosság legnagyobb része *iparosokból és kereskedőkből* áll s ezeknek összefogó szervei a céhek voltak, amelyeket az 1884. évi ipartörvény az ipartestületekkel váltott fel. Az ipartestületek keretében gazdasági védelemben, szakmai képzésben és konfliktusok esetén békéltető eljárásban részesült a kisiparos és alkalmazottja, e mellett az ipartestületek jelentékeny vagyont gyűjtöttek hangyaszorgalommal össze. Az 1936. április 29-i új ipartörvény az ipartestületeket megszüntette és öt évtized alatt gyűjtött vagyonukat átadta a pár évvel azelőtt létesített munkakamarák kisipari osztályának. A munkakamarák hatásköre öt-hat vármegyére terjed ki, harminctól negyvenezer taggal s az iparosok szakmára való tekintet nélkül egyetlen osztályban szerepelnek. Megszűnt tehát az addigi patriarchális élet s az egymást jól ismerő ipartestületi tagoknak kis szakmai ügyeik intézésére ezután egy távoli szervhez kellett fordulniok, vagyonuk felett pedig olyanok rendelkeztek, akik annak megszerzéséhez és gyarapításához nem járultak hozzá.

Az 1938. október 12-i céhtörvény egy lépéssel tovább megy és tartományonként céhekbe tömöríti a munkásokat, magántisztviselőket és iparosokat, akik felett a céhek (breszlák) szövetsége áll. A törvény két hónapnyi időt adott a szakmai csoportoknak, szövetségeknek és szindikátusoknak, hogy a törvény előírásai szerint átalakuljanak és jogi személyiségük elismerését a munkaügyi minisztériumtól kérik. Ez alól csak az erdélyi román iparos egyesületek kivételek; a magyar iparos egyesületek és otthonok jogi helyzete és vagyona a törvénnyel kétségessé vált. Jellemző a szatmári magyar iparos otthon esete, amit a nagyváradi munkakamara egyszerűen birtokába vett s több évi pereskedés után csak 1940. április 4-én kapott a munkaügyi minisztérium felhatalmazást minisztertanácsi napló útján arra, hogy a visszaadásra vonatkozóan az otthon vezetésével tárgyalásokat kezdjen. Végül is az otthont nem a minisztérium, hanem a magyar csapatok adták vissza tulajdonosainak.

A magyar iparoság csak a folyó évben alkotta meg egyetemes szervezetét, az Országos Magyar Iparos Egyesületet, amit

azonban a kormány még nem hagyott jóvá s aminek a megapadt romániai magyarság igényei szerint kell majd átalakulnia.

Politikai képviselet.

A főhatalomváltás után a romániai magyarság azonnal egyetemes nemzeti képviseletet akart kiépíteni és megalkotta a Magyar Szövetséget báró Jósika Samu elnöksége mellett. Ezt a nagyszerű átfogó szervezetet, mely a magyarság életének minden területére kiterjedt, a román kormány betiltotta s így a magyarság kénytelen volt politikai pártba tömörülni, úgy amint azt előbb vagy utóbb a romániai németek, zsidók és ukránok is tették. Az Országos Magyar Párt előbb Ugrón István, majd több mint tíz éven át gróf Bethlen György dr. vezetése mellett elsősorban a magyarság politikai képviseletét igyekezett biztosítani, bár mindig hangoztatta, hogy célja nem a napi politika, hanem a magyarság egyetemes érdekvédelmére törekszik.

A parlamenti választások az új alkotmány meghozataláig az 1926 március 27-i választótörvény szerint zajlottak le. E szerint a képviselőválasztáson, mely általános, titkos és közvetlen szavazással történik, az országban leadott szavazatoknak legalább negyven százalékát elnyerő párt megkapja az összes mandátum felét, 194-et prémiumképen, a többi mandátum felett pedig osztozik a többi pártokkal, amelyek az országos szavazatoknak legalább két százalékát elnyerték. A szenátus tagjainak egy részét az alkotmány határozza meg, más részét általános titkos választójoggal az ország negyven éven felüli tagjai választják, másokat pedig a községi és megyei tanácsok tagjai választanak.

A magyarság nyolc ízben vette ki részét a választási küzdelemből s csak a főhatalomváltás utáni első két választáson nem vett részt hivatalos magyar jelölt, mivel akkor még politikai passzivitást vállalt az itteni magyarság. A nyolc választás közül 1922-ben még a régi választójog szerint csak egyéni kerületekben tudott bejönni egy-egy magyar jelölt, mivel igen soknak már a jelölését sem fogadták el a hatóságok. 1926-ban a kormánypárttal, 1927-ben a németekkel kötött választási kartell a Magyar Párt. Az első szép, de rövid ideig tartó választási győzelmet hozott, a második nem tudta felvenni a harcot a román pártok többségi egységfrontjával. A többi választáson önállóan mindig képviselethez tudott jutni a Magyar Párt, legszebben az 1928. évi Maniu-féle aránylag szabad választáson, amikor az ország második legnagyobb parlamenti képviseletével rendelkező pártja lett. A prémiumos választási rendszer mellett természetesen egyik kisebbségi párt sem tudott választói számarányának megfelelő képviseletre szert tenni, mivel a törvény szerint csak a mandátumok ötven százaléka felett osztozott a többségi párttal. A választásokat levezető kormány csak 1937-ben nem tudta megszerezni a szavazatok negyven százalékát s a prémium elmaradása folytán 19

magyar képviselő jutott volna be a parlamentbe, ez azonban sohasem ült össze és a következő év elején az új alkotmány új választójogot adott.

A szenátusban csak 1926-ban és 1928-ban jutott jelentős képviselő a magyaság, amikor a községi szenátorválasztáson is bejött a három székely megyében egy-egy jelölt. Ezek mellett eleinte a magyar egyházak püspökei is hivatalból tagjai voltak a szenátusnak, az erdélyi római katolikus püspök azonban a konkordátum folytán kimaradt, az unitárius püspököt pedig az alkotmány zárta ki, mivel híveinek száma nem érte el a kétszázezer lelket s így csak az erdélyi református püspök maradt tagja a román felsőháznak.

Az 1938 február 27-i új alkotmány megjelenése után az Országos Magyar Pártot is feloszlatták a többi politikai párttal együtt. Csak 1938 december 16-án jelent meg egy rendelet törvény a „Nemzeti Újjászületés Frontjának“, mint az ország egyetlen politikai szervezetének létesítéséről s a törvény végrehajtási utasítása kilátásba helyezte, hogy a Frontnak külön kisebbségi szekciói is szervezhetők. A német kisebbségnek a Frontba való belépése után a magyarság politikai, társadalmi és gazdasági vezetői és Calinescu belügyminiszter között is hasonló megállapodás jött létre 1939 január 17-én s e szerint a magyarság korporatív módon beilleszkedik a Frontba, melynek direktóriumában és nagytanácsában egy, illetve tíz helyet kap; a magyarság szakmai testületi is korporatív módon beilleszkedik az ország hasonló szervezeteibe; közművelődési, gazdasági és társadalmi célkitűzéseit pedig a magyarság külön szervezetben művelheti, mely „a romániai magyar nép közösségének egyetemes képviselője“ lesz. Ez utóbbi szervezetet, mely később a Romániai Magyar Népközösség nevet vette fel, a belügyminiszter gróf Bánffy Miklós elnöke mellett aznap engedélyezte.

A Front magyar, német, bulgár és ukrán alosztálya sohasem bizonyult életképesnek s ezért a politikai irányítást is a Magyar Népközösség vette át. Az 1939 május 9-én megjelent választótörvény az új alkotmány szellemében új arculatot adott a parlamentnek. Az aktív választójog korhatárát 21 évről 30 évre emelték fel a képviselőválasztásnál, a passzív választójogét pedig 25-ről szintén 30 évre. A választóknak a következő foglalkozások egyikét kell ténylegesen üzniök: földművelés és kézművesesség, ipar és kereskedelem vagy a szellemi foglalkozások valamelyikét. A titkos és kötelező választójogot a szenátorválasztásnál a nőkre is kiterjesztették. A mandátumok a képviselőválasztásnál az eddigi négy év helyett hat évre, a szenátorválasztásnál pedig kilenc évre szólnak s a nyolcvannyolc szenátort egyharmadonként, három évenként kisorsolják és újakat választanak helyettük. Az új választótörvény az 1938 augusztus 14-i közigazgatási törvény mintájára tíz választókerületre osztja fel az országot, amihez tizenegyediknek a főváros csatlakozik. A választókerületek

addig a megyéknek feleltek meg, ami a magyarság érdekeit jobban biztosította. Az idézett közigazgatási törvény Brassó és Háromszék megyét a Bucegi-i tartományhoz csatolta, Bukarest székhellyel s így egyéb nagy hátrányok mellett e két megye nem tudott képviselőt sem behozni, mivel választói eloszlottak a tíz megyéből álló ókirályságbeli tartományban. A régi választójog szerint összesen 387 képviselőt választottak s a szavazás megyénként listára történt. Az új törvény a képviselők számát 258-ra szállította le s a szavazás tartományonként egyéni jelölések alapján történik, mivel a választáson pártok már nem vehetnek részt s így a pártlista is lehetlenné vált. A három fentemlített foglalkozási csoportba tartozók minden tartományon belül külön kollégiumban szavaztak és minden tartomány egyenlő arányban választott földműves, iparos és értelmiséghez tartozó képviselőt, akiknek száma 15 és 30 között váltakozik tartományonként.

A szenátusba nyolcvannyolc tagot a király nevezett ki, ugyanannyit pedig a különböző szakmai testületek választottak s a választásnál az egész ország egy szavazókerületet alkotott. Ezekhez járultak a jogszerinti szenátorok: trónörökös, a királyi hercegek, pátriárka, metropoliták, az ortodox és görög katolikus egyház minden püspöke, a többi elismert felekezeti közül a kétszázévezernél nagyobb lélekszámmal rendelkező egyházak fejei, valamint azok, akiknek a régi választójog szerint ez a tisztség kijárt.

Az új választótörvény szerint lefolyt első és utolsó választáson kilenc magyar képviselő jutott be a képviselőházba és két szenátor a szenátusba, akik mellé a király még három magyar szenátort nevezett ki s a jogszerinti szenátor református püspökkel együtt a magyar parlamenti csoport tagjainak száma tizenötökre emelkedett. A magyar képviselők, miként magyarpárti elődeik, rendszeresen kivették részüket a törvényalkotás munkájából. A rendi Romániában azonban a törvények legnagyobb részét parlamenten kívül hozták s így a parlament szerepe nagyon lecsökkent, annál is inkább, mivel az új alkotmány szerint a kormány nem felelős a nemzetgyűlésnek, hanem csak a királynak, akinek évente csak egyszer kell összehívnia a parlamentet, melynek üléseit bármikor elnapolhatja s ez esetben csak egy év múlva ülnek ismét hivatalból össze a törvényhozó testületek.

* * *

A romániai magyarság jogi helyzetének fejlődésén végigtekintve e vázlatos összeállításból is láthatjuk, hogy a jogi szabályozás mindig a politikai események mögött járt és nem tudott irányt szabni azoknak. A nemzetiségi kérdés rendezése konkrét formában fel sem merült addig, amíg Románia szövetségesénél, a csehszlovák köztársaságban meg nem indult a bomlási folyamat, a kisebbségi népcsoportok követelése és a tengelyhatalmak erélyes fellépése nyomán. Húsz évig semmibeverték a gyulafehérvári határozatokat s amikor 1928-ban e határozatok megszőve-

gezői kerültek uralomra épen úgy megfélemeztek róluk, mint az ország addigi korlátlan urai, a liberálisok, akik nemzetiségi politikájának bevallott célja a nemzetiségek beolvasztása volt. A kisebbségi szerződés megsértése miatt a legtöbb esetben hiába fordult a magyarság a Nemzetek Szövetségéhez, mivel ott a román kormány, mint az entente hatalmak keleti szövetségese mindig ki tudta magyarázni kisebbségellenes intézkedéseit, annál is inkább, mivel kontradiktórikus tárgyalásra sohasem került sor, a Népszövetség pedig a kisebbségek helyett inkább az államokat védte panaszoló polgáraival szemben.

Így született meg 1938 augusztusában az első kísérlet a nemzetiségi kérdés rendezésére, az úgynevezett kisebbségi státútum, mely ha teljesebb lett volna s ha végre is hajtották volna, akkor sem tudta volna megállítani azt a dunamedencei átalakulási folyamatot Romániában, mely két hónappal később Csehszlovákia megcsonkításához vezetett. Így azonban, ami régi volt benne, az felesleges volt, ami új, az már elkésett és a tavalyi óra emlékeztetett. De minden törvényes rendelkezésnek az volt a nagy hiánya, hogy végrehajtására semmiféle biztosíték vagy szankció nem állott rendelkezésre, a kisebbségi jogok nem állottak sem büntetőjogi, sem magánjogi védelem alatt. Mivel pedig Romániában a törvények végrehajtása tekintetében a közigazgatási hatóságoknak szinte szabad kezük van, a legtöbb paragrafus írott malaszt maradt és nem a kisebbségek, hanem a külföld megnyugtására szolgált. A jogállamnak megfelelő fogalom nincs a román nyelvben s ha a jogbizonytalanság általános szabály, akkor nemzetiségi kérdés terén sem várhatunk többet, annál kevésbbé, mivel itt mindíg politikai tényezők játszanak közre.

A bécsi döntés ebben az egymásnak ellentmondó jogi és tényleges helyzetben találta Románia közel két milliós magyarságát. Most hogy ennek több, mint fele az anyaországba visszatért és Magyarországnak kétszerannyi román polgára van, mint amennyi magyar Romániában él, ritka történelmi alkalom nyílik arra, hogy időszerű és igazságos nemzetiségi politikával az előbbieknek otthont, az utóbbiaknak pedig nyugalmat biztosítsunk az új határon innen és túl.

Mikó Imre dr.

ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG.

A második belvederei döntéssel Erdély északi része visszatért Magyarországhoz. A döntés külpolitikai indokai kétségtelenül mások voltak, mint elsősorban történetiek. A magyar köztudat azonban mégis úgy tekint a visszatért Erdélyre, mint amely elsősorban történeti okokból illeti meg — a néprajzi elvnek a történeti joggal egybehangzó alapján — Magyarországot.

A román felfogás viszont súlyos csapásnak tekinti a belvederei döntést s vele szemben, akárcsak annak idején a történeti Magyarországgal szemben is, elsősorban a néprajzi elvre hivatkozik, melyet megtehető még az erdélyi román őslakói jog dáko-román folytonosságának öntudatával. A magyar és a román elv Erdély földjén ütközött össze és a második belvederei döntés éppen azért osztotta meg Erdélyt oly módon, mely eddig ismeretlen volt a történelemben, hogy külpolitikai szempontok szerint egyeztesse a két ellentétes álláspontot.

A magyar történeti joggal szemben a román álláspont mindig az etnikailag egységes román nemzetállam gondolatára hivatkozott. Az erdélyi magyar birtoklás e felfogás szerint úgy néprajzi, mint történeti okokból jogtalan volt. Néprajzi okokból: mert Erdély lakosságának többsége a románok szerint román s így természetellenes helyzet, a nemzeti és természetjogi elv megtagadása, ha az erdélyi románok — még ha történeti hagyományok következtében is — idegen uralom alatt kénytelenek élni. A nagyromán gondolat így akarta összefoglalni Erdély és Románia összes románjait egyetlen államba. A nemzetállami elv modern fogalmát alkalmazták itt a történeti magyar jog ellen: egyetlen nép egyetlen államba való, a nép és az állam határainak azonosaknak kell lenniök. Történeti okokból pedig a vitathatatlan ezeréves magyar birtoklással szemben a dáko-román kontinuitás gondolatára hivatkoztak. A dáko-román elmélet szerint az erdélyi románok közvetlen leszármazottjai Traján légióinak és római telepeseinek, akik összevegyültek a rómaiak által legyőzött és Erdélyben őslakos dáko népességgel s azután ott maradtak a római uralom bukása után is Erdély biztos hegyei között. Ez az elmélet természetesen ismeretlen volt egészen a 18-ik századig a románság előtt, melynek műveltebb rétegei ekkor még teljesen a bizánci-orthodox kultúrkörben éltek. Egyedül az erdélyi görög-katolikus unió tette számukra hozzáférhetővé a római műveltséget s így a római-román folytonosságnak a nyelvrokonság bizonyos méretei után következtethető gondolata is ekkor született meg, mint a nemzeti gondolat első jelentkezése a kezdő román nacionalizmus úttörőiben. A római-román folytonosság eszméjét a reneszánsz olasz történetíróinak találgatásaiból merítették a nyugati műveltséggel megismerkedett román írók. Mátyás király történetírója, Bonfini és a később II. Pius pápává lett nagy humanista, Aenea Silvio Piccolomini jutottak először arra a téves következtetésre, hogy az Erdély hegyei közt maradt római romok és az ott lakó, az olaszhoz távolról hasonló beszédet beszélő népesség között valami kapcsolatnak kellene lennie. A román nyelv csengése ismerős volt olasz fülüknek s humanista iskolázottságuk — az otthoni példák után — Erdély merőben más viszonyai között is szívesen teremtett kapcsolatot a nép és a történeti emlékek között. A 18-ik század végétől felemelkedő új román nacionalizmus úttörői, a történetíró Sinkai Gergely, Ma-

ior Péter, Klein-Micu Sámuel szívesen fogadták a reneszánsz humanistáktól készen kapott fikciókat, melyeket még megtoldottak a 18-ik század első felében, 1746-ban felfedezett Anonymus-féle krónikából vett s helytelenül értelmezett értesülésekkel. A kontinuitás tanához hozzátársították azt is, hogy hiszen Anonymus tanúsága szerint a magyarok fegyverrel verték le az erdélyrészi román fejedelemségeket. A későbbi Anonymus-kutatás kiderítette, hogy Béla király jegyzője a maga korának bizonyos állapotait vetítette vissza a múltba s szívesen kedvelte a harcos, mesés, mondái elemeket, ahogy az általában a középkori krónikáknál mindenütt megfigyelhető. Sinkai, Maior és Klein-Micu történetírásán épült fel az egész új román nacionalizmus és főleg az erdélyi román folytonosság fikciója: közben természetesen a modern román nacionalizmus történetírása már nem törődhetett az Anonymus kérdés új tudományos fejleményeivel, mert hiszen ha ezt teszi, úgy az egész nacionalista elmélet összeomlik. Sinkai, Maior és Klein-Micu történetírásából a román nacionalizmus azt következtette ki, hogy a románokat történeti és természeti jogon egyaránt megilleti Erdély s hogy a románok Erdélynek a magyar honfoglaláskori megszállásakor már ott laktak s békésen megegyeztek a magyarokkal, de később a magyarok a békét megszegték és jobbágyorsba szorították az egykor uralgó románokat.

A kezdődő román nacionalizmus azonban nemcsak irodalmi téren jelentkezett. Politikai téren való jelentkezései egybeesnek a görögkatolikus unió következményeivel, illetve az 1791-es mozgalmakkal. 1726-tól egészen 1744-ig, nem egészen önkéntes távozásáig ostromolta egy egyesült görög-katolikus püspök, a Rómában tanult, latinos műveltségű és osztrákházi opportunistá érzületű Klein (Micu) Innocent III. Károlyt és Mária Teréziát a románok jogaira és politikai érvényesülésére vonatkozó kéréseivel. Utóbb az 1791-es országgyűlésen a Suplex Libellus Valachorumban összefoglalt óhajok újították meg a román törekvést, hogy a románok megszerezzék maguknak a szupremációt Erdély fölött. Mindkét esetben az egyesült görög-katolikus egyház román főpapjai voltak a politikai törekvések kezdeményezői, nem egyszer hivatkozván a műveltebb románok tudatában már egyre több helyet elfoglaló történeti indokokra. Ezek a politikai törekvések azután, hogy egyfelől a modern magyar nacionalizmus révén megvalósult az egységes magyar nemzetállam, másfelől pedig, hogy a két román vajdaságban is új nemzeti szellem támadt és megszűnt a görög-fanarióta uralom, majd meg az orosz protektorátus és megszállás múltával nemzetközi szükségességből, Oroszország balkáni és tengerszorosai vágyainak ellensúlyozására, megteremtették a román fejedelemséget: új súlypontot és támogatást találtak túl a Kárpátokon. Eddig az erdélyi román vezetőknek csak az volt a szándékuk, hogy a román népelem Erdélyben megfelelő érvényesülést találjon, most azonban, a 19-ik szá-

zad második felétől kezdve tudatosan törekedtek már a minden románt egybefoglaló és Erdélyt Magyarországtól elszakítani szándékozó román nemzetállam megteremtésére. Az erdélyi régi és újabb magyar uralommal szemben a román álláspont szembeállította a maga történeti fikciói mellett a 19-ik század demokratikus-népfelségi gondolkozását is. Az erdélyi magyar uralom, valamint a régi erdélyi rendiség, a három nemzet uniója, valamint az 1868-as magyar-erdélyi unió a román felfogás szerint mind mesterkélt konstrukciók, feudális és osztályuralmi törekvések; velük szemben a román nép jelenti Erdély igazi elemét és a román nép mellett áll az új történelmi fejlődés, a népszaporaság nagy támasztéka, míg a magyarok csak a régi nemesi uralom állampolitikai érdekűvé növelt fikciójával igazolhatják fennhatóságukat. Vagyis: a magyar birtoklás Erdélyben osztályuralmi jellegű, a román nemzetegység jelenti ezzel szemben a népjogot és a demokráciát. Ez a konstrukció természetesen azonnal megdőlt, mihelyt a történeti Romániában társadalmi, szociális és külpolitikai zavarok lépnek fel: ekkor az erdélyi románság úgy számításból, mint pedig védekezési ösztönből visszafordul az erdélyi haza gondolata felé, melyet úgy a román nemzetegység, mind pedig az elmúlt húsz év alatti román fennhatóság kedvéért a magyar erdélyiséggel szemben az összes románok oly hevesen elutasítottak.

Az erdélyiség kérdése természetszerűleg az elmúlt húsz év alatt az erdélyi magyarság számára is szükségkonstrukció volt. Aminthogy az 1867 utáni időben, a teljes magyar nemzetállam idején, az erdélyi románok is, az őket majorizáló erdélyi-magyar egységgel szemben, az erdélyi autonómiát emlegették, róla azonban az 1918 utáni időszakban természetszerűen egészen elfelejtkeztek. Holott voltaképpen Erdély volt a románság legnagyobb nevelője és védelmezője; Erdélyből indult el a román nacionalizmus, az erdélyi és magyar államiságtól tanulták meg a románok az állam gondolatát abban az időben, mikor a két román vajdaság csak fikció volt és török uralom, illetve fanarióta kizsákmányolás uralkodott rajta; Erdélyben talált a román nép a Balkán viszontagságai előtt évszázadokon át biztos menedéket. Egyben Erdély földje és Erdély története az, mely világosan megcáfolja a románoknak a dákó-román kontinuitásról és az őslakos mivoltukról szóló feltételezéseit. A román faj és a római emlékek közt az archeológiai és az etnográfiai tudomány világánál semmiféle közösséget nem lehet felfedezni. Az erdélyi román helynevek mind magyar, vagy bolgár-török eredetűek: a nyelvtudomány bebizonyította, hogy Erdély magyarok előtti lakossága kisebb részben szláv, nagyobb részben pedig a honfoglalókkal közeli rokon bolgár-török volt s a helynevek legnagyobb része tőlük került a magyarokhoz, majd a magyaroktól a románokhoz. Az erdélyi román helynevek így nem egy vonatkozásban a magyar nyelv XIII. és XIV. századi állapotát tükrözik vissza alak-

jaikkal. A román nép maga a Balkánon alakult ki: latin jellegű, bár rengeteg szláv és bolgár elemmel kevert nyelvét nem őrizhette volna meg a latin érintkezéstől teljesen elzártan. A román nyelv a Balkán Adria felőli részén fejlődött és így mutat fel bizonyos újlatin jellegzetességeket. A román népről e korban úgy tudnak e tájon a görög történetírók, mint pásztorkodó, vándorló népségről. A IX. század után a román-vlach népelem vezetői restaurálják a bulgár államot, majd ennek vonzókörébe vonják a dunamenti síkságokat, a mai Románia területét. így vándorol át fokról-fokra a román nép mai lakóhelyére, ahol kun és bessenyő fennhatóság alatt élt s csak a kun és bessenyő uralom lazultával kezdenek felemelkedni a kisebb román politikai alakulások, kenézségek, vajdaságok. A román vajdaságok szervezésével kapcsolatban a mai román nézetek azt tartják, hogy azokban bizonyos erdélyi román kezdeményezéseknek lett volna a XII. és XIII. században nagy szerepük: holott a valóság az, hogy a Basarába-vajdák kísérleteiben még rengeteg a bessenyő és kun politikai elem, nem is szólva arról, hogy a kezdő román politikai fogalmak mind ilyen bessenyő és kun, avagy bolgár-szláv eredetűek. Erdély csak a XIII. században kerül bele a román népelem érdeklődésébe. 1210-ből való a románok első okleveles említése s később is az oklevelek és a településtörténet világánál igen nyilvánvaló, hogy a románok legelőször a Balkán felé eső magyar megyékben tűntek fel; Hunyad, Fogaras, Krassó Szörény az első magyarországi román telephelyek; nem egyszer e helyeket a kunok és bessenyők földjeiként is említik, ami nyilvánvaló utalás a kezdeti románság kun-bessenyő kapcsolataira. így kézenfekvő az a nézet is, mely szerint a most jelentkező román nemességben, kenéz- és vajdacsaládokban elsősorban a bessenyő és kun vér és népi elem az uralkodó. Nyilvánvaló az is, hogy ebben a vonatkozásban a kun és bessenyő uralkodó rétegek fokról-fokra való elrománosodásával is kell számolnunk; a folyamat sokban hasonló ahhoz, ahogy Bulgáriában a bolgár-török hódító, államalkotó és uralkodó elem hamar elszlávosodott. Erdély később is úgy szerepelt a román fejlődésben, mint menedékhely, ahová tömegesen húzódtak a vajdaságok rossz jobbágyviszonyai, majd meg a török háborúk elől a menekülők. A történelmi Erdélyben a román népelem azért játszhatott kevesebb szerepet, mert kevesebb volt, mint a magyar, másfelől pedig akkor még a magyarság életerős elem lévén, nem néptelenedtek el Erdély völgyei, ahová azután a történelmi jelentkezéseiben szinte kizárólag havasi pásztor és vándorló román elem leszállhatott. Az erdélyi román szaporodást a tatárjárás után Erdély elnéptelenedése, majd az erdélyi fejedelemség befejeztekor a magyarságnak az akkori harcokban való nagy megtizedeltetése, végül pedig az önálló Erdély bukásakor a magyar energiák csökkenése tette lehetővé. így léphetett aztán elő a 18-ik század végétől a román elem önálló nemzetként, magának kollektív nemzeti jogokat és külön terüle-

tét követelvé, — vagyis ebben az esetben maga akarván visszaállítani azt a rendi-kollektív társadalmi és nemzeti tagozódást, melyet az 1848-as erdélyi-magyar unió a polgári jogegyenlőség megteremtésével magyar, székely, szász, román számára egyformán megszüntetett.

A román nemzetállamnak, bár a román politikai gondolatok kiindulópontja Erdély volt, mégis Erdély lett a végzete. A román nemzetállam nem konszolidálódhatott, mert geopolitikai alkata és tájainak egészen eltérő volta lehetetlenné tette az egységes fejlődést, az összefoglaló irányítást. Húsz év elég rövid idő a nemzetté váláshoz, az egységes állammá alakuláshoz. Emellett az állam középpontjában áthághatatlan hegyek emelkedtek s e hegyekben a románoktól teljesen idegen elem, a székely lakott. E hegyek elzárták egymástól az állam két, történetileg is eltérőleg fejlődött részét. A regáti román táj továbbra is átmenő terület maradt Oroszország és a Balkán között s Oroszország ma sem mondott le, úgy tetszik, távolabbi balkáni érdekeltségei miatt erről az átmenő területről, mely az orosz hadak útja volt az egész 19-ik század folyamán. Maga ez a regáti román táj a maga szétfolyó, laza alkatával, bizonytalan határaival már eleve alkalmatlan a konkrét politikai összefoglalásra. Romániának így kellett elhanyagolnia saját geopolitikai tragikumát miatt is, mivel egyfelől nem voltak benne elég erősek a húsz éves államot összetartó erők, másfelől pedig mert a külföldi támogatással és az improvizált bel- és külpolitikai román politikai konstrukciókkal egyetemben a román nacionalizmus fikciói is rendkívül gyöngék voltak ahhoz, hogy régibb természeti, népi és történeti erőkkel szemben összetartsák ezt az államot. A magyar nemzetállam, a magyar történeti államgondolat 1919 után is állandóan jelen volt Kelet-magyarország és Erdély területén s a rendelkezésére álló népi, természeti és történeti erők segítségével még passzív mivoltában is lehetetlenné tette, hogy ez az állam a Dunamedence, Oroszország és a Balkán ellentétes erői között megszilárdulhasson.

Gogolák Lajos dr.

AZ ERDÉLYI DÖNTÉS NÉPESSÉGI EREDMÉNYE.

A magyar statisztikára a trianoni csapás hatásainak számszerű megrögzítésénél fájdalmasabb hivatás soha sem hárult; viszont a fokozatos területvisszaszerzés népességi mérlegének összeállításánál sincs szebb és örvedetesebb statisztikai feladat.

Eddig kétízben ismertethettük a „Kisebbségvédelem“ hasáb-

jain a területmagnagyobbodások demographiai egyenleget¹⁾ Most felvidéki határsáv és a Kárpátalja felszabadulásáról beszámoló adatokhoz a legnehezebben várt és leghatalmasabb országgyarapodásnak a keletmagyarországi rész és Észak-Erdély hazatérésének népesegstatisztikai eredményeit fűzhetjük hozzá.

Az erdélyi kérdés 1940. augusztus 30-án történt döntőbírósi megoldása a felvidéki probléma felszámolásához sok tekintetben hasonló, de attól eltérő vonásokat is mutat (a Kárpátalja visszabóditása egészen különálló fejezet a magyar igazság érvényesülésének folyamatában).

A rendezést most is a vitában álló két fél közti közvetlen, de hasonlóképpen nem Magyarország hibájából félbeszakadt tárgyalások előzték meg Igazságot Magyarországnak ezúttal is a tengelyhatalmak külügyminiszterei és ugyancsak Bécsben szolgáltattak. Két évvel ezelőtt azonban a magyar igény a szinte éles magyar-szlovák nyelvhatár következtében egyedül a csaknem szintiszta magyar nyelvterület visszaszerzésére kellett, hogy irányuljon s az akkor is teljes tárgyilagosságra törekvő ítélet a könyvben tisztázható nyelvi alapon követelt terület több mint négyötödét csatolhatta hozzánk vissza. A Romániának húsz évvel ezelőtt odavetett keleti terület sokszínű nemzetiségi mozaikján a honfoglaló magyarság és az általa csak évszázadokkal később befogadott oláh elem közt ellenben hiába keresünk határozott választóvonalat. A magyar kormány tehát az aránylag leészserűbbnek látszó megoldásra törekedett akkor, amikor a trianoni határszéli magyar nyelvterületen s a magyar településeknek lazán nyugatról keletű húzódó övezetén, valamint a szenti, tv, un birodalom évezredes bástyáján, a székelyföldön kívül a közbeékelődő román többségű vidékeket, illetőleg egyes gazdaságföldrajzilag a magyarlakta részhez szorosan hozzátapadó, bár nyelvi tekintetben némi román többség mellett *kevert* jellegű terület darabokat szintén visszakövetelt. *Teleki* Pál gróf 1940 szeptember 4-én tartott nagy képviselőházi beszédéből kitűnően a magyar kormány harmincezer négyzetkilométert meghaladó, túlnyomó többségben románlakta terület átengedésével komoly és határozott kompromisszumot ajánlott fel a keleti szomszédnak Erdélynek (ideértve a keletmagyarországi részt is), tehát mintegy kétharmadát kívánta vissza. Az etnikai viszonyok kuszáltsága miatt a döntőbírók második bécsi ítélete az igényelt területből viszonylag valamivel kevesebbet (kb kétharmadrészt) juttatott vissza mint annak idején, a felvidéki kérdés felgöngyölítésekor. *Az új erdélyi unióval Magyarországhoz hazatért több, mint 43 000 négyzetkilométernyi országrész azonban kiterjedésre többszöröse az északon visszanyert (alig 12.000 km re rugó) pántlikaszerű területnyúlvány-*

¹⁾ V. ö. „A felvidéki kérdés alakulásának népességi mérlege“ (1938 évf. 6. sz. 15—19 1) és „Kárpátalja és a magnagyobbodott Magyarország népessége“ (1939. évf., 2-3. sz. 26—32. 1.)

nak.¹⁾ s míg 1938 novemberében a húsz éven át a kisebbségi sors köves, tövises útját járó nyolcszázézer magyar néptömeg rázhatta le a béklyót, addig most *millión felüli* talán még többet szenvedett, de épen ezért meg gerincesebbe kovácsolt — *magyar-ságul* ölelhetett inasához a csonka haza örömujjongó népe.

Részletesebben a *magyar és román hivatalos statisztikának* a Romániához csatolt egész területre s annak a második becsi dön léskor visszanyert, illetőleg román uralom alatt maradt te.szcre vo natkozó *adatai* világíthatnak reá az erdélyi kérdés megoldásának népességi egyenlegért.²⁾

A *trianoni tévedés* a megcsonkított Magyarország területénél nagyobb ötmillió s népességű országdarabot *hasított ki az ezer éves keretből és* ajándékozott oda Romániának. *Az utolsó hiteles népességstatisztikai állapotfelmétel, az 1910 évi magyar nép számlálás szerint a román uralom alá került keleti országrész anyanyelvi tekintetben igen vegyes lakosságú volt.*

Anyanyelv	A Romániához csatolt egész terület		
	Szám szerint	1910-ben: %-ban	A magyarbirodalmi adat %-ában
Magyar	1,661.805	31.6	16.5
Német	564.789	10.8	27.7
Román	2,829.454	53.8	96.0
Egyéb és ismeretlen	201.419	3.8	3.4
Összesen	5,257.467	100.0	25.2
Terület (km²)	103.093	—	31.7

Az 1930 évi román népszámlálás hasonlóképen kevert jelle gűnek mutatta anyanyelvi szempontokból az átmenetileg Románia alkotórészévé vált területet; holott a magyarság számát az összeomlás után Erdélyből kiüldözöttek legalább kétszázézer tö mege, a folyton fokozódó gazdasági nyomás miatt Erdélyen túlra tőleg a Regátba kényszerült székelység tízezeréi s mm utolsó sorban a román népszámlálás tévedései is jelentősen megfogyasztották Az 1930 évi adatokat³⁾ tehát mindennek figyelembe vételével szabad csak értékesíteni:

Anyanyelv	A Romániához csatolt egész terület	
	Szám szerint	1930-ban: %-ban
Magyar	1,480.721	26.7
Német	541.174	9.7
Román	3,234.157	58.3
Jiddis	111.384	2.0
Egyéb és ismeretlen	182.370	3.3
Összesen	5,549.806	100.0

¹⁾ A Kárpátalja visszafoglalásakor is mintegy 12.000 km² került ismét magyar fennhatóság alá.

²⁾ Az adatokat bővebben a Magyar Statisztikai Szemle 1940. évf. 662—679. lapján közöltük.

³⁾ Az adatok az óromániai Cămpolung megyéhez csatolt két erdélyi községet is magukban foglalják.

Az 1940. augusztus 30-án Erdélyben is megtörtént területrevízió következtében az elszakított erdélyi és keletmagyarországi rész kétötöde — 43.492 km², azaz 42.2% — tért vissza a Magyar Szent Koronához. A visszacsatolás természetesen nem mindegyik nemzetiséget érintette egyenlő mértékben:

Anyanyelv	A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület		A Romániának maradt terület	
	1910-ben	1930-ban	1910-ben	1930-ban
a) Szám szerint:				
Magyar	1,123.216	1,007.145	538.589	473.576
Német	89.254*	60.046	475.535*	481.128
Román	919.690	1,164.672	1,909.764	2,069.485
Jiddis	*	99.733	*	11.651
Egyéb és ismeretlen	53.386	61.007	148.033	121.363
Összesen	2,185.546	2,392.603	3,071.921	3,157.203
b) Százalékban:				
Magyar	51.4	42.1	17.5	15.0
Német	4.1*	2.5	15.5*	15.2
Román	42.1	48.7	62.2	65.5
Jiddis	*	4.2	*	0.4
Egyéb és ismeretlen	2.4	2.5	4.8	3.9
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0
c) A Trianonban Romániának ítélt egész terület százalékában:				
Magyar	67.6	68.0	32.4	32.0
Német	15.8	11.1	84.2	88.9
Román	32.5	36.0	67.5	64.0
Jiddis	*	89.5	*	10.5
Egyéb és ismeretlen	26.4	33.4	73.6	66.6
Összesen	41.6	43.1	58.4	56.9

Adatainkból kitetszően etnikai alapon nemcsak nehéz, de szinte lehetetlen hibátlanul kettéosztani az ezer éven át magyar és csak húsz esztendeig román kézben volt keleti területeket. Hiszen még a magyarságnak is csak kétharmadrésze lakik a most hazajött részekben! Egyharmada tehát a második bécsi döntés után is tovább éli kisebbségi életét. A felszabadult terület jelentős darabján *kimagasló fa Székelyföldön pl. 90%-os*) többséget alkotó magyar tömb közt elszórtabban, de sokfelé (főleg szerte a heg vidékeken) települt román nép viszont lélekszámra a magyarsággal csaknem egyívású. Románia statisztikai adatközlései szerint ugyanis az anyanyelvi arány a nekünk ítélt részekben a békevilág óta a magyarság kárára romlott meg; de egyfelől csupán a menekülései és kényszervándorlások, valamint a statisztikai elírások és név elemzések, másfelől a regátbeliek túlzott ütemű beáramlása révén! E normálisnak igazán nem mondható népesedési jelenség-

* 1910-ben a jiddis anyanyelvűek túlnyomórésztben a németek számában foglaltattak.

gek nélkül Észak-Erdély és a felszabadult keleti terület magyar népe legalább is a *relatív többségei* még a román uralom alatt nyilvánvalóan megőrizte volna Nem szabad ugyanis szem előtt tévesztenünk azt, hogy helyesebb számítások szerint a trianoni szörnybékében Romániának ítelt területen közvetlenül a bécsi döntés előtti időben valójában tv. m másfélmillió, hanem legalább 1,800 000 főnyi magyarság élt s ez a szám az Erdélyből kiülőzötteknek és kivándoroltaknak s azok leszármazottaknak számával együtt a mai napig bizvást elérte a kétmilliót.¹⁾ Márpedig e ma gasabb becslések alapján az 1040 augusztus 30-án felszabadult terület magyarjainak talán 1 ½ milliónál is nagyobb száma és 45—50%-os aránya is épen eléggé meghaladhatta az összeállításunkban szereplő 1930. évi adatokat.

A *trianoni Magyarországhoz viszonyítva* igen jelentős többlettel zárultak az elmúlt két esztendő revíziós mozzanatai. Különösen a területmagnagyobbodás volt hatalmas méretű: 73%-os; de a legdrágább kincs, a *népesség is pompás ütemben (az 1930. évi lélekszám alapján számítva 46.2%-kal) gyarapodott meg*; mégpedig elsősorban nehezen visszavárt magyar véreinkkel, egyben azonban a szentistváni szellemben ugyanolyan testvéri érzéssel fogadott idegen ajkú rétegekkel is.

Lássuk már most az országgyarapodás végső mérlegét. E szerint csonka hazánk *területe és lélekszáma a következőképen nőtt meg* 1938. november 1., vagyis a trianoni Magyarország szomorú történetének utolsó napja óta:

Terület	Terület (km ²)	A népesség száma		
		1910-ben	1930-ban ²⁾	1939-ben ³⁾
Trianoni Magyarország	93.073³⁾	7,615.117	8,688.319	9,129.000
Az első bécsi döntés területe	11.927³⁾	869.357	1,034.463	1,051.000
Magyarország az első bécsi döntés után	105.000	8,484.474	9,722.782	10,180.000
A kárpátaljai akcióval visszanyert terület²⁾	12.061³⁾	496.866	592.901	677.000
Magyarország a Kárpátalja visszaszerzése után	117.061	8,981.340	10,315.683	10,857.000
A második bécsi döntés területe	43.104⁴⁾	2,185.546	2,392.603	2,633.000
A mai magnagyobbodott Magyarország	160.165⁵⁾	11,166.886	12,708.286	13,490.000

¹⁾ L. idevonatkozóan Kovács Alapos számításait a „Kisebbségvédelem“ 1940. évi 1—2. számában (1—20. l.) közölt cikkében. E cikk megállapításai szerint a magyar anyanyelvűek száma már 1930-ban 1,678.000-re volt tehető.

²⁾ Az 1939 március 14—18-án felszabadított terület az 1939 április 4-i területkiegészítéssel. — ³⁾ Az 1930. évi magyar népszámlálási közleményben közölt, illetőleg a legutolsó cseh-szlovák helységnevtárak községi közlései alapján kiszámított terület. — ⁴⁾ Az 1910. évi népszámlálási közlés alapján kiszámított területnek — 43.492 km² — a kataszteri kiegészítések alapján történt módosításával. — ⁵⁾ Az Erdély és Keletmagyarország visszaszátolt részére vonatkozóan a 3. sz. jegyzetben (és az egyik előző összeállításban) közölt adat alapján a terület 160.553 km². (A trianoni és a vissza-

Megnagyobbodott csonka hazánk lakosságának anyanyelvi megoszlásáról pontosan csak az 1910 évi népszámlálás kissé már avult adatai alapján tájékozódhatunk.¹⁾ Ép-Magyarország utolsó békebeli népszámlálása szerint az északon, északkeleten és keleti oly örvendetes mértékben részben a Kárpátok karéján futó természet nyújtotta régi határvonalig — kiszélesedett mai országterületen a szám szerint 1910-ben közel 8.1 millió magyar *ajkú lakosság aránya* csaknem 78% volt. 1940-ben a kb 10½ (10¾) millióra nőtt magyarság aránya valószínűleg eléri vagy valamivel túlhaladja a 80%-ot. A trianoni területen tudvalevőleg az 1930-as

csatolt felvidéki s kárpátaljai területre vonatkozóan is az 1910-ről rendelkezésre álló adatokat véve alapul, a terület 160729 km².) — A magyar cseh-szlovák és román népszámlálások nem teljesen azonos időpontra vonatkozó adatai alapján. — ⁷ A természetes szaporodás és részben a vándorlási egyenleg alapján kiszámított lélekszám (az 1940. aug. 30-án vissza csatolt területet illetően részben becslés)

¹ Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai alapján készült számítás szerint a ma megnagyobbodott Magyarország népességének anyanyelvi megoszlása a következő volt (a lélekszám néhány felvidéki, ill. kárpátaljai külterületi lakotthely anyanyelvi adatainak hiánya miatt árnyalatnyilag eltér a népesség fentebb megadott számától):

Anyanyelv	1910-ben	
	szám szerint	%-ban
Magyar	8,669,188	77.7
Német	718,637	6.4
Szlovák (tót)	283,436	2.5
Rómán	959,869	8.6
Rutén	370,443	3.3
Egyéb és ismeretlen	164,876	1.5
Összesen	11,166,449	100.0

A németek számát illetően megjegyzendő, hogy az 1910 évi népszámlálás a tulajdonképpen a jiddis anyanyelvűeket is a németek közé sorozta, erre mutat az, hogy egyedül a keleti megyékben 100.000-nél többre (az egész lakosság mintegy 1% ára) rúgott a német anyanyelvű izraeliták száma.

Az 1930. évi magyar, cseh szlovák és román népszámlálásoknak csak árnyalatnyilag eltérő időpontra vonatkozó anyanyelvi adatait is összeadhatjuk; az idevágó adatok azonban sok körülmény következtében (anyanyelv nem homogén tudakolása, a cseh statisztika hamisításai és hibák a román statisztikában; csehszlovák anyanyelvűek kimutatása a cseh népszámlálásnál a csehek és szlovákok számának külön közlése helyett, a jiddis anyanyelvűeknek a németek közé sorozása a trianoni területei s az ily anyanyelvhez tartozóknak részben a zsidók, részben a cseh-szlovákok közé sorozása a cseh népszámlálásnál, a külföldi honosok (főleg magyarok) község anyanyelvi adatainak hiányozása a cseh statisztikában stb) erősen eltorzítva mutatják csak be a népesség anyanyelvi összetételét. Ezért a fentiek figyelembevételével és a Kárpátalja visszaszerzése után a „Kisebbségvédelem“ hasábjain (1939 évf. 2—3. sz., 3'0-31 1.) közölt tájékoztató becsléshez hasonlóan (mérsékelten) helyesbített adatokat is oda odaillesztjük a hivatalos, azonban cseh és román népszámlálási részletében nem hiteles adatokon nyugvó első két számsor mellé (e kiegészítő számításnál a jiddis anyanyelvűeket az egyéb és ismeretlen csoportba foglaltuk, egyébként a számítás a „Kisebbségvédelem“ idézett helyén említett módon készült):

népszámlálás időpontjában 92%-os volt a magyar ajkúak képviselése; az országgyarapodás következtében tehát hazánk nemzeti képe megszinesedett, bár a domináló magyar alapszínezet mindeneseire világosabb tónusban megmaradt. A 80%-nyi magyarság mellett a szentistváni gondolat jegyében a teljes egyenjogúságot és legjobb bánásmódot változatlanul élvező nem magyarok közül a románok hányadosa durva becslés szerint a 8, a neineteké és ruténeké egyenkint a 4-5 a szlovákoké (tótoké) pedig a 2%-ot nem igen haladja meg. Népünk ezidőszerint az igen jelentős mértékben megnagyobbodott csonka haza határai közt már nem egy szűk, kicsi, tisztán nemzeti állam keretében él, mint azt az 1940 szeptember 4-i nagy miniszterelnöki beszámoló oly nyomatékosan hangsúlyozta, hanem immár valóban *ősi dunamedencei hivatásának megfelelő életet folytathat* a Kárpátok lábánál, ott, ahol Árpád serege az első sátorcölöpöket leverte.

Két évvel ezelőtt az alig 9 milliós trianoni magyar állam nép-erő dolgában mégpedig egyedül a lakosság nyers száma alapján félakkora volt, mint a 19 millió felüli, ill. közel húszmilliós Románia: sőt lélekszáma még a 15 milliós Cseh Szlovákiától is messze elmaradt. Ma az utóbbi állam: a versaillesi és trianoni békeparancsoknak legmesterségesebb terméke már nincs többé a kb 13½-13¾millió lakost számláló mai Magyarország pedig, ha területre nem is, de népességi nagyság tekintetében elérte a természetesebb határok közé szorított román államot. A megnagyobbodott Magyarország csonka ugyan de már minden ízében életképes, életerős s felszabadult véreinkkel megizmosodott és megújítható középhatalom.

Thirring Lajos dr.

Anyanyelv	1930-ban		1930-ban (becslésszerű helyesbítés alapján)	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Magyar	9.629.103	75.8	9.800.000	77.2
Német	560.666	4.4	580.000	4.6
Szlovák (tót)	104.819	0.8	270.000	2.1
Cseh-szlovák	325.761	2.6	—	—
Román	1.180.893	9.3	1.150.000	9.0
Rutén	466.895	3.7	500.000	3.9
Zsidó és jiddis	218.634	1.7	—	—
Egyéb és ismeretlen	221.515	1.7	408.000	3.2
Összesen	12.708.286	100.0	12.708.000	100.0

Megjegyzendő, hogy az egyéb és ismeretlen anyanyelvűek száma a területfelszabadulás előtt Csehországba túlnyomórészt visszavert csehek (és cseheknek kimutatott zsidók) nélkül lényegesen alacsonyabb volna; az adatainak levonásával nyert lélekszámhoz viszonyítva a magyar anyanyelvűek aránya már 1930-ban több lehetett 78%-nál; ez a százalék az időközi kielégítő természetes szaporodás és a magyar anyanyelv szabad bevallásának lehetővé válása következtében azóta minden valószínűség szerint emelkedett.

ADATOK AZ ÉRDÉLYI MAGYARSÁG KÖZÉP- OSZTÁLY TERMELÉSÉHEZ.

Egy nemzet társadalmi összetételét jelentősen megváltoztatja oly történelmi fordulat, mely a nemzetet uralmi helyzetéből kisebbségi sorsba dönti. A társadalomalkotó erők között ugyanis első helyen szerepel az állam. Az állam jogrendszerével és gazdasági berendezkedésével új társadalmi osztályokat hívhat életre, vagy meglevőket ítélhet halálra. Gazdaságpolitikájával megerősíthet egyes osztályokat, vagy legyengíthet. A kisebbségi nemzet — nem lévén államhatalom birtokában — e téren teljesen szenvedő alanya gazdaállamának. Kitűnő példáját láttuk ennek Romániában, ahol a magyarság társadalmi összetétele kisebbségi életének két évtizede alatt az állam különböző nemzetgazdaságpolitikai intézkedése során oly átalakuláson ment keresztül, melyre semmi befolyással sem bírt, sőt még küzdeni sem tudott ellene, így pl. a nemzeti szempontok által vezérelt agrárreform elvette az erdélyi magyarság nagy- és középbirtokait. A tekintélyes és korábban vezetőszeretpet játszó nagy- és középbirtokos osztály ezáltal elvesztette társadalomgazdasági jelentőségét is. A magyar nemzetiségű köztisztviselők elbocsátása a magyar középosztály egyik nemzeti szempontból legértékesebb rétegét ítélte halálra. De a szabad pályán működők előtt is (orvosok, ügyvédek, iparosok, kereskedők stb.) összeszűkült a megélhetési tér, minek következtében társadalmi életszínvonaluk lecsökkent. A társadalmi életszínvonal csökkenése természetesen maga után vonja a társadalmi igények korlátozódását is és evvel a társadalmi közszellem átalakulását.

A kisebbségi sorsra jutott erdélyi magyarság életkörülményeinek megváltozása és ennek folyamányaként társadalmi közszellemének átalakulása jelentős befolyást gyakorolt az erdélyi magyarságra. Talán leginkább észrevehető ez a magyar középosztály legyengülésében és lassú pusztulásában. Míg az erdélyi magyarság azt látta, hogy maga mellett a román parasztságból egy erős középosztály kialakulása indult meg (hisz erre minden lehetőséget megadott a román állam: iskoláztatási, elhelyezkedési, vagyonszerzési lehetőséget), a maga középosztálya egyre alacsonyabb életszintre süllyedt és egyre apadt, mert az utánpótlás anyagi feltételei mind kedvezőtlenebbé váltak számára. Érdekes feladat lenne az erdélyi magyar középosztály pusztulásának mérlegét felállítani, mai számbeliségét, vagyonállományát és kereseti viszonyait statisztikai adatgyűjtés útján összeállítani s szembehelyezni a főhatalmi változás előtti állapottal.

E nagy és nehezen megvalósítható feladat elől kitérve, ezalattalommal a kisebbségi magyarság középosztálytermelése felé fordítjuk figyelmünket és a különböző társadalmi rétegek életerejének megállapítása céljából azt vizsgáljuk, hogy a huszonkét éves

1. A kolozsvári középiskolai tanulók a szülők foglalkozása szerint az 1929/30—1938/39. tanévekben.

Kolozsvári középiskolák	Nagybirtokos, bérlő	Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	Nagy-, kisiparos, gyár-, műhelyvezető	Mester, ipari munkás	Kereskedő, keresk. alkalmazott	Tisztviselő	Tanár, tanító, lelkész	Katona	Szabad foglalkozás	Szolga, cseléd	Egyéb	Árva	Összesen
Fiúiskolák.													
Róm. kat. főgimnázium	105	158	247	947	339	978	157	8	368	78	233	93	3711
%	2·8	4·3	6·7	25·3	9·2	26·4	4·2	0·2	9·9	2·1	6·3	2·6	100·0
Református főgimnázium	87	169	37	905	263	756	525	15	245	78	217	361	3658
%	2·3	4·6	1·0	24·7	7·2	21·1	14·3	0·4	6·6	2·1	5·9	9·8	100·0
Unitárius főgimnázium	24	326	161	212	108	349	263	12	110	26	100	219	1910
%	1·3	17·1	8·4	11·1	5·7	18·3	13·8	0·6	5·7	1·4	5·2	11·4	100·0
Összesen	216	653	445	2064	710	2083	945	35	723	182	550	673	9279
%	2·3	7·0	4·8	22·4	7·6	22·4	10·2	0·4	7·8	1·9	5·9	7·3	100·0
Leányiskolák.													
„Marianum“ leánygimnázium	136	52	752	81	287	586	170	1	489	1	421	241	321
%	4·2	1·6	23·4	2·5	8·9	18·2	5·3	—	15·2	—	13·1	7·5	100·0
„Marianum“ felsőkereskedelmi iskola	49	329	135	233	239	108	4	172	12	57	169	1507	1507
%	3·3	21·8	9·0	14·4	15·8	7·2	0·3	11·4	0·8	3·8	11·2	100·0	100·0
Református leánygimnázium	110	148	746	319	724	788	10	287	63	102	17	3314	3314
%	3·3	4·5	22·5	9·6	21·8	23·8	0·3	8·7	1·9	3·1	0·5	100·0	100·0
Összesen	495	2043	839	1549	1066	15	948	76	580	427	8038	8038	8038
%	6·2	25·4	10·3	19·3	13·3	0·2	11·8	1·0	7·2	5·3	100·0	100·0	100·0
Összesítés.													
Fiúiskolák	216	653	445	2064	710	2083	945	35	723	182	550	673	9279
Leányiskolák	495	2043	839	1549	1066	15	948	76	580	427	8038	8038	8038
Összesen	1364	4552	1549	3632	2011	50	1671	258	1130	1100	17317	17317	17317
%	7·9	26·3	8·9	21·0	11·6	0·3	9·6	1·5	6·5	6·4	100·0	100·0	100·0

változáson keresztületes társadalom mely rétegei s ilyen mértékben vettek részt a középosztálytermelésben. De erre irányuló kutatásunkat is csak kis körben tudtuk megvalósítani, a kolozsvári magyar felekezeti iskolák statisztikai adatainak feldolgozásával. Tekintve azonban azt hogy a kolozsvári középiskolák többsége vidéki tanuló, eredményeinket nagyjában az általánosíthatjuk egész Erdélyre hiszen a vidéki tanulók Erdély csaknem minden magyar vidékét abban az arányban képviselt- amelyben a magyarság különböző társadalmi rétegei ott éltek. Adatainkat a három magyar fiúközépiskola (katolikus, református és unitárius főgimnáziumok) és a három magyar leányközépiskola („Marinaum“ leánygimnáziuma, kereskedelmi líceuma és a református leánygimnázium) 1929-30. tanévétől az 1938—39. tanévig bezárólag szereztük be és dolgoztuk fel. (1. tábla)

Vizsgálódásainkat nagyrészt megnehezíti az hogy az iskolai statisztikák a szülők foglalkozásának tekintetében túlságosan összevont adatokat nyújtanak így pl. a közép és kisbirtokosok, valamint a mezőgazdasági munkások gyermekeit egy rovatban szerepeltetik noha társadalmilag mindegyik külön osztályt alkot. Hasonló a helyzet az ipari és kereskedelmi pályán működő szülőknel is, ahol az önálló és különböző kategóriához tartozó iparosok és kereskedők együtt szerepelnek alkalmazottaikkal. A statisztikai adatot összeállításánál tehát nem voltak tekintettel az ugyanazon foglalkozási körben mozgó társadalmi osztálykülönbségére tgy kénytelenek vagyunk mellőzni a társadalmi osztály kategóriánk int való csoportosítást és meg kell elégednünk a foglalkozási ágak szerinti csoportosítással. A statisztikában szereplő különböző foglalkozási ágakat négy gyűjtő kategóriába vontuk össze, és pedig 1. a mezőgazdaság 2. ipar és kereskedelem. 3. értelmiség, valamint 4. az egyéb foglalkozási ágak kategóriájába. Kétségtelen, hogy így társadalmi osztályszempontból nem tudjuk megítélni a kérdés (lést, de megállapíthatjuk az egyes gazdasági ágakhoz illetve megélhetési körhöz tartozók középosztály képző erejét.

A 2. táblába foglalt ily összefoglaló feldolgozás szerint a kolozsvári magyar középiskolákban az 1929/30—1938/39. tanévekben az értelmiségi szülők gyermekei dominálnak (42.2%) majd az ipar és kereskedelem kategóriája (35.2%), az egyéb foglalkozásúak (14.7%) és a mezőgazdaság (7.9%) következnek.

Az eredmény részletesebb megítélésénél szembeűnik az ipari pályán működő szülők gyermekeinek nagy és csaknem évről re növekvő, s ezzel szemben a mezőgazdaságból élők gyermekeinek igen alacsony százaléka. Jól megfigyelhetjük ezt a nagy ellentétet, ha több évre visszamenőleg kíséreljük figyelemmel az adatokat. E célból külön táblázatba foglaljuk össze a két legnépesebb gimnázium. a katolikus és református főgimnázium adatait az 1913-14 tanévtől az 1938—30 tanévig terjedőleg, öt esztendő időközökben. (3. tábla)

2. A középiskolai tanulók szüleinek foglalkozása a román uralom alatti Erdély és a háború előtti Magyarország középiskoláiban.

	1913/14 magyarországi középiskolák			1929/30—1938/39 kolozsvári magyar közép iskolák		
	fiu iskola	leány iskola	együtt	fiu iskola	leány iskola	együtt
A foglalkozások aránya %-ban:						
Mezőgazdaság	16.4	7.9	15.6	9.3	6.2	7.9
Ipar, kereskedelem ..	32.1	28.0	31.7	34.8	35.7	35.2
Értelmiség	37.1	49.9	38.1	40.4	44.4	42.2
Egyéb	14.4	14.2	14.6	15.5	13.7	14.7
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A foglalkozások gyakorisági sorrendje:

Földbirtokos, bérlő, mezőgazdasági munkás	2.	7.	2.	4.	7.	6.
Iparos, művezető, munkás	4.	5.	4.	1.	1.	1.
Kereskedő, kereskedelmi alkalmazott	3.	2.	3.	6.	5.	5.
Tisztviselő	1.	1.	1.	2.	2.	2.
Tanár, tanító, lelkész	6.	6.	6.	3.	3.	3.
Katona	9.	8.	9.	10.	10.	10.
Szabadfoglalkozású	7.	3.	7.	5.	4.	4.
Szolga, cseléd	8.	9.	8.	9.	6.	9.
Egyéb	5.	4.	5.	8.	9.	7.
Árva	10.	—	10.	7.	8.	8.

A katolikus gimnáziumban az ipari pályán működő szülők gyermekeinek a százalékaránya 1914-től 1934 ig 9.3%-ról fokozatosan 36.9%-ra emelkedett fel és csak az 1938—39. tanévben esik le 24.9%-ra. A református gimnáziumnál az ugyanezen kategóriába tartozó szülők gyermekeinek az arányszáma, közbeeső hullámmal 1913—14-től 1938—39 ig 12%-ról 29.7%-ra emelkedett. A mezőgazdaságból élőknel viszont egyes időszakokban egészen tragikus visszaeséseket tapasztalhatunk. A mezőgazdasági kategóriába tartozó szülők gyermekei az időközi részbeni javulás ellenére is alig érik el a békebeli arány egyharmadát. A legutolsó, 1938—39. tanévben a legnagyobb arányszámmal mindkét intézetnél az ipari pályán működők gyermekei állnak (kat. gimn. 24.0 ref. gimn. 29.7%), míg a háború előtt a katolikus gimnáziumban az ötödik, a református gimnáziumban pedig a hatodik helyet foglalták el. Ezzel szemben a mezőgazdaságból elő szülők gyermekeinek aránya a legutóbbi javulás ellenére is a katolikus gimnáziumban a háború előtti negyedik helyről az ötödikre, a református gimnáziumban pedig a háború előtti ötödik helyről a hetedik helyre csúszott vissza.

De a többi iskolák utolsó évtizedbeli adatait megvizsgálva is ugyanerre az eredményre jutunk.

3. A szülők foglalkozásának alakulása a két legnépesebb kolozsvári középiskolában.

Róm. kat. főgimnázium:

	1913-14.	1920-21.	1924-25.	1929-30.	1934-35.	1938-39
Nagybirtokos bérlő	19	11	8	20	7	14
%	3.7	2.5	1.8	6.0	1.7	4.3
Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	31	20	12	11	12	16
%	6.0	4.6	2.7	3.5	3.0	4.9
Iparos	48	76	129	93	150	81
%	9.3	17.4	29.2	29.6	36.9	24.9
Kereskedő	70	78	48	21	37	43
%	13.6	17.8	10.8	6.7	9.1	13.2
Tisztviselő	184	176	175	86	110	74
%	35.7	40.3	39.5	27.3	27.1	22.8
Tanár, tanító, lelkész	47	14	11	13	16	11
%	9.1	3.2	2.5	4.4	4.0	3.4
Szabad foglalkozású	46	28	37	34	34	27
%	8.9	6.4	8.3	10.8	8.4	8.3
Egyéb	71	34	23	37	40	59
%	13.7	7.8	5.2	11.7	9.8	18.2
Összesen:	516	437	443	315	406	325
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ref. főgimnázium:

	1913-14.	1920-21.	1924-25.	1929-30.	1934-35.	1938-39
Nagybirtokos, bérlő	15	8	8	9	8	6
%	3.2	1.6	1.3	2.7	2.1	1.7
Közép-, kisbirtokos, mezőgazd. munkás	47	58	60	19	18	17
%	10.0	11.9	9.9	5.1	4.8	4.7
Iparos	57	72	194	83	93	106
%	12.0	14.7	31.9	21.7	24.9	29.7
Kereskedő	122	28	30	17	24	30
%	25.7	5.7	4.9	4.6	6.4	8.4
Tisztviselő	67	120	103	70	94	64
%	14.1	24.5	16.9	18.8	25.0	17.9
Tanár, tanító, lelkész	76	74	81	66	48	51
%	16.0	15.1	13.3	17.7	12.8	14.2
Szabad foglalkozású	44	68	59	15	25	29
%	9.3	13.9	9.7	4.0	6.7	8.1
Egyéb	46	61	74	94	65	55
%	9.7	12.6	12.1	25.4	17.3	15.3
Összesen:	474	489	609	373	375	358
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A szülők foglalkozásának gyakorisági sorrendjét összefoglalva mind a hat iskolában, a 2. táblázat mutatja. Az újabb magyar középosztálytermelés terén az iparos osztály foglalja el az első helyet, utána az értelmiségi pályán működők kategóriája következik, és pedig elsősorban a tisztviselők, majd a tanárok, tanítók, lelkészek, továbbá az ügyvédek, orvosok, mérnökök és művészek. Ezek után következnek a kereskedelmi pályán működők, s mindezek mögött a mezőgazdaságból élők.

A kisebbségi sorsban élt erdélyi magyarság foglalkozás szerinti megoszlására nézve nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, de minden kétségen felül áll, hogy a mezőgazdasági népesség alkotja a túlnyomó többséget. A köztudatban élő általános felfogás szerint az erdélyi magyarság 80%-a mezőgazdasági foglalkozást űz. Sajnálatos, hogy a nemzet e legszélesebb rétege oly kevéssé tudta gyermekeit középiskolákban neveltetni. Ez annál inkább kedvezőtlen, mert a falut tartják a nemzeti erő ősforrásának, melynek a különböző társadalmi osztályok számára az utánpótlást kell nyújtania. A mezőgazdasági népességnek a középosztálytermelésben való kedvezőtlen szerepe anyagi gyengeségére utal. Az erdélyi magyar iskolapolitikának tehát behatóbban kell a jövőben foglalkoznia a falusi gyermekeknek a középiskolákba való terelésével. Az ipari pályákon működők gyermekeinek a növekvő térfoglalása viszont arra mutat, hogy még a nehéz és mostoha kisebbségi életben is ez az osztály volt a legfejlődőképebb, tehát különös gondot kellene fordítani egy művelt és tanult új iparosnemzedék nevelésére, hogy a nemzet társadalmi életében vezetőhelyet foglalhasson el. Az ipari pályák felé való törekvést minden esetre nagyban előmozdítaná az ipari tevékenység nagyobb társadalmi megbecsülése.

A középosztálytermelésben a legnagyobb áldozatot talán az értelmiségi osztály tagjai és különösen a tisztviselők, tanárok, tanítók és lelkészek hozták, akiktől gyermekeik taníttatása igen gyakran jelentős lemondást követelt. Osztályhelyzetüket azonban még nehéz küzdelmek árán is át akarták örökíteni gyermekeikre, ők védték a történelmi középosztály falait és építették azt tovább, átadva a régi magyar középosztály nemzeti szellemét és polgári erényeit az utódoknak.

A kereskedelmi pályán működők gyermekeinek kedvezőtlemebb aránya egyenes következménye a magyarság kereskedelmi életben betöltött gyenge szerepének. Az a tény azonban, hogy a kereskedők középiskolákban nevelt gyermekeinek aránya kevéssé marad el az értelmiségé mögött, e társadalmi osztály szintén fejlődőképességét igazolja.

Végezetül tegyünk összehasonlítást a Nagy-Magyarország összes középiskoláit egybefoglaló 1913—14. évi statisztikai adatokkal is. A 2. táblában a sokkal részletesebb, de a társadalmi osztálykülönbséget szintén figyelmen kívül hagyó nagymagyarországi tagozás rovatait hasonlóan négy foglalkozási főcsoportba vontuk össze.

Az arány itt már más, mint aminőt a kolozsvári iskolák összesítő táblázatánál találtunk. A történelmi ország összes középiskoláiban az értelmiségi szülők gyermekei túlnyomóak, utánuk következnek az ipari és kereskedelmi pályán működők, majd a mezőgazdálkodásból élők és végül a különböző foglalkozásuk csoportja. Legszembetűnőbb a különbség a mezőgazdaságnál. A világháború előtt országos viszonylatban majdnem kétszerakkora

volt a mezőgazdasági termelésből élő szülők gyermekeinek aránya, mint aminőt a kolozsvári középiskolák utolsó tíz év alatt felmutatnak. (15.6, 7.9.) Az ipari és kereskedelmi foglalkozást űzők viszont kedvezőbb aránnyal szerepelnek a mai kolozsvári iskolákban mint a világháború előtt országos viszonylatban. (31.7, 35.2). Az értelmiségi pályán működő szülőknél ugyanaz a helyzet (38.1, 42.2), az egyéb foglalkozásúak aránya azonban majdnem megegyező (14.6, 14.7).

Az egyes foglalkozási ágbeliek százalékos aránya alapján felállított sorrend szerint a világháború előtti összedatban az első helyet a tisztviselő szülők foglalták el, a második helyen a mezőgazdaságból élők, a harmadikon a kereskedők és vállalkozók, a negyediken az ipari pályán működők, az ötödiken a különböző foglalkozásúak, a hatodikon a tanárok (tanító, lelkész) és a hetedikon a szabad foglalkozású értelmiségek (orvos, ügyvéd stb.) álltak. A világháború előtt tehát a négy vezető foglalkozási ágat a tisztviselők, a mezőgazdák, a kereskedők és az iparosok alkották, míg a kolozsvári iskolák mai adatai szerint a négy első helyen az iparosok, tisztviselők, a tanárok-tanítók stb. és a szabadfoglalkozású értelmiségek (ügyvéd, orvos stb.) állnak.

Ha a kolozsvári magyar középiskolák adatainak eredményét általánosíthatjuk az egész erdélyi magyarságra, ezzel az adatokkal egy társadalmi átrétegződési folyamat megindulását igazolhatjuk. Az átrétegződésnél a legsajnálatosabb a mezőgazdasági népesség erőbeli súlyvesztése, míg az ipari pályán működők előtérbe nyomulása a demokratikus társadalomfejlődés nyereségtételét jelenti. Az erdélyi magyar tisztviselő osztály háttérbe szorulását első sorban számbeli csökkenése magyarázza meg. A magyar köztisztviselők nagy részét már a repatriálások folytán elvesztettük, másrészük pedig a nyelvvizsgák alkalmával veszítette el állását és kényszerült más megélhetési lehetőség felé tájékozódni. A kisebbségi életben a tisztviselő osztály zömét a magántisztviselők tömege alkotta, akiknek szerényebb anyagi helyzete gyöngítette e társadalmi osztály erejét. Annak magyarázatát, hogy a világháború előtti magyar statisztikában a tisztviselők és mezőgazdák után a harmadik helyet a kereskedelemből élők foglalták el, míg a kolozsvári iskolák mai statisztikájában az ötödik helyen szerepelnek, az magyarázza meg, hogy a magyar felekezeti iskolákba zsidó növendékek nem iratkozhattak be, tehát statisztikánkban csak magyar kereskedő szülők szerepelnek, míg a világháború előtti statisztikában e rovat túlnyomó többségét a kereskedelmi pályán többségben lévő zsidóság adta.

Az erdélyi magyar középosztálytermelésre vonatkozó statisztikai kutatásunk sokkal kisebb körben mozgott, minthogy annak alapján általános érvényű megállapításokat vonhatnánk le, a számok eredményei azonban mégis oly új irányvonalakra hívták fel a figyelmünket, melyek a kisebbségi társadalomalakulás jellemző tüneteit rögzítik meg.

Oberding József György dr.

A FELSZABADULT MAGYAR KÖNYVTÁRAK ÉS A KISEBBSÉGVÉDELEM

A húsz évvel ezelőtt idegen megszállás alá került területeken a magyar kultúrának az őrhelyei a könyvtárak voltak. Ezeket a könyvtárakat mindenhol a magyar tudomány és a magyar kultúra létesítette. Természetes, hogy a megszállóknak szemét szűrtak a magyar kulturális életnek ezek a fellegvárai és iparkodtak mindenféle intézkedésekkel megakadályozni, illetőleg megnehezíteni a magyar könyvtárak működését. Azonban minden erőszak és intézkedés ellenére is a könyvtárak megmaradtak, sőt a legtöbb helyen — mint ezt a könyvtárjelentésekből is olvashatjuk — erősödtek, könyvvállományuk gyarapodott.

Különösen a felvidéki magyar könyvtárak állottak továbbra is a magyar gondolat szolgálatában és több helyen, ahol nem is volt könyvtár, létesült. Ennek egyik magyarázata az is, hogy a csehek törvény útján írták elő könyvtárak létesítését a kisebbségek számára is. Csak néhány könyvtárat említek.

Léva magyar közkönyvtára a megszállás alatt a tanítóképző tanári könyvtárából és a kegyes tanítótrendiek vezetése alatt álló főgimnázium könyvanyagából alakult. Az ily módon létesült városi közkönyvtárat a magyar lakosság könyvadományokkal is gyarapította. 1930. július 1-től egész a felszabadulásig 1588 könyvet szereztek be. Azóta ez a szám lényegesen megnövekedett. A megszállás alatt néhány könyvet kitiltottak a könyvtárból, de nem semmisítették meg és ma már ezek a könyvek ismét rendelkezésre állnak.

Hasonló rendelkezéssel létesült Érsekújváron is a városi nyilvános könyvtár, mely ugyancsak állandó évi 250—300 kötet szaporulatról számolhat be. Evvel egyidejűleg az olvasók tábora is állandóan növekedett. 1931-ben 205, 1939-ben 566 olvasó vette igénybe a könyvtárat. A magyar könyvek iránti érdeklődés állandóan emelkedett. A csehek 40 könyvet koboztak el. A rozsnói városi közkönyvtár 1925-ben alakult meg, de működését nem tudta megkezdeni, mert sem helyisége, sem könyvállománya nem volt. 1930-ban indult meg a könyvkölcsönzés. Itt a megszállók nem koboztak el egy könyvet sem, de irányították a könyvek vásárlását és a kitiltott könyvekről szóló kimutatást mindig figyelembe kellett venni.

Beregszász közkönyvtárát 1929-ben szervezték meg. A könyvtárat ünnepélyes keretek között nyitották meg 1930 februárjában 2.500 kötet könyvvállománnyal, mely a felszabadulásig 10.000 kötetre szaporodott. A közkönyvtár a törvényes előírás szerint, a város lakosságának nemzetiségi megoszlása alapján, magyar, csehszlovák, ruszin és zsidó osztályból állt. A könyvvállomány 70%-a magyar volt. A könyvtár vezetői mindig gondoskodtak, hogy nemcsak a régebbi, de az új magyar írók könyvei

is a lehetőséghez képest meglegyenek. A könyvtár magyar osztálya állandó látogatottságnak örvendett, sőt az olvasók száma állandóan növekedett. A hatóságok néhány könyvet irredentizmus vádjára miatt zár alá vettek. A könyvtárlátogatók évi száma átlagban 23.000 volt. Érdekes megemlíteni, hogy Lehoczky: Bereg vm. c. monográfiája után igen nagy volt az érdeklődés, a felvidék messze megyéiből is eljöttek ide a könyv tanulmányozása céljából. A legtöbbet olvasott magyar író Jókai és Zilahy volt. E'gy kisebb helységnek, Galántának a könyvtára 1929-ben létesült. Itt már a cseh hatóságok több könyv elkobzását rendelték el. Több ok akadályozta a könyvtárat kulturális működésében. A katonai intézkedések következtében a cseh hatóságok több ízben elrekvirálták a könyvtár helyiségét.

A komáromi közkönyvtárat kiváló igazgatója, Baranyai József, a legnagyobb lelkiismerettel és hozzáértéssel irányította a megszállás évei alatt is. Állandó nyomtatott katalógusa jelent meg a könyvtárnak, melyből pontosan megállapítható a könyvtár egész működése. A cseh-szlovák hatalom nagy súlyt helyezett arra, hogy a magyarság ellen írt könyveket hiánytalanul helyezték el a könyvtárban. De a magyar könyvtárak szembehelyezkedtek az intézkedéssel és lehetőleg mellőzték ezeket a könyveket.

Érdekes az is, hogy a könyvtáradatokkal, a cseh állításokkal szemben be lehet bizonyítani a város magyar voltát. Például Munkács város közkönyvtárának 1936 első felében 4.011 magyar látogatója, ezzel szemben csak 1.260 cseh olvasója volt. Ehhez hasonló adatokat a többi könyvtáraknál is kimutathatunk. De arra is mutatnak ezek az adatok, hogy „a magyar kisebbség“ magasabb kultúrérzékkel rendelkezett.

Más a helyzet a románoktól felszabadult területeken, hol a magyar ősi múlt ugyan kiépítette a maga jelentős kultúrközpontjait, megalkotta a marosvásárhelyi Teleki könyvtárat, a kolozsvári egyetemi könyvtárat, a nagyváradi püspöki könyvtárat, a nagyenyedi ref. kollégium könyvtárát stb. s a többi keletmagyarországi és erdélyi városokban is magasszínvonalú magyar könyvtárakat találunk. A román megszállás ezeket a könyvtárakat erősen visszafejlesztette, intézkedéseivel működésüket mindenhol nehezítette, temérdek könyvet semmisített meg, a kivonulások alkalmával pedig károkat is okozott. A marosvásárhelyi Teleki Théka tulajdonképpen könyvmúzeum, könyvtártörténeti érdekesség, ahogy a könyvtár mai öre, Gulyás Károly jellemezte. Az elmúlt 20 esztendő nem változtatta meg lényegében a könyvtárat, a románoknak imponált a könyvtár tudományos tekintélye és így elkobzás sem történt. Más volt a helyzet a kolozsvári egyetemi könyvtárnál, hol azon a címen, hogy a kolozsvári egyetemet, mint román egyetemet a fel nem szabadult Erdélyben tovább kívánják működtetni, ennek számára is biztosítani kívántak „néhány“ munkát. A múzeumok és könyvtárak főfelügyelőség-

gének erdélyi osztálya főfeladatának tekintette az erdélyi könyvtárak számára nagyobb könyvadományok gyűjtését, hogy a húsz év károsodását némiképpen pótolja és Erdélybe eljuttassa a két évtized jelentősebb magyar könyvtermékeit. Az erdélyi könyvtárak megszállás alatti idejéről még adatszerű kimutatásokkal nem rendelkezünk.

Láthatjuk, mit jelentett az idegen uralom alatt élő magyarságnak a magyar könyv és a könyvtár. A magyar kisebbségek erőt meríthettek maguknak a magyar betűkből, gyakorolhatták édes anyanyelvüket és a felnövekedő magyar ifjúságnak magyar könyvet adhattak a kezébe. Ilymódon a magyar könyvtárak az ott élő magyarság erős támaszai voltak, megőrizték a magyar kultúrát és átmentették a magyar gondolatot a bekövetkezett felszabadulásig. Ezek a könyvtárak, éppúgy mint a még fel nem szabadult magyar könyvtárak is minden támogatást megérdemelnek, mert ez nemcsak kulturális érdek, de a magyar kisebbség védelme is.

Kertész János dr.

IRODALOM.

Erdély.

Kiadja a Magyar Történelmi Társulat.

Budapest, 1940. Athenaeum. 283 oldal, 4 térképmelléklettel.

A románok húsz éven át folytatott propagandamunkáját ez a nagy mű egy csapással romba dönti. Mert csak a száraz, de megcáfolhatatlan igazságot tartalmazza. Európa újjárendezésénél szükséges volt, hogy magyar szakemberek röviden felvázolják Erdély problémáit. Azzal a tétellel szemben, hogy Erdély nem szerves része a Kárpátok medencéjének, hogy történelmi életét nem magyar jellege határozza meg, a puszta valóságot kellett bemutatni. Az európai közvélemény tájékoztatására ez a hatalmas mű német és olasz nyelven is megjelent. Az első tanulmány gróf Teleki Pál tollából való Erdély helyzetéről Magyarországon és Európában; Hóman Bálint a magyarság történeti hivatásáról és a székelyek eredetéről értekezik. Erdély népeiről, magyarságáról, művészetéről, irodalmáról és tudományáról a következő fejezetek szerzői szólnak: Alföldi András: Dákok és Rómaiak; Mályusz Elemér: Magyarok; Pukánszky Béla: Szászok; Tamás Lajos: Románok; Kniezsa István: Erdély földrajzi nevei; Lukinich Imre: Erdély önálló állami élete; Eckhart Ferenc: Erdély alkotmánya; Deér József: A szászok jogállása; Tóth András: Az erdélyi románság jogállása; Elekes Lajos: A román államélet magyar gyökerei; Berlász Jenő: Erdély gazdasági élete; Viski Károly: Erdély népelete; Gerevich Tibor: Erdélyi magyar művészet; Makkai László: Erdély irodalma; Fritz László: A könyv sorsa Erdélyben; Tamás Lajos: Az oláh műveltség magyar gyökerei; Imre Sándor: A felsőbb oktatás Erdélyben 1541—1918; Rónai András: Uralomváltás Erdélyben és Erdély gazdasági élete Romániában; Kovács Alajos: Erdély népesedési viszonyai. Makkai Sándor: Erdély társadalma és Makkai László: A magyar irodalom a román Erdélyben. E helyen különösen a magyar népcsoport utolsó húsz esztendeje foglalkoztat minket. A nemzetiségi politika színváltozásáról is értesülünk; a magyar és a román nemzetiségi vonatkozású rendeletek és intézkedések szembeállításá kirívóan mutatja, hogy melyik nemzetnek van

jóvátételre joga. Rónainak a magyarság közgazdasági helyzetéről szóló tanulmánya sok új adatot foglal magában. Általában, e nagy, tudományos értékű mű a bűvármunkát szolgáló adatgyűjtemény, melyhez minduntalan vissza kell majd nyúlnunk.

Kovács Alajos: Az erdélyi magyarság és a román „statisztika“.

Antal Lajos: A biologizmus mint új életszemlélet. A magyar biopolitika.

Magyar Nemzetbiológiai Intézet. 2. kiadvány.

Budapest, 1940. Epol kiadása. 109 l. (Magyar, német, olasz nyelvű szöveg egy kötetben.)

Amint a politikában fennáll Deák Ferenc ama mondása, hogy csak azt veszítettük el igazán, amiről önként lemondunk, a nemzetbiológia szerint csak ott ér végérvényes vereség, ahol az élet megszűnt magyar-nak lenni.

A magyar életnek Erdélyben való megszűnését nem tudták Bukarestben bevárni és ezért legalább papirosan, a statisztikai adatok között pusztították véreinket. Kovács Alajos az erdélyi magyarság lélekszámának alakulását két évtizeden át figyelemmel kísérte és véleménye szerint 2 millióra tehetjük a második bécsi döntés előtti Románia magyarságának számát. Szerző a tendenciózus román statisztikát több évtizedre visszamenő magyar népszámlálási adatokkal s a vallási megoszlás adataival való összevetésével leplezte le. Fejtegetései a legutóbbi történeti fordulattal sem avultak el, hiszen a magára maradt délerdélyi magyarság tekintélyes számánál fogva is megkülönböztetett figyelmünkben és védelmünkben marad.

A füzet társszerzője az élettani alaptételeket óhajtja a nemzeti gondolkodásba beléoltani.

Erdély.

Írták: Cholnoky Jenő, Kniezsa István, Asztalos Miklós, Gunda Béla, Kozocsa Sándor.

Budapest, 1940. A Magyar Népművelők társaságának kiadása. 127 old. (Sok képmelléklettel.)

Aki gyors átpillantással meg akarja ismerni Erdély természeti szépségeit, néptelepüléseit, történelmét, nép- és szellemrajzát, kifogástalan szövegű tájékoztatót kap e kiadvánnyal kezébe.

A magyar föld leírásának nagymestere, Cholnoky, Erdély földrajzának gyakorlati szempontból figyelembe jövő nevezetességeit ecseteli. Kniezsa István a dákoktól kezdve szereplő erdélyi népek, Asztalos Miklós a történelem, Gunda Béla a néprajz kis tükrét tartja elénk. Kozocsa Sándor Erdély szellemi életének vezéralakjait szólaltatja meg, azokat, akik ma a mélyebb magyarság felé vezető úton vezetőink lehetnek. A magyar népművelés e könnyen hozzáférhető füzettel szép munkát végzett.

A mi Erdélyünk.

Szerk. Kovrig Béla. írták: Makkai Sándor, Rónai András, Asztalos Miklós, Gergely Pál.

Budapest, 1940. Nemzeti Könyvtár 24—26. sz. 111. old.

Erdély ma nemzetünk dédelgetett kedvence. Minden gondolatunk feléje száll, népét, annak házatáját, hegy-völgyeit emlegetjük, ismeretü-

két közkinccsé tesszük. Erdélyről szól ez a munka is, ahogyan kezdettől fogva tíz évszázadon keresztül Erdély Erdély volt: Makkai Sándor az örök Erdélyről pompás leírást ad. Sokszor meg sem tudjuk különböztetni, hogy prózai szöveg, vagy költemény dicsérei-e hazánk keleti bástyájának nemes, de olykor kegyetlen történetét. Asztalos Miklós a történelem szakaszait ismerteti. E rész zárófejezetének címe: Románia megszállja a védtelen Erdélyt. Az utolsó mondat azonban már a jövőbe utal, a bécsi döntést mintegy megjósolva, mert „az ezer éven át magyar Erdély örök igazsága ismét érvényesül“. Rónai András föld- és néprajzi elemzésével a honismeret ez új tájain kalauzol. Végül Gergely Pál, a székely derűből ad színes ízelítőt.

„A mi Erdélyünk“ a Nemzeti Könyvtár legsikerültebb kötetei közé tartozik.

Baróthy József: Magyar föld román kézen.

Budapest, 1940. Cserépfalvi. 128 l.

Az erdélyi föld sorsáról sok mű jelent meg eddig. Példátlanul áll a történelemben az az új honfoglalás, amelyet a románság Erdélyben az utolsó évszázad alatt végrehajtott. Alapos vizsgálódások eredményeként áll előttünk az erdélyi „néptalaj“ történetének képe Móricz Miklós (Az erdélyi föld sorsa, 1932.), Bethlen István (Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó öt évben, 1912.), Jancsó Benedek (A román irredentista mozgalmak története, 1920.) tudományos munkáiban. Szerző érdeme, hogy ezeket a munkákat kiegészítette a román fejedelemségek uralma alatt élő parasztság társadalmi rajzával és érzékelteően kidomborítja a két románság kulturális és szociális különbségét. A regáti román parasztság állati sorsban tengődött és urai kegyetlen bánásmódja miatt szökött át Erdélybe. Itt páratlan igénytelenséggel helyet szorított magának és 1848-tól kezdve a világháborúig, külföldi pénzintézetek támogatása mellett, három millió hold földet vásárolt fel és húzott így ki a magyarság lába alól.

Az uralomváltozás utáni földreformokat szerző Erdélyre és a Regátra nézve külön-külön vizsgálja, hogy az összehasonlítással előbbinek magyarírtó jellegét bebizonyíthassa. Az 1921. évi földosztás során 3 millió holdnál többet vettek el a magyarság tulajdonából. Mielőtt azonban ez a balkáni politika végső célt ért volna, Erdély északi része visszatért az anyaországhoz, amelytől „a mostoha sors és egyesek vakmerősége elragadta“. A magyarság sebeit be kell gyógyítani s a múlt század bűne, a magyar földnek áruba bocsátása nem ismétlődhetik meg.

Polónyi Nóra: A Liga Culturală és az erdélyi román nemzetiségi törekvések.

A Bp. kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem keleteurópai történeti intézetének kiadványa, 4. sz.

Budapest, 1939. 99 l.

Közismert tény, hogy a románság Erdélybe csak jóval a magyarok után vándorolt be. A XI. század előtt a magyar birodalom e részén a románságnak semmiféle történelmi emlékét nem ismerjük. A dákoromán gondolat szülője az a politikai óhaj volt, hogy az ókirályságbeli és az erdélyi románokat egységes állam keretébe foglalhassák.

A propaganda eszközei között a Liga Culturală volt a leghatásosabb. Ez a „művelődési egyesület“ terjesztette a román nemzetiségi eszmét és készítette elő az 1918—19-i talajt az unitatea nationalis“ részére. Ma nagy haszonnal forgathatjuk szerző szakértelemmel kidolgozott munká-

ját. Megismerjük belőle azokat a módszereket, amelyekkel elrabolták és elnemzetlenítették keleti országrészünket. Bethlen István gróf félévészázaddal ezelőtt utalt már arra, hogy a román nemzetiségű képviselők a hatalom felé loyaltást hangoztattak, de a kulisszák mögött céltudatos romboló propagandát folytattak. Ennek hatásáról szerző élénk színekben festett képet tár elénk.

Baumgartner Sándor: Moldva, a magyarság nagy temetője.

Budapest, 1940. Hornyánszky Viktor r. t. 32 old.

Szerző, volt jászvásári akadémiai tanár, az erdélyi székely-magyarok és a moldvai csángómagyarok összefüggő egységét bizonyítja. Még ma is kb. 125.000, nagyrészt ósmagyar származású csángómagyar él Moldvában. Ezek a székelyek tőszomszédságában élő csángók Moldva őslakói. Szerző ezt történelmi adatokkal erősíti meg. Moldvában az 1930-as román statisztikai adatok szerint 20.964 csángómagyar él, de a vallási statisztikában szereplő 109.953 római katolikus nemzetiségi hovatartozásáról történelmileg is elfogadható magyarázatot a románok nem tudnak adni. Szerző szerint ezek, egy-két ezer kivételével, mind magyarszármazásúak. Ha részben nyelvileg el is románosodtak, érzelmileg kétségen kívül magyaroknak számíthatók.

Szerző érdeme, hogy rávilágít a székely- és csángómagyar néptömb összefüggésére, mely így 600.000 lelket számláló egységet alkot. Szó van hazatelepítésükről is. Kisvárday Gy. gyűjteményéből szép dalt ismerünk:

Csángó magyar, csángó magyar!
 Miivé lettél, csángó magyar?
 Ágról szakadt madár vagy te:
 Elfeledve, eltemetve.
 Halljuk, még áll Magyarország.
 Istenem, bár Te is megáldd!
 Hogy rajtunk könyörüljenek,
 Elveszni ne engedjenek.

Talán most jött el megsegítésük órája is. Jelenlétük Erdélyben nemcsak a magyar földnek adna törvényes tulajdonost, hanem újabb színpalattal ékesítené a magyar egység képét.

Fall Endre dr.: Jogunk Erdélyhez.

Budapest, 1940. Kiadja a Magyar Revíziós Liga. 68 lap. 5 térkép-melléklet.

Fall Endre dr.-nak, a Magyar Revíziós Liga ügyvezető igazgatójának könyve rövidege mellett is nagy teljességében öleli fel mindazokat az érveket, amelyek Magyarország elvitathatatlan jogát Erdélyre igazolják. Magyarország európai hivatását csak Erdéllyel egyesülve töltheti be, mert Erdélyt történelme, földrajzi helyzete, gazdasági és művelődési viszonyai mind az ezeréves magyar étellel kapcsolják össze. Védelmi szempontból pedig Európa, mint a múltban volt, a jövőben is, csak akkor mentesül minden keletről fenyegető veszedelemmel szemben, ha a Kárpátok bástyavonalát Magyarország tartja a kezében. A könyv minket különösképpen érdekel, mert bő teret szentel a kisebbségi problémáknak, ismerteti a román uralom alá került magyarság életszínvonalának mesterséges leszállítását, a kisebbségellenes agrárreformot és telepítést s a kisebbségek gazdasági érvényesülése elleni egyéb intézkedéseket.

Kende Ferenc: Magyarokról magyaroknak. (Népkisebbségi tanulmányok.)

Noviszád, 1940. 159 l.

A Jugoszláviában élő magyarság helyzete igen súlyos volt. A kitartó munka, apró kísérletezés és csüggedhetetlen hit lassan megérlelte a magyar népcsoport lelki és társadalmi egységét. Szerző összegyűjtött cikkei, melyek 1935-től a Reggeli Újságban, a Láthatárban és a Kalanyában jelentek meg, útjelzői az egység felé vezető mesgyének. A köztudatban meghonosult elfogultságokat kell kiirtani, mondja a szerző azt elemelve, hogy megalkotható-e a magyar egység, megszervezhető-e a magyarság? Ha ráeszmélünk arra, hogy mindennek semmi akadálya sincsen, már nagy útat tettünk meg a cél felé.

La Transylvanie.

Bucarest, 1938. 856 l.

Az egykori Nagyrománia politikájának jórésze ügyes propagandából állott. A román Tudományos Akadémia, anyagi áldozatokra tekintet nélkül, feldolgoztatta az azóta visszajuttatott nemromán vidékek viszonyait. A könyvsorozat Erdélyen kívül még Besszarábia-Bukovina és Dobrudzsa köteteit is magában foglalja. A francia nyelven megjelent vaskos köteteket antirevizionista trilógiának is nevezhetnők. (Ily címmel írt ugyanis Orasanu „politikai harciratot“, Trilógia antirevizionista románá: Basarabia, Dobrogea, Ardealul si minoritatile etnice din România, 1939. Szenvedélyesen száll a románság ősjogaiért sikra, anélkül, hogy az ellentmondó történelmi tények zavarba hoznák.)

A La Transylvanie Erdély táji, népi és művelődési viszonyaival foglalkozik. Igyekszik mindent „tudományosan“ bebizonyítani, és a történelem által is igazolni. Említésre méltó Pu[^]cariu tanulmánya Erdély szerepéről, a román nyelv kialakulása szempontjából. Az utolsó fejezetben az ismert román statisztikus, Sabin Manuila latolgatja a városi magyarság esélyeit számadatokban. Szerinte az erdélyi magyarság, mivel túlnyomó részben városlakó és így kevésbé szapora, halálra van ítélve a román termékenység által.

A La Transylvanie, bár csak két évvel ezelőtt jelent meg, évtizedekkel avult mér el. Rossz szolgálatot tesz a tudomány, ha politikai irányításnak van alávetve.

Die siebenbürgische Frage.

Redigert v. E. Lukinich. Unter Mitwirkung v. E. Darkó, A. Fall,

L. Fritz, N. Mester, A. Rónai, Zs. Szász u. L. Tamás.

Ostmitteleuropäische Bibliothek Nr. 24.

Budapest, 1940. 398 l. + 6 grafikai ábrázolás.

A Lukinich Imre szerkesztésében, valamint Darkó Jenő, Fali Endre, Fritz László, Mester Miklós, Rónay András, Szász Zsombor és Tamás Lajos közreműködésével megjelent hatalmas munka tíz tanulmányból áll. Tamás Lajos a román nép és nyelv fejlődéstörténetével foglalkozik és tanulmányában megdönti a dáko román elméletet. Az időközben elhunyt Darkó Jenő tanulmányai a magyar honfoglalás erdélyi vonatkozásairól, az erdélyi magyarság kulturális helyzetéről — különösen a huszonkétéves román megszállás alatti hátrányos erdélyi magyar iskolaügyről — és a román agrárreformnak a magyar egyházakra való kihatásairól szólnak. Mester Miklós az erdélyi fejedelemségről és a Habsburgok Erdélyéről ír a történettudós tárgyilagosságával. Szász Zsombor Nagyrománia kelet-

kezésének kulisszatitkait fedi fel az olvasó előtt. Rónay András Nagyromániát földrajzi és statisztikai szempontból tárgyalja. Tanulmányában különösen szembetűnik a világháború utáni nagyromániai terület népességének 1910. és 1930. évi nemzetiségi megoszlásáról készült táblázata. Különböző források alapján megállapítja, hogy míg 1910-ben ezen a területen 1,819.688 (1.1.4%) magyar anyanyelvű lakos élt, addig az 1930. évi román népszámlálás az e területen élő magyar anyanyelvűek számát csak 1,556.00 főre (8.6 %) teszi. Igen érdekes Rónaynak második tanulmánya is, mely Románia és Erdély gazdasági helyzetét ismerteti plasztikus grafikonokkal és térképekkel. Végül Fritz László a romániai magyar kisebbség politikai helyzetét tárja fel pontos adatok megdönthetetlen érveivel, kimutatván azt is, hogy az erdélyi magyarság hányszor fordult eredménytelenül a Népszövetséghez jogorvoslásért. — E kiváló mű minden sora tudományosan bizonyítja, hogy „Erdély magyar föld“.

K I S E B B S É G I S O R S.

Románia.

A magyarság az új helyzetben.

A bécsi döntés után az anyaországhoz vissza nem csatolt területek magyarságának új feladatokkal kell megbirkóznia. E feladatok, a politikai helyzetre való tekintettel, jelenleg főleg kulturális tere szorítkozhatnak. Különösen az egyházak vezetői fejtenek ki figyelemreméltó tevékenységet. A római katolikus és református egyházak között létrejött nagyjelentőségű megállapodás értelmében a tanítóképző minden magyar ifjú számára Nagyenyeden lesz, az ottani református kollégium keretében. Erre a megállapodásra azért volt szükség, mert Marosvásárhelynek az anyaországhoz való visszacsatolása után az új határokon kívül maradt magyar katolikusok, Székelyudvarhely visszacsatolásával pedig a reformátusok veszítették el tanítónőképzőjüket. Az egyetlen tanítónőképző a Nagyszebenben lévő katolikus tanítónőképző lesz.

A református magyarságnak az augusztus 30-i bécsi döntés után egy főgimnáziuma maradt, a nagyenyedi Bethlen-kollégium. Így ma egyedül erre a nagymúltú intézményre hárul a magyar református középosztály nevelésének feladata. Nem kétséges, hogy ennek maradéktalanul eleget is fog tudni tenni és így a kollégium fontos pillére lesz a vissza nem tért Erdély magyar művelődésének.

Változatlan formában és fontosságában megnövekedve, tovább fog működni a Nagyenyed melletti csombordi gazdasági iskola is. A temesvári római katolikus főgimnázium, amelynek eddig csak az első két osztályára adták meg a nyilvánossági jogot, a változott viszonyok között joggal számíthatna arra, hogy végre ismét a teljesjogú középiskolák sorába kerüljön. Ez annál is inkább jogosult kívánság, mert a Bánság magyarsága igényt tarthat arra, hogy legalább egy nyilvános jogú középiskolája legyen.

Az elemi iskolák terén is igen sok a hiányolni való a Bánságban. Különösen Temesváron van igen nagy hiány magyarnyelvű elemi iskolákban.

Végeredményben Erdélvnek Romániához tartozó részén ma négy magyar tannyelvű felekezeti középiskola működik. Ezek az aradi, a gyulafehérvári, a nagyenyedi és a brassói főgimnáziumok. Közülök három katolikus és egy református.

Az erdélyi római katolikus egyház főhatósága, a gyulafehérvári püspökség, a bécsi döntés után az új határokon kívül maradt. A püspökség továbbra is székhelyén marad és az egész egyházmegye kormányzását ezentúl is kezében tartja. Az ügyek közvetlen intézésére Kolozsvárt külön püspöki helytartóságot állítanak fel, amely a megyéspüspök által adott széleskörű felhatalmazásokkal a megyéspüspök nevében intézkedik.

Nagyvárad visszacsatolásával a nagyvárad református egyházkerület két részre szakadt, a tekintélyesebb bánági rész Romániának maradt. A református egyház végleges új közigazgatási beosztása még nem nyert elintéztést.

Az eddig csaknem teljesen egységes unitárius egyház kétfelé szakadt. A nagyobb rész a püspöki székhellyel, az egyházi vezetőséggel, a teológiával s a két főgimnáziummal visszakerült Magyarországhoz, a kisebbik rész minden egyházi szervezet és vezetés nélkül a határon túl maradt. A vissza nem tért Erdélyben élő, mintegy 30 ezer lelket számoló 48 egyházközségnek új vezetőséget, új egyházi szervezetet kell teremnie. Úgy a lelkesi kar, mint az iskolák utánpótlása nagy nehézségekbe ütközik.

Nyolc egyházközből kettő, a Torda környékén lévő aranyostordai és Dicsőszentmárton környékén lévő küküllői egyházkor teljes egészében Romániában maradt. Az inkább Nagyüküllő megye területén lévő felsőfehéri egyházkörnek csak az esperesi székhelye: Felsőrákos és a baróti szörvány-egyházközség ment át magyar területre, a többi egyházközség román területen maradt. A háromszéki egyházközből Brassó (szintén esperesi székhely) és a bukaresti missziói egyházközség maradt vissza.

Azonkívül a kolozsdobokai, székelykeresztúri és udvarhelyi egyházköröket érinti kisebb mértékben a változás.

Az időközben 32-re apadt felekezeti elemi iskolából 7 egyházközségi felekezeti iskolája maradt Romániában, mintegy 11—12 tanerővel. A megfelelő egyházi szervezet kiépítése a közeljövőben várható.

A bécsi döntés az evangélikus superintendenciát csak kis részben érintette, minthogy az időközben 23-ra apadt egyházközségből 4 került csak Magyarországhoz, mintegy 3186 lélekkel. Így ma az evangélikus egyházkerületnek 19 egyházközsége van, mintegy 30.000 nyilvántartott és beszervezett evangélikus hívővel. Ebből kerekszámban 20 ezer esik a brassói és 10 ezer a bánági egyházmegyébe. Beszervezésre vár mintegy 2—3000, az ország különböző részein szörványokban élő magyar evangélikusság.

Eddig az egyházkerületnek három egyházmegyéje volt: az arad-bánági, a brassói és az ötvárosi. Most Nagyváradnak és környékének visszacsatolásával az utóbbi, az ötvárosi egyházmegye, Nagyvárad, Szatmár, Nagykároly és Nagybánya egyházközségekkel elszakadt a superintendenciától. A megmaradt két egyházmegye érintetlen minden intézményével.

*

A Hangya Szövetkezetek Szövetsége kebelébe tartozó szövetkezetek nagy része visszakerült Magyarországhoz. A vissza nem tért Erdély területén azonban még mindig 83 működő és életképes szövetkezet maradt. Maga a központ is Nagyenyed székhellyel az új határokon kívül esik. A Szövetség természetesen tovább folytatja a működését, sőt tervbe vette az eddig a Hitelszövetkezetek Szövetségébe (Kolozsvár) tartozó hitel- és tejszövetkezetek bekapcsolását is.

*

A huszonkét évi román megszállás alatt többször beszűntetett, több ízben büntetéssel sújtott Erdélyi Szemle a visszatérés óta újult erővel, friss lendülettel folytatja huszonkét éven át hűségesen végzett kulturális munkáját. Az új számok minden egyes cikke a felszabadulás boldog örömét csillogtatja. A folyóiratot Sütő Nagy László szerkeszti.

A német népcsoport.

A Romániai Német Népközösség országos vezetője, Schmidt András, Horia Sima helyettes miniszterelnökkel tárgyalásokat folytatott a németiség népi igényeinek kielégítése érdekében. Ennek eredményeként Nagyszeben és Medgyes német főpolgármestereket kapnak, míg Temesvár, Arad, Resica, Karánsebes, Orsová, Oravicabánya, Lippa, Brassó és Szászváros egy-egy német alpolgármestert kap. Az aradi németek gyűlésén az ottani német népcsoport kulturális helyzetével foglalkozott Michael Sturm. Ma már Aradon is van német óvódán, elemi és leánygimnáziumon kívül német főgimnázium is. A Németország és Románia között megkötött egyezmény értelmében — mondotta — most már végrehajtásra kerülnek a gyulafehérvári pontok. A jövőben egyetlen német gyermek sem járhat román, vagy magyar, hanem kizárólag német iskolába.

A romániai német népcsoport nemzeti szocialista munkáspártja november 13-án Medgyesen tartotta alakuló gyűlését. Staedl, a német kisebbségi kultúrüggyel vezetője, megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy ez a párt a romániai németiség felbonthatatlan közösségének jelképe, Schmidt András, a német népcsoport vezetője, az újonnan megalakult párt alapelveit a következő öt pontban foglalta össze: 1. A romániai német népcsoport teljes jogú jogi személyiséggel bír. 2. A német népcsoport az, aki németnek vallja magát, akit a népcsoport németnek elismert és aki felvettette magát a német népi kataszterbe. 3. A romániai németiség belső életének szabályait, a román kormánnyal egyetértésben, maga állapítja meg. 4. A német népcsoport képviselője és végrehajtó szerve a német nemzeti munkáspárt. 5. A romániai német népcsoportnak a németiséghez való tartozandóságát a horogkeresztes lobogó juttatja kifejezésre, a román állam kebelébe való tartozását pedig a légionistá Románia lobogója. — Ez alapelvek alapján a német népcsoport nem felekezeti iskolákat állít fel, bevezeti a németbirodalmi örökösödési jogot és a nürnbergi törvényeket saját tagjai részére.

Jugoszlávia.

Jugoszlávia is alkalmazkodott az új viszonyokhoz. (A szabadkőműveség elnyomása, zsidótörvény stb.) Miután meg tudta teremteni a barátság légkörét Magyarországgal és Bulgáriával szemben, külpolitikailag nem tartozik a bizonytalan balkáni államok sorába.

Belpolitikailag tart a szerb-horvát megegyezés utáni helyzetet: az első lépést a többiek követni fogják. Macsek építő realizmusa folytán további békés megegyezéseknek aligha áll útjában komolyabb akadály. A horvát követelések között szerepel a nemzetvédelem terén észlelhető szerb túlsúlynak a megszüntetése és a külpolitikai irányadásban a horvát érdekeknek megfelelő részvétele is. Követelik továbbá, hogy az állami bevételek tekintetében osszák meg a pénzügyi hatáskört és a jugoszláv Nemzeti Bank ügyvitelében nagyobb beleszólási jogot adjanak a horvátoknak. Végül a honvédelemnek területi megoszlása is szóba került. A hadseregnek föderatív alagra helyezése élénk tiltakozást váltott ki hadügyminisztériumi körökben.

Horvátország bánja rendelettel szabályozta a kisebbségi iskolák és a beiratás megszervezését. A kisebbségi, tehát nem szerb, horvát, szlovén nemzetiségű gyermekek részére, ha a megnyitandó elemi iskolai osztályba legalább 30, vagy báni engedély alapján legalább 25 tanuló iratkozik be, iskolák létesíthetők. Az államnyelvű gyermekek kötelesek az államnyelvű

elemi iskolába járni, más nemzetiséghez tartozó gyermekek is járhatnak az államnyelvű iskolába, amennyiben szülők ezt így kívánják. Ha egy községben ugyanannak a nemzetiségi népcsoportnak több elemi osztálya van, iskolaigazgató nevezhető ki az iskola tanerőinek köréből. A nem államnyelvű elemi iskolák tanítóinak a horvát nyelven kívül tökéletesen ismerniök kell a kisebbség nyelvét.

Míg a Horvát Bánság területén élő magyarság megalakíthatta a Horvátbánsági Magyar Közművelődési Közösséget, addig a Dunai Bánság magyarsága még nem kapta meg az engedélyt ilyen kultúrszervezet felállítására.

Az idei iskolakezdet a jelentkezők nagy számáról tesz tanúságot. Az újvidéki középiskolában 5.268 növendék jelentkezett. Szabadkán 1.400 tanuló beiratkozása még egy középiskola felállítását tette szükségessé.

A zombori reálgimnáziumi felvételre 856, a nagybecskereki fiúgimnáziumba 1.140, a leánypolgáriba 408 és az állami kereskedelmi akadémiára 266 növendék jelentkezett és kérte felvételét.

Az Újvidéki Házépítő és Önszegélyző Hitelszövetkezet az árvízszújtotta vidékek lakóit messzemenő hitelkedvezménnyel támogatja. A jugoszláviai Magyar Orvosok Szövetsége rövidesen megkezdi működését.

Az ingatlanforgalomnak a határzónában való korlátozásáról szóló 1036. szeptemberi és ezt még tovább súlyosbító miniszteri rendeleteket hatályon kívül helyezték. Ezzel megint lehetővé válik az ingatlanforgalom a muraszombati, garasdi, bjelovári, zombori, szabadkai, kikindai, becskereki és fehértemplomi törvényszékek hatásköre alá tartozó járásbíróságok területén, tehát főleg a kisebbség lakta vidéken.